

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI

PREDIKCE VÝVOJE PACHATELE

Autoři:

**PhDr. Šárka Blatníková
PhDr. Karel Netík, CSc**

Tento text neprošel jazykovou korekturou
a je určen pro studijní účely.

Neprodejné

Praha 2008

ISBN 978-80-7338-075-5

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008
www.kriminologie.cz

OBSAH

Úvod.....	6
TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Faktory ovlivňující vývoj kriminálního chování.....	10
1.1. Kriminogenní –rizikové faktory	10
1.1.1. Vnější rizikové faktory - faktory na úrovni komunity	12
1.1.2. Nezávislé rizikové faktory - prediktory kriminálního chování	14
1.1.3. Individuální rizikové faktory	16
1.1.4. Rodinné rizikové faktory	23
1.2. Protektivní faktory.....	36
1.3. Tzv. kriminální sklon a jeho „měření“	40
1.4. Role kriminálních příležitostí.....	41
2. Formy (modely) kriminálního chování	42
3. Teorie ovlivněné paradigmatem kriminální kariéry	47
3.1. Teoretické základy vývojové kriminologie.....	47
3.2. Teorie a přístupy latentních rysů osobnosti.....	50
3.3. Teorie a přístupy životní dráhy (life course).....	52
3.4. Vývojové teorie – přístupy teorie životní dráhy.....	53
4. Přístup k prognózování a predikci.....	67
4.1. Oblasti a typy prognostiky kriminality	67
4.1.1. Sociální prognóza.....	68
4.1.2. Individuální predikce	68
5. Možnosti, metody a techniky posuzování pachatele (offender assessment)	73
5.1. Screening	73
5.2. Klasifikace	73
5.3. Assessment - risk/need assessment	74
6. Metodologie predikčních studií.....	77
6.1. Typy kriminologické predikce	77
6.2. Vývoj metod posuzování pachatele	78
6.3. Limity posuzování pachatele.....	83
6.4. Zásady a doporučení při posuzování pachatele.....	84
7. Proměnné a instrumenty k predikci kriminálního chování.....	86
7.1. Statické a dynamické rizikové faktory	86
7.2. Statistické instrumenty k posuzování rizika.....	88
7.3. „Síla“ prediktorů	89
7.4. Metodologické problémy konstrukce predikčních nástrojů	95
7.5. Přehled zahraničních predikčních instrumentů	96
7.6. Vybrané domácí predikční instrumenty	100
8. EMPIRICKÁ ČÁST	106
8.1. Úvod k empirické části	106
8.2. Základní popis výzkumu.....	106
8.3. Průběh řešení úkolu.....	107
9. Vybrané prediktory	109
10. Popis výsledků	113
10.1. Popis výzkumného souboru – základní charakteristiky ve sledovaných znacích.....	113
10.2. Rozdíly mezi podsoubory osob, které po propuštění recidivovaly a nerecidivovaly	124
10.3. Vztahy mezi sledovanými charakteristikami ve výzkumném souboru	125
10.4. Rozložení proměnných/prediktorů ve zkoumaném souboru	126
10.5. Rozdíly mezi podsoubory - R a nonR.....	136
10.6. Vzájemné vztahy mezi prediktory	138
11. Predikční instrument	142

11.1. Zásady tvorby predikčního instrumentu.....	142
11.2. Výběr položek nástroje	143
11.3. Analýza nástroje.....	149
12. Pracovní verze predikčního instrumentu a její použití.....	157
PŘÍLOHY	161
Resumé.....	170
Summary.....	172

Tabulky, grafy a schémata

Tabulka 1 - Rizikové faktory a protektivní faktory.....	32
Tabulka 2 –Kategorie pachatelů a rizikové faktory	33
Tabulka 3 – Prediktory závažné násilné trestné činnosti (rizikové faktory)	34
Tabulka 4- Čtyři stupně kriminálních kariér	43
Schéma 1 - ICAP –Teorie integrovaného kognitivního antisociálního potenciálu.....	59
Tabulka 5: Klasifikační schéma teorií.....	66
Tabulka 6 – „Centrální osmička“ = hlavní rizikové a dynamické faktory	90
Tabulka 7 Přehled instrumentů používaných k predikci recidivy, nebezpečnosti-rizika	97
Tabulka 8 – Sociální predikce manželů Glueckových	100
Tabulka 9 - Faktorů ve výzkumu na česko-slovenské a americké populaci.....	101
Tabulka 10 – Prognostické znaky recidivy	104
Tabulka 11 – Vymezení prediktorů.....	111
Tabulka 12 – Počet pravomocných odsouzení a věk pachatele v době prvního odsouzení (V1).....	113
Tabulka 13 – Suma počtu odsouzení (Σ TČ) od zahájení kariéry do roku 2006.....	114
Tabulka 14 – Rozložení věku v době prvního odsouzení u osob zkoumaného souboru	115
Tabulka 15 - Věk počátku (zahájení) a některé dimenze kriminální kariéry.....	116
Tabulka -16 Celkový počet odsouzení (záznamů v RT) a vybrané dimenze kariéry	117
Graf 1 – Věk v době prvního odsouzení a délka kriminální kariéry	117
Graf 2 – Věk v době prvního odsouzení a celkový počet záznamů v opisu RT.....	118
Tabulka 17 – Rozložení typu převládající trestné činnosti u osob zkoumaného souboru	118
Tabulka 18 – Počet osob výzkumného souboru, které recidivovaly před rokem 1999	119
Tabulka 19 – Počet osob výzkumného souboru, které recidivovaly v období 2000-2006.....	119
Tabulka 20 – Míra individuální kriminální recidivy (do roku 1999)	120
Tabulka 21 –Míra individuální kriminální recidivy (2000-2006)	120
Tabulka 22 – Typ kriminální recidivy před rokem 1999.....	122
Tabulka 23 – Typ kriminální recidivy v období po roce 1999 (2000-2006).....	122
Tabulka 24 – Počty osob, které byly odsouzeny za násilnou trestnou činnost (před 1999)	122
Tabulka 25 – Počty osob, které byly odsouzeny za násilnou trestnou činnost (2000-2006).....	123
Tabulka –26 Přehled prediktorů zařazených do analýzy dat.....	126
Tabulka 28 – Věk v době propuštění (v roce 1999).....	127
Tabulka 29- Rozložení věku (věková pásma) v době posuzování	128
Tabulka 30 – Rozložení věku – podle pásem – pachatele v době prvního odsouzení.....	129
Tabulka 32 – Rozložení proměnné „první trest nepodmíněný“	130
Tabulka 33 – Rozložení znaku „první trestný čin ve spolupachatelství“	130
Tabulka 35 – Rozložení znaku „počet odsouzení ve věku 15 – 18 let“	131
Tabulka 36 – Rozložení proměnné „převládající druh trestné činnosti ve věku 15 – 18 let“	131
Tabulka 38 – Rozložení znaku „násilí v kriminální anamnéze“	133
Tabulka 39 – Rozložení znaku „sexuálně motivovaná trestná činnost v kriminální anamnéze“	133
Tabulka 40 – Rozložení proměnné „porušení uložené povinnosti“ (§171).....	134
Tabulka 41– Rozložení proměnné „spolupachatelství v kriminální anamnéze“	134
Tabulka 42 – Rozložení znaku „multirecidiva“	135
Tabulka 43– Rozložení znaku „krádež vloupáním“.....	136
Tabulka 44 – Rozdíly mezi podsoubory R a nonR ve vybraných prediktorech	136
Tabulka 45 - Rozdíly mezi podsoubory R a non R ve vybraných prediktorech.....	137
Tabulka 46 – Korelace proměnné „věk pachatele v době prvního odsouzení“ (V 1) s ostatními prediktory.....	138
Tabulka 47 – Korelace proměnné „počet odsouzení 2000-2006“ (rp suma) s prediktory.....	138

Tabulka 48 – Korelace proměnné „spolupachatelství v kriminální anamnéze“ (SpO) s ostatními prediktory ...	140
Tabulka 49 – Korelace proměnné „vloupání“ (Vloup) s ostatními prediktory.....	141
Tabulka 50 – Standardizované koeficienty kanonické diskriminační funkce	144
Graf 3 – Kanonická diskriminační funkce pro skupinu non reci.....	144
Graf 4 – Kanonická diskriminační funkce pro skupinu reci.....	145
Tabulka 51 – Výsledky klasifikace na základě položek „ReciM“ a „Vloup“	145
Tabulka 52 – Výsledky klasifikace na základě všech sedmi položek	146
Tabulka 53 – Výsledky klasifikace na základě zvolených položek	146
Tabulka 54 – Standardizované koeficienty kanonické diskriminační funkce	146
Graf 5 – Rozložení celkového skóru (Cs) u sedmipoložkového nástroje.....	147
Graf 6 – Rozložení celkového skóru u pětipoložkového nástroje	147
Graf 7 – Rozložení celkového skóru u čtyřpoložkového nástroje.....	148
Tabulka 55 – Rozložení celkového skóru u tří variant nástroje	148
Tabulka 56 – Míra správnosti klasifikace u tří variant nástroje	148
Tabulka 57 – Vzájemné korelace položek a korelace položek s celkovým skórem (suma).....	150
Tabulka 58 – Nerotovaná faktorová matice	151
Tabulka 59 – Ortogonálně rotovaná faktorová matice	151
Graf 8 – Rotované faktory metodou Varimax	152
Tabulka 60 – Kosoúhle rotovaná faktorová matice.....	152
Graf 9 – Rotované faktory metodou Oblimin	153
Tabulka 61 – Redukovaná faktorová matice kosoúhle rotovaných faktorů	153
Graf 10 – Rozložení faktorových skóru	155
Tabulka 62 – Pracovní verze predikčního instrumentu	157

PREDIKCE VÝVOJE OSOBNOSTI PACHATELE

Úvod

Problém individuální kriminální predikce, resp. predikce případné kriminální recidivy u konkrétního jedince je prakticky stejně starý jako sama kriminologie. Objevuje se v souvislosti se snahami vysvětlit kriminální chování pachatele a nebo založit systém sankcí na racionálních základech.

Počáteční etapu vývoje predikcí lze charakterizovat jako intuitivně klinickou. V pozadí konkrétní individuální predikce stála a stojí vždy snaha poskytnout systému trestní justice podklady pro rozhodování o výši sankce, příp. o podmíněném propuštění odsouzených. První predikce byly téměř výlučně zaměřeny na odhad rizika budoucího násilí. Orgány činné v trestním řízení se téměř zcela spoléhaly na psychiatrické a psychologické posouzení pachatele, neboť předpokládaly, že psychiatři a psychologové jakožto experti na lidské chování, jsou ve svých předpovědích přesní. Nesystematickému a nedostatečně metodologicky podloženému uplatňování předpovědí budoucího kriminálního selhání učinila „přítrž“ až první generace výzkumů zaměřených na účinnost klinických predikcí. Tato etapa začíná koncem 60. a počátkem 70. let minulého století.

Počátkem 80. let minulého století došlo k jistému „oživení“ těchto přístupů, které souviselo zejména s rozvojem metodologie prognóz a predikcí a také s poznáním, že – byť nejsou predikce příliš přesné – nic lepšího dosud k dispozici není. Tuto etapu lze nazvat „pragmatickou.“ Ta trvá dodnes. I v naší trestně právní praxi je otázka tzv. prognózy resocializace obviněného obligatorní součástí soudně znaleckých posudků z oboru psychologie. Její zodpovězení znalcem má podstatný význam pro výrok soudu o výši sankce.

Systematické zkoumání účinnosti individuálních kriminálních predikcí ukázalo, že znalci poskytují minimálně dvakrát častěji chybné predikce než správné. Např. v sedmdesátých letech min. století Kozol a kol.¹ v pětileté katamnestické studii 386 pachatelů sexuální trestné činnosti zjistili, že 65 % predikcí nebezpečnosti bylo falešně pozitivních. Další etapa ve vývoji predikčních snah prakticky znamenala odmítnutí klinických predikcí.

V souvislosti s predikcemi kriminálního chování se ve forenzně psychologické a kriminologické literatuře hovoří o dvou možných typech chybných predikcí, a sice:

- falešně negativních, kdy jedinec je vyhodnocen jako „nikoli nebezpečný“, tzn. neškodný, ačkoli nebezpečný je, a
- falešně pozitivních, v nichž je jedinec chybně označen za nebezpečného a není.

V praktické znalecké činnosti lze rozlišit – odhlédneme-li od obecných výhrad – tři typy predikce, a sice jednoznačně příznivou, jednoznačně nepříznivou a nejednoznačnou.

¹ cit. podle: McGuire, J., Mason, T., O’Kane, A.: Behaviour, Crime and Legal Processes. A Guide for Forensic Practicioners. John Wiley & Sons Ltd., Chichester 2000.

Problematická, a bohužel asi nejčtenější, je posledně jmenovaná. V takovém případě stojí znalec před rizikem chybné predikce, a tudíž před rozhodováním, zda akceptovat spíše falešně negativní nebo falešně pozitivní chybu.

Jedna skupina odborníků zdůrazňuje ochranu společnosti před zločinci a uplatňuje zásadu – „raději být v pochybnosti pro bezpečnost společnosti.“ Druzí naopak akcentují hodnoty odvozené z lidských práv a tvrdí, že nikdo nemá právo zbavit někoho svobody bez jistoty, že jeho rozhodnutí je správné, resp. spolehlivé. Znalec se při takovém rozhodování může dostávat také do rozporu s přístupem trestně právním. Ten zdůrazňuje – alespoň v civilizovaných zemích – zásadu „in dubio pro reo.“

Názorová shoda mezi odborníky panuje snad jen v tom, že kriminální skutky mají pravděpodobnostní povahu a že kriminální jednání nelze v konkrétních, jednotlivých případech spolehlivě předpovědět. Většina autorů zdůrazňuje, že i při použití nejdokonalejších metodik nelze formulovat jednoznačně „dobrou nebo špatnou“ prognózu, lze se však vyjádřit jen k jisté pravděpodobnosti dalšího vývoje sociálního chování, resp. k selhání posuzovaného jedince po výkonu trestu. Neexistují univerzální prognostické systémy. Jejich objektivita závisí jednak na teoretických-kriminologických východiskách (hlavně na výzkumu biologických, sociálních a psychologických faktorů), jednak na kriminální populaci, na které byly vypracované². Společného jmenovatele lze nalézt ještě ve stanovisku, že trest odnětí svobody by měl představovat nejen formu „zúčtování s pachatelem“, ale současně by měl být i určitou sociální událostí, směřující k jeho nápravě či postojové změně.

První odborné studie a konkrétní predikční instrumenty vycházely z předpokladu pravděpodobné existence určitého typu pachatele, na kterého prakticky žádné korektivní intervence nepůsobí, trest se májí účinkem a při volném pohybu na svobodě je obecně pro společnost nebezpečným (rizikovým). To s sebou přineslo otázku, *zda lze spolehlivě určit ty osoby, u kterých je oprávněný zvláštní režim výkonu trestu* (např. nemožnost předčasného propuštění, následná preventivní detence apod.).

Hlavní názorové protipóly vycházejí z obecného střetu nativistického versus environmentalistického přístupu k determinantám vývoje osobnosti. Stoupenci principu „nebezpečného jedince“ (nativisté) vycházejí z předpokladu, že kriminální potenciál je zakotven v osobnostní struktuře, minimalizují roli vnějších událostí. Kriminalitu chápou jako výraz přílišné svobody jednání jedinců, kteří jsou k tomu patřičně disponováni. Prosazují stanovisko, že to, zda prvopachatel zrecidivuje, záleží především na jeho individuálních vlastnostech. Příznivci opačného extrému („nebezpečný vliv-působení“) hledají rizikové faktory mimo jedince, v jeho sociálním prostředí (environmentalisté). Konstrukt nebezpečnosti pachatele odmítají, představa o hluboce zakořeněném „antisociálním založení či sklonu“ podle nich odporuje „naučitelnosti“ lidského chování a předpokládané rovnosti všech. Kriminalita je pak projevem nedokonale provedené sociální rovnosti a namísto restriktivní strategie prosazují maximální zvýhodnění sociálně slabých a zanedbaných.

Nejednoznačnost predikcí, absence obecně přijatelného a účinného predikčního instrumentu, zvýšené riziko chyb a závažnost jejich následků pro svobodu jednotlivce či pro bezpečnost

² Heretik ,A.: Forezná psychológia. SPN-Polygraf Print, Prešov 2004.

společnosti na jedné straně a stálé a naléhavé potřeby praxe racionálně podložit rozhodování o výši sankce a případných ochranných opatřeních vůči pachateli na straně druhé vytvářejí nutnost dalších výzkumů na tomto poli.

Předkládaná závěrečná zpráva obsahuje širší teoretický úvod do problematiky geneze kriminálního jednání, která tvoří základ prediktivních úvah. Následuje empirická část – výsledky výzkumu.

První oddíl teoretické části obsahuje přehled rizikových kriminogenních a protektivních faktorů (vnějších vlivů, individuálních a rodinných proměnných), které byly identifikovány na základě četných empirických výzkumů. Druhá část práce přiblíží vybrané modely kriminálního chování a předloží obecné závěry o vývoji a průběhu kriminálního chování ve světle současných empirických zjištění. Následuje přehled některých hlavních kriminologických teorií a přístupů, které jsou ovlivněné právě paradigmatem kriminální kariéry; zejména vývojová kriminologie a teorie životní dráhy.

Další samostatný oddíl se již věnuje přístupu k prognózování a predikci. Tato část práce se zaměřuje na problematiku predikce a prognózy jednání pachatele, na východiska posuzování pachatele (*offender assessment*), rizika jeho recidivy (opětovného odsouzení; *risk assessment*) a specifičtější oblast pak tvoří posuzování nebezpečnosti pachatele (*dangerousness*), na vývoj přístupů (tvorba nástrojů k posuzování pachatele). Následuje přehled metod a technik pro posuzování pachatele. Část věnovaná metodologii predikčních studií nabízí pohled na vývoj metod posuzování pachatele, základní doporučení a limity posuzování pachatele. Zmínka také o tématu kriminogenních potřeb pachatele, zejm. posouzení potřeb pachatele pro oblast resocializace a zacházení (*need assessment; risk-need-responsivity*).

Následuje konkrétní přehled proměnných a instrumentů k predikci vývoje chování, tedy statické a dynamické rizikové faktory jako prediktory vývoje, informace o statistických instrumentech k posouzení opětovného odsouzení pachatele a zejména konkrétní přehled prediktorů a jejich „síly“. Stranou nezůstaly ani metodologické problémy konstrukce predikčních nástrojů. Vzhledem k tomu, že práce se zaměřuje hlavně na možnosti posouzení rizika recidivy pachatele, je více prostoru věnováno instrumentům, které jsou založené na oficiálních záznamech, tedy na statických faktorech. Poslední oddíl tvoří informativní přehled některých zahraničních predikčních instrumentů a není opomenuta ani domácí tvorba.

V empirické části je věnována pozornost popisu vlastního výzkumného šetření a jeho výsledků, zjištěným základním charakteristikám výzkumného souboru a následně jsou interpretovány hlavně faktory, které se vztahují k navrženému predikčnímu instrumentu pomocí základních statistických měr (střední hodnoty, variance apod.). V závěru popíšeme navržený predikční instrument, vymezení jednotlivých prediktorů a možnosti jeho použití. V přílohách jsou zařazeny vybrané doplňující či upřesňující informace k teoretické části práce.

V celé studii budou užívány termíny „delikvence“ a „kriminalita“ jako synonyma (kriminální, delikventní jednání či chování, páčání trestné činnosti - *offending*); stejně tak jako pojmy: delikt, trestný čin, kriminální akt nebo zločin³ Vzhledem k tomu, že jsme vycházeli především ze zahraniční literatury, vyskytují se u některých překladů také původní termíny; hlavně s ohledem na skutečnost, že tyto pojmy jsou v kriminologické literatuře „běžně“ používány (nejde o neúctu k českému jazyku). Množství odkazů na zdroje a další literaturu by mělo napomoci pro další studium dané problematiky. Vymezení pojmů jako kriminalita, delikvence, deviace a delikt jsme uvedeny v příloze (str. 161).

³ Pozn.: použití pojmů delikvence a kriminalita jako synonym je možné v češtině; v angličtině má pojem „delinquency“ širší význam a zahrnuje i disociální (antisociální) chování.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Faktory ovlivňující vývoj kriminálního chování

Kauzální podmíněnost kriminálního chování je mnohočetná. Vedle *rizikových* faktorů, které podmiňují vznik a rozvoj delikventního či kriminálního chování, působí i tzv. *protektivní* či *ochranné faktory*, které mohou omezit až vyloučit vliv rizikových faktorů, a to u dětí, jež žijí v prostředí zdánlivě nahlíženém jako nepříznivé nebo nevhodné.⁴

Základní etiologické úvahy, nejen vývojové kriminologie, se opírají o klíčovou roli rizikových a ochranných faktorů, které působí na jedince v jednotlivých životních etapách. Tyto faktory slouží jak k diagnóze tak i k prognóze vývoje chronického pachatele a vývojová kriminologie je definuje či určuje z metaanalýz⁵ longitudinálních empirických výzkumů⁶. *Rizikové* faktory představují takové osobnostní či vnější situační okolnosti a podmínky, které zvyšují pravděpodobnost vzniku kriminálního (násilného) jednání. *Ochranné* faktory jsou pak vnitřní či vnější podmínky, které tlumí dopad anebo působnost rizikových faktorů. Rizikové a ochranné faktory vstupují v průběhu individuálního života do různých interakcí a vykazují kumulativní účinky.

Někteří odborníci o této problematice uvažují spíše v termínech rizikových a protektivních *procesů* než faktorů⁷. Argumentují tím, že je prokazatelné, že řada okolností, které vyvolávají riziko (nebo brání) kriminálního jednání, projevuje svůj vliv v průběhu dospívání. Okolnosti vznikající v raném dětství mohou způsobovat spíše dlouhodobé potíže.

Werner⁸ například zjistil, že ohrožení kombinovanými rizikovými faktory ke kriminálnímu jednání před dosažením věku dvou let bylo „potlačeno“ ochrannými činiteli (např. tím, zda bylo dítě prvorozené, čilé a srdečné, zda žilo v malé rodině a dostalo se mu velké pozornosti ze strany rodičů či vychovatelů).

1.1. Kriminogenní –rizikové faktory

(rizikové faktory vývoje kriminálního jednání)

Pojmem **kriminogenní faktory** se v kriminologii označují rizikové činitele (at' již příčiny nebo podmínky), které *vyvolávají, usnadňují nebo podporují* páčání trestných činů.

⁴ Lösel, F., Bender, D.: Protective factors and resilience. In: Farrington, D.P., Coid, J.W. (eds.): Early Prevention of Adult Antisocial Behaviour. Cambridge University Press, Cambridge 2003, pp. 130-204

⁵ Metaanalýza: statistická analýza výsledků většího počtu srovnatelných studií za účelem jejich integrace a shrnutí výsledků. Cílem je porovnat výzkumy, které se týkají stejného tématu, vysvětlit možnou nekonzistentnost jejich závěrů a nakonec dojít k hodnověrnějšímu, syntetizujícímu závěru; shrnuje řadu samostatných studií do jednoho velkého souboru a kvantitativně je vyhodnocuje.

⁶ longitudinální výzkumný projekt = typ výzkumného projektu, při kterém je jedna skupina (jedna kohorta) studována po určitou dobu vnitro-subjektovým přístupem s opakovaným měřením.

⁷ Blíže např.: Farrington, P.D., Coid, J.W. (eds): Early Prevention of Adult Antisocial Behaviour. Cambridge University Press, Cambridge 2003.

⁸ Werner, E.E.: Risk and resilience in individuals with learning disabilities: Lessons learned from the Kauai longitudinal study. Learning Disabilities Research and Practice, 8,1,1993,pp. 28-34.

Současné chápání rizikových faktorů je odvozeno hlavně z longitudinálních výzkumných studií, které sledují vývoj dětí v průběhu jejich dospívání. To napomáhá identifikovat proměnné, které statisticky rozlišují mezi těmi, kteří se již začali dopouštět antisociálních (delikventních) či trestných činů „pravidelně“ a těmi, u nichž se jednalo pouze o epizodu – příležitostný čin. Výzkumy a statistické analýzy pomohly rozlišit faktory, které jsou pouhými symptomy, a faktory, které lze přímo či nepřímo zahrnout do příčin antisociálního chování mladistvých a dospělých. Rizikové faktory pak lze vnímat jako silný nástroj k identifikaci pravděpodobného problémového chování⁹.

Rizikové faktory jsou vzájemně propojené kombinovaným způsobem. Žádný z těchto faktorů nelze pokládat za jednoznačnou příčinu kriminálního chování. Tak jako chudoba nevysvětluje kriminalitu, ani individuální charakteristiky jedince (jako např. agresivita u dětí), samy o sobě nevysvětlují pozdější delikvenci či kriminální chování.¹⁰ Ty souvisí s rodinným prostředím, vlivem vrstevníků, školy a s faktory životního prostředí, jako sociálně-ekonomický kontext a životní styl. Není pochyb, že různé kombinace rizikových faktorů navzájem vytvářejí kumulativní účinky a že kriminalita je pak pravděpodobně výslednicí četných interakcí mezi vlivy prostředí a individuálními rizikovými faktory. Rizikové faktory mají tendenci spolu navzájem souviset a je tedy potřebné zjišťovat faktory, které jsou nezávislými prediktory v kriminálním jednání (viz. str. 33).

Někteří odborníci vyjadřují znepokojení nad tím, že tyto faktory lze deterministicky používat pro „předvídaní“ trestné činnosti, a upozorňují na nebezpečí „nálepkování“ (*labelling*) spjaté s rizikem sebenaplňujících předpovědí. To je vyváženo dvěma jinými významnými proudy současného bádání, které se v určitém ohledu překrývají. Jeden z nich zdůrazňuje fakt, že jedinci, kteří jsou z těchto důvodů hypoteticky vystaveni vyššímu riziku, mohou být obzvláště náchylní podléhat obecnějším faktorům (například dopadu násilí v médiích či vlivům kriminogenního prostředí). Druhý proud, jak již bylo zmíněno, vychází z poznatku, že ani mladí lidé, kteří se na škále rizikových faktorů řadí vysoko, se nezačnou nutně dopouštět trestné činnosti, pokud jsou tyto faktory v jejich životech vyváženy jinými, pozitivnějšími – protektivními vlivy, kupříkladu jsou-li v rodině dobře vedeni či mají-li dobré vztahy se školou¹¹

Rizikové faktory a jejich podskupiny

Rizikové faktory primárně zvyšují riziko výskytu počátku, frekvence, perzistence nebo trvání kriminálního jednání. Jejich třídění je různé a závisí na kritériích zvolených k jejich klasifikaci. Existují třídění např. podle úrovně zkoumání: **konkrétní** – postihují příčinné souvislosti individuálního trestného činu; **specifické** – jsou typické pro určité skupiny a kategorie trestného činu (majetková, násilná kriminalita) a **obecné** – postihují kriminalitu jako hromadný jev. Další variantu dělení kriminogenních faktorů nabízí třídění na **subjektivní** (individuální, osobnostní) faktory tkvící v psychických a fyzických vlastnostech a chování

⁹ např. Loeber,R., Green, S.M., Lahey B.B.: Risk factors for adult antisocial personality. In: D.P. Farrington, J.W.Coid (eds.): Early Prevention of Adult Antisocial Behavior. Cambridge. Cambridge University Press, pp.79-109, 2003; Rutter, M., Giller, H., Hagell, A. Antisocial Behaviour by Young People. Cambridge. Cambridge University Press 1998.

¹⁰ Utting, D., Bright, Henricson, J.C.: Crime and the Family: Improving Child-Rearing and Preventing Delinquency. London : Family Policy Studies Centre 1993

¹¹ Herrenkohl,T.I., Hill,K.G., Chung, I.-J., Guo,J., Abbott,R.D.: Protective factors against serious violent behavior in adolescence: A prospective study of aggressive children. Social Work Research, 27(3), 2003,pp.179-191.

jedince) a faktory **objektivní** (sociální) jak v užším slova smyslu (rodina, škola), tak i v širším celospolečenském měřítku.

Faktory spojené s rodinou jedince se dotýkají rodinné struktury, podpory, kterou od rodiny jedinec dostává. Jde o systém hodnot (sdílená kultura), fungování rodinného systému a také chování jednotlivých členů. Faktory ve školské sféře mají souvislost se školní docházkou, výkonem ve škole a vazbou (*attachment*¹²) na školu. Faktory související s vlivem vrstevníků se váží ke sdíleným normám, vazbám na skupinu a jednotlivce, socializaci a interakčním procesům. A vliv komunity (společenství, obce) většinou souvisí s fyzickým okolním prostředím, s dostupností ekonomických a rekreačních příležitostí, s existující sítí sociální podpory a dalšími záležitostmi, které působí na úspěšné fungování jedince.

Ilustrativní přehled rizikových a protektivních faktorů, podle empirických studií, poskytuje tabulka, která uzavírá část o kriminogenních faktorech na str. 32.

1.1.1. Vnější rizikové faktory - faktory na úrovni komunity

S rozvojem poznání věd o člověku a jeho chování, přibývají poznatky o kriminogenních faktorech na jedné straně, ale na druhé straně přibývá i kriminogenních faktorů, které vycházejí ze stavu společnosti, její ekonomiky, ale i z tvorby nových společenských hodnot. Aktuální přehledové studie¹³ shrnuly poznatky získané výzkumy zaměřenými na odhalení základních příčin kriminality do zprávy o násilné trestné činnosti mladistvých. V rámci tzv. *ekonomických faktorů* bývá vysoká míra násilné trestné činnosti spojována s určitou mírou „nerovnoprávnosti.“ Je objasňována „tlakem“, který vzniká z ekonomických omezení společnosti a zvyšující se spotřebou. Tak se zvyšuje napětí mezi aspiracemi mladých lidí a jejich skutečnými možnostmi a může docházet k násilí způsobenému frustrací a vnímanou potřebou „ukořistit“ žádoucí materiální potřeby či postavení.

V poslední době došlo v mnoha zemích ke značnému a trvalému nárůstu počtu legálních i nelegálních přistěhovalců, kteří hledají lepší ekonomické podmínky pro sebe a pro své rodiny. Míra kriminality je mezi přistěhovalci (nebo cizími státními příslušníky) podle všeho neúměrně vysoká. To má přinejmenším tři vzájemně provázané důvody: imigranti jsou neúměrně mladí a chudí, a proto je demograficky vyšší pravděpodobnost, že se dopustí kriminálního jednání; děti imigrantů mohou být vystaveny zvýšenému riziku zapojení do trestné činnosti, pokud nemají vzdělání, dovednosti a/nebo příležitosti potřebné pro

¹² Attachment (citová vazba, koncept emočního plnutí; spojení jedince s blízkými osobami) Pojem patří do oblasti blízkých interpersonálních vztahů. Attachment jako psychologický proces odpovídá různým druhům vazeb, které mají hluboce zakořeněný a pronikavý vliv na sociální chování a řady dalších interakcí. Vzájemné interakce mezi matkou a dítětem dávají vzniknout specifické emoční a kognitivní zkušenosti dítěte, která formuje jeho schopnost emoční adaptace a způsob sociálního chování v budoucnosti. John Bowlby a Mary Ainsworthová zvláště zdůraznili důležitost ranných zkušeností pro budoucí vývoj osobnosti. Tzv. ranný attachment tvoří základ pro budoucí vztahy. Podle teorie attachmentu existují určité vztahy mezi batoletem a rodiči (pečovatelem), tyto rané vztahy mají vliv na druh vztahů, které navazujeme v dospělosti. Attachment u dětí i dospělých vyjadřuje těsnou vazbu partnerů, charakterizovanou pocitem jistoty a bezpečí. V dospělosti naše chování ve vztazích je založeno na našich zkušenostech s rodiči v prvních letech života. V raných etapách vývoje dítěte se týká zejména nejbližších dospělých (rodiče), v pozdějším období se týká dalších osobních blízkých vztahů. John Bowlby (*Bowlby, J. : Attachment and loss: Vol. 1. New York: Basic Books 1982 (originál publikován 1969)*). V raných etapách vývoje dítěte se týká zejména vztahů od nejbližších dospělých (rodiče), v pozdějším období se týká ostatních interpersonálních vztahů. Typy attachmentu: odmítavý, bezpečný, úzkostný a chaotický-dezorientovaný.

¹³ Fitzgerald, M., Stevens, A. a Hale, C.: A review of trends, policy and responses to youth violence in Europe Canterbury, University of Kent 2004, p.18

rovnoprávné zapojení do soutěže na legálním trhu práce a bývají „viditelnější“ pro policii, a proto u nich může docházet k neúměrně vysokému počtu zatčení.¹⁴

Mezinárodní *politický* vývoj má na vzestup násilné kriminality značný vliv, přímý i nepřímý. Politický vývoj zapříčiňuje nárůst migrace a kromě toho je podle některých komentátorů jednou z příčin toho, že politici dnes kladou větší důraz na problematiku „veřejného pořádku“; k tomu vede i pocit nejistoty způsobený vzrůstající hrozbou terorismu. Zvýšené zaměření na mladistvé v důsledku politických debat o kriminalitě a antisociálním chování může do jisté míry fungovat jako sebenaplňující předpověď, tj. může samo o sobě zvyšovat míru zaznamenané kriminality a násilí. Novým politickým jevem je i to, že některé skupiny zjevně ztrácejí důvěru v legitimitu demokratického uspořádání. Pokud (především) mladí lidé nevědí, jak by svou frustraci a rozhořčení mohli vyjádřit legitimním způsobem, zvyšuje se pravděpodobnost, že jejich rozhořčení vyústí v násilí.

Jako spolupříčiny násilí bývají uváděny *nejrůznější sociální (kulturní) faktory*. Konkrétně se hovoří o mobilitě obyvatelstva, rozpadu sociální soudržnosti v jednotlivých komunitách a o rostoucím počtu dysfunkčních rodin, o prostorové koncentraci chudoby a následné pravděpodobnosti, že se ohrožení mladí lidé budou stýkat s delikventními vrstevníky. Také sem patří současná „móda“ nosit nože a střelné zbraně, případně zvyšující se zneužívání návykových látek v populaci.

Vlivy prostředí, tzv. *environmentální faktory* znamenají, že lidé mohou být vystaveni mnohem většímu riziku zapojení do trestné činnosti na místech, kde se četné, výše zmíněné, faktory spojují do specifických a intenzivně působících konfigurací. Charakteristickým rysem takových lokalit bývá i faktická absence policejní činnosti kromě té, jejímž cílem je vyhledat obyvatele stíhané pro trestnou činnost, které se dopouštějí jinde. Poskytované vzdělání bývá v takových oblastech nedostatečné a/nebo nevyhovuje potřebám místních mladých lidí.

Studie identifikovaly různé *rizikové faktory sociálního vývoje*: chudobu, zejména chudobu dětí a mládeže¹⁵; nezaměstnanost, zejm. nezaměstnanost mladých lidí¹⁶; nevyhovující bydlení a nedostupnost sociální bytové výstavby a hospodářskou a společenskou marginalizaci.

Jiné *faktory sociálního vývoje* se týkají omezené schopnosti specifických skupin populace stát se plnohodnotnými členy společnosti a rovnocenně participovat na jejím životě. Tyto deficity buď přivádějí mladistvé k riziku rozvoje antisociálního (delikventního) chování nebo vytvářejí příležitosti k viktimizaci. Sem se zařazují: různé formy sociálního vyloučení a diskriminace; stereotypizace role podle pohlaví a nerovnosti pohlaví¹⁷ a kultura násilí¹⁸.

¹⁴ Fitzgerald, M., Stevens, A., Hale, Ch: Přehled znalostí o násilí mezi mládeží. Prameny IKSP, Praha 2006.

¹⁵ „Chudoba neomlouvá trestnou činnost, ani trestná činnost není doménou pouze osob s nízkými příjmy. Celkově však země s nejvyšším podílem chudoby mají nejvyšší úroveň kriminality. Stejný vzájemný vztah platí pro města. Neznamená to ale, že nárůst chudoby se okamžitě promítne do zvýšení kriminality. Rozhodně to ale říká, že jakmile se sníží celková chudoba, pak se v konečném důsledku sníží také pouliční kriminalita související s chudobou.“ (Donziger, S.R. (E.d.): The Real War on Crime. The Report of the National Criminal Justice Commission. New York : Harper 1996, p.28)

¹⁶ Field, S. Trends in Crime Revisited. London : Home Office 1998.

¹⁷ Kerr, J.: Calling for Change : International Strategies to End Violence Against Women The Hague, The Netherlands, Ministry of Foreign Affairs 1994; Canada: The War Against Women. Report of the House of Commons Permanent Committee on Justice and Solicitor General. Ottawa 1995: House of Commons

¹⁸ National Committee on Violence : Violence-Directions for Australia. Canberra : Australian Institute of Criminology 1990.

Byly navrženy různé *modely pro vysvětlení vzájemných vztahů* mezi rizikovými faktory¹⁹. Tak například studie vedená van Dijkem²⁰, která vznikla na základě údajů mezinárodního průzkumu o viktimizaci a kriminalitě, navrhuje model kriminality pro Evropu a Severní Ameriku. Ten naznačuje, že násilná kriminalita, která je typická pro státy s malými zdroji, je závislá na faktorech napětí (tlaku) – jako je chudoba, sociální nerovnost, nespokojenost s příjmy, zatímco majetková kriminalita, která se nejčastěji vyskytuje v bohatých státech, závisí na struktuře příležitostí pro trestnou činnost (jako je lehká dostupnost zboží, životní styl, osamocené domy).

Field²¹ předkládá podobný model vycházející ze spojitosti mezi úrovní prostředků (hospodářskou situací), které mají lidé na nákup zboží a služeb a úrovní kriminality. Tvrdí, že *“ klesající úroveň spotřeby během období recese koreluje se zvýšeným množstvím majetkových trestných činů, a že v období ekonomického růstu má úroveň majetkové kriminality tendenci k pomalejšímu růstu nebo dokonce klesá. Vztah k násilné kriminalitě je složitější – některé trestné činy (zejm. ty, které souvisejí se „zábavou a konzumací alkoholu a drog“) s větším blahobytem rostou rychleji a jiné (domácí násilí) se zvyšují rychleji v období klesajícího konzumu. Pokud je tento model správný, pak bychom měli očekávat určitý pokles majetkové kriminality (nikoli násilné) díky zlepšující se ekonomice.“*²²

1.1.2. Nezávislé rizikové faktory - prediktory kriminálního chování

Při vysvětlení vývoje kriminálního jednání (páchání trestné činnosti) vystupuje fakt, že většina rizikových faktorů splývá a nějak spolu souvisí. Například, adolescenti žijící v chudém a sociálně dezorganizovaném prostředí často také pocházejí z rodin s nedostatečnou rodičovskou supervizí a neurčitou rodičovskou disciplínou a také vykazují vyšší impulzivitu a nižší úroveň kognitivních schopností.

Koncentrace a koincidence těchto typů znevýhodnění činí obtížnějším stanovit jejich nezávislé, interaktivní a sekvenční vlivy na kriminální a antisociální chování. Z toho důvodu, každá teorie vývoje páchaní trestné činnosti je do jisté míry ve svých závěrech spekulativní.

Prvním krokem je stanovit, které faktory predikují páchaní trestné činnosti nezávisle na ostatních.

West²³ v rámci známého longitudinálního výzkumu *„Cambridge Study in Delinquent Development“*²⁴ stanovil pět klíčových faktorů, které se ve věku 8 let významně vázaly k počátku kriminální kariéry: *nízký rodinný příjem, početná rodina, kriminalita rodičů, nízká*

¹⁹ např. Loeber,R., Stouthamer-Loeber,M.: Development of Juvenile Aggression and Violence. Some Common Misconceptions and Controversies. American Psychologist, vol.53,2,1998, pp.242-259

²⁰ van Dijk, J.J.M. Block, C., N. Ollus :The Crime Situation in Europe and North America. In : Kangaspunta, K., Joutsen, M., N. Ollus (eds.): Crime and Criminal Justice Systems in Europe and North America, 1990-1994. Helsinki: HEUNI 1998.p. 47.

²¹ Field,S.: Trends in Crime Revisited. Home Office Research Study 195, London 1998; dostupné z <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/hors195.pdf> (staženo duben 2006)

²² NACRO:Crime and Social Policy. London 1995 , pp.: 26-27 (www.nacro.com)

²³ West, D.J.: Delinquency: Its Roots, Careers nad prospects. London, Heinemann 1982 nebo West, D.J. , Farrington, D.P.: Who Becomes Delinquent? Heinemann, London 1973; cit. podle: Farrington et al: Criminal careers and life success: new findings from the Cambridge Study in Delinquent Development. Findings 281, Research Development and Statistics Directorate, London 2006

²⁴ CSDD- výběrovým souborem se stala kohorta 411 londýnských mužů, kteří byli sledováni od 10 let a byly analyzovány kariéry kriminálního chování.

inteligence dítěte a špatné výchovné postupy rodičů. Následně Farrington²⁵ identifikoval prediktory rozvoje kriminálního chování (ve věku 8-10 let), ve kterých se budoucí delikventi lišili od budoucích „nedelikventů.“²⁶ Uvádí šest významnějších kategorií, z nichž každá nezávisle na sobě předpovídá pozdější kriminální jednání:

- „rušivé“ či poruchové chování v dětství (např. neposlušnost, nezvládnutelnost chování dítěte, „obtížné“ chování, nečestnost)
- kriminalita v rodině (odsouzený rodič, delikventní sourozenec);
- nízká úroveň rozumového nadání (inteligence) nebo slabý školní výkon (*low IQ* nebo *low school attainment*)
- rodinné faktory: nedostatečná výchova dítěte (*poor child-rearing*); zejm. nízká míra vyžadované disciplíny, nedostatečná supervize (dohled) nebo odloučení dítěte od rodiče; také „narušenou strukturu rodiny“ a příliš časně rodičovství/mateřství
- impulzivitu (*impulsiveness*), rizikové chování, neklid nebo špatnou koncentraci - syndrom deficitu pozornosti a hyperaktivity;
- ekonomický nedostatek (nízký příjem rodiny, neuspokojivé bytové podmínky, rozsáhlá, tj. početná rodina).

V Cambridgeské studii každá ze šesti kategorií proměnných (impulzivita, inteligence, školní výsledky, nedostatečná výchova dětí a péče o děti, kriminální rodina, socioekonomická deprivace, dětské antisociální chování) předpovídala kriminální jednání nezávisle na každé další kategorii. Například, nezávislé prediktory odsouzení mezi 10 až 20 rokem tvoří: *vyšší míra vzdorovitosti, nízké školní vzdělání, nedostatečné metody výchovy dítěte, odsouzený rodič, neuspokojivá bytová situace a obtížnost chování/neposlušnost*²⁷.

Všech šest kategorií proměnných, identifikovaných Cambridgeskou studií²⁸ predikovalo kriminální chování nezávisle na sobě – *impulzivita, inteligence, způsob výchovy dítěte, kriminalita v rodinné anamnéze, socio-ekonomická deprivace a antisociální chování v dětství*²⁹. Podobně shrnují prediktory kriminálního chování McLaughlin a Muncie³⁰: *chudoba, špatná výchova, kriminalita v rodině, problémy ve škole, syndrom deficitu pozornosti a hyperaktivity a antisociální chování.*

Obdobné výsledky (faktory) byly získány bez ohledu na to, zda údaje o kriminalitě (kriminálním jednání) byly zjišťovány z oficiálních záznamů o odsouzení nebo přímo od zkoumaných osob (tj. self-report).³¹

²⁵ Farrington, D. P.: Implications of criminal career research for the prevention of offending. *Journal of Adolescence*, 13, 1990, pp.93-113

²⁶ odlišení pachatelů a „napachatelů“ také viz. str. 33

²⁷ Farrington, D.P., Hawkins, J. D.: Predicting participation, early onset, and later persistence in officially recorded offending. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 1, 1991, pp.1-33.

²⁸ Farrington, D.P., Coid, J.W., Harnett, L., Jolliffe, D., Soteriou, N., Turner, R., West, D.J.: *Criminal Careers up to age 50 and Life Success up to Age 48: New Findings from the Cambridge Study in Delinquent Development*. Home Office Research Study n. 299, London 2006.

²⁹ Farrington D.P.: Implications of Criminal Career research for the prevention of offending. *Journal of Adolescence*, 13, 1990, pp.93-113

³⁰ cit. podle: McLaughlin, E., Muncie, J. (eds.): *The Sage Dictionary of Criminology*. London, Sage Publ. Ltd., 2001, pp.166-167

³¹ Farrington et al: *Criminal Careers and Life Success: New Findings from the Cambridge Study in Delinquent Development*. Findings 281, Research, Development and Statistics Directorate, London 2006

Zatímco syndrom deficitu pozornosti a hyperaktivity a poruchová výchova bývají obecně považovány za základní příčiny disociální poruchy osobnosti³², jsou problémy ve škole a antisociální chování v dětství zpravidla přímými projevy tzv. disharmonického vývoje, který obvykle ústí v uvedenou poruchu. Chudobu (nízký socioekonomický status) však lze za prediktor recidivy považovat jen velmi obtížně. Toto Farringtonovo zjištění je zřejmě odrazem výběru výzkumného souboru, který zahrnul pouze chlapce z dělnické vrstvy (*working-class boys*).

Koukolík a Drtilová³³ k rizikovým faktorům řadí komplikovaný temperament, odmítnutí dítěte matkou, instabilní rodinu, nevhodné výchovné praktiky, zanedbávání dětí, pobyt ve „zpuštěné lokalitě“, sociální dezorganizaci v místě bydliště, ale také sledování agresivních filmů apod. K ochranným faktorům počítají například podporující a jasně usměrňující rodinu a školu.

1.1.3. Individuální rizikové faktory

Individuální faktory reprezentují chování jedince a jeho individuální charakteristiky, které ovlivní riziko nebo rezistenci k zapojení do kriminálního (násilného) jednání. V odborné literatuře existuje vcelku shoda v tom, které faktory u mladých lidí zvyšují riziko kriminálního chování, v neposlední řadě také díky řadě longitudinálních výzkumů. Míra jejich etiopatogenetického působení však není dosud zcela objasněna.

Metaanalýza³⁴ Lipseye a Derzona³⁵ ukázala, že mezi nejdůležitější individuální rizikové faktory, které predikují kriminální jednání, patří *nízká úroveň rozumových předpokladů (intelligence) a vzdělání (vědomostí), nízká míra empatie a impulzivita*.

Dříve než se budeme věnovat jednotlivým rizikovým faktorům je třeba poznamenat, že ačkoli antisociální chování u dětí je jedním z nejlepších prediktorů antisociálního chování v dospělosti, **ne všechny "asociální" děti se stávají v dospělosti pachateli trestných činů.** Tento tzv. „paradoxem Robinsové“³⁶ potvrzuje např. práce Sampsona a Lauba³⁷, v které uvádí: „že antisociální chování u dětí je jedním z nejlepších prediktorů antisociálního chování u dospělých, přesto z většiny antisociálních dětí nevyrůstají budoucí antisociální dospělí“. Dále pak konstatují, že dospělý pachatel s vysokou mírou kriminálního jednání, bude ve většině případů „tažen z rybníka“ vysoce rizikových dětí, prospektivním pohledem (vpřed)

³² dříve „asociální psychopatie“ (Doren, D.: Understanding and Treating the Psychopath. New York, Wiley and Sons, 1987), k diagnostickým vodítkům blíže viz příloha str. 161)

³³ Koukolík, F., Drtilová, J.: Vzpouza deprivantů. Makropulos, Praha 1996

³⁴ meta-analýza: statistická analýza výsledků většího počtu srovnatelných studií za účelem jejich integrace a shrnutí výsledků. Cílem je porovnat výzkumy, které se týkají stejného tématu, vysvětlit možnou nekonzistentnost jejich závěrů a nakonec dojít k hodnověrnějšímu, syntetizujícímu závěru

³⁵ Lipsey, M.W., Derzon, J.H.: Predictors of Violent or Serious Delinquency in Adolescence and Early Adulthood (A Synthesis of Longitudinal Research). In: Loeber, R., Farrington, D.P (ed.): Serious and Violent Juvenile Offenders (Risk Factors and Successful Intervention). Sage, London 1998; přehled faktorů také str. 33

³⁶ Robins, L.N.: Sturdy childhood predictors of adult antisocial behavior: Replications from longitudinal studies. Psychological Medicine, 8, 1978, pp.611-622; cit. také: Thornberry, T.P, Krohn, M.D.: Applying interactional theory to Explanation of Continuity and Change in Antisocial Behavior. In: Farrington, P.D.(ed.): Integrated Developmental and Life Course Theories of Offending vol.14, New Brunswick: Transaction 2005, p.183.

³⁷ R. J. Sampson, J.H. Laub: Life-Course View of the Development of Crime ANNALS, AAPSS, 602, 2005, pp.12-45

však nemůžeme dobře rozlišit, které z těchto vysoce rizikových dětí setrvá nebo upustí od antisociálního (kriminálního) jednání v dospělosti.

K jednotlivým kategoriím:

1.1.3.1. Nízká inteligence (*kognitivní deficit*) a slabý školní výkon

Nízká úroveň rozumových předpokladů (inteligence) je prediktor kriminálního chování a může být identifikován poměrně brzy. Např. v prospektivním longitudinálním průzkumu asi 120 stockholmských mužů, Stattin a Klackenberg-Larsson³⁸ uvádějí, že nízká úroveň inteligence měřená ve věku 3 let signifikantně předpovídala formálně zaznamenané kriminální chování (sledováno do věku 30 let). Pachatelé se čtyřmi nebo více trestnými činy měli ve věku 3 let průměrnou hodnotu IQ 88, zatímco u ne-pachatelů byla průměrná hodnota vyšší (IQ 101); pozn: výsledky zjištěny nezávisle na příslušnosti k sociální třídě. V projektu u předškolních dětí v Michiganu, Schweinhart a spol.³⁹ zjistili, že nízká úroveň rozumových předpokladů (inteligence) ve věku 4 let signifikantně predikovala počet zatčení do věku 27 let. Také v dalším výzkumu Lipsitt a kol.⁴⁰ ukázali, že nízká hodnota IQ ve věku 4 let předpovídala pozdější juvenilní kriminalitu.

V této souvislosti upozorňuje na šíři definice „inteligence“; velmi obecně ji lze definovat jako individuální úroveň a kvalitu myšlenkových operací, která se projevuje při řešení rozmanitých problémů, jejichž spektrum sahá od běžných každodenních úkolů, přes řešení nezvyklých praktických situací, až po vysoce teoretické abstraktní otázky.⁴¹ Existuje množství škál, vytvořených k měření inteligence, některé jsou verbální, některé neverbální.

V Cambridgeské studii⁴², jedna třetina chlapců ve věku 8-10 let, kteří v neverbálním testu inteligence (RAVEN⁴³) skórovali pod 90 bodů, byli v pozdějším věku (jako adolescenti) odsouzeni dvakrát častěji než zbytek souboru. Nízká úroveň neverbální inteligence vysoce korelovala s nízkou verbální inteligencí (ve Wechslerových zkouškách) a s celkově slabými školními výsledky; všechny tyto činitele predikovaly juvenilní odsouzení.

Kromě slabého školního výkonu (*attainment*) delikventní chlapci častěji „chodili za školu“, ukončili školní vzdělávání v prvním možném termínu (15 let) a neměli žádnou „akreditovanou kvalifikační zkoušku znalostí.“ Nízká úroveň rozumových předpokladů a školních výsledků predikovala jak juvenilní delikvenci, tak i odsouzení v dospělém věku.

³⁸ Stattin, H., Klackenberg-Larsson, I.: Early language and intelligence development and their relationship to future criminal behaviour. *Journal of Abnormal Psychology*, 102, 1993, pp.369-378.

³⁹ Schweinhart, L.J., Weikart, D. P.: *Young Children Grow Up: The Effects of the Perry Preschool Programme on Youths Through Age 15*. Ypsilanti, High/Scope Press Michigan 1980; cit. podle: Farrington, P.D.: Childhood risk factors and risk-focussed prevention. In: Maguire, M. Morgan, R. Reiner, R. (Eds.): *The Oxford handbook of criminology*. (4th ed.) Oxford University Press, Oxford 2007, pp.602-640

⁴⁰ Lipsitt, P.D., Buka, S.L., Lipsitt, L.P.: Early intelligence scores and subsequent delinquency: A prospective study. *American Journal of Family Therapy*, 18, 1990, pp 197-208.

⁴¹ Plhánková, A.: *Intelligence*. In: Blatný, M., Plhánková, A.: *Temperament, Intelligence a sebepojetí*. SCAN Brno 2003, p.48

⁴² Farrington, D.P.: Explaining the beginning, progress and ending of antisocial behaviour from birth to adulthood. In: McCord, J. (Ed.): *Facts, Frameworks and Forecasts: Advances in Criminological Theory*. vol. 3, N.J., Transaction New Brunswick 1992, pp. 253-286

⁴³ pozn.: standardizovaná psychodiagnostická technika pro zjištění názorové složky intelektu (blíže např.: Svoboda a kol.: *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha, Portál 1999.

Navíc, nízká inteligence ve věku 8-10 let byla významným nezávislým prediktorem domácího násilí (násilí mezi partnery, manželský útok), (do věku 32 let)⁴⁴ a agrese a týrání (šikanování) ve věku 14 let⁴⁵.

West a Farrington⁴⁶ uvádějí, že nízká školní výkonnost predikuje chronické pachatele a nízká neverbální inteligence byla charakteristická zejména pro juvenilní recidivní pachatele (průměr IQ 89) a ty, kteří byli poprvé odsouzeni v nejranějším věku (10-13let).

Tyto rizikové faktory predikovaly kriminální chování, které bylo zjišťováno jak v oficiálních zprávách o odsouzeních, tak v self-report delikvenci⁴⁷ (Farrington). Předpovídaly míru páčání trestné činnosti nezávisle na dalších rizikových faktorech (jako je například rodinný příjem či velikost rodiny)⁴⁸.

Podprůměrná úroveň neverbální složky intelektu je stejně silným (významným) prediktorem juvenilního odsouzení jako další rizikové faktory (nízký rodinný příjem, početná rodina, nedostatečné výchovné metody, slabá rodičovská supervize a špatná koncentrace pozornosti jedince nebo nesoustředěnost), ale je slabším prediktorem než kriminalita (odsouzení) rodiče nebo vzdorovitost (rizikové chování) jedince.

V této souvislosti nelze opomenout longitudinální studii, která byla zahájena v šedesátých letech Matějčkem a kol. Z posledních výsledků jejich longitudinální studie prediktability psychosociálních charakteristik dospělých na základě IQ a osobnostních charakteristik v dětském věku zjistili, že „dětské profily“ trestaných mužů se od netrestaných lišily nižším průměrným IQ, sníženou svědomitostí a vyšším průměrným skóre extraverte.⁴⁹

Vysvětlujícím faktorem spojení mezi inteligencí a delikvencí může být např. schopnost manipulovat s abstraktními pojmy. Osoby, které tyto dovednosti (předpoklady) nemají dostatečně rozvinuty, selhávají nejen v testech, ale i ve školních znalostech, resp. výkonu ve škole. Stejně tak může toto spojení vysvětlovat ovšem nemotivovanost dítěte k vynaložení dlouhodobějšího úsilí (slabá vůle). Výkon v psychologických výkonových testech je totiž podmíněn stejnými faktory, jako výkon v jiných činnostech. Psychologický test pro některé jedince test nepředstavuje dostatečně atraktivní činnost, aby jim stálo za to, překonat určité překážky. Stejně tak škola se svými požadavky na dlouhodobé a systematické úsilí. Intelektuální lenost známá u chronických recidivistů je jiným vysvětlujícím činitelem.

Nízká inteligence může být jedním prvkem v modelu kognitivních a neuropsychologických deficitů. Např. „exekutivní funkce“ mozku, lokalizovaná ve frontálním laloku, zahrnuje schopnost udržet pozornost a koncentraci, schopnosti abstraktního usuzování a utváření

⁴⁴ Farrington, D. P.: Childhood, adolescent and adult features of violent males. In: Huesmann, L.R. (Ed.): Aggressive Behaviour: Current Perspectives. New York: Plenum 1994, pp. 215-240

⁴⁵ Farrington, D. P.: Early predictors of adolescent aggression and adult violence. Violence and Victims, 4, 1989, pp.79-100

⁴⁶ Farrington, D. P., West, D. J.: Criminal, penal and life histories of chronic offenders; Risk and protective factors and early identification. Criminal Behaviour and Mental Health, 3, 1993, pp. 492-523

⁴⁷ Tím zřejmě odpadá jedna z hlavních námitek proti nízké inteligenci jako určité příčině kriminálního chování, a sice, že „méně inteligentní chlapi mají větší pravděpodobnost být chyceni“

⁴⁸ Farrington, D. P.: Implications of criminal career research for the prevention of offending. Journal of Adolescence, 13, 1990, pp.93-113

⁴⁹ Kubička, L., Dytrych, Z., Matějček, Z., Roth, Z.: Prediktibilita psychosociálních charakteristik dospělých lidí na základě IQ a osobnostních rysů zjištěných v dětském věku. Psychiatrie, 2, 1998, 4, pp. 216-221.

pojmu, anticipace a plánování, umožňuje kontrolu vlastního chování (sebekontrolu) a inhibici nepřiměřeného či impulzivního chování⁵⁰.

V Montrealském longitudinálním výzkumu zjistili Seguin a spol.⁵¹, že úroveň exekutivního fungování měřená kognitivně-neuropsychologickými testy ve věku 14 let byla nejsilnějším diskriminátorem násilných a nenásilných chlapců. Tento vztah byl zjištěn nezávisle na stupni „nepříznivých rodinných faktorů“ (věku rodičů při narození dítěte, vzdělání rodičů, původní rodině rodičů, nízkého socioekonomického statusu). V Pittsburghském výzkumu (Pittsburgh Youth Study), se celoživotní perzistentní pachatelé vyznačovali neuro-kognitivním deficitem⁵².

Alternativně, lze snad říci, že IQ testy slouží k „měření“ schopnosti mít úspěch v škole, což se může lišit od „intelligence.“ Nízké IQ proto předpovídá školní selhání, a existuje mnoho kriminologických teorií, které tvrdí, že školní selhání vede k delikvenci (podle Cohenové⁵³ např. přes vytváření stavu deprivace).

Lynam a kol.⁵⁴ dokončili jeden z pokusů ověřit tyto a další možné výklady, s použitím dat sebraných v Pittsburghské studii mládeže (Pittsburgh Youth Study). Jejich závěry se různí podle etnicity chlapců. U černošských chlapců zjistili, že nízká verbální inteligence vedla ke školnímu selhání a postupně k self-report delikvenci, ale pro bělošské chlapce byl vztah mezi nízkou verbální inteligencí a subjektivně oznámeným delikventním jednáním zřejmý až po odečtení vlivu spojeného se školním selháním a všech dalších proměnných. To může znamenat, že nedostatečná exekutivní činnost a školní selhání je obojí pravděpodobným vysvětlením, které spojuje nízkou úroveň rozumových předpokladů (intelligence) a páčání trestné činnosti.

1.1.3.2. Empatie

Je dostatečně známým faktem, že schopnost empatie (vcítění) je důležitým osobnostním rysem, jehož deficit souvisí s kriminálním, zejména kriminálně agresivním chováním. Schopnost vcítění a soucítění umožňuje jedinci uvědomit si a/nebo spoluprožít pocity oběti, vcítit se do jejího utrpení a tím blokuje jeho agresi vůči druhým. Na tomto základě jsou také vytvářeny preventivní kognitivně-behaviorální programy (trénink dovedností), které se zaměřují na zvýšení schopnosti empatie „vcítit se do pocitů druhého.“

Pokud jde o empatii, jako kriminogenní faktor, existují rozporuplná zjištění. Míry empatie nejsou dobře validizované nebo akceptované a neexistují prospektivní longitudinální

⁵⁰ Morgan, A.B., Lilienfeld, S.O.: A meta-analytic review of the relation between antisocial behaviour and neuropsychological measures of executive function. *Clinical Psychology Review*, 20, 2000, pp.113-136

⁵¹ Seguin, J., Pihl, R. O., Harden, P. W., Tremblay, R. E., Boulerice, B: Cognitive and neuropsychological characteristics of physically aggressive boys. *Journal of Abnormal Psychology*, 104, 1995, pp. 614-624

⁵² Raine, A., Moffitt, T. E., Caspi, A., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., Lynam, D.: Neurocognitive impairments in boys on the life-course persistent antisocial path. *Journal of Abnormal Psychology*, 114, 2005, pp.38-49

⁵³ Cohen, A. K.: *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. Glencoe, Illinois: Free Press 1955, p.96-97.

⁵⁴ Lynam, D., Moffitt, T. E., Stouthamer-Loeber, M.: Explaining the relation between IQ and delinquency: Class, race, test motivation, school failure or self-control? *Journal of Abnormal Psychology*, 102, 1993, pp.187-196

průzkumy, které by mapovaly souvislost „rané empatie“ s pozdějším pácháním trestné činnosti.

Někteří autoři rozlišují mezi kognitivní empatií (porozuměním pocitů jiných lidí) a emoční empatií (spoluprožití pocitů jiných lidí).

Jolliffeová a Farrington⁵⁵ vytvořili systematický přehled 35 studií srovnávající výsledky v „testech empatie“ s oficiálními záznamy o delikventním nebo kriminálním chování. Zjistili, že nízká kognitivní empatie významně souvisela s pácháním trestné činnosti, zatímco nízká emoční/afektivní empatie souvisela jen slabě. A co je nejdůležitější, vztah mezi nízkou empatií a kriminálním chováním byl značně oslaben po odečtení vlivu spojeného s faktory inteligence nebo socioekonomického postavení. To naznačuje, že tyto činitele by mohly být důležitější nebo že nízká empatie by mohla být prostředníkem vztahu mezi těmito rizikovými faktory a kriminálním chováním.

V devadesátých letech minulého století byly uskutečněny studie (na poměrně velkém vzorku osob), které se týkaly vztahu míry empatie k páchání trestné činnosti. Mak⁵⁶ zjistil, že v Australii delikventní ženy měly nižší míru emoční empatie než nedelikventní ženy, ale nebyl zjištěn významný rozdíl mužů. Ve Finsku, Kaukiainen a spolupracovníci⁵⁷ uvádí, že empatie (kognitivní a emocionální dohromady) negativně souvisí s agresí (obojí měřeno hodnocením od vrstevníků). Ve Španělsku Luengo a kol⁵⁸ uskutečnili první projekt, který mapoval vztah kognitivní a emoční empatie (odděleně) ke kriminálnímu chování (self-report), a zjistili, že oba „typy empatie“ korelují negativně.

Jolliffeová a Farrington⁵⁹ vytvořili instrument ke zjišťování míry empatie - Basic Empathy Scale. Příkladem položky kognitivní empatie v této škále je „*Je pro mě velmi těžké, abych rozpoznal, když jsou moji přátelé zarmoucení*“ a položky emocionální empatie: „*Jsem obvykle klidný, když ostatní lidé jsou vystrašení*“. V průzkumu 720 britských adolescentů (ve věku kolem 15 let) zjistili, že nízká afektivní empatie souvisela se self-report kriminálním chováním a násilnými činy (násilím u mužů i u žen), a měla vztah k oficiálně zaznamenané trestné činnosti u žen⁶⁰. Nízká kognitivní empatie souvisela se subjektivně přiznanou závažnou krádeží (včetně krádeže vloupáním a krádeže aut) u mužů. Nízká afektivní a kognitivní empatie měla souvislost s „rvačkami“ a vandalstvím u mužů a okradením osoby u žen. Nízká úroveň empatie může být důležitým rizikovým faktorem pro delikvenci a kriminální chování.

1.1.3.3. Impulzivita

⁵⁵ Jolliffe, D., Farrington, D. P.: Empathy and offending: A systematic review and meta-analysis. *Aggression and Violent Behaviour*, 9, 2004, pp.441-476

⁵⁶ Mak, A. S.: Psychosocial control characteristics of delinquents and non-delinquents. *Criminal Justice and Behaviour*, 18, 191, pp.287-303

⁵⁷ Kaukiainen, A., Bjorkvist, K., Lagerspetz, K., Osterman, K., Salmivalli, C., Rothberg, S., Ahlbom, A.: The relationships between social intelligence, empathy, and three types of aggression. *Aggressive Behaviour*, 25, 1999, pp.81-89

⁵⁸ Luengo, M.A., Otero, J.M., Carrillo-de-la-Pena, M.T., Miron, L.: Dimensions of antisocial behaviour in juvenile delinquency: A study of personality variables. *Psychology, Crime and Law*, 1, 1994, pp. 27-37

⁵⁹ Jolliffe, D., Farrington, D. P.: Development and validation of the Basic Empathy Scale. *Journal of Adolescence*, 2006

⁶⁰ Jolliffe, D., Farrington, D.P.: Examining the relationship between low empathy and self-reported offending. *Legal and Criminological Psychology*, 2006.

Impulzivita (impulzivní jednání) je podle literatury i praktických zkušeností jednou z nejkritičtějších osobnostních dimenzí, která předpovídá páchaní trestné činnosti⁶¹.

V odborné literatuře lze nalézt širokou škálu definic impulzivity, od Murrayho konceptu z roku 1938, který definuje problém jako sklon k rychlé reakci bez reflexe, po Dickmanovo vymezení z roku 1990 zdůrazňující tendenci prezentovat rychlé, zpracování informací se sklonem k chybám. Eysenck považuje impulzivitu za jeden ze dvou rysů skládajících extraverci. Lorr a Wunderlich zdůrazňují dvě hlavní bipolární komponenty impulzivity, a sice *odolání puzení vs. podvolení se a okamžitou reakci na podnět vs. plánování před akcí*.⁶² Společný všem definicím je důraz na *nedostatečnou sebekontrolu, sklon k rizikovému chování a snížené ovládání afektů*. Psychiatrická definice impulzivity je širší a vztahuje se zejména k chorobné ztrátě kontroly impulzů. K impulzivním poruchám řadí psychiatrie např. kleptománii, pyrománii, některé sexuální poruchy apod. Prakticky všechny tyto pojmy, měřené různými způsoby, mají konzistentně souvislost s mírou kriminality (kriminálního chování)⁶³.

Podle Gottfredsona a Hirschiho⁶⁴ a jejich obecné teorie kriminality (GTC) mají osoby s nízkým stupněm sebekontroly silnou tendenci k impulzivité, která se projevuje v povahových rysech jako je egocentričnost, rizikové chování – vyhledávání vzrušení (*sensation seeking*), plánování pouze s krátkodobou perspektivou, spíše „fyzický“ a nonverbální projev než duševno a verbální komunikace, orientace na rychlý zisk-úspěch, okamžité uspokojení svých (egocentrických) potřeb. V dospělosti často střídají partnery, zaměstnání i přátele⁶⁵. Pro tyto jedince je atraktivní nejen kriminální chování slibující okamžité uspokojení jejich potřeb, ale i trestním právem nezakázané, přesto však sociálně rizikové chování jako je abúzus drog a alkoholu, hazardní hry nebo prostituce. Ne každý jedinec s deficitem sebekontroly se však nutně musí stát kriminálním. K tomu dochází až v případě existence dalších kriminogenních faktorů týkajících se již spáchání samotného trestného činu. Těmi jsou podle Gottfredsona a Hirschiho tzv. kriminální příležitosti, mezi než zařazují především: kontakty s kriminálním podsvětím, deviantní trávení volného času s podobně povahově profilovanými jedinci a využití „vhodné“ příležitosti a času pro spáchání konkrétního deliktu. Pokud nechybí ani jeden z článků tohoto řetězce – *impulzivní osobnost, nedostatek sebekontroly, slabé sociální vazby a kriminální příležitost* – spáchá jedinec s popsány charakteristikami v této situaci vysoce pravděpodobně dříve či později nějaký trestný čin. Podle přesvědčení autorů lze touto tezí nabídnout uspokojivé vysvětlení jakéhokoli druhu kriminality spáchané prakticky kdekoli a kýmkoliv.⁶⁶

Impulzivita jakožto specifický osobnostní rys s významnou predikční silou se stala součástí řady psychologických technik, osobnostních dotazníků (MMPI-2, 16 PF, EPI, SPARO, ad.) a

⁶¹ „deficit spočívající v hyperaktivitě – impulzivitě – nepozornosti ve věku 8-10 let byl významným prediktorem u mladistvých odsouzených nezávisle na problémech v chování ve věku 8-10 let. S tím souvisí oslabená schopnost odložit okamžité uspokojení potřeb a krátkodobá perspektiva do budoucnosti“. (Farrington, D.P.: Early Development Prevention of Juvenile Delinquency. Criminal Behaviour and Mental Health. 4, 1994, pp. 209-227)

⁶² cit. podle: Hollander, E., Stein, D (eds.): Impulsivity and Aggression. Chichester, John Wiley & Sons Ltd., 1995

⁶³ Blackburn, R.: The Psychology of Criminal Conduct. Wiley Chichester 1993, pp. 191-196

⁶⁴ jejich hlavní práce: Gottfredson, M.R., Hirschi, T.A.: General Theory of Crime. Stanford Press, California 1990

⁶⁵ výstižně je charakterizuje věta „*money without work, sex without courtship, revenge without court delays*“.

⁶⁶ Válková, H.: Vývoj názorů na příčiny kriminality, jednotlivé kriminologické směry a trendy. In: Kuchta a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. CH Beck, Praha 2005, p. 111

projektivních testů (ROR, Hand-test ad.)⁶⁷. Byla vytvořena též řada samostatných škál „měřících“ tuto vlastnost.

Mnoho studií ukázalo, že hyperaktivita předpovídá pozdější páchaní trestné činnosti. V kodaňském projektu objevili Brennan a spolupracovníci⁶⁸, že hyperaktivita (neklid a nedostatečná koncentrace pozornosti) ve věku 11-13 let signifikantně předpovídala zatčení za násilný čin (do věku 22 let), zejm. u chlapců s perinatálními komplikacemi v anamnéze. Víc než polovina těch, u kterých byla zjištěna hyperaktivita i perinatální obtíže, byla později zatčena za násilný čin, ve srovnání s méně než 10% zbývajících. Bor a kol. v australském výzkumu⁶⁹ zjistili, že poruchy pozornosti a neklid ve věku 5 let více než zdvojnásobily riziko delikvence ve věku 14 let. V švédském longitudinálním výzkumu, Klinteberg a kol.⁷⁰ objevili, že hyperaktivita ve věku 13 let předpovídala násilný čin (oficiálně zaznamenaný policií) do věku 26 let. Nejvyšší míra násilných činů byla mezi muži jak s motorickým neklidem, tak i s obtížemi v koncentraci pozornosti (15%), ve srovnání s 3% zbývajících částí souboru. V dalším švédském longitudinálním průzkumu vyslovili Eklund a Klinteberg⁷¹ závěr, že problémy koncentrace pozornosti byly nejdůležitější součástí syndromu hyperaktivity, který předpovídá pozdější násilné kriminální chování.

V Cambridgeské studii chlapci, kteří byli učitelem označeni jako „nedostatečně se koncentrující“ nebo jako „nesoustředění“, dále rodiči, vrstevníky nebo učiteli označeni jako nejvíce vzdorující nebo projevující rizikové chování a ti, u kterých v psychomotorických testech byla diagnostikována vyšší míra impulsivity (ve věku 8-10 let) – měli tendenci stát se později v životě pachatelem. Také později zjišťovaná impulsivita v projevech (formou self-report) souvisela s budoucím kriminálním jednáním

Vzdorovitost, nedostatečná koncentrace pozornosti a neklid, to vše predikovalo jak oficiální odsouzení tak i self-report delikvencí. Vzdorovité chování bylo jedním z nejsilnějších nezávislých prediktorů.

Přítomnost deficitu "hyperaktivity-impulzivita-pozornosti" (HIA⁷²) signifikantně predikoval juvenilní odsouzení nezávisle na problémovém chování ve věku 8-10 let⁷³. Lynam⁷⁴ uvádí, že

⁶⁷ psychodiagnostické techniky – další informace viz. Svoboda, M. a kol.: Psychologická diagnostika dospělých. Portál, Praha 1999.

⁶⁸ Brennan, P. A., Mednick, B.R., Mednick, S. A.: Parental psychopathology, congenital factors, and violence. In: Hodgins, S. (ed.): Mental Disorder and Crime. Newbury Park, Sage, California 1993, pp. 244-261; cit. podle: Farrington, P.D.: Childhood risk factors and risk-focussed prevention. In: M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner (Eds.): The Oxford handbook of criminology. (4th ed.) Oxford University Press, Oxford 2007, pp. 602-640

⁶⁹ Bor, W., McGee, T.R., Fagan, A. A.: Early risk factors for adolescent antisocial behaviour: An Australian longitudinal study. Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 38, 2004, pp. 365-372.

⁷⁰ Klinteberg, B. A., Andersson, T., Magnusson, D., Stattin, H.: Hyperactive behaviour in childhood as related to subsequent alcohol problems and violent offending: A longitudinal study of male subjects. Personality and Individual Differences, 15, 2003, pp. 381-388.

⁷¹ Eklund, J., Klinteberg, B. A.: Childhood behaviour as related to subsequent drinking offences and violent offending: A prospective study of 11 to 14-year-old youths into their fourth decade. Criminal Behaviour and Mental Health, 13, 2003, pp. 294-309.

⁷² V našich podmínkách se hovoří o hyperkinetické poruše pozornosti a hyperaktivity (ADHD)

⁷³ Farrington, D. P., Loeber, R., van Kammen, W. B.: Long-term criminal outcomes of hyperactivity-impulsivity-attention deficit and conduct problems in childhood. In: Robins, L.N., Rutter, M. (Eds.): Straight and Devious Pathways from Childhood to Adulthood. Cambridge: Cambridge University Press 1990, pp. 62-81.

⁷⁴ Lynam, D.: Early identification of chronic offenders: Who is the fledgling psychopath? Psychological Bulletin, 120, 1996, pp. 209-234

děti s deficitem HIA a také s problémy chování vykazovaly nejvyšší riziko pozdějšího chronického kriminálního chování⁷⁵.

V Pitsburgské studii mládeže, která byla mj. zaměřena také na jednotlivé složky impulzivity, našli White a kol⁷⁶ faktory, které nejvýrazněji souvisely se subjektivně oznámenou (self-report) delikvencí ve věku 10 a 13 let: učitelem diagnostikovanou impulzivitu u dítěte (např. tvrzení: „jednají bez přemýšlení“), sníženou schopnost sebekontroly (například „neschopné odložit uspokojení“), nervozitu (*nervousness*) a psychomotorickou impulzivitu (v Trail Making testu). Metody (dotazníky – posuzovací škály) verbálně hodnotící chování dítěte produkovaly silnější korelace s pozdějším delikventním chováním než psychomotorické performační (výkonové) testy. To by mohlo naznačovat, že kognitivní impulzivita (založená na procesech úsudku/myšlení) souvisí s delikvencí víc, než impulzivita v chování, zjišťovaná právě performačními testy.

Roli impulzivity zdůrazňuje také Moffittová ve své teorii „perzistentního“ pachatele (*Life-course persistent offender*)⁷⁷, která tvrdí, že antisociální chování začíná ranými neuropsychologickými deficity, které jsou způsobeny různými faktory (např. užíváním drog, nedostatečnou výživou matky během těhotenství, komplikovaným porodem s následkem drobných poškození mozku (perinatální obtíže), nedostatečnou vazbou k dítěti (*attachment*) apod.). Tyto neuropsychologické problémy mají tendenci vytvářet cyklus, jehož důsledkem je právě impulzivita.⁷⁸

Při výzkumu provedeném Caspim, Moffittovou a jejich kolegy⁷⁹, zkoumali osobnostní rysy u dvou odlišných skupin chlapců a bylo zjištěno, že náchylnost (tendence) ke kriminálnímu jednání souvisí s kombinací impulzivity a negativní emocionality. Podle nich navíc mládež s negativní emocionalitou vnímá v každodenním životě daleko více hrozeb a nebezpečí než ostatní lidé. Tito adolescenti pak mají tendenci „rychle proměnit tyto negativní emoce v činy.“

1.1.4. Rodinné rizikové faktory

(rizikové faktory na úrovni rodiny – sociální faktory)

Rodinné rizikové faktory je možné, podle Farringtona⁸⁰, třídit do následujících oblastí:

- kriminální a antisociální rodiče;
- rozsáhlá velikost rodiny;
- techniky/způsoby výchovy dítěte rodičem (nedostatečná supervize, nedostatečná disciplína, emoční chlad a zavržení/odmítnutí, nízká rodičovská spoluúčast s dítětem);
- zneužívání (tělesné či sexuální) nebo zanedbávání;

⁷⁵ blíže viz.: Pratt, T.C., Cullen, F.T., Blevins, K.R., Daigle, L., Unnever, J.D.: The relationship of attention deficit hyperactivity disorder to crime and delinquency: A meta-analysis. *International Journal of Police Science and Management*, 4, 2002, pp.344-360

⁷⁶ White, J.L., Moffitt, T.E., Caspi, A., Bartusch, D.J., Needles, D.J. Stouthamer-Loeber, M.: Measuring impulsivity and examining its relationship to delinquency. *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 1994, pp.192-205

⁷⁷ k teorii Moffittové viz dále v textu str. 54

⁷⁸ Moffitt, T. E.: Life-course persistent and adolescence-limited antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 1993, pp. 674-701.

⁷⁹ Caspi, A. McClellan, J., Moffitt, T.: Role of genotype in the cycle of violence in maltreated children. *Science* 297, 2002, pp.851-854.

⁸⁰ Farrington, P.D.: Childhood risk factors and risk-focussed prevention. In: M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner (Eds.): *The Oxford handbook of criminology*. (4th ed.) Oxford University Press, Oxford 2007, pp.602-640.

- „narušené/porušené“ (*disrupted*) rodiny.

Vyřazeny byly socioekonomické faktory jako například nízký rodinný příjem, nízká sociální třída rodiny, chudé prostředí a mobilita rodiny.

Obdobné klíčové ukazatele rizika na úrovni rodiny se objevují i u dalších autorů. Bývají zmiňovány: neúčinný nebo nedůsledný rodičovský dohled; nedostatečné rodičovské kompetence a lhostejné (ambivalentní) postoje vůči dítěti; rodinné konflikty a násilí v rodině a rodič nebo jiný člen rodiny se záznamem v rejstříku trestů⁸¹

1.1.4.1. Kriminalita v rodině

Kriminální a antisociální rodiče mají tendenci mít delikventní a antisociální děti, jak bylo ukázáno v klasickém longitudinálním výzkumu McCordové⁸² v Bostonu a Robinsové⁸³ v St. Louis. Také v rámci Cambridgeské studie se autoři zaměřili na oblast „kriminálního zázemí“ v rodině.

Odsouzení otce, matky nebo sourozence, bez ohledu na jejich pohlaví, predikovalo chlapcovo vlastní odsouzení. Všichni tito příbuzní byli významní jako prediktory⁸⁴ nezávisle na sobě. (Např. 63 % chlapců, kteří měli odsouzeného otce, byli také později odsouzeni, ve srovnání s 30 % zbytku). Vztahy mezi osobami stejného pohlaví (syn-otec; matka-dcera) byly silnější (významnější), a starší sourozenci byli silnějším prediktorem než mladší sourozenci. To podporuje koncept tzv. kriminální infekce.

Podobné výsledky byly získané v Pittsburghské studii mládeže. Zatčení rodičů, sourozenců zkoumaných osob i sourozenců jejich rodičů a prarodičů predikovalo hochovo vlastní delikventní chování.⁸⁵ Nejdůležitější příbuznou osobou byl otec; zatčení otce předpovídala chlapcovu delikvenci nezávisle na všech dalších zatčených příbuzných. Pouze 8 % rodin vysvětlilo 43 % zatčených rodinných příslušníků.

V Cambridgeské studii patřilo konzistentně k nejlepším prediktorům pozdější kriminality u 8 – 10letých chlapců odsouzení rodiče nebo delikvence staršího sourozence před desátými narozeninami zkoumané osoby. Odsouzení rodiče nebo staršího sourozence bylo také nejlepší známkou, po nedostatečné rodičovské supervizi, pokud jde o juvenilní self – report delikvenci.

Existuje několik možných vysvětlení (která se navzájem nevylučují), proč páčání trestné činnosti má sklon se v určitých rodinách koncentrovat a přenášet z jedné generace na další. Jednak může jít o mezigenerační kontinuitu v expozici mnohonásobným rizikovým faktorům.

⁸¹ Waller, I. (ed.): *Crime Prevention-vol.2*, International Centre for the Prevention of Crime-ICPC, Canada 1999; viz také: Utting, D., Bright, J., C Henricson: *Crime and the Family: Improving child-rearing and preventing delinquency*. Family Policy Studies Centre London 1993; Tremblay, R.E. (et. al.): *Predicting Early Onset of Male Antisocial Behavior from Preschool Behavior*. *Archives of General Psychiatry*. Vol. 51, 1994, pp. 732-739.

⁸² McCord, J.: *Some Child-Rearing Antecedents of Criminal Behaviour in Adult Men*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 1979, pp. 1477-1486.

⁸³ Robins, L.N.: *Sturdy childhood predictors of adult outcomes: Replications from Longitudinal studies*. In: Barrett, J. E. Rose R. M., Klerman G. L (Eds.): *Stress and Mental Disorder*. Raven Press, New York 1979, pp. 219-235

⁸⁴ Farrington, D.P., Barnes, G., Lambert, S.: *The concentration of offending in families*. *Legal and Criminological Psychology*, 1, 1996, pp. 47-63.

⁸⁵ Farrington P.D., Joliffe, D., Loeber, J.D., Stouthamer-Loeber, M., Kalb, L.M.: *The Concentration of Offenders in Families and Family Criminality in the Prediction of Boys' Delinquency*. *Journal of Adolescence*, 24, 2001, pp. 579-596.

Každá následná generace může být např. bydlet také v zanedbaném prostředí, trpět chudobou, příp. opakovat časné těhotenství svých rodičů.

Z jiného hlediska může být efekt kriminálního rodiče na dětské páchaní trestné činnosti zprostředkovaný environmentálními mechanismy. V Cambridgeské studii se ukazovalo že v kauzálním spojení mezi kriminálními otci a delikventními syny intervenovala nedostatečná rodičovská supervize (dohled).

Efekt kriminálního rodiče na dětské páchaní trestné činnosti může být též zprostředkovaný genetickými mechanismy. V přesvědčivém schématu porovnávání shody identických dvojčat vychovávaných společně a identických dvojčata vychovávaných odděleně, zjistili Grove a kol.⁸⁶, že dědičnost činila u poruch chování v dětství 41 % a 28 % u antisociální poruchy osobnosti v dospělosti. To naznačilo, že mezigenerační přenos páchaní trestné činnosti je částečně připsatelný genetickým faktorům.

Kriminální rodiče mohou mít – podle jiného vysvětlení – sklon mít delikventní děti následkem úředních (policejních a soudních) stereotypů vůči kriminálním rodinám. Ty samozřejmě také inklinují k tomu dostávat se častěji do centra pozornosti správních úřadů kvůli dalším sociálním problémům. Ve všech self-report údajích o kriminálním jednání, v Cambridgeské studii, byli chlapci s odsouzenými otci s vyšší pravděpodobností sami odsouzeni, než chlapci s otci netrestanými⁸⁷. Nicméně, toto nebylo jediné vysvětlení pro spojení kriminální otcové – delikventní synové, protože chlapci s kriminálními otci měli vyšší self-report skór delikvence a vyšší hodnocení špatného chování od učitelů a vrstevníků.

Je samozřejmě, že kromě zmíněných mechanismů, budou hrát určitou roli v „kriminální infekci“ v rodině též procesy učení, nápodoba a identifikace s normami starších příbuzných.

1.1.4.2. Početná rodina

Velká rodina (velký počet dětí v rodině) je podle zmíněných longitudinálních studií relativně silný a replikovatelný prediktor delikvence⁸⁸. V Cambridgeské studii, zdvojnásobovala riziko pozdější juvenilní delikvence skutečnost, že zkoumaný chlapec pocházel z pěti a více sourozenců (v jeho 10 letech)⁸⁹ a faktor „početná rodina“ predikoval delikvenci zjišťovanou self-reportem stejně jako oficiální odsouzení.

Regresní analýza prokázala tento faktor jako nejdůležitější nezávislý prediktor odsouzení (do věku 32let); odsouzeno bylo 58% chlapců z velkých (početných) rodin⁹⁰.

⁸⁶ Grove, W. M., Eckert, E. D., Heston, L., Bouchard, T. J., Segal, N., Lykken, D. T: Heritability of substance abuse and antisocial behaviour: A study of monozygotic twins reared apart. *Biological Psychiatry*, 27,1990,pp. 1293-1304

⁸⁷ West, D. J., Farrington, D. P.: *The Delinquent Way of Life*. Heinemann, London 1977, p. 118; cit. podle: Farrington,P.D.: Childhood risk factors and risk-focussed prevention. In: M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner (Eds.): *The Oxford handbook of criminology*. (4th ed.) Oxford University Press, Oxford 2007,pp.602-640

⁸⁸ Ellis,L.: The victimful-victimless crime distinction and seven universal demographic correlates of victimful criminal behaviour. *personality and individual differences*, 3,1988,pp.525-548.

⁸⁹ West,D.J.,Farrington,D.P.: *Who Becomes Delinquent?* Heinemann, London 1973, p.31; cit. podle: Farrington,P.D.: Childhood risk factors and risk-focussed prevention. In: M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner (Eds.): *The Oxford handbook of criminology*. (4th ed.) Oxford University Press, Oxford 2007,pp.602-640.

⁹⁰ Farrington, D.P.: Understanding and preventing bullying. In: Tonry,M.,Morris,N.(eds.): *Crime and justice*. Vol17, University of Chicago Press, Chicago 1993, pp.381-458.

Wadsworth⁹¹ v národním výzkumu „Health and Development“ z roku 1979 zjistil, že procento chlapců, kteří se stali oficiálními delikventy se zvýšilo z 9% u rodin s jedním dítětem na 24% u rodin se čtyřmi nebo více dětmi.

K podobnému závěru došli též Newsoms a kol.⁹² ve své Nottinghamské studii, Kolvin a kol.⁹³ v longitudinálním výzkumu dětí od narození do 33 let, Rutter a kol.⁹⁴ v sedmdesátých letech minulého století („Isle of Wight Survey“) a také v londýnském šetření („Inner London Survey“) vedeném Oustonem⁹⁵.

Existuje mnoho různých důvodů, proč velký počet sourozenců může zvýšit riziko dětské delikvence. Obecně, jak se počet dětí v rodině zvyšuje, snižuje se kvantita i kvalita rodičovské pozornosti, která může být věnovaná každému dítěti zvlášť. Jak se zvyšuje počet dětí, stává se také domácnost prostorově „stísněnějším“ územím, což může vést ke zvýšení míry frustrace, podráždění a konfliktu. V Cambridgeské studii nepredikovala početná rodina delikvenci u chlapců, kteří bydleli v nejméně stísněných podmínkách⁹⁶. Autoři naznačují, že významným intervenujícím faktorem mezi početnou rodinou a delikvencí může být právě „rodinná přečpanost.“

Jiná teorie tvrdí, že klíčovým faktorem je pořadí narození: početné rodiny mají větší počet později narozených dětí, které jsou více delikventní než „prvorozené.“ Na základě analýzy self-report delikventního chování v Seattleském průzkumu, autoři usoudili, že nejpravděpodobnějším intervenujícím příčinným mechanismem bylo soužití s delikventním sourozencem. V Cambridgeské studii se překvapivě často objevovalo spolupáchání trestné činnosti, kde „komplicem“ byl bratr. Asi 20 % chlapců, kteří si s bratrem byli věkově blízcí bylo odsouzeno za trestný čin spáchaný právě s ním⁹⁷.

Nelze ovšem vyloučit, že početnost rodiny a kriminality jsou pouze dva z řady projevů jiného, hlubšího problému, proto spolu korelují. Vysuzovat příčinný vztah mezi početností rodiny a pozdější kriminalitou dítěte považujeme za poměrně odvážné. Minulost nám dává za pravdu.

1.1.4.3. Způsoby výchovy/techniky výchovy dítě

Do určitého vztahu s dětskou delikvencí bývají uváděny též různé formy výchovy. Za nejdůležitější dimenze charakterizující styl výchovy dítěte rodičem jsou považovány supervize či monitorování dítěte, disciplína či rodičovské zpevnění, vřelost nebo chlad emocionálních vztahů a zangažovanost rodičů na činnostech s dětmi.

⁹¹ Wadsworth, M. E. J.: *Roots of Delinquency: Infancy, Adolescence and Crime*. London, 1979, Martin Robertson.; cit. podle: Farrington, P.D.: *Childhood risk factors and risk-focussed prevention*. In: M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner (Eds.): *The Oxford handbook of criminology*. (4th ed.) Oxford University Press, Oxford 2007, pp.602-640.

⁹² Newsom, J., Newsom, E., Adams, M.: *The social origins of delinquency*. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 3, 1993, pp.19-29

⁹³ Kolvin, I., Miller, F. J. W., Fleeting, M., Kolvin, P. A.: *Social and parenting factors affecting criminal-offence rates: Findings from the Newcastle Thousand Family Study (1947-1980)* *British Journal of Psychiatry*, 152, 1988, pp.80-90

⁹⁴ Rutter, M., Whitmore, K.: *Education? health and behaviour*. University of London, Press London 1970.

⁹⁵ Ouston, J.: *Delinquency, family background, and educational attainment*. *British Journal of Criminology*, 24, 1984, pp.2-26

⁹⁶ West, D.J., Farrington, D.P.: *Who Becomes Delinquent?* Heinemann, London 1973, p.33; cit. podle: Farrington, P.D.: *Childhood risk factors and risk-focussed prevention*. In: M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner (Eds.): *The Oxford handbook of criminology*. (4th ed.) Oxford University Press, Oxford 2007, pp.602-640

⁹⁷ Reiss, A. J., Farrington, D. P.: *Advancing knowledge about co-offending: Results from a prospective longitudinal survey of London males*. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 82, 1991, pp.360-395

Dohled rodičů nad dítětem (supervize) je dána mírou monitorování dětských aktivit a stupněm jejich bdělosti/pozornosti. Právě nedostatečná rodičovská supervize je považována obvykle za nejsilnější a nejvíce replikovatelný prediktor kriminálního chování⁹⁸. Mnoho studií ukazuje, že děti rodičů, kteří „neví kde jejich děti jsou, když jsou venku“, a rodičů, kteří nechají své děti potulovat se po ulicích a nedohlíží na ně od útlého věku, prezentují častěji delikventní chování. Například, v Cambridge - Somerville studii v Bostonu, byla nedostatečná rodičovská supervize v dětském věku nejlepším prediktorem jak násilných, tak majetkových trestných činů až do věku 45 let.⁹⁹

„Nedostatek rodičovského dohledu je jedním z nejsilnějších symptomů rozvíjejících se problémů s chováním a delikvencí. Rodiče, kteří u dětí podporují averzivní a agresivní chování a nedokážou je naučit nenásilným a účinným metodám řešení sociálních problémů, přispívají k rozvoji „donucovacích“ rodinných vztahů a k pozdějším modelům antisociálního chování u dítěte“¹⁰⁰.

Forma disciplíny popisuje, jak rodiče reagují na dětské chování. Traduje se, že krutá nebo trestající disciplína (umocněná tělesným trestem) předpovídá dětskou delikvenci, jak např. ukázal Haapasalo a Pokela.¹⁰¹ Newsonovi¹⁰² ve své studii téměř 700 nottinghamských dětí zjistili, že tělesný trest ve věku 7 až 11 let předpovídal pozdější odsouzení; 40 % pachatelů bylo tělesně trestáno (od facek po bití) ve věku 11 let, ve srovnání s 14 % ne-pachatelů. Delikvenci může predikovat také nevyzpytatelná, nekonzistentní nebo rozporuplná disciplína. Ta může zahrnovat nekonzistentní disciplínu jednoho rodiče nebo rozpory mezi styly obou rodičů. Není jasné, zda delikvenci předpovídá i neobvykle laxní disciplína. Podle Farringtona a kol. jsou dobrými prediktory též nepřiměřené reakce na špatné chování a nedostatečné zpevnění žádoucího chování dítěte ze strany rodičů¹⁰³.

Na vztah mezi emočním „chladem“ či odmítání rodičů a pozdější delikvencí dětí upozornila již na konci sedmdesátých let McCordová¹⁰⁴ v rámci již zmíněné Cambridge–Somerville studie. O téměř dvacet let později tato autorka uvádí, že rodičovská vřelost by mohla působit jako *protektivní faktor* proti účinkům tělesného trestu (jako rizikového faktoru)¹⁰⁵. Zjistila, že později odsouzeno bylo 51 % chlapců s emočně chladnými, fyzicky trestajícími matkami a pouze 21 % chlapců s emočně vřelými, fyzicky trestajícími matkami a 23 % chlapců s vřelými a ne-trestajícími matkami. Protektivním faktorem (v protikladu k tělesným trestům) byla i emoční vřelost ze strany otce.

⁹⁸ Smith, C. A., Stern, S. B.: Delinquency and antisocial behaviour: A review of family processes and intervention research. *Social Service Review*, 71, 1997, pp.382-420.

⁹⁹ McCord, J.: Some child-rearing antecedents of criminal behaviour in adult men. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 1979, pp.1477-1486

¹⁰⁰ APA-American Psychological Association: Violence and Youth: Psychology's Response. Vol. 1: Summary Report of the American Psychological Association Commission on Violence and Youth. Washington, 1993, p. 19

¹⁰¹ Haapasalo, J., Pokela, E.: Child-rearing and child abuse antecedents of criminality. *Aggression and Violent Behaviour*, 1, 1999, pp.107-127

¹⁰² Newson, J., Newson, E., Adams, M.: The social origins of delinquency. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 3, 1993, pp.19-29

¹⁰³ cit. podle: Farrington, D.P.: Developmental criminology and risk-focussed prevention. In Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R. (Eds.): *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford University Press, Oxford 2002, pp. 657-701.

¹⁰⁴ McCord, J.: Some child-rearing antecedents of criminal behaviour in adult men. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 1979, pp. 1477-1486

¹⁰⁵ McCord, J.: On discipline. *Psychological Inquiry*, 8, 1997, pp. 215-217.

Newsonsová a spolupracovníci v nottinghamském průzkumu¹⁰⁶ zjistili, že delikvenci predikuje i nízká míra zaangažovanosti rodičů na dětských (a společných) aktivitách. Cambridgeská studie naznačila, že absolutní neúčast otce na chlapcových aktivitách volného času zdvojnásobuje riziko odsouzení¹⁰⁷. Tento faktor byl nejdůležitějším prediktorem trvalosti (perzistence) páčání trestné činnosti do věku 21 let¹⁰⁸.

Většina vysvětlení spojení mezi způsobem výchovy dětí rodiči a delikvencí se opírá o koncept tzv. attachmentu¹⁰⁹ nebo o teorie sociálního učení.

Attachment teorie v souvislosti s kriminálním chováním předpokládá, že děti, které nejsou „emočně napojené na vřelé a milující rodiče, kteří dodržují zákony, inklinují k delikvenci.“¹¹⁰ Sociologický ekvivalent teorie attachmentu je teorie sociální vazby, která tvrdí, že delikvence závisí na síle nebo slabosti dětského pouta (vazby) ke společnosti.¹¹¹ *Teorie sociálního učení*¹¹² uvádí, že dětské chování závisí na odměnách (zpevňování) a trestech od rodičovských figur a na modelech chování, které rodiče reprezentují. Děti budou mít tendenci k delikvenci tehdy, jestliže rodiče reagují nekonzistentně a nejistě na jejich antisociálním chování a jestliže sami rodiče se chovají antisociálním (kriminálním) způsobem.

1.1.4.4. Zneužívání a zanedbávání dětí

Děti, které jsou fyzicky týrané nebo zanedbávané či sexuálně zneužívané projevují sklon k pozdějšímu páčání trestné činnosti¹¹³. Jedno z potvrzení tohoto výroku pochází od Widomové¹¹⁴ v Indianapolis, která použila soudní spisy k identifikaci 900 zneužívaných nebo zanedbávaných dětí před 11. rokem věku a porovnávala je s kontrolní skupinou vyrovnanou podle věku, etnicity, pohlaví, třídy základní školy a místa bydliště. Následné dvacetileté katamnestické sledování souboru ukázalo, že děti, které byly zneužívané nebo zanedbávané, s větší pravděpodobností patřily mezi zatčené (jako adolescenti i jako dospělí) než osoby z kontrolní skupiny, a také byly s větší pravděpodobností zatčeny za juvenilní násilí¹¹⁵.

¹⁰⁶ Newson, E., Newson, J., Lewis, C.,: Father participation through childhood and its relationship with career aspirations and delinquency. In: N. Beail, J. McGuire (Eds.): *Fathers: Psychological Perspectives*. Junction, London 1982, pp. 174-193

¹⁰⁷ cit. podle: Farrington, P.D.: Childhood risk factors and risk-focussed prevention. In: M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner (Eds.): *The Oxford handbook of criminology*. (4th ed.) Oxford University Press, Oxford 2007, pp. 602-640

¹⁰⁸ Farrington, P.D., Hawkins, J. D.: Predicting participation, early onset, and later persistence in officially recorded offending. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 1, 1991, pp. 1-33

¹⁰⁹ např.: P. Allen, P. Marsh, C. McFarland, K.B. McElhaney, D. Land: Attachment and Autonomy as Predictors of the Development of Social Skills and Delinquency During Midadolescence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 2002, Vol. 70, 1, pp. 56-66

¹¹⁰ cit. podle: Farrington, P.D.: Childhood risk factors and risk-focussed prevention. In: Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R. (Eds.): *The Oxford handbook of criminology*. (4th ed.) Oxford University Press, Oxford 2007, pp. 602-640

¹¹¹ Catalano, R. F., Hawkins, J. D.: The social development model: A theory of antisocial behaviour. In: Hawkins J. D. (Ed.): *Delinquency and Crime: Current Theories*. Cambridge University Press, Cambridge 1996, pp. 149-197

¹¹² např. Patterson, G.R., Reid, J.B.: Social interactional processes within the family: The study of moment-by-moment family transactions in which human social development is embedded. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 5, 1984, pp. 237-262; Reid, J.B., Patterson G. R., Snyder, J.: *Antisocial behavior in children and adolescents: A developmental analysis and model for intervention*. Publisher: APA, D.C. Date, Washington 2002

¹¹³ Malinosky-Rummell, R. Hansen, D.J.: Long-term consequences of childhood physical abuse. *Psychological Bulletin*, 114, 1993, pp. 68-79

¹¹⁴ Widom, C. S.: The cycle of violence. *Science*, 244, 1989, pp. 160-166.

¹¹⁵ Maxfield, M. G., Widom, C.S.: The cycle of violence revisited 6 years later. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 150, 1996, pp. 390-395

Windomová dále uvádí, že pohlavní zneužívání, tělesné týrání a zanedbávání dětí také předpovídá zatčení v dospělém věku za sexuální trestné činy¹¹⁶.

Podobné výsledky byly získány také dalšími výzkumy. V rámci Cambridge – Somervilleké studie v Bostonu zjistila McCordová¹¹⁷, že asi polovina ze zneužívaných nebo zanedbaných chlapců byla později odsouzena za závažné trestné činy, stala se alkoholiky, byla psychiatricky léčena nebo zemřela před 35. rokem svého věku. V „Rochester Youth Development Study“, prospektivním longitudinálním průzkumu asi 1000 mladistvých (původně 12-14 letých) ukázali Smith a Thornberry¹¹⁸, že zaznamenané týrání 12letých dětí (tělesné, sexuální nebo emocionální zneužívání nebo zanedbávání) předpovídalo pozdější self-report i oficiální delikvenci.

Jiné studie zase konkrétně poukázaly na to, že zkušenosti s viktimizací mohou vést k tomu, že se oběti následně dopouštějí násilí, a to nejen v případě zneužívání ze strany rodičů (takové studie se obvykle zaměřovaly na trestnou činnost mladistvých¹¹⁹). V poslední době se pozornost soustředila např. na rizikové faktory u domácích a sexuálních deliktů. Michalski¹²⁰ kritizuje hledání individuálních rizikových faktorů a při rozboru domácího násilí poukazuje spíše na faktory sociální, jako jsou míra sociální izolace, provázanost podpůrných sítí, nerovnoprávnost apod. U domácího násilí se zkoumala i role alkoholu¹²¹, přičemž se má za to, že užívání alkoholu zesiluje agresivitu mezi partnery, zejména ze strany mužů vůči ženám.

Vazbu zneužívání dětí a jejich pozdější kriminality se pokusilo vysvětlit mnoho teorií. Tři hlavní modely popsala Brezina¹²²:

Teorie sociálního učení naznačuje, že děti se učí abusivním modelům chování svých rodičů přes imitaci (nápodobu), modelování a posílení. *Attachment koncept* nebo teorie sociální vazby tvrdí, že týrání dětí má za následek nízkou míru přilnutí k rodiči a z toho důvodu nízkou míru sebekontroly. *Strain teorie*¹²³ předpokládá, že negativní zacházení jinými generuje negativní emoce jako například hněv a frustrace, které postupně vedou k touze po pomstě a ke vzrůstající agresi. Podle analýz Youth in Transition Study, našel Brezina pro všechny tři teorie pouze skromnou podporu.

¹¹⁶ Widom, C.S., Ames, M. A. : Criminal consequences of childhood sexual victimization. *Child Abuse and Neglect*, 18, 1994, 303-318.

¹¹⁷ McCord, J.: A forty year perspective on effects of child abuse and neglect. *Child Abuse and Neglect*, 1983, 7, pp.265-270.

¹¹⁸ Smith, C.A., Thornberry, T.P.: The relationship between childhood maltreatment and adolescent involvement in delinquency. *Criminology*, 33, 1995, pp.451-481.

¹¹⁹ Blumstein, A.: Youth Violence and Guns. In: Heitmeyer, W., Hagan, J. (ed.): *International Handbook of Violence Research*. Dordrecht: Kluwer 2003, pp. 657-677 - *Blumstein dokonce ve své studii poznamenává, že „viktimizace byla faktorem, u kterého byla zjištěna nejužší vazba s trestnou činností mladistvých, a to u obou pohlaví.*; Chinn, K. L.: National Trends in Juvenile Violence. *Corrections Today*, 58(4), 1996, p. 70-73; Howell, J. C., Hawkins, J. D.: Prevention of Youth Violence. *Crime and Delinquency*, 24, 1998, pp.263- 316.; Loeber, R., Farrington, D. P.: Never Too Early, Never Too Late: Risk Factors Successful Interventions for Serious and Violent Juvenile Offenders. *Studies on Crime and Crime Prevention*, 7(1), 1998, pp.7-30.

¹²⁰ Michalski, J. H.: Making Sociological Sense Out of Trends in Intimate Partner Violence: The Social Structure of Violence Against Women. *Violence Against Women*, 10(6), 2004, pp.652-675.

¹²¹ Graham, K., Plant, M., Plant, M. : Alcohol, gender and partner aggression: A general population study of British adults. *Addiction Research and Theory* 12(4), 2004, pp.385-401.

¹²² Brezina, T.: Adolescent maltreatment and delinquency: The question of intervening processes. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 35, 1998, pp.71-99.

¹²³ *strain teorie* – teorie napětí – viz např. Merton, R.K.: *Social Theory and the Social Structure*. New York, Free Press of Glencoe, 1957 nebo Kuchta, J., Válková, H. (vyd.): *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha, C.H.Beck, 2005, s.91-92

1.1.4.5. Neúplné (rozpadlé) rodiny

Většina studií neúplných rodin pracuje se ztrátou otce spíše než matek, protože ztráta otce je mnohem obvyklejší. Obecně se ukazovalo, že dítě separované od biologického rodiče s větší pravděpodobností poruší zákon než dítě z úplné rodiny.¹²⁴ Například v již zmiňované longitudinální studii newcastleských dětí zjistili Kolvin se spolupracovníky¹²⁵, že chlapci, kteří zažili rozvod nebo odloučení rodičů během prvních pěti let života, měli riziko pozdějšího odsouzení (do věku 32 let) dvojnásobné.

Podobně McCordová¹²⁶ v bostonské studii vztahu mezi domovy narušenými ztrátou biologického otce a pozdějším závažným delikventním chováním chlapců zjistila, že prevalence páčání trestné činnosti byla vysoká u chlapců z rozvrácených domovů bez vřelých a milujících matek (62 %) a u těch z úplných rodin, ale charakterizovaných rodičovským konfliktem (52 %), bez ohledu na emoční chování matky. Prevalence páčání trestné činnosti byla nízká u chlapců z nenarušených rodin bez konfliktu (26 %) a – což je důležité – stejně nízká u chlapců z rodin rozvrácených, ale s laskavými/milujícími matkami (22 %). Tyto výsledky naznačují, že kriminogenním činitelem nemusí být rozvrácený domov, jako spíše rodičovský konflikt. Autorka též naznačuje, že milující matka může v určitém smyslu ztrátu otce nahradit.

V Cambridgeské studii jak permanentní i dočasné (více než jeden měsíc) odloučení před 10 rokem věku dítěte předpovídalo oficiální odsouzení i subjektivně oznámenou delikvenci, za předpokladu, že separace nebyla způsobená smrtí rodiče nebo pobytem v nemocnici. Nicméně, „rozbité domovy“ v nízkém věku dítěte (pod 5 let) byly vzácně kriminogenní¹²⁷. Odloučení před věkem 10 let předpovídalo jak juvenilní, tak i dospělá odsouzení,¹²⁸ a bylo důležitým nezávislým prediktorem sociální dysfunkce a manželských útoků v dospělosti (ve věku 32let).¹²⁹

K podobným výsledkům dospěla řada dalších výzkumů, např. „National Survey of Health a Development“ shrnující výsledky zkoumání více než 5 000 dětí narozených v Anglii, Skotsku nebo Walesu¹³⁰. Chlapci z neúplných rodin důsledku rozvodu nebo odloučení měli zvýšenou pravděpodobnost odsouzení do věku 21 let (27 %) ve srovnání s těmi z rodiny rozpadlých v důsledku úmrtí matky (19 %), úmrtí otce (14 %) nebo z úplných rodin (14 %). Delikvenci predikoval rozpad rodiny do věku 5 let chlapce, zatímco mezi 11. a 15. rokem věku nebyl

¹²⁴ Nikoli v našich výzkumech

¹²⁵ Kolvin, I., Miller, F. J. W., Fleeting, M., Kolvin, P. A.: Social and parenting factors affecting criminal-offence rates: Findings from the Newcastle Thousand Family Study (1947-1980) *British Journal of Psychiatry*, 152, 1988, pp.80-90

¹²⁶ McCord, J.: A longitudinal view of the relationship between paternal absence and crime. In: Gunn, J., Farrington, D. P. (Eds.): *Abnormal Offenders, Delinquency and the Criminal Justice System*. Chichester: Wiley 1982, pp. 113-128.; McCord, J.: Some child-rearing antecedents of criminal behaviour in adult men. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 1979, pp.1477-1486

¹²⁷ Farrington, P.D.: Childhood risk factors and risk-focussed prevention. In: M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner (Eds.): *The Oxford handbook of criminology*. (4th ed.) Oxford University Press, Oxford 2007, pp.602-640.

¹²⁸ Farrington, D. P.: Childhood origins of teenage antisocial behaviour and adult social dysfunction. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 86, 1993, pp. 13-17

¹²⁹ Farrington, D. P.: Childhood, adolescent and adult features of violent males. In: Huesmann L. R. (Ed.): *Aggressive Behaviour: Current Perspectives*. Plenum, New York 1994, pp. 215-240.

¹³⁰ cit. podle: Farrington, P.D.: Childhood risk factors and risk-focussed prevention. In: M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner (Eds.): *The Oxford handbook of criminology*. (4th ed.) Oxford University Press, Oxford 2007, pp.602-640 (p.624).

nijak zvlášť kriminogenní. Se zvýšeným rizikem delikvence se družil též nový sňatek (častěji po rozvodu nebo odloučení než po smrti jednoho z rodičů). To naznačilo možný negativní vliv nevlastních rodičů. Metaanalýza Wellse a Rankina¹³¹ ukázala, že rozvrácené domovy silněji souvisejí s delikvencí tehdy, jsou-li způsobeny rozvodem, spíše než v důsledku úmrtí.

Analýzy čtyř průzkumů (včetně Cambridgeské studie) vedly Morashe a Ruckera¹³² k závěru, že kombinace extrémně mladých rodičů a situace samotného (single) rodiče jako „hlavy“ domácnosti pravděpodobněji přispěje k rozvoji kriminálního chování u dětí.

Stejně tak je výzkumy naznačeno, že pozdější kriminální chování predikují i časté změny v mateřské figuře. V longitudinálním průzkumu kohorty kodaňských mužů (přes 500 osob), Mednick se spolupracovníky¹³³ zjistil, že rozvod následovaný změnami v mateřských figurách předpovídal u dětí nejvyšší míru páchání trestné činnosti (65 %), ve srovnání se situací charakterizovanou „rozvodem a následnou stabilitou“ (42 %). Situace „bez rozvodu“ pak produkovala 28 % delikventně činných. V dunedinské studii na Novém Zélandu zjistili Henry a kol¹³⁴, že dětské antisociální chování predikovalo jak rodičovský konflikt v anamnéze, tak velký počet změn v roli primární rodičovské figury (authority) do věku 11 let. Nicméně, ve studii, provedené v Christchurchu (Nový Zéland), Fergusson a kol.¹³⁵ ukázali, že změny v rodičovských figurách za nepřítomnosti konfliktu nepredikovaly zvýšené riziko juvenilního antisociálního chování.

Výklady vztahu mezi narušenými/porušenými rodinami a delikvencí se rozpadají na tři významnější třídy: *Teorie raného traumatu* naznačuje, že škodlivý účinek na dítě má ztráta rodiče, nejčastěji následkem účinku na vznik a vývoj emoční vazby (attachment). *Teorie životní dráhy* koncipuje odloučení jako sekvenci stresujících zážitků a zdůrazňuje z toho vyplývající efekt mnohonásobných stresorů jako rodičovského konfliktu, rodičovské ztráty, snížení ekonomické úrovně rodiny, změn mateřských figur a nedostatečné výchovy. *Teorie selekce* tvrdí, že narušené rodiny produkují delikvenci dětí následkem rozdílů v rizikových faktorech oproti ostatním rodinám, například pokud jde o rodičovský konflikt, kriminální nebo antisociální rodiče, nízký rodinný příjem nebo nedostatečnou výchovu.

Hypotézy odvozené z uvedených tří teorií byly testovány v rámci Cambridgeské studie¹³⁶. Zatímco chlapci z rozvrácených domovů byli více delikventní než chlapci z intaktních domovů, nebyli ale více delikventní než chlapci z úplných, ale značně konfliktních rodin. K témuž výsledku došli výzkumníci ve Švýcarsku¹³⁷. Celkově byla nejdůležitějším faktorem trajektorie po rozpadu rodiny. Chlapci, kteří zůstali po odloučení se svou matkou, měli

¹³¹ Wells, L. E., Rankin, J. H.: Families and delinquency: A meta-analysis of the impact of broken homes. *Social Problems*, 38, 1991, pp. 71-93

¹³² Morash, M., Rucker, L.: An exploratory study of the connection of mother's age at childbearing to her children's delinquency in four data sets. *Crime and Delinquency*, 35, 1989, pp. 45-93.

¹³³ Mednick, B. R., Baker, R. L., Carothers, L. E.: Patterns of family instability and crime: The association of timing of the family's disruption with subsequent adolescent and young adult criminality. *Journal of Youth and Adolescence*, 19, 1990, pp. 201-220

¹³⁴ Henry, B., Moffitt, T. E., Robins, L. N., Earls, F. E., Silva, P. A.: Early family predictors of child and adolescent antisocial behavior: Who are the mothers of delinquents? *Criminal Behaviour and Mental Health*, 3, 1993, pp. 97-118

¹³⁵ Fergusson, D. M., Horwood, L. J., Lynskey, M. T.: Family change, parental discord and early offending. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 33, 1992, pp. 1059-1075.

¹³⁶ Juby, H., Farrington, D. P.: Disentangling the link between disrupted families and delinquency. *British Journal of Criminology*, 41, 2001, pp. 22-40

¹³⁷ Haas, H., Farrington, D. P., Killias, M., Sattar, G.: The impact of different family configurations on delinquency. *British Journal of Criminology*, 44, 2004, pp. 520-532

stejnou míru delikvence jako chlapci z intaktních, málo konfliktních rodin. Chlapci, kteří zůstali se svým otcem, s příbuznými nebo v jiné formě péče (například pěstounské) měli vysokou míru delikvence. Výsledky výzkumů takto podpořily teorii životní dráha spíše než teorii raného traumatu nebo výběru.

V těchto souvislostech lze připomenout Matějčkův a kol. výzkum¹³⁸, který naznačoval, že děti vyrůstající v dětských domovech (DD) a SOS vesničkách mají vyšší sklon ke kriminální recidivě či kriminálnímu životnímu stylu než kontrolní. Osoby z pěstounské péče zpravidla začínaly svou kriminální kariéru dříve než osoby z DD a SOS vesniček, což je zřejmě možné vysvětlit různou mírou sociální kontroly. U dětí z kontrolních rodin se kriminální záznam vyskytl ve 14 % případů, u dětí z nechtěných těhotenství v 17 %, u dětí z DD ve 32 %, z SOS vesniček u 39 % a u dětí v pěstounské péči ve 13 % případů. Rozdíly mezi dětmi z DD a SOS vesniček a ostatními dětmi byly statisticky významné.

Pro doplnění připojujeme tabulka (tab. 1), která heslovitě zmiňuje některé z empiricky potvrzených protektivních faktorů a rizikových prediktorů („časné a pozdní“) kriminálního chování.

Tabulka 1 - Rizikové faktory a protektivní faktory¹³⁹

oblast/okruh	rizikové faktory		protektivní faktory (věk začátku není znám)
	věk 6-11 let	věk 12-14 let	
individuální	„obecné či běžné“ trestné činy (přestupky), nemusí být nutně násilné, například krádež vloupáním, krádež, vydírání a/nebo odsouzení pro závažný trestný čin	obecné trestné činy (přestupky), nemusí být nutně násilné, například krádež vloupáním, krádež, vydírání a/nebo odsouzení pro závažný trestný čin	intolerantní postoje k delikvenci
	zneužívání návykových látek	psychický stav: – neklid/nervozita/nesoustředěnost; – obtížná schopnost koncentrace*; – rizikové chování	vyšší IQ (úroveň kognitivních schopností)
	mužské pohlaví	agrese*	ženské pohlaví
	agrese*	mužské pohlaví	pozitivní sociální orientace
	hyperaktivita (ADHD), impulzivita	fyzické násilí	vnímání/uvědomování si sankce za porušení zákona
	problémové (antisociální) chování	antisociální postoje, předsudky	
	expozice televiznímu násilí	kriminální jednání proti osobě	
	medicínské (např. prenatální ohrožení, komplikace při porodu), somatické (např. úraz hlavy, nízká porodní hmotnost) rizikové faktory	problémové (antisociální) chování	
	nízké IQ (kognitivní schopnosti, schopnost učit se, verbální dovednosti)	nízké IQ	
	antisociální postoje, předsudky	zneužívání návykových látek	
nepoctivost/nečestnost*			

¹³⁸ Netík, K.: Formy rodinné péče a kriminální chování. Čs. kriminalistika, 1994 27, 3, p. 252-260

¹³⁹ zpracováno podle studie: Youth Violence: A Report of the Surgeon General United States Department of Human Healths Human Services 2001: <http://www.surgeongeneral.gov/library/youthviolence/youvioreport.htm> (staženo květen 2007)

rodina	nízký socioekonomický status-chudoba	nedostatečný vzájemný vztah mezi rodičem a dítětem – tvrdá, laxní disciplína, slabý rodičovský dozor (monitorování) a supervize	vřelá, podporující vztah s rodiči a ostatními dospělými
	antisociální rodičovské figury	nízké rodičovské zapojení	rodičovská pozitivní hodnocení vrstevníků
	slabá (nedostatečná) vazba (vzájemný vztah) rodič-dítě – tvrdá, laxní nebo nekonzistentní disciplína	antisociální rodiče	rodičovský dohled (monitorování)
	rozvrácený domov, separace od rodičů	rozvrácený domov	
	zneužívající rodiče – zanedbávání dítěte	nízký socioekonomický status-chudoba abusivní rodiče rodinný konflikt*	
škola	slabé postoje, slabý výkon	slabé postoje, slabý výkon	závazek ke škole
		selhání ve vzdělávání	uznání za účast v konvenčních aktivitách
skupina vrstevníků	oslabené sociální vazby (pouta) antisociální vrstevníci	oslabené sociální vazby	přátele, kteří jsou zapojeni v konvenčních aktivitách
		antisociální, delikventní vrstevníci	
		členství v gangu	
komunita		kriminalita, drogy v bezprostředním sousedství	
		dezorganizace-chaotičnost v okolí (v sousedství)	

* pouze chlapci

1.1.5. Rizikové faktory v dětství – odlišení pachatelů a nepachatelů

Tabulka ukazuje identifikované nezávislé prediktory kriminality, které odlišují pachatele od „nepachatelů“. Uvedené výsledky byly získány z dat Cambridgeské studie použitím regresní analýzy. Ve srovnání s netrestanou/neodsouzenou osobou, je perzistentní (trvalý) pachatel (*persister*) osoba, která má odsouzeného rodiče, vykazovala vysokou míru vzdorovitosti, má delikventního sourozence, mladou matku a je málo oblíben. Ve srovnání s netrestanými, je „desister“ - jedinec odsouzený pouze před 21. rokem svého věku osobou, u které byly identifikovány faktory: neuspokojivé podmínky bydlení, odsouzený rodič, vyšší úroveň vzdorovitosti, slabé školní výsledky a nízkou míra neurotických obětí (nervozity).¹⁴⁰

Tabulka 2 –Kategorie pachatelů a rizikové faktory

(uváděny jen faktory významné na 5% hladině významnosti)

kategorie pachatele	prediktory
perzistentní pachatel (pachatel odsouzený před i po 21. roce života)	odsouzený rodič vyšší vzdorovitost delikventní sourozenec
vs. netrestaný	mladá matka nízká obliba
pachatel odsouzený pouze před 21 rokem věku	neuspokojivé bytové (životní) podmínky

¹⁴⁰ zpracováno podle: Farrington, P.D. a kol.: Criminal Careers and Life Success: New Findings from the Cambridge Study in Delinquent Development. Findings 281., Home Office London 2007.

(<i>desister</i>) vs. netrestaný	odsouzený rodič vyšší míra vzdorovitosti nízký školní výkon vyšší nervozita (-)
perzistentní pachatel vs. pachatel odsouzený pouze před 21. rokem věku (<i>desister</i>)	nízká obliba
pachatelé s pozdním počátkem (<i>late-onset</i>) (odsouzení až po věku 21 let) vs. netrestaný	neuspokojivé bytové podmínky nízká úroveň neverbální rozumové složky

(-)negativní souvislost

Dva nejsilnější nezávislé prediktory, které předpovídají perzistentního pachatele, jsou odsouzený rodič a vysoká míra vzdorovitosti. Tyto faktory byly také mezi třemi nejsilnějšími nezávislými prediktory, které charakterizují pachatele, kteří byli odsouzeni pouze před 21 rokem. Významnými nezávislými prediktory odlišující perzistentního („celoživotního“) pachatele od pachatele tzv. „desistera“ (osoba kriminálně aktivní pouze do svých 21 let) byly nízká obliba (popularita) a nízký rodinný příjem. Pouze dva rizikové faktory dětství nezávisle predikovaly pachatele s „pozdním počátkem kriminálního jednání“, v porovnání s netrestanými muži, a to: nedostatečné bytové podmínky a nízká úroveň neverbální (názorové) složky intelektu (kognitivní schopnosti).

1.1.6. Rizikové faktory násilné kriminality mladistvých – Lipsey a Derzon (výsledky kriminologických výzkumů)

Lipsey a Derzon¹⁴¹ vytvořili seznam rizikových faktorů v dětství (tab. 3), které byly nejpěvněji spjaty se závažnou násilnou trestnou činností. Závěry vznikly z metaanalýzy 66 zpráv o 34 nezávislých výzkumech (převážně amerických, ale také nap. skandinávských). Rizikové charakteristiky byly stanoveny na souborech dětí a dospívajících ve věku 6 – 11 let a 12 – 14 let. Závažné kriminální chování bylo zjišťováno na týchž souborech, ale v průměrném věku 15 – 25 let.

Tabulka 3 – Prediktory závažné násilné trestné činnosti (rizikové faktory)

Klasifikace faktorů	věk 6 – 11 let (raný počátek)	věk 12 – 14 let
1	delikt v dětském věku zneužívání drog	nedostatek sociálních vazeb a vztahů asociální přátelé
2	pohlaví (mužské) nižší socioekonomický status rodiny antisocialita v rodině	běžné delikty (<i>delikt v dětském věku</i>)

¹⁴¹ Lipsey, M. W., Derzon, J. H.: Predictors of violent or serious delinquency in adolescence and early adulthood. In: Loeber, R., Farrington, D. P. (eds): Serious and violent juvenile offenders: risk factors and successful interventions. Sage, Thousand Oaks 1998; blíže také viz.: Neumann, J.: Teoretická východiska sociálně patologických zkoumání u nedospělců (dětí). In: Sborník Sociální patologie. pp. 57-58; Lipsey, M. W., Chapman, G. L., Landenberger, N. A.: Cognitive-behavioral programs for offenders Annals of the American Academy of Political and Social Science, 2001, 578, p.144-157.

3	agresivita (zvýšená pohotovost k agresi) faktory etnicity	agresivita problematický vztah ke škole a selhávající školní výkon psychický stav problematické vztahy mezi rodiči a dětmi fyzické násilí
4	psychický stav problematické vztahy „rodič-dítě“ nedostatek sociálních vazeb a vztahů, problémové chování problematický vztah ke škole a selhávající školní výkony problémy zdravotní poruchový intelekt (IQ) jiné rodinné charakteristiky (stres v rodině)	antisociální rodiče trestné činy proti osobám problémové chování IQ
5	nefunkční rodina (<i>strukturálně a funkčně dezorganizovaný domov (broken home)</i>) abusivní rodiče antisociální přátelé	nefunkční rodina (<i>strukturálně a funkčně dezorganizovaný domov</i>) nižší socioekonomický status rodiny abusivní rodiče jiné rodinné charakteristiky (<i>stres v rodině</i>) zneužívání drog faktor etnicity

Pořadí prediktorů pozdější závažné kriminality v období 15 – 25 let podle závažnosti: 1. nejzávažnější, 5. nejméně závažný

(Srovnání: např. prediktor užívání drog patří sice mezi nejzávažnější u jedinců starých 6 – 11 let, ale u souboru věkové skupiny 12 – 14letých je poměrně nevýznamný.)

Netík a kol.¹⁴² zjistili v retrospektivním výzkumu mladistvých pachatelů násilné trestné činnosti tyto prediktory budoucího násilí:

- toulky, záškoláctví, příp. neomluvené absence v učení
- časté návštěvy restaurací spojené s užíváním alkoholu
- manifestní fyzická agrese
- kriminální infekce v rodině, tj. kriminalita nejbližších příbuzných
- kriminální infekce v oblasti vrstevnických vztahů
- promiskuitní životní styl
- problémy v pracovní sféře (konflikty na pracovišti, nedisciplinovanost apod.)

Při srovnání s nedelikventními vrstevníky bylo zjištěno, že z hlediska predikce budoucí násilné trestné činnosti je významný současný výskyt již dvou prediktorů.

1.1.7. Mechanismy působení rizikových faktorů

V současné době jsou poměrně dobře identifikovány a empiricky doloženy významné rizikové faktory podporující delikventní či kriminální chování (viz výše). Méně objasněny jsou vzájemné kauzální procesy. Výjimku představuje studie Jubyové a Farringtona,¹⁴³ kteří zkoumaly mechanismy spojující rizikové faktory a antisociální chování. Testovali různé

¹⁴² Netík, K., Neumann, J., Večerka, K., Válková, H.: Mladistvý pachatel násilné trestné činnosti. K problematice deviantní životní cesty. VÚK, 5, Praha 1987

¹⁴³ Juby, H., Farrington, D.P.: Disentangling the link between disrupted families and delinquency. British Journal of Criminology, 2001, 41, pp.22-40.

výklady vzájemného vztahu „rozpadlých“ rodin a delikvence. Autoři tvrdí, že existují tři významnější přístupy objasňující uvedený vztah, a sice teorie raného traumatu, teorie životní dráhy a teorie výběru. Teorie raného traumatu staví na negativním vlivu ztráty rodiče na emocionální vazbu (*attachment*) a následným projevem - delikventním chováním. Teorie životní dráhy se zaměřuje na odloučení jako na sekvenci stresujících zkušeností a na efekty vícenásobných zátěžových faktorů jako je rodičovský konflikt, ztráta rodiče, snížený ekonomický status, změny v rodičovských figurách a nedostatečné způsoby (techniky) výchovy. Teorie selekce tvrdí, že narušené rodiny produkují delikventní děti následkem rozdílů od jiných rodin v rizikových faktorech jako je konflikt rodičů, kriminální nebo asociální rodiče, nízký rodinný příjem nebo nedostatečné způsoby výchovy dítěte. Autoři ve svých závěrech preferují teorii životní dráhy před oběma ostatními koncepcemi. Jejich zjištění, že chlapci z „rozpadlých rodin“¹⁴⁴ byli více delikventní než chlapci z rodin intaktních, ale nikoli než chlapci z úplných, ale vysoce konfliktních rodin bylo opakovaně potvrzeno švýcarskými výzkumy¹⁴⁵. Jako nejdůležitější faktor se jevila trajektorie po rozpadu rodiny. Chlapci, kteří zůstali se svojí matkou po odloučení otce, měli stejnou míru delikvence jako chlapci z úplných a málo konfliktních rodin. Chlapci, kteří zůstali se svým otcem, příbuznými nebo s jinou osobou (například pěstouny) měli míru delikvence vysokou.

1.2. *Protektivní faktory*

Rizikové faktory jsou nepochybně silným nástrojem k identifikaci pravděpodobnosti problémového chování. Nicméně představují jen jednu polovinu rovnice. V životě většiny lidí nepůsobí jen traumata z rozpadu domova, nedostatečné či poruchové péče, nýbrž také události pozitivní. To naznačuje skutečnost, že ne všichni adolescenti, vystavení mnohonásobným rizikovým faktorům skutečně páchají trestnou činností¹⁴⁶. To vedlo badatele k hledání charakteristik nebo podmínek, které by mohly prokázat odolnost, tj. faktory, které mírní nebo tlumí efekty rizika¹⁴⁷. Tyto protektivní faktory nebo faktory odolnosti mohou poskytnout vysvětlení, proč adolescenti, kteří čelí stejné míře rizika, se chovají různým způsobem.

Protektivní faktory jsou od rizikových koncepčně odlišné v tom, že působí společně s rizikovými faktory v protikladném směru, a sice ve smyslu redukce jejich vlivu na násilné (kriminální) chování.¹⁴⁸ Předpokládá se, že vzájemné ovlivňování probíhá ve dvou směrech. Ochranné faktory mohou posílit odolnost buď tím, že působí jako „pozitivní efekty“ v přímé opozici k negativním účinkům rizikových faktorů (*aditivní model*) nebo vyrovnávají/chrání

¹⁴⁴ *broken home*

¹⁴⁵ Haas, H., Farrington, D.P., Killias, M., Sattar, G.: The impact of different family configurations on delinquency. *British Journal of Criminology*, 44, 2004, pp.520-532.

¹⁴⁶ blíže materiály OJJDP Model Program Guide; např. A Comprehensive Strategy for Serious, Violent and Chronic Juvenile Offenders OJJDP 1993, dostupné z <http://ojjdp.ncjrs.org/Programs/mpg.html> (červen 2007)

¹⁴⁷ Rutter, M.: Resilience in the Face of Adversity: Protective Factors and Resistance to Psychiatric Disorder. *British Journal of Psychiatry* 147, 1985, p.598-611

¹⁴⁸ Stattin, H., Magnusson, D.: Antisocial Development: A Holistic Approach. *Development and Psychopathology*, 8, 1996, pp.617-645.

jedince proti negativním účinkům rizikových faktorů (*interaktivní model*)¹⁴⁹. Empirické poznatky podporují spíše interaktivní model.¹⁵⁰

Podle Garmezyho¹⁵¹ existují tři základní kategorie ochrany:

- Dispoziční atributy obsahují temperamentové faktory, sociální orientaci a citlivost (schopnost reagovat) na změnu, kognitivní schopnosti a copingové¹⁵² dovednosti
- Rodinné prostředí zahrnuje pozitivní vztah s aspoň jedním rodičem nebo rodičovskou figurou, která poskytuje důležitou protektivní funkci. Další významné rodinné proměnné obsahují kohezi, vřelost, harmonii a absenci zanedbávání
- Sociální prostředí představuje extrafamiliární vztahy, včetně dostupnosti vnějších zdrojů a rozšířené sociální podpory stejně jako jedincovo použití těchto zdrojů

1.2.1 Efekty životních událostí.

Výzkum životních událostí (life event research) předpokládá, že některé životní události mohou být u daného jedince startérem sociální patologie a zabývá se otázkou, jak se jednotlivé události na životní dráze jedince promítají do vývoje trajektorie kriminálního chování (tedy spojuje vývojové a situační přístupy). Analyzují se životní události s „rizikovým potenciálem“ - např. nezaměstnanost, zneužívání návykových látek či nedostatek finančních prostředků, jejichž vlivem dochází k oslabení neformálních sociálních vazeb. Dočasné, krátkodobé situační vlivy, jako je např. nuda, frustrace, roztržky s partnerem, pak mohou sehrát roli „rozbušky“, tj. bezprostřední vnější stimulace, která iniciuje start nebo pokračování kriminálního jednání.

Thornberry¹⁵³ v této souvislosti opakuje již známé teze o tom, že oslabené sociální vazby (v jeho pojetí „sociální podpora“) blokuje sociální učení a „vhánějí jedince do pouliční kriminality“. Kriminální chování pak zpětnovazebně oslabuje konvenční sociální vazby dané osoby a „sociálně odlišný jedinec“ se raději pohybuje v prostředí (*scéně*), které je mu blízké. Pohyb na (sub)kriminální či drogové scéně znemožní jakýkoli pozdější pokus o obnovení autenticky prožívaných vazeb ke konvenčnímu sociálnímu prostředí; životní cesta pak nabírá podobu kriminální kariéry.

Kriminologové zjistili, že některé životní události jako sňatek či trvalé zaměstnání mohou napomoci k redukci kriminální aktivity a podporovat tak „odklonění“ pachatele (tzv. proces *desistance*¹⁵⁴) od kriminálního jednání, zatímco jiné životní události jako např. uvěznění mohou povzbuzovat další trestnou činnost a redukovat tak šanci na legitimní činnost (zaměstnání).¹⁵⁵

¹⁴⁹ materiál : "Developmental Assets: An Investment in Youth." Jan. 4, 1999. <http://www.search-institute.org/assets/index> (staženo březen 2006)

¹⁵⁰ blíže viz.: Pollard, J.; Hawkins, J.D., Arthur, M.: Risk and Protection: Are Both Necessary to Understand Diverse Behavioral Outcomes in Adolescence? *Social Work Research* 23(3): 1999, pp.145-58.

¹⁵¹ Garmezy, N.: Effects of Residential Treatment on Adjudicated Delinquents: A Meta-Analysis. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 22, 1985, pp.287-308

¹⁵² coping = zvládání zátěže

¹⁵³ např.: Thornberry, T.P., Krohn, M.D. (eds.): Taking stock of delinquency: An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies. Kluwer Academic/Plenum, New York 2003.

¹⁵⁴ k procesu ukončení kriminální kariéry (*desistance*) viz. např. zmiňované práce Farringtona a kol.

¹⁵⁵ Farrington, P.D.: Developmental and Life-course Criminology: Key Theoretical and Empirical Issues. *Criminology*, 41, 2003, p.221; Sampson, R.J., Laub, J.: A general age-graded theory of crime: Lessons learned and the future of the life-

Piquero a Moffittová¹⁵⁶ v souvislosti s dichotomií „adolescencí-limitovaného“ pachatele a „celoživotního-perzistentní“ pachatele tvrdí, že životní události v dospělém věku mohou napomoci adolescentům-limitovaným pachatelům upustit od kriminálního jednání, ale mají jen malý efekt na celoživotní perzistentní pachatele, kteří mají sklon vybírat si spíše antisociální partnery a „riziková“ zaměstnání. Životní události pak jsou spíše souvztažné jevy (koreláty) nebo důsledky než příčiny.

Farrington a kol.¹⁵⁷ zjistili, že nezaměstnanost způsobila zvýšení kriminálního jednání u trestných činů vedoucích k finančnímu zisku (jako je krádež, krádež vloupáním, loupež a zpronevěra) a nebyl zjištěn vliv na ostatní trestné činy (jako je násilný čin, vandalismus nebo užívání drog). Spojení mezi nezaměstnaností a kriminálním chováním se tak zdá zprostředkované nedostatkem finančních prostředků než jako důsledek např. nudy.

Často se uvádí, že manželství s "dobrou ženou" má kriminálně-inhibiční účinek, tedy že je jedním z neefektivnějších protileků na kriminální chování u mužů. Výzkumy ukázaly, že „být v manželském svazku“ vedlo ke snížení kriminálního jednání, ve srovnání s jedinci, kteří zůstali svobodní.¹⁵⁸ Také pozdější oddělení od partnerky (rozvod či rozluka) vedlo k nárůstu kriminálních aktivit; ve srovnání s osobami, které v manželském svazku zůstaly. Sampson a Laub¹⁵⁹ zjistili, že „stabilita zaměstnání“ a „zakotvení v manželském svazku“ v dospělém věku jsou ve významném vztahu ke změnám kriminálního jednání v dospělosti. Silnější vazby dospělých jedinců k práci a rodině znamenaly menší míru antisociálního jednání, a to jak u delikventů, tak i u kontrolní skupiny nedelikventů a nestabilita v zaměstnání podporuje kriminální jednání bez ohledu na nadměrné užívání alkoholu. Zmínění badatelé¹⁶⁰ zjišťovali prediktory perzistence a ustávání v kriminálním jednání v dospělosti a zjistili, že navzdory rozdílným zkušenostem z raného dětství měly sociální vazby k rodině a k stabilní práci v dospělosti obdobné důsledky pro trajektorie životní dráhy jak u pěti set delikventů, tak i u kontrolního souboru.

Výsledky ukazují, že začlenění žádoucích sociálních vazeb v dospělé etapě vývoje jedince (např. „manželské ukotvení“, stabilita zaměstnání) objasní změny v kriminálním jednání, které nelze vysvětlit jako následek antisociální tendence (trvalejší charakteristiky jedince) nebo dětské zkušenosti. Další studie potvrdily prediktivní sílu sociálních vazeb (manželské pouto) při objasnění desistance od zločinu¹⁶¹. Sampson a Laub¹⁶² nepohlíží na manželství jako

course criminology. In: Farrington, P.D. (Ed.): Integrated developmental and lifecourse theories of offending. NJ: Transaction New Brunswick 2005, pp. 165-181

¹⁵⁶ Piquero, A.R., Moffitt, T.E.: Explaining the facts of crime: How the developmental taxonomy replies to Farrington's invitation. In: Farrington, P.D. (Ed.): Integrated developmental and life-course theories of offending. NJ: Transaction New Brunswick 2005, pp. 51-72.

¹⁵⁷ Farrington, P.D., Coid J., Harnett, L., Jolliffe, D., Soteriou, N., Turner, R., West, D.J.: Criminal careers and life success: New findings from the Cambridge Study in Delinquent Development. Home Office, London 2006.

¹⁵⁸ Farrington, D. P., West, D. J.: Effects of marriage, separation, and children on offending by adults males. In: Z. S. Blau, J. Hagan (Eds.): Current perspectives on aging and the life cycle. Vol. 4, JAI, Greenwich 1995, pp. 249-281; cit. podle Kazemian, L.: Desistance From Crime. Theoretical, Empirical, Methodological, and Policy Considerations. Journal of Contemporary Criminal Justice; 23, 1, 2007, pp. 5-27

¹⁵⁹ Sampson, R., Laub, J.H.: A life-course theory of cumulative disadvantage and the stability of delinquency. In: Thornberry, T.P. (ed.): Developmental theories of Crime and Delinquency: Advances in criminological Theory. Vol. 7 Transaction, New Brunswick 1997, pp. 133-161

¹⁶⁰ Sampson, R., Laub, J.H.: Desistance from Crime over Life Course. In: T. Mortimer nad M.J. Shanaban: Handbook of the Life Course. Kluwer Academic Publishers, New York 2003, kap. 14.

¹⁶¹ Warr, M.: Life-course transitions and desistance from crime. Criminology, 36, 183-216, 1998; Farrington, D.P., West, D.J.: Effects of marriage, separation, and children on offending by adults males. In: Blau, Z.S., Hagan, J. (Eds.): Current perspectives on aging and the life cycle. Vol. 4, Greenwich 1995, pp. 249-281; Horney, J., Osgood, W.D., Marshall, H.I.: Criminal Careers in the Short-Term: Intra-Individual Variability in Crime and Its Relation to Local Life Circumstances. American Sociological Review 60, 1995, pp. 655-673

na zvláštní „bod zlomu“, ale jako na teoreticky možnou (potenciální) kauzální sílu v procesu *desistance* (ustávání v kriminálním jednání), která funguje jako dynamický, časově se měnící proces během života jedince

Osborn a West¹⁶³ uvádí jako protektivní životní událost, která vede ke snížení kriminálního jednání, sídelní mobilita - odstěhování se z města (konkrétně z Londýna). Pravděpodobným vysvětlením může být odloučení a přetrhání vazeb na delikventní skupinu.

1.2.1.1. Měnící se struktura sociálních vazeb

Po desetiletí kriminologové obhajovali důležitou roli sociálních vazeb ve vysvětlení kriminálního a antisociálního chování. Od té doby nastalo v sociální struktuře a klíčových či preferovaných společenských hodnotách mnoho změn a je možné, že sociální vazby (a jejich význam) získaly v současné společnosti novou podobu.

V Sampsonově a Laubově¹⁶⁴ výzkumném souboru „glueckových mužů“ je základním souborem podskupina delikventních a nedelikventních osob narozených mezi rokem 1922 až 1929. Výzkum byl zahájen v roce 1939, tedy v sociálním kontextu, který byl velmi odlišný od současné společnosti. V té době byla např. instituce ozbrojených sil (armády)¹⁶⁵ více prominentní institucí, považovaná za významný zdroj sociální kontroly, společnost byla mnohem více orientovaná na rodinu a rozvodovost byla nesrovnatelně nižší se současnými údaji apod. Také další zmiňovaná instituce – „manželství“ - se v současné době stala častější (či spíše opakovanou) a lidé vstupují do manželství v pozdějším věku. Požadavky konkurenčního pracovního trhu mají za následek vyšší úroveň vzdělání v populaci. S tím souvisí tendence zůstat ve vzdělávacím procesu delší dobu a tedy proniknout na pracovní trh v pozdějším věku. Je poměrně běžné, že mladí lidé během studia pracují na zkrácený pracovní úvazek, mají krátkodobá zaměstnání na dobu určitou, což nemusí reprezentovat jejich oslabenou úroveň vazby k stabilnímu zaměstnání. V období adolescence a rané dospělosti se nejeví „vazba k zaměstnání“ tak významná jako v minulých dekádách. Vhodnější „mírou“ stupně sociálních vazeb by byly např. odborné či vysokoškolské (akademické) ambice

Kazemianová¹⁶⁶ v této souvislosti vyslovuje hypotézu, že „tradičně měřené sociální vazby“ hrály v tomto období důležitější roli v procesu upouštění (*desistance*) od kriminálního jednání. A tak „váha“, kterou přikládáme jednotlivým typům sociálních vazeb, bude možná vyžadovat určité přizpůsobení měnícím se hodnotám v současné společnosti. Při aplikaci závěrů a zjištění na současnou populaci bude možná potřebné hodnoty (míry) sociálních vazeb přizpůsobit měnícím se společenským normám a hodnotám, jinak může dojít ke zkreslené interpretaci role sociálních vazeb v procesu *desistance*.

¹⁶² Sampson, R. J., Laub, J. H., Wimer, C.: Does Marriage reduce crime? A Counterfactual Approach to within-individual Causal Effects. *Criminology*. 44,3,2006, pp.465-508 (p.506)

¹⁶³ Osborn, S. G., West, D. J.: Do Young Delinquents Really Reform? *Journal of Adolescence*, Vol. 3, 1978, pp.99-114.

¹⁶⁴ data z longitudinálního výzkumu použita např.: Sampson, R. J., Laub, J. H.: Crime and deviance in the life course. *Annual Review of Sociology*, 18, 1992, pp. 63-84; Sampson, R. J., Laub, J. H.: Understanding variability in lives through time. *Studies on Crime and Crime Prevention*, 4, 1995, pp.143-158; Sampson, R. J., Laub, J. H.: Crime in the making: Pathways and turning points through life. Harvard University Press, Cambridge 1993

¹⁶⁵ pozn.: kriminálně-inhibičnímu účinek situace „vstup do armády“ jako „knifing off“ - odříznutí od minulosti, tedy od kriminálního jednání rozebírá např. Maruna, S., Roy, K.: Amputation or Reconstruction? Notes on the Concept of "Knifing Off" and Desistance From Crime. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, Vol. 22, 2 2006, pp.1-2

¹⁶⁶ Kazemian, L.: Desistance From Crime. Theoretical, Empirical, Methodological, and Policy Considerations. *Journal of Contemporary Criminal Justice*; Volume 23 Number 1, 2007, pp. 5-27

1.3. Tzv. kriminální sklon a jeho „měření“

Pojem „kriminální sklon“ je užíván některými autory k popisu vnitřní predispozice jedince ke kriminálnímu chování. Komponenty tohoto konceptu byly někdy označovány jako „*kognitivní predispozice*“¹⁶⁷ a pokud jde o definici tohoto pojmu, v odborné literatuře dosud neexistuje konsensus. Některé studie užívaly jako indikátor kriminálního sklonu brzký počátek kriminálního chování¹⁶⁸, Sampson a Laub považovali za ukazatele abúzus alkoholu v adolescenci, trestnou činnost udávanou self-reportem, prudké výbuchy hněvu a nízkou sebekontrolu¹⁶⁹. Eysenck¹⁷⁰ odvozoval pojem (a škálu, která jej posuzuje) od základních dimenzí osobnosti, a sice extraverte, afektivní lability a „psychoticismu.“

Většina studií se shoduje na některých klíčových komponentách nízké sebekontroly, a sice impulzivité a vyhledávání rizika¹⁷¹. Nicméně, kognitivní predispozice nebo styly myšlení, které mohou usnadnit angažování jedince v kriminálním chování, se neomezují jen na impulzivitu a vyhledávání vzrušení. To naznačili Ward a kol.¹⁷² tvrzením, že při výzkumu kriminálního chování může být užitečné integrovat široký okruh kognitivních proměnných.

Tyto kognitivní predispozice obsahují konkrétní myšlení („limitované abstraktní usuzování“), kognitivní rigiditu („strnulost, předpojatost, zúženost pohledu, nesnášenlivost dvojsmyslnosti a dogmatický způsob myšlení“¹⁷³, deterministické postoje k životním událostem), interpersonální kognitivní dovednosti řešení problémů (deficitní řešení problémů v interakcích s ostatními), egocentričnost (nedostatek empatie), sobeckost, egocentrický hodnotový systém (lhostejnost k potřebám druhých), a nedostatek kritického myšlení (včetně nedostatečné sebekritičnosti).

Často je obtížné rozhodnout, zda určitý rizikový faktor je indikátorem (symptomem) nebo příčinou antisociální tendence jedince. Při kauzálních analýzách je důležité nezaměňovat míru závisle proměnné za nezávisle proměnnou, což by vedlo k tautologickým závěrům a nadhodnotilo prediktivní sílu proměnné.

Jednoznačnější je zřejmě interpretace dalších faktorů. Např. vystavení dítěte nevhodné výchově (nežádoucím stylům vedení) může způsobit jeho antisociální sklon, ale sotva jej lze

¹⁶⁷ Longshore, D., Turner, S., Stein, J. A.: Self-control in a criminal sample: An examination of construct validity. *Criminology*, 34, 1996, pp.209-228.

¹⁶⁸ Piquero, A., Paternoster, R., Mazerolle, P., Brame, R., Dean, C. W. : Onset age and offense specialization. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 36,1999, pp. 275-299

¹⁶⁹ cit. podle: Kazemian,L.: Desistance From Crime. Theoretical, Empirical, Methodological, and Policy Considerations. *Journal of Contemporary Criminal Justice*,23,1, 2007,p.16

¹⁷⁰ Eysenck,H.J.: *Crime and Personality*. Routledge and Kegan Paul, London 1977

¹⁷¹ blíže viz: Grasmick, H. G., Tittle, C. R., Arneklev, B. J.: Testing the core empirical implications of Gottfredson and Hirschi's general theory of crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30, 1993, pp. 5-29; Longshore, D., Chang, E., Hsieh, S.-C., Messina, N.: Self-control and social bonds: A combined control perspective on deviance. *Crime and Delinquency*, 50, 2004,pp.542-564

¹⁷² Ward, T., Fon, C., Hudson, S. M., McCormack, J.: A descriptive model of dysfunctional cognitions in child molesters. *Journal of Interpersonal Violence*, 13, pp.129-155

¹⁷³ Ross, R. R., Ross, B. D. :Delinquency prevention through cognitive training. *New Education*, 10,1988,pp. 70-75,(p.74)

označit za indikátor kriminálního chování. Vloupání do domu by mohlo být indikátorem kriminálního sklonu, ale velmi nepravděpodobně jeho příčinou (s určitou výjimkou pozitivního zpevnění kriminálního chování úspěchem).

1.4. Role kriminálních příležitostí

Existující kriminologické poznatky poměrně dobře mapují problematiku kriminálního potenciálu u jedince, ale méně „se ví“ o tom, jak se stane skutečným kriminálním jednáním v určité konkrétní situaci. Poslední výzkumy objasňující roli kriminálních příležitostí a situačních faktorů v procesu ústupu kriminálního chování (*desistance*) spíše selhaly. Studie ukázaly, že míry vnitřní (self) a vnější (sociální) kontroly mají omezenou prediktivní sílu¹⁷⁴. To naznačuje případný rozhodující význam kriminálních příležitostí.

Podle Gottfredsona a Hirschiho¹⁷⁵ patří mezi kriminální příležitosti především kontakty s kriminálním podsvětím, deviantní trávení volného času s podobně povahově profilovanými jedinci, využití „vhodné“ příležitosti a času pro spáchání konkrétního deliktu. Pokud nechybí ani jeden z článků řetězce, kterými je podle autorů: impulsivní osobnost, nedostatek sebekontroly, slabé sociální vazby a kriminální příležitost – spáchá jedinec s popsány charakteristikami v této situaci vysoce pravděpodobně dříve či později nějaký trestný čin.

Je zřejmé, že osoba, silně motivovaná dopustit se trestného činu, bude investovat úsilí do hledání a nacházení vhodných kriminálních příležitostí, zatímco jiná osoba, nemotivovaná ke spáchání trestného činu pravděpodobně takové příležitosti odolá, i když bude běžně dostupná.¹⁷⁶

Warr¹⁷⁷ v této souvislosti uvažuje, zda motivace a příležitosti jsou konstantní v průběhu různých období životní dráhy. Budoucí výzkum by měl zkoumat interakce (vzájemná ovlivňování) mezi kognitivními predispozicemi jedince a kriminálními příležitostmi, tedy, jak různí lidé reagují na různá „pokusení.“

¹⁷⁴ Grasmick, H. G., Tittle, C.R., Arneklev, B.J. : Testing the core empirical implications of Gottfredson and Hirschi's general theory of crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30, 1993,pp.5-29; Longshore, D., Chang, E., Hsieh, S.-C., Messina, N.: Self-control and social bonds: A combined control perspective on deviance. *Crime and Delinquency*, 50, 2004,pp.542-56

¹⁷⁵ jejich Obecná teorie zločinu (General Theory of Crime-GTC) Gottfredson, M. R., Hirschi, T.: *A General Theory of Crime*. Stanford University Press 1990; viz také dále v textu str. 48

¹⁷⁶ Longshore, D., Turner, S., Stein, J. A.: Self-control in a criminal sample: An examination of construct validity. *Criminology*, 34, 1996,pp. 209-228.

¹⁷⁷ Warr, M.: *Crime and opportunity: A theoretical essay*. In: Meier, R. F. Kennedy L. W., Sacco V. F. (Eds.): *The process and structure of crime: Criminal events and crime analysis*. Vol. 9, NJ: Transaction, New Brunswick 2001, pp. 65-94

2. Formy (modely) kriminálního chování

Díky „znovuobjevení“ konceptu kriminální životní cesty se do centra pozornosti nejen kriminologů dostávají jednotlivé dimenze kriminální kariéry. Samostatně se studuje počátek či zahájení kriminálního jednání, jeho stálost (perzistence), frekvence kriminálního chování, specializace, proces ústupu či ukončení kriminálního chování (koncept *desistance*) apod. Zaměřením je také na identifikaci dalších rysů v kriminální kariéře pachatele a je prosazován význam vztahu mezi minulou a budoucí kriminální aktivitou jedince.

Tento přístup propojuje bohatá empirická fakta a poznatky o kriminálních kariérách s teoretickým stanoviskem, které přijímá existenci rozmanitých pachatelů a jejich individuální kriminální historii.

Model delikventní životní dráhy zpravidla vysvětluje longitudinální zákonitosti kriminálních aktivit, typicky od narození až (z výzkumného hlediska v ideálním případě) do smrti. Delikventní kariéry se mohou rozvíjet podle několika trajektorií.¹⁷⁸

2.1. Blumstein - etapy kriminální kariéry

Blumstein a kol.¹⁷⁹ představili model kriminální kariéry, který je znázorněn pomocí tří fází. Jejich studie se řadí k studiím, které se zabývaly tématem reziduální (zbývající) kriminální kariéry.

První, počáteční etapu kariéry, nazývají autoři prolomením (break-in). Počet osob, které v této době ukončí své kriminální jednání se sníží, protože pachatelé, kteří mají pouze krátkodobé trvání kriminální kariéry, svoje aktivity v této fázi také ukončí (pozn.: průměrná zbývající délka kariéry u těch, kteří „zůstávají aktivní“ se zvětší). U skupiny aktivních pachatelů se průměrná zbývající délka kariéry zvyšuje v období 20-30 let věku. Tato počáteční fáze trvá 10 - 12 let kariéry.

Druhé, „stabilní“ období, začíná kolem třiceti let věku. Osoby, které zahájily trestnou činnost v osmnácti letech, budou mít pravděpodobně zbytkovou (reziduální) kariéru stabilní. Během této druhé fáze je míra-podíl osob, které přeruší kriminální kariéru (*dropout rate*) na minimum a očekávaná doba „aktivní kariéry“ je zde nejdelší (tj. asi dalších 10 let bez ohledu předchozí vývoj).

Finální období, nazvané celkem nešťastně „syndromem vyhoření“, počíná kolem 41. roku věku, je charakteristické zvýšením procenta těch, kteří „odpadnou“ a předpokládaná doba zbytkové kariéry se zkracuje.

¹⁷⁸ Smith,D.R., Smith,W., Noma,E: Delinquent Career-lines:A Conceptual Link between Theory and Juvenile Offences. Sociological Quarterly, 25,1984,pp.155-172

¹⁷⁹ Blumstein,A., Cohen,J., Hsieh,P.: The Duration of Adult Criminal Careers. Final Report of grant 79-NI-AX-0121 submitted to National Institute of Justice, School of Urban and Public Affairs, Carnegie Mellon University Pittsburgh 1982; cit. podle: Piquero,A., Farrington, D.P., Blumstein, A.: Key issues in criminal career research. Cambridge University Press 2007.p.176

2.2. Waltersův model

Walters¹⁸⁰ předkládá model vývoje kriminální kariéry, který nejvíce odpovídá tzv. „kariérovému pachateli“ či Pattersonovu pachateli „s časným počátkem“¹⁸¹ (tedy osobě, která je perzistentní ve svém kriminálním jednání). Walters popisuje čtyři po sobě následující vývojové stupně:

- a) prekriminální (10 let – 18 let)
- b) rané kriminální (18 let – střední/pozdní 20. léta věku)
- c) pokročilá (konec 20. let až do raných 40. let věku)
- d) kriminální vyhoření (*burn out*) či stádium zralosti (od 40 let výše)

Tabulka 4- Čtyři stupně kriminálních kariér

Období – stupeň kariéry	charakteristiky období
Prekriminální	- ve většině případů výtržnictví a méně závažné trestné činy („přečiny“); zřídka jde o specializované akty ¹⁸²
	- nejčastěji odcizení cizího majetku, vloupání a krádež
	- obvykle kriminální jednání s ostatními adolescenty; motiv-vyhledávání vzrušení (<i>thrill seeking</i>)
	- většina upustí od zločinu; tento stupeň pravděpodobně obsahuje největší vyhlídku na změnu jednání a významný podíl mladých lidí si svůj kriminální experiment nenese s sebou do dospělosti,
Rané kriminální	- pokračující pokles v podílu osob, které poruší zákon
	- podskupina se posunuje směrem ke konceptu „kariérového pachatele/ zločince“
	- objevují se násilné trestné činy
	- peníze na drogy, hmotné statky
	- kriminální společníci, uvěznění, status v kriminálním světě
	Celkové množství osob, které se dopustí kriminálního chování postupně klesá ¹⁸³ . Podskupina však začne směřovat ke kariérové trestné činnosti. např. díky tomu, že v průběhu uvěznění kriminálně „dozrají“ a získají status v kriminálním světě ¹⁸⁴ . Celkový počet trestných činů se může snížit, ale nebezpečnost (závažnost kriminálního chování) se zvětšuje – v hodnotě ukradeného majetku ¹⁸⁵ a objevením se násilného trestného činu ¹⁸⁶ . Také se mění motivy, z vyhledávání vzrušení a získávání statusu ve skupině vrstevníků k touze opatřit si finance (či zboží na směnu) pro drogovou závislost a získání hmotných statků.
Pokročilá kariéra	- nejnižších podíl „odpadlíků“ v průběhu této fáze.
	- v kriminálním životním stylu se projevuje eskalace
	Walters charakterizoval tyto pachatele spojením kriminálního životního stylu s určitým kognitivním stylem
	- zvyšující se podíl „odpadlíků“ od kriminálního jednání ¹⁸⁷

¹⁸⁰ Walters, G.D.: The Criminal Lifestyle Patterns of Serious Criminal Conduct. Newbury Park, CA: Sage Publications 1990

¹⁸¹ viz. dále v textu str. 55

¹⁸² Hindelang, M.J.: The social versus solitary nature of delinquent involvements. British Journal of Criminology, 11, 1971, pp.167-175

¹⁸³ Blumstein, A., Cohen, J.: Characterising Criminal Careers. Science 237, 1987, pp.985-991

¹⁸⁴ Gibbs, J.J., Shelley, P.L.: Life in the Fast Lane: A Retrospective View of Commercial Thieves. Journal of Research in Crime and Delinquency, 19, 1982, pp. 299-330

¹⁸⁵ Langana, P.A., Farrington, D.P.: Two-track or one-track justice? Some evidence from an English longitudinal survey. Journal of Criminal Law and Criminology, 74, 1983, pp.519-546,

¹⁸⁶ např.: Petersilia, J. Greenwood, P.W., Lavin, M.: Criminal careers of Habitual Felons. US Government Printing Office, Washington 1972

	- zvyšující se podíl „odpadlíků“ od kriminálního jednání ¹⁸⁷
	- <u>od 40 let věku</u> v hodnotách, motivacích
	- mnozí dosud na okraji zločinu a přetrvávají charakteristiky: bezohlední či neodpovědní
	- finální období kariéry, zralost nebo „syndrom vyhoření“
	V této etapě začínají někteří jedinci dávat najevo „větší zralost“, která souvisí se změnou v jejich myšlení, hodnotové orientaci a motivační struktuře a je doprovázena jejich klesající fyzickou a mentální energií. Walters ovšem poukázal též na to, že zralost <u>není nutně součástí</u> procesu ústupu od kriminálního chování. Mnoho osob může zůstat „na okraji zločinu“ a dál prezentovat „neodpovědný a pohodlný kriminální životní styl.“

2.3. Vývoj a průběh kriminálního chování (kriminální kariéry) – obecné závěry

Piquero, Farrington a Blumstein¹⁸⁸ ve své souhrnné studii upozorňují na deset všeobecně přijímaných závěrů o vývoji a průběhu kriminálního chování:

1. Jako „typický věk počátku“ kriminálního chování se uvádí rozmezí od 8 do 14 let věku; dolní hranice odpovídá spíše osobou prezentované delikvenci (self-report data), horní věková hranice odpovídá oficiálním záznamům o zatčení či odosuzení (RT). Oproti tomu pro věk ukočení kriminálního jednání (ústupu; koncept *desistance*) je charakteristické období mezi 20. až 29. rokem (ačkoliv malá podskupina pachatelů pokračuje i nadále).
2. Prevalence kriminálního chování vrcholí v období pozdní adolescence (mezi 15. až 19. rokem).
3. Raný věk zahájení kriminální aktivity predikuje poměrně dlouhé trvání kriminální kariéry a také (ne překvapivě) spáchání relativně většího počtu trestných činů.
4. Je zjištěna značná kontinuita kriminálního chování u osoby od dětství do období dospívání (13 – 19let) a v dospělosti (tj. stabilní kriminální kariéra). Jedinci, kteří se dopustí poměrně velkého počtu trestných činů v průběhu jednoho věkového rozpětí, s vysokou pravděpodobností spáchají také poměrně velké množství trestných činů v průběhu pozdějšího věkového období.
5. Jen malý zlomek populace (tzv. chroničtí pachatelé) se dopouští velké části všech spáchaných trestných činů. Chronický pachatel prezentuje časný počátek (zahájení) kriminálního chování, velkou četnost (frekvenci) v páchaní trestné činnosti a dlouhou kriminální kariéru.

¹⁸⁷ Hirschi, T., Gottfredson, M.: Age and Explanation of Crime. American Journal of Sociology, 89, 1983, pp. 552-584.

¹⁸⁸ podle: Farrington, D.: Developmental and Life Course Criminology: Key Theoretical and Empirical Issues - The 2002 Sutherland Award Address. Criminology, 2003, p. 2

6. Povaha kriminálního chování je spíše všestranná než specializovaná; především násilní pachatelé mají tendenci spáchat častěji trestný čin i v ostatních typech kriminality (tzn. „být všestranní“).

7. Druhy jednání definované jako trestné činy představují prvky většího syndromu – antisociálního chování, které zahrnuje např. zneužívání alkoholu či porušování „předpisů“ (např. dopravní přestupky při řízení vozidla, promiskuitní sex) apod.

8. Zdá se též, že s přechodem jedince do dospělosti se mění jeho kriminální chování ze „skupinového“ k „osamělému.“ Většina trestných činů je až do období pozdní adolescence páchaná ve skupině, zatímco od 20 let věku výše je většina trestných činů provedena jednou osobou.

9. Důvody (motiv) pro kriminální chování jsou až do pozdně juvenilních let poměrně variabilní; oblast motivů zahrnuje: vzrušení/zábavu, nudu, ale také emocionální nebo utilitární důvody. Od 20 let věku výše začínají utilitární motivy postupně dominovat.

10. Existuje určitá zákonitost - různé typy trestných činů jsou poprvé spáchány v různém věku pachatele. Drobná krádež v obchodě bývá spáchána před krádeží vloupáním, krádež vloupáním před loupeží atd. Obecně platí, že rozmanitost se zvyšuje až do 20 let; po dvacátém roce života se diverzifikace snižuje a zvětšuje se specializace¹⁸⁹.

Obdobně je možné zmínit osm hlavních problémových okruhů, na něž by se měla v budoucnu vývojová kriminologie zaměřit.

1. Je zřejmé, že prevalence kriminálního chování vrcholí v období pozdního dospívání, je však méně jasné, jak se mění frekvence kriminálního chování s věkem. Některé studie ukázaly, že četnost kriminálního chování se zvyšuje a kulminuje v pozdních juvenilních letech a zpomaluje se během „dvacátých let věku“, zatímco jiní autoři naznačují, že frekvence kriminálního chování se s věkem mění mnohem méně.

2. Není dosud jasné, zda závažnost (či nebezpečnost) kriminálního chování k určitému věku eskaluje a poté se snižuje, anebo zda je s věkem stabilní.

3. Zatímco je známo, že časný počátek kriminálního chování predikuje dlouhodobou kariéru a velký počet trestných činů, zbývá zjistit, zda raný počátek předpovídá vysokou četnost (frekvenci) kriminálního chování nebo vyšší (v průměru) nebezpečnost/závažnost spáchaných trestných činů. Také není jasné, zda se pachatelé s raným počátkem kriminálního chování liší ve stupni nebo v typech spáchaných činů od pachatelů s pozdějším počátkem nebo jak moc jsou odlišné trajektorie jejich kriminálního chování.

¹⁸⁹ zpracováno podle: Piquero,A., Farrington,P.D., Blumstein, A.: Key Issues in Criminal Career Research. Oxford Cambridge University Press 2007,pp.3-5

4. Ačkoli chroničtí pachatelé se dopustí více trestných činů než ostatní pachatelé, není zřejmé zdali jejich trestné činy jsou více nebezpečné/závažné nebo zdali chroničtí pachatelé se liší ve stupni nebo v typu tr. činu od nechronických pachatelů.

5. Je zjištěno, že určité trestné činy se objevují před jinými, a že začátky sekvencí kriminálních aktivit lze identifikovat. Není však již známo, zda počátek sekvencí je pouze chování odpovídající věku, které manifestuje nějaký „výchozí teoretický konstrukt“ nebo zda manifestace jednoho typu chování usnadňuje či vystupuje jako odrazový můstek k nástupu jiného chování. Také je málo empiricky prozkoumána otázka počátku posloupností antisociálního chování v dětském věku, a zda nějak ovlivňuje pozdější kriminální chování.

6. Některé výzkumy potvrzovaly, že pachatelé jsou spíše všestranní než specializovaní, tato zjištění však pocházejí ze šetření využívajících úřední (oficiální) záznamy do věku 18 let. Je k dispozici jen velmi málo informací o tom, jak se specializace/všestrannost mění s věkem až do dospělosti. Ještě menší pozornost byla věnovaná příp. rozdílům v údajích o specializaci nebo všestrannosti mezi oficiálními trestními záznamy a sebezposouzením (self-report).

7. Zatímco velká pozornost byla věnovaná tématu ústupu kriminálního chování (koncept *desistance*), mnohem méně pozornosti bylo věnováno odhadům délky kariéry (trvání), stejně jako reziduální (zbývající) délce kariéry. Takové informace se přímo dotýkají strategických (politických) rozhodnutí co do vhodnosti výše uloženého trestu. Například, „krátká reziduální délka kariéry“ může dávat podnět ke kratšímu trestu.

8. Prakticky chybějí výzkumy v oblasti „spolupachatelství trestné činnosti“ obecně nebo specificky zaměřené na změny spolupachatelství v průběhu kriminální kariéry¹⁹⁰

¹⁹⁰ podle: Piquero, A., Farrington, D. a Blumstein, A, 2007, cit. práce, pp.4-5

3. Teorie ovlivněné paradigmatickým kriminální kariérou (vývojové teorie objasňující trajektorii kriminálního chování)

3.1. Teoretické základy vývojové kriminologie

Podle Thornberryho¹⁹¹ pohled na kriminální kariéru ze statické perspektivy neidentifikuje její klíčové dimenze, ani nenabídne vysvětlení. Proto většina „nevývojových-statických“ teorií (s výjimkou Gottfredsona a Hirschiho či Wilsona a Herrnsteina) nemůže identifikovat typy pachatelů založené na vývojových faktorech (např. to, že někteří pachatelé začnou s kriminální aktivitou brzy a pokračují po dlouhé období, zatímco jiní pachatelé začínají později a dříve přestanou). Statická vysvětlení svou pozornost soustředí buď na příčiny nebo důsledky kriminální aktivity a neintegrují „nekriminální vývojové změny“ (změny v práci, ve škole, v rodině a v interpersonálních vztazích), které se objeví na životní dráze. Neberou je v úvahu při snaze porozumět změnám v kriminální aktivitě v určitém časovém intervalu (např.: jak se zvraty v práci nebo manželství vážou na změny kriminálních aktivit?).

Pokus o překonání těchto omezení představuje právě vývojová kriminologie tím, že poskytuje komplexnější porozumění kriminální aktivitě v průběhu celé životní dráhy jedince. Identifikuje a zkoumá, zda a jak moc rozmanité mohou být životní dráhy k antisociálnímu a kriminálnímu chování.

Vývojový přístup ke studiu kriminálního chování v průběhu životní dráhy jedince je pojetím, které se stalo základem novodobé kriminologie. Hlavní předpoklad vývojové kriminologie je, že změny s věkem v delikventní a kriminální aktivitě se vyskytují v jakési uspořádané a pravidelné cestě. Základ pro analýzu dynamiky životní dráhy tvoří dva centrální koncepty významné pro objasnění kriminální aktivity jedince.

První oblastí jsou **trajektorie nebo cesty vývoje jedince** (například životní styl nebo kriminální aktivita), které se vztahují ke dlouhodobým zákonitostem určitých typů modelů chování. Tedy vývoj a dynamika kriminálního chování v závislosti na věku.

Druhý koncept, zakotvený „uvnitř trajektorií“, představuje změny či **specifické životní události** (například první zatčení) - identifikace vysvětlujících nebo kauzálních faktorů, které časově předcházejí nebo se vyskytují společně s chováním a ovlivňují tak způsob života jedince. Propojení trajektorií a změny mohou generovat rozhodující momenty – tzv. „body zlomu“¹⁹² na životní cestě jedince.

Vývojová kriminologie, která se zaměřuje na všechny druhy antisociálních a kriminálních aktivit v průběhu životní dráhy jedince, studuje přechodné, intraindividuální změny kriminálního chování v průběhu času. Tyto teorie tedy objasňují vývoj kriminálního jednání pomocí věku, vlivu rizikových a protektivních faktorů v různých obdobích života a efektů jednotlivých životních událostí na vývoj jedince.

Zkoumání vývojových křivek kriminality v životní dráze jednotlivých osob se zaměřuje na otázky proč se jedinec začne chovat kriminálně (tj. počátky kriminální kariéry), proč

¹⁹¹ Thornberry, T.: Introduction-Some Advantages of developmental and Life-Course Perspectives for the Study of crime and delinquency. In: Thornberry, T. (ed): Developmental Theories of Crime and Delinquency: Advances in Criminology Theory. Vol. 7, Transaction Publishers, New Brunswick 1997, pp. 2-5

¹⁹² např. v práci: Laub, J.H., Sampson, R.J.: Turning Points in the Life Course: Why Change Matters to the Study of crime. Criminology, 1993, pp. 301-325.

pokračuje či ulpívá na kriminálním chování (perzistence či perseverace), proč se jeho kriminální činy stupňují (eskalují) a proč najednou ve svém nezákonném jednání ustává (*desistance*, abrupce či vyhasnutí)¹⁹³.

Vývojová kriminologie a teorie životní dráhy se zabývá třemi hlavními problémy:

- **vývojem antisociálního a kriminálního chování** – v této oblasti byla zdokumentována angažovanost (zapojení ve kriminalitě) a změny kriminální aktivity během adolescence a v rané dospělosti¹⁹⁴, několik výzkumů se zaměřilo na gender či etnické rozdíly kriminálního chování v dospělosti a pár studií poskytlo informace o kriminální aktivitě třicátníků. Práce Sampsona a Lauba¹⁹⁵ přímo navázala na původní studie manželů Glueckových, sleduje členy jejich skupiny do 70 let a svým pojetím je ojedinělá.

- **rizikovými faktory v různém věku** – výzkumníci věnovali pozornost rizikovým faktorům souvisejícím s počátky trestné činnosti a pokračováním kriminálních aktivit, stejně jako protektivním faktorům, které zabraňují jedinci začít kriminální chování, příp. ho pomáhají zastavit chování¹⁹⁶ (viz partie o rizikových faktorech, str. 11) a

- **efekty životních událostí** na průběh vývoje jedince (viz v textu str. 37)

Na souvislost mezi životními událostmi a vznikem duševních nemocí (psychopatie) nebo kriminálního chování (sociální patologie) upozornila již psychoanalýza. Osobnostní charakteristiky jako kriminogenní faktor včetně schopnosti zvládat náročné životní situace (*hardiness*), dominují zejména v empiricky orientovaných psychologických přístupech¹⁹⁷. Rovněž kognitivní psychologové zdůrazňují osobnostní faktory. To, co každému kriminálnímu činu předchází, je podle nich svobodná volba jedince. Vnější podmínky (rozpad rodiny, materiální nouze, kriminální infekce atd.) znamenají pouze určité omezení volby¹⁹⁸.

3.1.1. Kategorie vývojových teorií

Vývojová kriminologie a teorie životní dráhy (*development and life course criminology/theory*) je charakterizovaná výrazně deskriptivním a vysvětlujícím přístupem, který doplňuje koncept kriminálních kariér.

Vývojové teorie se snaží identifikovat, popsat a rozumět vývojovým faktorům, které vysvětlí počátek a pokračování jednotlivých kriminálních kariér. Primární pozornost vývojových teoretiků sleduje otázku - proč většina osob, kteří spáchají zločin nakonec upustí („zestárnou-dozrají a dospějí“) od kriminálního jednání, zatímco menší počet osob pokračuje v kriminálním chování během dospělosti.

¹⁹³ Le Blanc, M., Loeber, R.: *Developmental criminology Updated*. In: Tonry, M. (ed): *Crime and Justice: A Review of Research*. vol.23., University of Chicago Press, Chicago 1998, p.117

¹⁹⁴ např. : Tracy, P.E. , Wolfgang, M.E., Figlio, R.: *Delinquency career in Two Birth Cohorts*. Plenum, New York 1990

¹⁹⁵ Laub, J. H., Sampson, R.J. : *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70*. Harvard University Press, Cambridge 2003

¹⁹⁶ např. : Farrington, D.: *Explaining and Preventing crime: The Globalization of Knowledge*. *Criminology*, 38, 2000, p.1-24; k rizikovým a protektivním faktorům viz v textu - str. 10

¹⁹⁷ Kaiser, G.: *Kriminologie*. CH Beck, Praha 1994, pp.53-57; Koudelková, A.: *Psychologické otázky delikvence* Victoria Publishing, Praha 1995

¹⁹⁸ Walters, G.D., White, T.W.: *The Thinking Criminal. A Cognitive Model of Lifestyle Criminality*. *Crim. Justice Research Bulletin* 1989, 4, pp.1-10.

Vývojová kriminologie operuje s konceptem celoživotního pachatele (pachatele od útlých dětských let - *life-course persistent offender*)¹⁹⁹, opírá se o teorie životní cesty a zkoumá výskyt kriminálních vzorců chování v průběhu života jedince. Všímá si, v které fázi životního cyklu se kriminální chování objeví, zda pokračuje v dalších etapách a kdy eventuálně vymizí. Zaměřuje se na popis kriminality jako na vedlejší nebo hlavní cesty celým životem jedince. Klade sice důraz na věk pachatele, ale nikoli izolovaně ve vztahu k jednotlivému činu, nýbrž se snaží rozpoznávat širší časové souvislosti výskytu kriminálního chování v životním běhu konkrétního jedince.

Perspektiva životní dráhy uznává význam stability i změny v lidském chování - badatelé přistupují ke studiu lidského chování ve smyslu stability, změny a načasování změn. Zkoumají interakce mezi sociálními či historickými zákonitostmi a jednotlivými událostmi, aby lépe porozuměli různým přechodným a vývojovým sekvencím na životní dráze. Určitá míra stability je evidentní napříč životní dráhou a dřívější chování je jedním z nejlepších prediktorů budoucího chování.²⁰⁰ Přesto velká většina pachatelů, zejména vysoký počet mladistvých pachatelů, od kriminální aktivity upustí. Bez ohledu na tento všeobecný či souhrnný pokles míry kriminality s rostoucím věkem se kriminologie životní dráhy zabývá stabilitou a změnou v individuálním kriminálním chování.²⁰¹

V současné kriminologii se objevují varianty vývojových teorií a přístupů, čerpají z rozmanitých sociálních, kulturních a psychologických výkladů, daná zjištění různě kombinují a snaží se tak objasnit výše nastolené otázky. Velmi zjednodušeně je možné na poli vývojových kriminologických koncepcí vymezit, podobně jako v jiných oblastech, dva hlavní teoretické proudy Teorie kriminálního jednání zdůrazňující **osobnostní rysy**²⁰² a teorie zdůrazňující spíše **sociální vlivy**.²⁰³ Na obecné rovině řeší problém přetrvávání, příp. eskalace kriminálního jednání dva modely – dvě kategorie vývojových teorií kriminálního chování : model latentních rysů (kap. 3.2.) a model životní dráhy (kap.3.3.)

¹⁹⁹ blíže dále v textu str.54

²⁰⁰ Nagin,D.S.,Farrington,D.P.: The Onset and Persistence of Offending. Criminology 30, 1992, pp.501-528

²⁰¹ Siegel, L. J. Criminology: Theories, Patterns and Typologies, 8th Edition.. Wadsworth, Belmont, CA 2004, p.283

²⁰² např. **Gottfredson a Hirschi** (Gottfredson, M.,Hirschi,T. A General Theory of Crime. Stanford University Press 1990), **Kazdin** (Kazdin, A.E.: Treatment of antisocial behavior in children: Current status and future directions. Psychological Bulletin, 102, 1987, pp.187-203; Kazdin,A.E.: Conduct disorders in childhood and adolescence. SAGE, Newbury Park 1987), **Moffittová** (Moffitt,T.E.: Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. Psychological Review,100,1993,pp.674-701); **Quay, Routh a Shapiro** (Quay, H.C., Routh,D.K, Shapiro, S.K: Psychopathology of childhood: From description to validation. American Review of Psychology, 38, 1987,pp. 491-532; Quay, H.C.: The psychobiology of undersocialized aggressive conduct disorder: A theoretical perspective. Developmental and Psychopathology, 5, 1993,pp.165-180)

²⁰³ **Laub a Sampson** (Sampson, R. J., Laub, J. H.: Crime in the making: Pathways and turning points through life. Harvard University Press, Cambridge 1993), **Patterson a kol.** (Patterson, G.R.; Reid,J.B., Dishion,T.J.: Antisocial Boys: A Social Interactional Approach. Vol. 4. Eugene, Castalia Oreon 1992), **Thornberry** (Thornberry, T.P., Lizotte,A.J., Krohn,M.D., Farnworth,M., Jang,S.J.: Testing Interactional Theory: An Examination of Reciprocal Causal Relationships Among Family, School, and Delinquency. The Journal of Criminal Law and Criminology 82, 1991, pp.3-35), **Simons, Johnsonová, Conger a Elder** (Simons, R.L., Johnson, C., Conger R.D., Elder G.: A Test of Latent Trait versus lifecourse perspectives on the stability of adolescent antisocial behavior. Criminology 36, 2,1998,pp. 217–244), **Conger a Simons** (Conger, R.D., Simons,S.L.: Life-Course Contingencies in the Development of Adolescent Antisocial Behavior: A Matching Law Approach. In: T.P. Thornberry (ed.): Development Theories of Crime and Delinquency: Advances in Criminological Theory, Vol.7., Transaction , New Brunswick 1997, pp.55–99).

3.2. Teorie a přístupy latentních rysů osobnosti.

Velmi obecně lze říci, že „teorie rysů“ (*trait theories*) se pokouší objasnit kriminální chování „roztříděním“ pachatelů do skupin či typologií.²⁰⁴ Tyto koncepty kladou důraz na specifické latentní biologické nebo psychologické rysy osobnosti, které hrají významnou roli v dispozici (sklonu či tendenci) ke kriminálnímu chování²⁰⁵. Stěžejní hypotézou těchto přístupů pak bývá, že např. nízká inteligence, poruchy osobnosti, genetické abnormality či biochemické odchylky mají svůj podíl na vzniku a na vývoji kriminálního a antisociálního chování. „Hlavní latentní rys“ je trvalou charakteristikou a určuje chování a jednání dané osoby. Důležitý je zde vztah mezi tímto stabilním rysem jedince a příležitostmi (tj. kolísavou proměnnou, která se mění v průběhu času s ohledem na věk, aktuální míru rizika, attachmentu apod.). Osoby „bez latentních rysů“ zůstávají (bez ohledu na příležitosti) v nízkém riziku kriminálního jednání. Mezi představitele teorií latentních rysů osobnosti (*latent traits theory*) na poli vývojové kriminologie patří např. Gottfredson a Hirschi²⁰⁶ (obecná teorie kriminality (GTC), koncept nízké sebekontroly, impulzivity a racionální volby), Wilson a Herrnstein („zločin jako volba“), Rowe a Osgood²⁰⁷ a také Agnewova teorie „super vlastností“ .

Hirschi a Gottfredson

Gottfredson a Hirschi modifikovali a redefinovali některá východiska a teze v původní teorii sociálních vazeb a v konceptu kontroly. Integrovali biosociální a psychologické přístupy spolu s konceptem racionální volby²⁰⁸. Ve své obecné teorii zločinu (GTC) autoři důsledně rozlišují mezi faktory a skutečnostmi rozhodujícími pro spáchání samotného trestného činu a faktory a skutečnostmi, které charakterizují osobnost pachatele. Pokud dojde k současnému výskytu relevantních faktorů zahrnutých jak konceptem kriminálního činu, tak konceptem kriminální osobnosti pachatele, dochází podle autorů GTC bez ohledu na druh kriminality, pohlaví, národnost, věk, místo bydliště, majetkové či osobní poměry pachatele ke spáchání trestného činu. Popularitu a použitelnost teorie sociálních vazeb si lze vysvětlit jednak tím, že úspěšně překonala úskalí osobnostně i socializačně orientovaných konceptů a že se její platnost potvrdila opakovanými empirickými výzkumy. V neposlední řadě nabízí jednoduše pochopitelné vysvětlení, které je pro trestní politiku významným podnětem k přijímání preventivních i represivních opatření. Tedy tam, kde chybí funkční kontrolní mechanismy, je nutné počítat s vysokým rizikem kriminálního chování. Kritické výhrady směřují k některým generalizacím a závěrům ohledně příčin kriminality, které jsou dovozovány z teorie sociálních vazeb, aniž by byly vždy podloženy důkladným výzkumem, což se pak projevuje v jejich povrchnosti (zde mají kritici namysli

²⁰⁴ pozn.: Nejranější typologie byly založené hlavně na somatických rysech jedince a odlišovaly tak „kriminálníky od pokojných občanů“. Následovaly typologie založené na psychologických, behaviorálních či empiricky ověřených faktorech

²⁰⁵ Wallenstein, M.: *Trait Theories*. Encyclopedia of Crime and Punishment. SAGE Publications 2007; staženo z http://sage-reference.com/crimepunishment/Article_n433.html, duben 2008

²⁰⁶ Gottfredson, M. R., Hirschi, T.: *A General Theory of Crime*. Stanford University Press 1990

²⁰⁷ Rowe, D., Osgood, D.W., Nicewander, A.: *A Latent Trait Approach Unifying Criminal Careers*. Criminology, 28,2, 1990, pp. 237–270; Osgood, D.W.: *Making Sense of Crime and the Life Course*. ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 602, 1, 2005, pp. 196-221; Osgood, D.W., Rowe, D.C.: *Bridging Criminal Careers, Theory, and Policy Through Latent Variable Models of Individual Offending*. Criminology, 32,4, 1994, pp.517-554

²⁰⁸ Teorie racionální volby (rational choice) slouží v kriminologii k pochopení kriminálního chování člověka, které je postavené na procesech rozhodování. Z hlediska klasického uvažování může rozhodnutí člověka k určitému jednání, ač zcela svobodné, být přesto vedeno vnějšími (ale i vnitřními) okolnostmi a podmínkami, které jedinec bere v úvahu. Původní představa o jeho rozhodování vycházela implicitně z toho, že člověk je bytost, která je orientována na svůj prospěch a zároveň se chce vyhnout bolesti, problémům, potížím. Proto bude-li mít potíže z kriminálního jednání, asi se spíše rozhodne ho neuskutečnit, zatímco bude-li z něj mít prospěch, spíše jej provede.

nedostatečně diferencovanou pozornost ve vztahu ke kulturním a sociálním rozdílům existujícím mezi jednotlivými skupinami pachatelů). Málo pozornosti bylo věnováno i zkoumání dynamiky procesu vzniku a osvobození se od sociálních vazeb, stejně tak jako subjektivně podmíněným rozdílům ve vnímání významu sociálních vazeb různými jedinci.²⁰⁹

Hirschi a Gottfredson ve svém konceptu zdůrazňují individuální rozdíly mezi úrovní sebekontroly²¹⁰ a dispozicí jedince (trvalou charakteristikou - sklonem či tendencí) dopustit se kriminálního jednání, která je stabilní v čase. Gottfredson a Hirschi tvrdí, že úroveň sebekontroly je konstantní během života jedince a že stabilní osobnostní rys je „zodpovědný za kriminální chování“. Osoby s vyšší úrovní sebekontroly se dopustí méně kriminálních činů než osoby s nízkou sebekontrolou v jakémkoli věku (i když absolutní hodnoty kriminálního chování, jak již bylo řečeno, klesají s věkem). Příčinu nízké sebekontroly spatřují v nedostatečné úrovni výchovy, v odpovídající socializaci během dětství. Na rozdíl od mnoha jiných teoretiků životní dráhy autoři nevěří, že přechod k dospělosti a zralosti (práce a rodinná role) s sebou nese odpovědnost za snížení míry kriminálního jednání. Hirschi a Gottfredson zdůrazňují stabilní individuální rozdíly mezi sklonem k kriminálnímu chování, který přetrvává navzdory všeobecnému snížení kriminality s rostoucím věkem. Pro Gottfredsona a Hirschiho „práce“ a „manželství“ souvisí s ukončením (*desistance*) kriminálního jednání pouze proto, že osoby vykazující nižší sklon ke kriminálnímu chování si sami pravděpodobně vyberou zodpovědnou práci a „žádoucího partnera pro rodinu“.²¹¹

Agnew

K vývojovým teoriím, které patří do skupiny konceptů zdůrazňující latentní rysy osobnosti, by patřila také Agnewova generální teorie zločinu a delikvence. Často je tento koncept označen jako „*super traits theory*“. Agnew identifikoval pět životních oblastí, které mohou vytvářet kriminálního chování (osobnost, rodina, škola, vrstevníci a práce). Hlavní rysy/vlastnosti (*super traits*), které se vztahují k delikventnímu a kriminálnímu chování, jsou nízká sebekontrola a iritabilita²¹² Neurologické a endokrinní změny během adolescence dočasně posílí a zvýší úroveň iritability a nízké sebekontroly. Tím vymezí (ohraničí) jejich kriminální chování do tohoto vývojového období. Naproti tomu u osob, které pokračují v kriminálním jednání (i po období adolescence), je iritabilita a nízká sebekontrola stabilní vlastností.

Wilson a Herrnstein

Eklektickou teorii (inspirovanou teorií racionální volby) nazvanou „*Crime as a choice*“, která bere v úvahu jak genetické dispozice, tak i socializaci pachatelů, představili Wilson a Herrnstein. Obojí může přispět ke „kriminální volbě“; samotnou volbu považují za fenomén filozofický (hedonismus, utilitarismus), ekonomický a psychologický. Podle autorů je profit z kriminálního jednání často okamžitý na rozdíl od zisku z „nedelikventního chování“ (např. respekt, „dobrá pověst“ u blízkých osob - rodiny a přátel), jehož hodnota spočívá hlavně

²⁰⁹ blíže viz. např.: Válková, H.: Vývoj názorů na příčiny kriminality, jednotlivé kriminologické trendy a směry. In: Kuchta a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. GH Beck, Praha 2005, p.94

²¹⁰ pozn.: sebekontrola – ve smyslu sebeovládání

²¹¹ Massoglia, M., Uggen, Ch.: Life-Course Theories. Encyclopedia of Crime and Punishment. SAGE Publications 2007. staženo z . <http://sage-ereference.com/crimepunishment/Article_n261.html duben 2008

²¹² iritabilita: podrážděnost; dráždivost, citlivost na podráždění ; nedůtklivost, popudlivost, nadměrně zvýšená citlivost, nejčastěji v mezilidských vztazích (Hartl, P., Hartlová, H.: Psychologický slovník. Portál, Praha 2003, p.242)

v budoucnosti. Spáchaný zločin je odměněn materiálním prospěchem zpravidla v ihned (v přítomnosti).

Wilson a Herrnstein tvrdí, že klíčovým faktorem pro kriminalitu jedince je tendence myslet spíše na krátkodobé než na dlouhodobé důsledky. Charakteristiky osobnosti přispívající ke kriminální volbě jsou: nízká inteligence, impulzivita, zálibu ve vyhledávání stimulace (*sensation seeking*), neschopnost poučit se z trestu aj. Kritika tohoto pojetí se týká především přílišné váhy, kterou autoři přikládají biologickým faktorům, a podceňování vlivu sociálního prostředí. Wilson a Herrnstein dále upozorňují, že zločin může spáchat každý z nás, kdo není omezován vnitřní kontrolou (zábránami), protože v sobě obsahuje motiv „odměny“. Zábrany jsou běžně nazývané „svědomím“, a jsou rozvíjeny v rámci rodiny. Většina kriminálních aktů je proto považována za důsledek neúspěšného učení se vnitřním zábránám (sebekontrola).²¹³

Teorie „latentních vlastností či rysů“ a „teorie životní dráhy“ poskytují odlišnou interpretaci empiricky podložené skutečnosti - že dětské antisociální chování často předchází v adolescentní problémové v chování a v dospělé kriminální chování. Simons a kol.²¹⁴ uvádí, že na základě longitudinálních dat, která byla použita k testování hypotézy odvozené z těchto dvou teoretických perspektiv, zjištění velkou měrou podporují pohled teorií životní dráhy. Korelace mezi dětským a adolescentním delikventním chováním, podle autorů, odráží spíše vývojový proces než latentní antisociální rys či charakter osobnosti.

3.3. Teorie a přístupy životní dráhy (*life course*)

Koncept antisociálního chování jako permanentní životní cesty (*life-course*) vychází z vývojového pohledu, který vnáší do studia kriminálních jevů. Při objasnění různých cest vedoucích k celoživotnímu kriminálnímu chování či k adolescentnímu delikventnímu chování používá prvky známé z jiných teoretických přístupů a integruje je na bázi vývojových, dynamických a interakčních principů. Přístupy životní cesty (a vývojové kriminologie obecně) se pokoušejí osvětlit zákonitosti a formování kriminálních aktivit v průběhu života jedince. Koncept životní dráhy nabízí komplexní přístup ke studiu kriminální aktivity, protože bere v úvahu velké množství vlivů, které vytváří kriminální chování v různém časovém období a souvislostech.

K základům kriminologických konceptů životní dráhy patří bezesporu výzkum Sheldona a Eleanory Glueckových²¹⁵. Jejich longitudinální výzkum sledoval životní dráhy „kariérových delikventů“ (*career criminals*) na začátku dvacátého století a přinesl některá základní (a pro další výzkumníky výchozí) zjištění. Například, že „závažnější maladjustace v dětství, s sebou nese menší šanci na adekvátní dospělé adaptaci“, že „žádoucí či normální adjustace“²¹⁶ souvisí s rodinnými vztahy“ nebo zjištění, že „adolescent, který je vychovávaný v rozsáhlé

²¹³ blíže viz.: Wilson, J.Q., Herrnstein, R.: *Crime and Human Nature*, Simon-Schuster New York 1985

²¹⁴ Simons, R. L., Johnson, C.R. Conger, D, Elder, G.: A Test of latent Trait versus lifecourse perspectives on the stability of adolescent antisocial behavior. *Criminology* 36,2,1998, pp.217–244

²¹⁵ k jejich výzkumu také na str. 98

²¹⁶ přizpůsobení se, adaptace na podmínky

(početně velké) rodině jedním rodičem (a s omezenými prostředky), s menší možností dosáhnout úspěchu ve škole, je vystaven většímu riziku pozdějšího delikventního jednání."²¹⁷

Po určitém odklonu pozornosti při objasnění kriminality hlavně k sociálním faktorům a jejich vztahu k delikvenci, které tvoří základ strukturální a procesní teorie, se teorie životní dráhy v současné době stala populární velkou měrou v souvislosti s aktualizací dat z výzkumu manželů Glueckových, které přinesl Sampson a Laub (viz. str. 61)

3.4. Vývojové teorie – přístupy teorie životní dráhy

Jak jsme již zmínili výše kriminologové začali do svých koncepcí integrovat elementy „přístupu životní dráhy“ a tím se jejich pozornost zaměřila na změny v kriminálním chování v různých stupních či obdobích života jedince. Perspektiva životní dráhy, v souvislosti vztahu věk-kriminalita, klade důraz spíše na jednotlivá období (jako například adolescence, rodičovství či období důchodu), než na konkrétní věk pachatele. Výzkumníci se v této souvislosti snaží porozumět kriminálnímu chování v těchto obdobích života jedince, změnám v kriminálním jednání a také zjišťují, jak může „nátlak“ společnosti formovat individuální životy. Například Elder a Clausen²¹⁸ studovali dopad Velké hospodářské krize ve třicátých letech minulého století ve Spojených státech na školní a vzdělávací možnosti, na pracovní uplatnění a rodinnou situaci osob, které krize ovlivnila.

V rámci výzkumných studií a jednotlivých empirických pozorování vývojových kriminologů se objevilo několik specifických teorií, které akceptují a vychází ze základních předpokladů přístupu životní dráhy; zejména pokud jde o počátek, pokračování a upouštění (*desistance*) od kriminálního chování. K současným představitelům teorie životní dráhy patří zejména Sampson a Laub, Farrington, Moffittová, Thornberry a další. Autoři se liší pouze v tom, jaké konkrétní problémy činí předmětem svého zkoumání. Shodně proklamují, že zločin je vždy výsledkem interakcí mezi pachatelem a jeho sociálním okolím a dospívají ke zdůraznění osobnostních zdrojů kriminality. Podle nich je na počátku kriminálního jednání jedinec s určitým stupněm antisociálních tendencí. Pojem „individuální antisociální tendence – antisociální potenciál – kriminální sklon“ představuje klíčový konstrukt. Tvrdí, že frekvence kriminálního chování v určitém věku závisí nejenom na síle tohoto „bazálního konstrukt“, ale také na environmentálních faktorech jako jsou příležitosti (možnosti) a na kognitivních procesech (rozhodování).

3.4.1. Generální/všeobecné koncepty životní dráhy

Trajektorie či dráhy představují různé cesty, na kterých se jedinci v průběhu svého života „pohybují“. Může existovat „vzdělávací trajektorie“, „rodinná trajektorie“, „trajektorie pracovní“ (zaměstnání) či „kriminální“.

²¹⁷ Siegel, L. J.: Criminology: Theories, Patterns and Typologies. 8th Edition. Wadsworth, Belmont 2004, pp.284-285

²¹⁸ cit. podle: Massoglia, M., Uggen, Ch.: Life-Course Theories. Encyclopedia of Crime and Punishment. SAGE Publications 2007, staženo z http://sage-reference.com/crimepunishment/Article_n261.html duben 2008; Clausen, J.: American Lives: Looking Back at the Children of the Great Depression. Free Press. New York: 1993; Elder, Glen H.: Children of the Great Depression: Social Change in Life Experience. University of Chicago Press, Chicago 1974. (Reissued as 25th Anniversary Edition, Boulder, CO: Westview Press, 1999)

Elder²¹⁹ se věnuje vzájemnému propojení a provázání osob v průběhu času pomocí tzv. „vzájemně propojených trajektorií“. Jednotlivé události v životě jedince působí a ovlivňují jak jeho osobní trajektorii, tak i trajektorii druhých lidí. Příkladem může být efekt systému trestního soudnictví. Životní zkušenost jako zatčení nebo uvěznění ovlivní nejen uvězněné osoby, ale také jejich manželky (manžely), děti a přátele. Western a McLahananová²²⁰ uvádí, že situace uvěznění negativně ovlivní individuální dráhu jedince, tak i charakteristiky jeho rodiny – tedy, „trajektorie osoby, která byla uvězněna i trajektorie jeho nebo její rodiny jsou vzájemně spojeny přes událost uvěznění“.

Některé události na životní dráze jedince představují tzv. „body zlomu či obratu“ a mohou trajektorii určitým způsobem modifikovat. Příkladem takových bodů obratu může být rozvod, sňatek nebo smrt sourozence. Například Sampson a Laub²²¹, ve snaze lépe porozumět jakým způsobem události modifikují trajektorii chování a nakolik facilitují ukončení kriminálního chování, se zaměřili na události: „sňatek-manželství“ a „zaměstnání“.²²²

Při výkladu konceptu životní dráhy Ryder²²³ explicitně rozlišoval mezi efektem věku, efektem období a efektem kohorty. Kohortu definoval jako soubor jedinců, uvnitř nějaké vymezené populace, kteří zažijí stejnou událost ve stejné době. Účinek či vliv kohorty má specifické důsledky pro danou populaci jedinců, ale odlišné nebo žádné efekty pro jedince mimo danou kohortu (případně populaci). Efekt období je méně specifický než účinek kohorty, protože jeho dopad je větší – není omezený na určitou skupinu lidí, ale působí na většinu lidí v místě a v čase. Efekt věku vyjadřuje rozdílnou a odstupňovanou plastičnost (tvárnost či pružnost) mladých lidí; (ve srovnání se staršími lidmi jsou mladí více přístupní změně). Například Velké hospodářské krize měla významný dopad na pracovní trh pro většinu populace, bez ohledu na sociální status. Účinek kohorty by znamenal odlišné působení krize na pracovní schémata pro osoby, které byly v té době dětmi oproti osobám, které během tohoto napjatého hospodářského období procházely pozdní adolescencí.

3.4.2. Teorie Moffittové

Moffittová předpokládá, že biologické determinanty antisociálního jednání se objevují ještě před narozením nebo krátce po něm. Jde o zděděné dispozice (deficity) a důsledky perinatálních komplikací, které způsobují určité neuropsychologické oslabení nervového systému. Projevují se jako temperamentové problémy, kognitivní deficity a zpomalení motorického vývoje. Důležitou okolností z hlediska současného výskytu biologických a sociálních deficitů je jejich možná vzájemná souvislost, hlavně tam, kde biologické oslabení má genetický charakter. Výskyt takových deficitů je spojený s vysokou pravděpodobností, že podobnými „obtížemi“ trpí i nejméně jeden z rodičů. Jejich problémy se potom promítají do prostředí, v kterém dítě s temperamentovými, kognitivními nebo neuropsychologickými

²¹⁹ Edler, G.H. : The Life Course as Developmental Theory. prezentováno na setkání Society for Research in Child Development Washington, DC duben 1997; (původní práce Edler, G.H.: Perspectives on the Life Course. In: Elder, G.H. (ed): Life Course Dynamimics. Ithaca, NY, Cornell University Press 1985)

²²⁰ Western, B., McLanahan, S.: Fathers Behind Bars: The Impact of Incarceration on Family Formation. Contemporary Perspectives in Family Research, 2, 2000, pp.307–322.

²²¹ Laub, J., H., Sampson, R., J.: Turning Points in the Life Course: Why Change Matters to the Study of crime. Criminology, 1993, p.301-325

²²² k efektům životních událostí natkě na str. 37 nebo práce Sampsona a Lauba na str.61

²²³ Ryder, N.B.: The cohort as a concept in the study of social change. American Sociological Review, 30,6,1965, pp.843-861.

deficity vyrůstá. Přitom i nevhodné sociální prostředí může negativně ovlivnit vznik biologických oslabení (nedostatečná a nevhodná péče, špatné zacházení, nevhodná strava už od početí). To vše zvyšuje pravděpodobnost výskytu nejrizikovější kombinace, kterou představuje současný výskyt biologických a sociálních deficitů.²²⁴ Tato teorie patří mezi biosociální a předpokládá interakci deficitů biologických a omezení daných okolním prostředím.

Vývojová taxonomie Moffittové²²⁵ vychází z analýz křivky závislosti kriminálního chování a věku a dospívá ke dvěma typům pachatelů. První skupina epizodických, resp. „adolescencí-limitovaných“ pachatelů, páchá trestnou činnost výhradně v období adolescence. Hlavním kauzálním faktorem je u nich „zralostní propast“ (tedy rozdíl mezi fyzickou vyspělostí a sociální nezralostí) v kombinaci s povzbuzením a podporou od vrstevníků. Prosociální předpoklady, dovednosti a postoje umožní epizodickým pachatelům „se zotavit“ a izolovat se od delikventního experimentování jakmile dosáhnou dospělosti (a zralosti).

Druhý typ - „chroničtí nebo celoživotní pachatelé“ (*life-course-persistent offender*), provozuje trestnou činnost po větší část svého života. Tvoří méně než 10 % populace a primární determinanty jejich kriminální aktivity spočívají v interakci mezi nedostatečným neuropsychologickým fungováním a deficitem v rodině a socioekonomickém prostředí (viz výše). Zatímco u většiny mladistvých pachatelů se delikventní chování koncentruje především do období adolescence, u zmíněné menšiny (odpovědné za závažné kriminální jednání a většinu trestných činů) se objevují konflikty s morálkou i se zákonem v různých vývojových etapách.

3.4.3. Teorie Pattersona a Yoergerové

Patterson a Yoergerová²²⁶ uvádí data z longitudinální studie mladistvých v Oregonu a tvrdí, že největší problémy v chování začínají kombinací: povahově „nesnadných“ batolat a nezkušených rodičů. Popisují sestupnou spirálu, kde neúčinný dohled a nedostatečná disciplína vyžadovaná rodiči posiluje skutečnost, že děti v předškolním věku „objevují“, že: fňukání, záchvaty vzteku, mlácení a další formy agresivního chování jsou úspěšnou strategií pro vynucení si pozornosti. Na základní škole se repertoár funkčního (ale antisociálního) chování rozšíří o lhaní, krádeže, podvádění a záškoláctví. A protože nemají dostatek prosociálních schopností, jsou takové děti snadno odmítány svými vrstevníky a dávají se dohromady s dalšími asociálními vrstevníky.

Jejich teorie je založena také na dvou-skupinovém modelu kriminálního chování, který tvoří *pachatelé s raným počátkem (startem) kriminálního chování* a *pachatelé s pozdním počátkem*²²⁷. Pachatelé s časným startem kriminálního chování se chovají antisociálně a kriminálně v důsledku jejich neúspěšné socializace v období raného dětství (např. faktory nevhodných rodičovských postupů), která podporuje opoziční a vzdorovitě chování. V dětství

²²⁴ Výrost, J. Slaměnik, I.: Aplikovaná sociální psychologie I. Portál, Praha 1998, pp. 118-119.

²²⁵ Moffitt, T.E.: Life-Course-Persistent and Adolescent-limited Antisocial behavior: A Developmental Taxonomy. *Psychological Review*, 100, 1993, pp. 674-701

²²⁶ Patterson, G.R., Forgatch, M.S., Yoerger, K.L., Stoolmiller, M.: Variables that initiate and maintain an early-onset trajectory for juvenile offending. *Development and Psychopathology*, 10, 1998, pp. 531-547

²²⁷ blíže viz.: Patterson, G.R., Yoerger, K.: Two Different Models for Adolescent Physical Trauma and for Early Arrest. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 5, 1995, pp. 411-423; Patterson, G.R., Yoerger, K.: Intraindividual Growth in Covert Antisocial Behaviour: A Necessary Precursor to Chronic Juvenile and Adult Arrests? *Criminal Behavior and Mental Health*, 9, 1999, pp. 24-38; Patterson, G.R., Yoerger, K.: A developmental model for early- and late-onset delinquency. In: Reid, J.B., Patterson, G.R., Snyder, J. (Ed.): *Antisocial behavior in children and adolescents: A developmental analysis and model for intervention*. APA Washington 2002, pp. 147-172

si neosvojí efektivní sebekontrolu a sociální kontrolu, což podporuje spojení s delikventní vrstevnickou skupinou, která postupně zvyšuje intenzitu jejich kriminálního chování. Pachatelé s pozdním začátkem kriminálních aktivit „nedoplácí na neúspěšné úsilí socializace“ a zásadní příčinou jejich kriminálního chování je těsná vazba na delikventní vrstevnické modely. Následkem „povzbuzení a podpory“ v sociálním kontextu vrstevníků, experimentují pozdě začínající mladíci s delikvencí až v období střední až pozdní adolescence. pozdě-začínající mladíci experimentují s delikvencí v období střední až pozdní adolescence. Protože tito jedinci netrpí nevhodným rodičovským vedením, nejsou „produkty neúspěšné socializace“, jejich sociální dovednosti zůstávají relativně nedotčeny a nakonec se pravděpodobně odkloní od kriminálního jednání v souvislosti s dozráváním. Zmiňovaná teorie byla podpořena několika empirickými studii. Ty z větší části potvrdily předpokládané účinky nežádoucího rodinného prostředí, opozičního až nepřátelského a vzdorovitého chování a deviantních – delikventních vrstevnických vztahů a skupin²²⁸.

3.4.4. Loeberův model

Loeber²²⁹ na základě dat z longitudinální kohortové studie navrhl vývojový model tří „kriminálních cest,“ který spojuje dohromady jak predelikventní problémy v chování tak i samotné delikventní jednání. Pro sestavení vývojového modelu trajektorie kriminálního jednání Loeber a jeho kolegové zkoumali pět klíčových témat:

- dráhy reprezentující eskalaci směrem k závažným majetkovým a násilným tr. činům
- interindividuální rozdíly v expozici rizikovým a protektivním faktorům při narození (tzv. inicializační faktory) a dále během dětství, adolescence a časné dospělosti
- nahromadění rizikových a protektivních faktorů během vývoje jedince
- existenci vztahu mezi počtem rizikových či podpurných faktorů a pozdějším výskytem závažné trestné činnosti, zejm. násilných činů
- aditivní (sčítající se) a kompenzační efekty protektivních a rizikových faktorů.

Těchto pět hledisek integrovali do třírozměrného kumulativního vývojového modelu kriminální dráhy, který objasňuje delikventní (kriminální) chování. Dráhy či vývojové cesty, po kterých se mladiství dostávají do fáze chronických delikventních osob a dospělých pachatelů, jsou tyto:

- **Cesta konfliktu (střetu) s autoritou** (před 12. rokem věku) začíná tvrdohlavým a trucovitým chováním. Jako druhý stupeň se objevuje: vzdor, neposlušnost, provokativní chování a třetím stupněm dochází „vyhýbání se autoritě“ (například útekem ze školy). Od tvrdohlavosti, vzdorovitosti přes záškoláctví a další porušování norem a předpisů k závažným činům v podobě násilných nebo majetkových deliktů.
- **Skrytá (nepřímá) cesta** (před 15. rokem) začíná méně významnými činy. Následuje druhý stupeň v podobě škod na majetku a nakonec se objevuje „průměrně závažná delikvence“; Tato „nepřímá“ cesta sleduje linii: od krádeží v obchodech a častého lhaní k vandalismu, zakládání požáru a k majetkové trestné činnosti

²²⁸ blíže viz.: Simons,R.L., Chyi-In Wu, Conger, R.D., Lorenz, F.: Two Routes to delinquency: Difference between Early and late Starters in the Impact of parenting and deviant peers. *Criminology*, 1994,vol.32,p.247-276; Patterson,G.R., Yoerger,K.: Intraindividual Growth in Covert Antisocial Behaviour: A Necessary Precursor to Chronic Juvenile and Adult Arrests? *Criminal Behavior and Mental Health*, 9, 1999,pp. 24-38

²²⁹ Loeber,R.,Slot,N.W.,Stouthamer-Loeber,M.: A three-dimensional cumulative developmental model of serious delinquency. In: Wikstrom,P.O.(ed.): *The Explanation of Crime*. Cambridge University Press , Cambridge 2006, pp.153-195.

- **Zjevná** (otevřená či přímočará) cesta začíná méně závažnou agresí (např. zastrašováním), pokračuje rvačkami a končí závažnějšími násilnými činy.²³⁰

Podle Loebera se může vývoj u konkrétních osob odehrávat na více než jedné cestě, někteří mohou postupovat po všech třech cestách. Model také bere v úvahu faktor specializace (například ve skrytém jednání výslovně), stejně jako eskalaci v průběhu cesty. Klíčový předpoklad Loeberova modelu je, že chování probíhá v uspořádané, nikoli náhodné podobě, tzn. že jedinec „postupuje“ od méně významného stupně po jednotlivých krocích výše. Tento model byl replikovaný dalšími dvěma longitudinálními výzkumnými soubory v Pittsburghské studii mládeže²³¹, která mimo jiné ukázala, že 94 % trestných činů zabití (vraždy) předcházelo násilné chování²³².

3.4.5. Sociálně vývojový model

Sociálně vývojový model (SDM) představuje teorii chování, která se pokouší objasnit změny v problémovém (rizikovém) chování mladých lidí. Tento přístup reprezentuje práce Catalana a Hawkinse.²³³ Jejich koncept kombinuje prvky teorie sociální kontroly, sociálního učení a stanovisko strukturálních teorií kriminálního chování. Autoři se snaží objasnit, proč jsou někteří jedinci více „náchylní či citliví“ ke kriminálnímu chování. Jejich sociálně vývojový model je podobný Hirschiově teorii kontroly, ale například neuznává „všeobecnou užitečnost“ sociálně-emocionální vazby (*attachment*). V tomto smyslu je jejich pojetí blíže Sutherlandově teorii diferenciálních asociací. Zatímco Hirschi tvrdí, že sociální a emoční vazby (*attachment*) v období dětství jsou primární, tento model tvrdí, že vazby v období adolescence jsou významnější pro vymezení prosociálních nebo antisociálních trajektorií jedince. Jejich koncepce tvrdí, „že pozdější prosociální nebo antisociální chování determinuje kvalitu pozdějších sociálních citových vazeb“.²³⁴ Klíčovým konstruktem je vazba (pouto) ke společnosti.

3.4.6. Teorie delikventního vývoje - Farrington

K významnějším teoriím by patřil také přístup a práce Farringtona (viz. zmiňováno v kapitole o individuálních rizikových faktorech str.16 a dále).

Tato teorie vychází z dat kohortové Cambridžské studie, která podpořila a potvrdila základní předpoklady konceptu životní dráhy; (pozn.: zejména existenci malého počtu chronických

²³⁰ Loeber,R., Farrington,D.P.(ed.): Serious and Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions .Thousand Oaks, CA: Sage Publications 1998, p. 81.; Loeber, R., Hay, D.: Key Issues in the Development of Aggression and Violence from Childhood to Early Adulthood. Annual Review of Psychology 1997,pp.371-410.

²³¹ Loeber,R.,Farrington,D.P., Stouthamer-Loeber,M., Moffit,T.,Caspi,A.: The Development of Male Offending: Key Findings from the First Decade of the Pittsburgh Youth Study. Studies on Crime and Crime Prevention. Vol.7, 1,1998,pp.141-172.

²³² Loeber,R., Homish,D.L., Wei,E.H., Pardini,D., Crawford,A.M., Farrington,D.,Stouthamer-Loeber,M., Creemers,J., Koehler,S.A., Rosenfeld,R.: The prediction of violence and homicide in young males. Journal of Consulting and Clinical psychology, 73,2005,pp.1074-1088.

²³³ blíže viz.: Hawkins, J.D, Weis, J.G.:The social development model: an integrated approach to delinquency prevention. Journal Prim. Prevention, 1985, pp.6:73-97; Fleming,C.B.,Catalano,R.F.,Oxford,M., Harachi,T.W.: A Test of Generalizability of the Social Development Model Across Gender and Income Groups with Longitudinal Data from the Elementary School Developmental Period. Journal of Quantitative Criminology, 18,4,2002,pp.423-439; Catalano,R.F, Hawkins,J.D.: The social development model: a theory of antisocial behavior. In: Hawkins,J.D,(ed.):Delinquency and Crime: Current Theories.Cambridge University Press; New York 1996,pp.149-197.

²³⁴ cit. podle: Siegel, L. J. : Criminology: Theories, Patterns and Typologies, 8th Edition. Wadsworth, Belmont 2004, p. 293

pachatelů a také téma „dozrávání pachatelů“ - ukončení kriminálního chování u většiny pachatelů). Farrington pro „chronické pachatele“ popisuje specifickou trajektorii životní dráhy, která obsahuje již zmíněné „rizikové faktory“ (u pozdějších chronických pachatelů zjištěna trvale nedostatečná rodičovská supervize; spojení a vazby s ostatními budoucími pachateli zvyšují šanci na výskyt antisociálního chování apod.) Farrington také potvrzuje, že vrchol kriminálního chování nastává na začátku dospělosti a pokles, ale ne ukončení kriminální aktivity, během třicátých a čtyřicátých let věku. Dále u chronických pachatelů zjištěna historie neúspěšných vztahů, rozvody a ve výchově u svých dětí se opakuje „neúspěch jejich rodičů“. Dále identifikoval faktory díky kterým se adolescentní delikventi nedopustí dalších kriminálních aktivit (protektivní faktory): získání a udržení trvalého a slušně placeného zaměstnání, vydařeně manželství s nedelikventním partnerem a v některých případech fyzické přesídlení²³⁵.

Farrington zjistil, že jediný faktor nebo událost nemůže predikovat budoucí kriminální chování a že vícenásobné faktory nebo události musí být "věkově odstupňované" nebo porovnáváné v rámci jednotlivých věkových či vývojových etap.

Farrington formuloval svou koncepci „Integrovaného kognitivního antisociálního potenciálu“²³⁶ (ICAP) jako pokus o vytvoření integrované teorie kriminálního chování. Teorii autor primárně navrhl k objasnění kriminality mužů nižší sociální třídy. Spojuje ideje řady předchozích koncepcí, včetně strain teorie, teorie kontroly, učení, labeling a přístupy racionální volby. Klíčovým pojmem je antisociální potenciál (AP), který předpokládá, že „přesun“ od antisociálního potenciálu k antisociálnímu chování závisí na kognitivních procesech (myšlení a rozhodování), které počítají s faktory příležitosti a s rolí oběti.

Antisociální potenciál odkazuje na možnost – kapacitu – dopustit se antisociálních činů (kriminální jednání, *offending*). Kriminální jednání se v tomto případě vztahuje na nejběžnější trestné činy krádeže, krádeže vloupáním, loupeže, násilí, vandalismu, menší podvody a delikty spojené s užíváním drog.

Autor odlišuje dlouhodobý AP, závislý na vznětlivosti, napětí, procesu socializace a životních událostech od krátkodobých změn, založených na motivačních a situačních činitelích. AP je kvantitativní povahy a lidé se zařazují na kontinuu nízký → vysoký. Distribuce AP v populaci je logicky silně zešíkmená, neboť jen relativně málo lidí má AP vysoký. Osoby s vysokým AP s větší pravděpodobností se dopustí mnoha a různých typů antisociálního jednání, včetně různých typů trestných činů. Absolutní hodnoty AP se mění s věkem, byť vzájemné poměry AP mezi lidmi jsou v čase konzistentní. Vrcholí v období dospívání, přičemž v jednotlivých životních etapách nabývají významu různé faktory, které úroveň AP ovlivňují.

Hlavní motivační faktory, které vedou k vysokému dlouhodobému AP (společenské postavení, hmotné statky, vzrušení, sexuální potřeby) samy o sobě nevyvolávají kriminální jednání. Antisociální formy uspokojení těchto potřeb volí ti lidé, pro které je jejich legitimní nasycení nesnadné (nezaměstnaní, lidé s nízkými příjmy apod.). K tomu samozřejmě přistupuje fyzická a dovednostní způsobilost.

Dlouhodobý AP také závisí na blízkých emočních vazbách (*attachment*) a procesech socializace. Nízký bude tehdy, pokud rodiče konzistentně posilují u dítěte žádoucí chování a trestají nežádoucí. Děti s nízkou úzkostí budou méně dobře socializované, protože na ně méně působí rodičovské tresty. AP se zvyšuje u dětí antisociálně orientovaných rodičů, sourozenců a/nebo vrstevníků a také u rodičů emocionálně chladných či odmítajících. Stejně tak se zvyšuje u impulzivních.

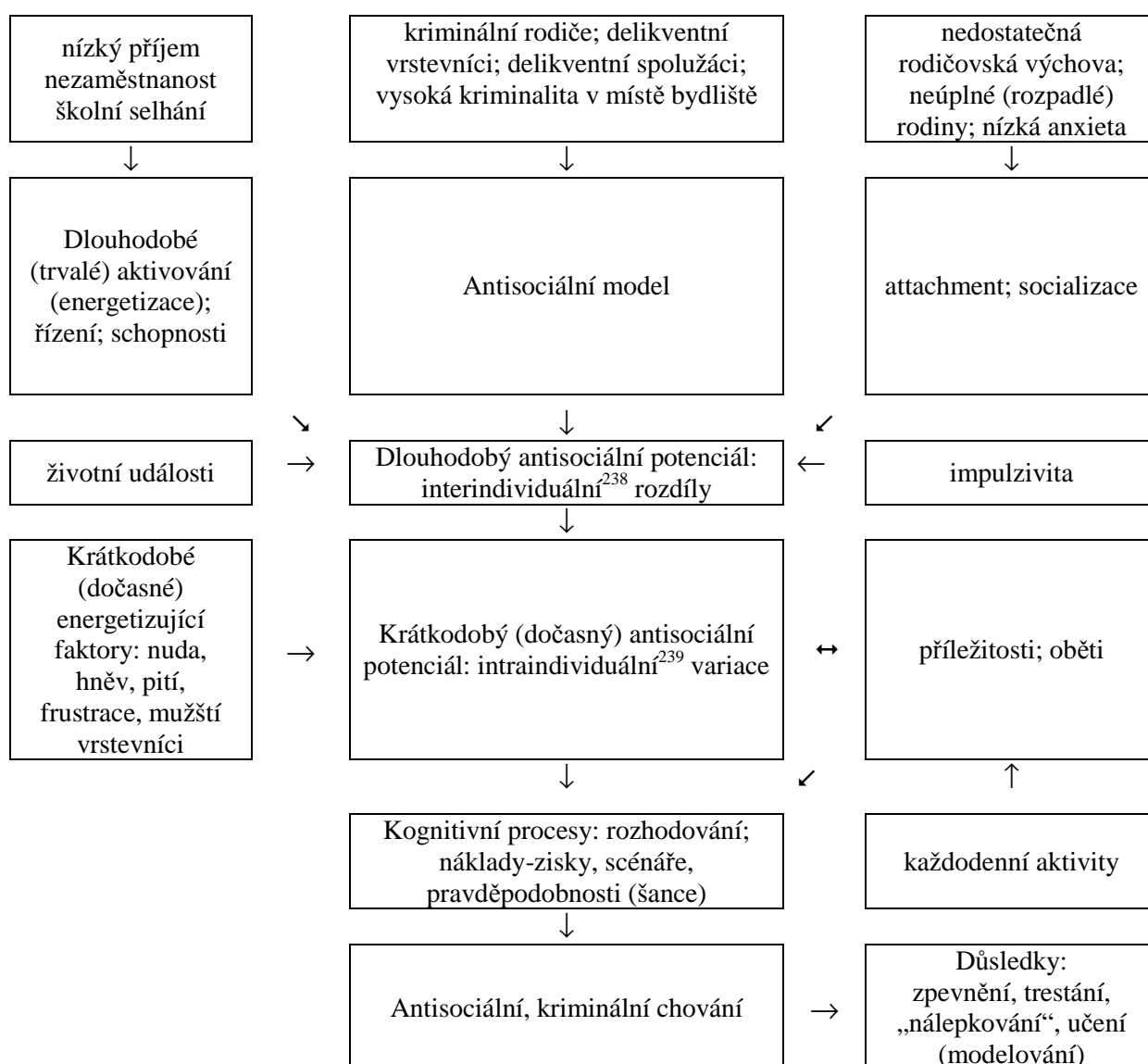
Podle ICAP teorie závisí spáchání trestného činu na interakci mezi osobou (s určitou prvotní úrovní AP) a sociálního prostředí (zejména kriminální příležitostí a obětí). Krátkodobý AP se

²³⁵ k protektivním událostem také na str. 37

²³⁶ Farrington, D.P.: Developmental and Life-Course Criminology: Key Theoretical and Empirical Issues – the 2002 Sutherland Award Address. Criminology, 41, 2, 2003, pp.221- 255

mění shodně s krátkodobými motivačními činiteli, jako znučeností, zlobou, opilostí, frustrací nebo povzbuzením ze strany vrstevníků. Kriminální příležitosti a dostupnost obětí závisí na každodenních aktivitách. Setkání s lákavou příležitostí nebo obětí může způsobit krátkodobé zvýšení AP, právě tak krátkodobé zvýšení AP může motivovat osobu k tomu, aby vyhledala kriminální příležitost a vhodnou oběť. Spáchání trestného činu je v konkrétním případě závislé na kognitivních, zejména rozhodovacích procesech osoby s danou úrovní AP a také na jejím behaviorálním repertoáru. Podle Farringtona obecně platí, že lidé inklinují k rozhodnutím, která se jim zdají logická, ale ti s nízkým AP trestný čin nespáchají, byť se takové rozhodnutí může zdát logické. Na druhé straně vysoké hodnoty krátkodobého AP (například způsobené hněvem nebo opilostí) mohou vést ke spáchání trestného činu, i když to není výhodné.

Schéma 1 - ICAP –Teorie integrovaného kognitivního antisociálního potenciálu²³⁷

²³⁷ převzato z práce Farrington, D.P 2003, p. 232

²³⁸ interindividuální - vztahující se k rozdílům mezi jedinci

²³⁹ intraindividuální - vztahující se ke změnám uvnitř jedince (jde např. o změny které probíhají u téhož jedince v průběhu věku); intraindividuální variabilita - rozdílnost u téhož člověka; kolísání podle jeho aktuálního stavu, motivace, nálady apod.

3.4.7. Interakční teorie

Tento koncept „vzájemného ovlivňování“²⁴⁰ je určitou variací „věkově odstupňované teorie“²⁴¹ a integruje elementy kognitivní psychologie (tj. vývoj stupňů poznání a usuzování). Model předpokládá, že počátek kriminální chování může být „vystopovaný“ k porušeným sociálním vazbám během období adolescence, k oslabeným emočním vazbám k blízké osobě (rodičům), k slabé prosociální orientaci ke škole a k neakceptování tradičních, konvenčních hodnot. Počátečním impulsem (či hybnou silou) delikventního jednání je v Thornberryho²⁴² teorii tzv. přerušení („odstavení“) vazby²⁴³ jedince ke konvenční společnosti.

Tato teorie se dívá na delikvenci jako na výsledek životních vývojových událostí. Delikventní jedinci vyhledávají „podobné“ vrstevníky a spojení a vazby s vrstevníky jsou obousměrné. Spojení s delikventní skupinou vrstevníků a delikventními hodnotami vytváří mechanismus, kdy se kriminální chování stává naučeným a sociálně posíleným (podpora vrstevníků) Tyto proměnné, spolu se samotným delikventním chováním, vytváří vzájemně se posilující neformální pouto, které vede směrem ke zvýšení míry kriminální jednání.²⁴⁴ Thornberry společně s Krohnem²⁴⁵ elaborovali původní teorii a uvádí, že pachatelé s časným počátkem kriminálního chování (ve srovnání s pachateli s „pozdním startem“) se liší ve stupni (míře či intenzitě), ale ne v typu kriminálního jednání.

Obdobně ke kriminálnímu jednání přistupují také modely symbolické interakce (které rozdíl od studií situačně-selektivních²⁴⁶ zdůrazňují roli jedince v definování a interpretování situací). Sebepojetí jedince (jako deviantní nebo dodržující zákony) se vyvíjí během procesu přijímání rolí a v procesu sociálních interakcí. Symbolická interakční teorie delikvence Heimerové a Matsueda²⁴⁷ je založená na teorii sociální kontroly, ale její „umístění“ vídí v procesu přijímání sociálních rolí. Autoři uvádí, že adolescenti, kteří zvažují ilegální aktivitu (dopustit se kriminálního jednání) a kteří jsou aktivně zapojeni do delikventních vrstevnických skupin se pravděpodobněji identifikují s rolí delikventa. Pokud k takovému procesu dochází opakovaně dojde k „identifikaci se skupinou“, která se stane dominantní pro vytvářející se sebepojetí. Zesiluje se sepjetí a identifikace s delikventní vrstevnickou skupinou a tím se zmenšuje možný vliv konvenční-neformální sociální kontrolou²⁴⁸. Heimerová a Matsueda poukazují na to, že

²⁴⁰ Interakční sociálně psychologické teorie tvrdí, že si člověk vybírá a vytváří své sociální prostředí, aby mohl uplatnit a posílit své osobní dispozice, zvyky i obraz o sobě.

²⁴¹ tzv. „věkově odstupňované teorie“ - také práce Sampsona a Lauba, viz. str. 61

²⁴² blíže viz.: Thornberry, T.P., Krohn, M.D. (eds.): Taking stock of delinquency: An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies. Kluwer Academic/Plenum, New York 2003

²⁴³ reprezentované emoční vazbou k rodině (attachment), prosociální orientaci ke škole a vírou (přesvědčením) v konvenční hodnoty.

²⁴⁴ zpracováno podle: Siegel, L.J.: Criminology: Theories, Patterns and Typologies, 8th Edition. Wadsworth, Belmont, CA 2004, p.296

²⁴⁵ Thornberry, T.P., Krohn, M.D.: The Self-Report Method for Measuring Delinquency and Crime. In: Duffee, D., Crutchfield, R.D., Mastrofski, S., Mazerolle, L., McDowall, D., Ostrom, B. (eds.): Innovations in Measurement and Analysis. National Institute of Justice, Washington 2000, pp. 33-83.

²⁴⁶ Situačně-selektivní studie zkoumají vliv vybraných situačních vlivů na proces vzniku delikventního chování

²⁴⁷ Heimer, K., Matsueda, R. L. : Role-Taking, Role Commitment, and Delinquency: A Theory of Differential Social Control. American Sociological Review 59, 1994, pp.365-390.

²⁴⁸ Matsueda, R. L., Heimer, K.: A Symbolic Interactionist Theory of Role Transitions, Role Commitments, and Delinquency. In: Thornberry, T.P. (ed.) : Advances in Criminological Theory, Vol. 7, Developmental Theories of Crime and Delinquency., NJ: Transaction New Brunswick 1997, pp.163-213; Heimer, K., Matsueda, R.L.: Role-Taking, Role Commitment, and Delinquency: A Theory of Differential Social Control. American Sociological Review, 59, 1994, pp.365-390.

generalizované reakce ostatních tvarují „jedince“ a jeho jednání (akce) Tento proces, kde delikventní chování je ovládané, řízené a kontrolované organizovanou skupinou se nazývá "diferenciální organizační kontrola", která je tvořena - rodinou, profesními skupinami, komunitou, vrstevníky a školou²⁴⁹.

Matsueda a Heimerová objasňují změny během života jedince procesem „přijímání rolí“. a tyto role pak vytváří změny v sebepojetí a v sociálních sítích²⁵⁰. Sebepojetí (self, představa o sobě), které je konstruované přes interakce jedince během života, je centrální při objasnění změn v kriminálním chování. Přechodem do dospělosti závazek a povinnost k legitimní práci nebo rodinným rolím s sebou nese změnu v sebepojetí. Tím objasňují snižující se úroveň kriminálního chování s rostoucím věkem.

3.4.8. Hagan

Haganova²⁵¹ teorie kriminálního začlenění či zakořenění na životní dráze jedince mapuje souvislosti mezi kriminálním chováním a možností dosáhnout legitimních cílů. Vychází ze Sullivanova²⁵² etnografického výzkumu, který se věnuje vztahu kriminálního chování a zaměstnanosti. Hagan předpokládá, že aktivní zapojení do kriminálního jednání v raném věku, omezuje pozdější příležitosti ke vzdělávání či limituje při získání kvalitního (stabilního) zaměstnání v dospělosti. Osoby, které se angažovaly v delikventních aktivitách na počátku své životní cesty, se stávají "začleněné, zakořeněné či zakotvené" v určitých trajektoriích, ve srovnání s jejich vrstevníky, kteří nemají delikventní zkušenosti. Začleněnost (či zakořeněnost) se pak vyznačuje zejména: izolací od legitimních pracovních příležitostí, nižším socioekonomickým statusem v dospělosti a dlouhodobým kriminálním chováním.

V Haganově modelu tak „delikvence v raném věku“ snížila (omezila) možnosti ve vzdělávací a pracovní sféře, protože „umístila mladé lidi na trajektorii s limitovanými normativními alternativami chování. „Kriminální zapojení mladých lidí“ zvyšuje pravděpodobnost stabilního kriminálního způsobu života v dospělosti.²⁵³

3.4.9. Sampson a Laub

²⁴⁹ Heimer, K., Matsueda, R.L.: Role-Taking, Role Commitment, and Delinquency: A Theory of Differential Social Control. *American Sociological Review*, 59, 1994, pp. 365-390 (p. 369)

²⁵⁰ pojem sociální síť je užíván k charakteristice sociálních vazeb mezi lidmi; poprvé byl použit zřejmě Barnesem v roce 1954 při výzkumu sociálního chování na vzorku norské populace, žijícím na ostrově, přičemž východiskem pojmu byla analýza vazeb utvářejících se mezi členy této komunity. Schaefer, Coyne a Lazarus (1981) a po nich i další výzkumníci navrhli užívání pojmu „sociální síť“ pro výzkum prožitků, myšlenek a pocitů, souvisejících s naplňováním sociálních vztahů, realizovaných v rámci sítí. Tardy (1985) označil sociální síť za hlavní zdroj sociální opory, zahrnující jednotlivé komponenty (kategorie), jejichž prostřednictvím se efekt sociální opory realizuje. (cit. podle: Šolcová, I., Kebza, V.: Sociální opora jako významný protektivní faktor. *Československá psychologie* XLIII, 1, 1999)

²⁵¹ Hagan, J.: The Social Embeddedness of Crime and Unemployment. *Criminology* 31, 1993, pp. 465-91.; také: Wright, J., Cullen, F.T., Williams, N.: Embeddedness of Adolescent Employment and Participation in Delinquency: A Life Course Perspective. *Western Criminology Review*, 4, 1, 2002, pp. 1-19.

²⁵² Sullivan, M.: *Getting Paid: Youth Crime and Work in the Inner City*. Ithaca, Cornell University Press NY 1989.

²⁵³ Hagan, J., Foster, H.: Youth violence and the end of adolescence. *American Sociological Review*. 66, 2001, pp. 874-899

Poslední zmiňovaná Sampsonova a Laubova²⁵⁴ „věkově odstupňovaná“ (*Age-graded*) neformální teorie sociální kontroly staví také na paradigmatu kriminální kariéry a v současné vývojové kriminologii patří mezi velmi často citované i výzkumem podpořené koncepty. Ačkoliv po formální stránce jde o obecnou – nevývojovou teorii, Sampson-Laubův model bere v úvahu jak statické, tak i dynamickými účinky, které ovlivňují kriminální aktivitu jedince na jeho životní cestě. V jejich teorii kriminálního chování je „vývoj“ koncipován jako konstantní a ustavičná interakce mezi jedinci a jejich okolním prostředím spojená se záměrnou, cílevědomou lidskou činností²⁵⁵.

Podle Sampsona a Lauba²⁵⁶ platí, že „dlouhodobá perspektiva, představovaná životní dráhou, je soustředěná na trajektorie a obsahuje silnou vazbu mezi událostmi dětství a zkušenostmi v dospělosti. Nicméně, aktuální krátkodobý pohled naznačuje, že životní trajektorie mohou být modifikovány prostřednictvím „bodů zlomu“ (bodů obratu, přechodů či přelomů) – ty mohou dát cestě nový směr.“

Zločin (kriminální jednání) lze pak chápat jako produkt trvalých individuálních rozdílů a lokálních životních událostí. Jejich teze obsahuje tři klíčové myšlenky:

- provinění v dětství a pubertě lze vysvětlit strukturálními souvislostmi, které jsou zprostředkovány a přenášeny neformální (každodenní) rodinnou a školní kontrolou
- existuje množství souvislostí v antisociálním chování z dětství až do dospělosti
- změna kvality neformálních sociálních vazeb v dospělosti (v rodině a v zaměstnání) vysvětlí změny kriminálního chování jedince i navzdory trvalým individuálním rozdílům v raném dětství.

Sampsonova a Laubova teorie tvrdí že, neformální mechanismy sociální kontroly mají kauzální vztah ke kriminální aktivitě nezávisle na trvalých individuálních rozdílech, a že typ sociální kontroly se v různém věku mění. Z teorie „kumulativní kontinuity“ si vypůjčili perspektivu kumulativního znevýhodnění²⁵⁷, která „propojí“ např. výbuchy hněvu (nálady) v raném dětství s problémy ve středním věku jako je ztráta zaměstnání a/nebo rozvod.²⁵⁸ Základní tezí v jejich věkově odstupňované teorii neformální sociální kontroly je tvrzení, že zatímco individuální vlastnosti a zkušenosti z dětství jsou důležité pro stabilitu chování, zkušenost v adolescenci a dospělosti může „přesměrovat“ kriminální trajektorie buď více pozitivním nebo více negativním směrem. Zdůrazňují proto, že významné jsou všechny stupně životní cesty, a že rozhodující pro porozumění procesu změny dospělého člověka jsou „body obratu“ (*turning point*), které přijali z paradigmatu životní dráhy. Jde o změny nebo vychýlení dlouhodobé cesty nebo životní trajektorie, která je zahájena v nějakém dřívějším bodě v čase²⁵⁹.

Sampsonovu a Laubovu koncepci stability a změny a předpoklad důležitosti trvalých individuálních rozdílů (stability) a místních životních okolností (změn) pro porozumění kriminálním aktivitám na životní dráze jedince potvrdila řada studií s různými výzkumnými

²⁵⁴ blíže viz.: Sampson,R., Laub,J.H.: A General Age-Graded Theory Theory of Crime: Lessons Learned and the Future of Life-Course Criminology. In. Farrington, D. (eds): Integrated Developmental and life-Course Theories of Offending: Advances in Criminological Theory, vol. 14, pp.165-181.

²⁵⁵ Sampson,J.R.Laub,J.,H.: A Life-Course View of the Development of Crime ANNALS, AAPSS,602, 2005, pp. 12-45

²⁵⁶ Sampson, R.J., Laub, J.H.: Crime and Deviance in the Life Course. Annual Review of Sociology, 18,1992,pp.63-84.

²⁵⁷ *cumulative disadvantage*

²⁵⁸ blíže viz.: Moffitt,T. E.:Life-course persistent and adolescence-limited antisocial behavior: A developmental taxonomy. Psychological Review, 100,1993,pp.683- 685; Caspi,A., Bem,D., Elder,G.H.: Moving Against the World: Life-Course Patterns of explosive Childern. Developmental Psychology, 23, 1987,pp.308-313

²⁵⁹ viz také: Rutter,M.: Transitions and turning points in developmental psychopathology: As applied to the age span between childhood and mid-adulthood. International Journal of Behavioral Development, 19, 1996, pp.603-26.

soubory, rozmanitými indikátory lokálních životních okolností, různou metodologií a u různých období životní dráhy.²⁶⁰ Výzkumy navíc ukázaly, že typ a kvalita lokálních životních okolností mohou být důležitější než výskyt specifické životní události. Laub, Nagin a Sampson²⁶¹ zjistili, že kvalita manželství, jako opak formálního „uzavření sňatku“, byla spojená s ústupem od kriminálního chování v rané dospělosti (viz také pozn. na str.37).

Sampson a Laub²⁶² rozšířili svou věkově odstupňovanou teorii neformální sociální kontroly včleněním prvku teorie etiketizace (labeling). Jde zejména o argument přístupu „state dependence“ tím, že připisují kauzální roli předchozímu delikventnímu jednání, které pak pomocí procesu „kumulativního znevýhodnění“ podporuje či usnadňuje kriminální chování v dospělosti. Sampson a Laub uvádějí, že delikventní chování „*systematicky oslabuje působení sociálních a institucionálních vazeb včleňujících dospělého jedince do společnosti (např. vazba na zaměstnání, manželská koheze)*“²⁶³. Delikvence v adolescenci tak nepřímou souvisí s budoucí kriminální aktivitou tím, že vyvolává selhání ve škole, uvěznění a oslabuje vazby na trh pracovních sil, což vše pravděpodobně povede k dalšímu trestnému činu v dospělosti. Tvrdé sankce, které nakonec skončí etiketováním („onálepkováním“) pachatele, omezují dosažitelné příležitosti ke konvenčnímu životnímu stylu, a tedy k nekriminální cestě. „Kumulativní kontinuita (stabilita) nevýhody“ je výsledkem jak trvalých osobnostních rozdílů, tak dynamického procesu, v němž antisociální chování v období dětství a delikvence v adolescenci podporuje následné kriminální chování oslabením zralých sociálních vazeb v dospělosti²⁶⁴.

Obecně je proces kumulativního znevýhodnění spojený se čtyřmi institucemi sociální kontroly: rodinou, školou, vrstevníky a státními sankcemi. Proces kontinuálního kumulativního znevýhodnění začíná u rodiny. Tvrdí, že je pravděpodobné, že projevy nežádoucího chování u dětí budou nejen rodiči potrestány, ale jejich aktivity budou následně (a „kumulativně“) ovlivněny „nálepkou“, kterou takto rodiče označili své děti. V kontextu labeling teorie pak následuje „přijetí“ tohoto označení samotnými dětmi.

Škola jako instituce a zdroj sociální kontroly může – podle Sampsona a Lauba – zesilovat kumulativní znevýhodnění například tehdy, pokud učitelé reagují na dětské nezvladatelné chování ústupem ze vztahu učitel – student, který primárně slouží podpoře intelektuálního a osobního růstu dětí. Takové odmítnutí či zavržení může výrazně porušit pouto (*attachment*) dítěte ke škole a zejména jeho výkonnost. Výsledkem může být další destruktivní a delikventní chování. Významné místo ve vývoji dítěte mají vrstevníci. Děti, odmítnuté vrstevníky inklinují k větší agresivitě a u některých dětí vede zavržení od vrstevníků ke spojení s delikventními vrstevníky s obdobnými agresivními charakteristikami. Finálním aspektem procesu kumulativního znevýhodnění je systém trestního soudnictví a účinek institucionální reakce. Autoři mluví o negativních strukturálních důsledcích kriminálního chování a výsledné oficiální sankce, která omezí jedincovy nekriminální příležitosti. Podle Sampsona a Lauba blokuje adolescentní delikvence a její negativní následky (například

²⁶⁰ blíže viz např.: Blokland,A.: Crime over the lifespan: Trajectories of criminal behavior in Dutch offenders. Leiden: Netherlands Institute for the Study of Crime and Law Enforcement 2005; Horney,J.,Osgoog,D.W., Marshall,I.H.:Criminal careers in the Short-Term: Intra_Individual variability in Crime nad Its Relation to Local Life Circumstances. American Sociological review, 60, 1995,pp.655-673.

²⁶¹ Laub,J., Nagin,D.,Sampson,R.J.: Good Marriages and Trajectories of Change in Criminal Offending. American Sociological Review,63,1998,pp.225-238.

²⁶² Sampson,R.,Laub,J.H.: A Life Course Theory of Cumulative Disadvantage and the Stability of Delinquency. In: Thornbery,T.: Developmental theories of crime and delinquency.Vol. 7, New Brunckwick 1997,pp.133-161

²⁶³ Sampson a Laub 1997, cit. práce p.141

²⁶⁴ Sampson a Laub 1997, p 145

zatčení, soud, uvěznění atd.) jedincovu budoucnost, zejména jeho „pozdější životní šance, příležitosti a možnosti dané vzděláváním a zaměstnáním.“²⁶⁵

Takže, stigma spojené se zatčením a zejména uvězněním pravděpodobně omezí dobré pracovní vyhlídky a následkem toho stabilitu zaměstnání (protektivní faktor). Jestliže stabilita zaměstnání je faktickým předpokladem pro stálý interpersonální vztah, zatčení a uvěznění také pravděpodobně redukuje šanci na kvalitní manželský vztah. Stručně řečeno, Sampson a Laub²⁶⁶ tvrdí, že oficiální (a tvrdé) reakce na prvotní delikventní chování vytvoří problémy přizpůsobení, které pravděpodobně podporují další kriminální aktivitu jedince. Zkoumali roli stability zaměstnání ve věku 17 až 25 let a 25 až 32 let jako intervenující článek mezi uvězněním a dospělou kriminalitou. Zjistili mimo jiné, že, ve srovnání s delikventy s kratší historií uvěznění, měli dlouhodoběji uvěznění chlapi problém obstatat si stabilní zaměstnání po přechodu do mladé dospělosti.

Autoři také velmi vhodně poznamenávají, že kriminální jednání je víc než oslabení sociálních vazeb a ústup od kriminálního jednání je víc než výskyt sociálních vazeb (pout).

Delikventi a „nedelikventi“ glueckovského souboru potvrdili význam interindividuální neměnnosti kriminálního a antisociálního (či problémového) chování až do dospělosti. Tato stabilita byla zjištěna nezávisle na věku, IQ, etnické příslušnosti či místu pobytu. Delikvence a ostatní formy antisociálního chování v dětství významně souvisely s rozmanitými druhy problémového (rizikového) chování v dospělosti (např. s trestnými činy, i vojenskými, ekonomickou závislostí či s významnějšími manželskými neshodami). Vysvětlení mimo jiné spočívá, podle Sampsona a Lauba²⁶⁷, právě v procesu tzv. "kumulativního znevýhodnění," díky němuž závažná delikvence úzce a nevyhnutelně koreluje s výraznými poruchami pozdějších vazeb sociální kontroly, které postupně zvýšily šance na pokračující kriminální chování.

Perzistentní heterogenita a stavová závislost (state dependence)

Kriminologické diskuse jsou v posledních letech silně ovlivňovány problémem perzistentní (přetrvávající) heterogenity a paradigmatickým stavové závislosti (*state dependence*).²⁶⁸ Tedy sporem, zda kriminální chování odráží stálost individuálních rozdílů nebo účinky událostí.

Ačkoli obojí předpokládá kauzální vztah mezi raným a pozdějším antisociálním (delikventním) chováním, aspekt trvalé heterogenity akcentuje fakt, že vzájemný vztah odráží trvalou osobnostní charakteristiku, která zůstává stabilní v průběhu času.

Piquero, Moffittová (dále v textu) a také Gottfredson a Hirschi²⁶⁹ zdůrazňují trvalou heterogenitu. Gottfredson a Hirschi²⁷⁰ předpokládají, že „nerozvážné“ i kriminální chování lze

²⁶⁵ Sampson a Laub 1997 ,p 147

²⁶⁶ Sampson,R., Laub,J.H.: A life-Course Theory of Cumulative Disadvantage and the Stability of delinquency. In: Thornberry,T.P.(ed.): Developmental theories of Crime and Delinquency:Advances in Criminological Theory.Vol.7 NJ:Transaction, New Brunswick 1997, pp.133-161

²⁶⁷ Sampson,R.J., Laub,J.H. :A Life-Course View of the Development of Crime. ANNALS, AAPSS, 602 ,11, 2005, pp.12-45

²⁶⁸ blíže např.: Nagin, D.S., Paternoster,R.: On the Relationship of Past to Future Participation in Delinquency. Criminology 29,1991, pp-163-189; Nagin,D.S.,Farrington,D.P.: The Onset and Persistence of Offending. Criminology 30,1992,pp.501-528

²⁶⁹ např. blíže viz.: Hirschi,T., Gottfredson,M.: Commentary: Testing The General Theory of Crime. Journal of Research in Crime and Delinquency 30,1993,pp.47-54

²⁷⁰ Gottfredson, M.,Hirschi,T.: A General Theory of Crime. Stanford University Press 1990,p.89; cit. podle: Katz, R. S.: Building the Foundation for a Side-by-Side Explanatory Model: A General Theory of Crime, the Age-Graded Life-Course

vysvětlit jednou společnou vlastností (či základním faktorem) – nedostatkem sebekontroly. Obecná teorie zločinu (GTC) předpokládá, že ačkoliv osobnost jedince (v tomto případě sebekontrola) zůstává stabilní v průběhu času, vztah mezi sebekontrolou a trestnou činností je přístupný změně. Předpokládají, že sklon k delikventnímu a kriminálnímu chování je stabilní – a tak koreláty a prediktory počátku delikvence budou shodné s těmi, které určují ústup od kriminálního chování. Proto je, podle nich, zbytečné zabývat se modelováním a rozvíjením separátních modelů k predikci vzniku a trvání delikventního chování. Místo toho doporučují zaměřit se na identifikaci faktorů, které nejlépe vysvětlí a předpoví kriminální jednání (tedy nikoli modelovat trajektorii kriminálního chování)²⁷¹ Četné výzkumy ověřující GTC podpořily předpoklad Gottfredsona a Hirschiho vztahující se k sebekontrolě a kriminalitě, ačkoli někteří autoři uvádějí, že teorie dostatečně nevysvětluje rozdíly a rozmanitost v kriminálním chování.²⁷²

Paradigma „*state dependence - stavové závislosti*“ naproti tomu považuje vztah mezi raným a pozdějším antisociálním (delikventním) chováním za produkt trvalých sociálních okolností, které mohou být zprostředkované dalšími (jinými) faktory. Tento pohled zastupuje Sampsonova a Laubova²⁷³ věkově odstupňovaná perspektiva životní dráhy (*Age-Graded Life Course Theory*) a předpokládá, že na životní dráze jedince existuje jak kontinuita (stabilita), tak i změna. Modifikace v individuálním chování se mohou objevit díky novým zkušenostem nebo sociálním událostem²⁷⁴ (k přístupu Sampsona a Lauba – viz. str. 61)

Vývojové teorie, prezentované Moffittovou, Pattersonem a Loeberem, jsou poměrně komplexní v tom, že akceptují multikauzalitu a různé příčinné procesy usouvztažují s různými typy pachatelů. Tento kauzální proces navíc zdůrazňuje jak trvalou heterogenitu (jako Moffittové celoživotní-persistentní pachatelé a Pattersonovi pachatelé s časným startem), tak účinky stavové závislosti (*state dependence*) v dynamických popisech, které předkládá Moffittová u adolescencí-limitovaných pachatelů a Patterson u pachatelů s pozdním startem.

Dynamické generální teorie, např. přístup Sampsona a Lauba, předpokládají hlavní kauzalitu, ale berou v úvahu i možnost, že životní okolnosti a události mohou podstatně modifikovat jedincovu kriminální trajektorii i přes trvalé individuální rozdíly. Tedy Sampsonův a Laubův model počítá jak s trvalou heterogenitou, tak s vlivy a následky *state dependence*. Oproti tomu statické obecné teorie kriminality, předpokládají, že existuje všeobecná příčina a jediná cesta ke kriminálnímu chování pro všechny pachatele a že jakmile tento příčinný mechanismus vznikne, jakákoli změna je vysoce nepravděpodobná²⁷⁵.

Theory, and Attachment Theory. *Western Criminology Review* 1(2),1999, <http://wcr.sonoma.edu/v1n2/katz.html> (staženo březen 2006)

²⁷¹ např.: Gottfredson, M., Hirschi, T.: *A Science, Public Policy, and the Career Paradigm*. *Criminology*, 26, 1, 1988, pp. 37-55.

²⁷² blíže zpracováno.: Ezell, M.: *The Effect of Criminal History Variables on the Process of Desistance in Adulthood Among Serious Youthful Offenders*. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23, 1, 2007, pp.28-49; Longshore, D., Turner, S., Stein, A. J.: *Reliability and Validity of Self-Control Measure: Rejoinder*. *Criminology*, 34, 1998, pp.175-182

²⁷³ blíže k teorii např.: Sampson, R. J., Laub, J. H.: *Crime in the Making Pathways and Turning Points Through Life*. Harvard University Press 1993

²⁷⁴ Přestože tyto perspektivy obsahují různé předpoklady o pravděpodobných pachatelích, mají společné zaostření na ústřední kauzální proces: pro Gottfredsona a Hirschiho je to emocionální investice rodičů do vývoje žádoucí sebekontroly u vychovávaného jedince a pro Sampsona a Lauba emoční pouto (sociální citlivost - *attachment*) pachatele k stabilní práci nebo k partnerskému vztahu (manželství), který vede k ústupu od kriminálního jednání

²⁷⁵ blíže viz. Gottfredson, M. R., Hirschi, T.: *A general theory of crime*. Stanford University Press, Stanford 1990; Gottfredson, M., Hirschi, T.: *A Science, Public Policy, and the Career Paradigm*. *Criminology*, 26, 1, 1988, pp.37-55.

Vztah mezi statickými (perzistentní heterogenitou) a dynamickými (*state dependence*-stavová závislost) teoriemi a mezi generálními a vývojovými koncepcemi znázornil Paternoster a spolupracovníci²⁷⁶ ve schématu (tabulka 5)

Tabulka 5: Klasifikační schéma teorií

Teorie	Obecné (<i>general</i>)	Vývojové (<i>developmental</i>)
Statické	Gottfredson a Hirschi Wilson a Herrnstein	Moffittové perzistentní pachatel (<i>Life-Course Persistent Offender</i>); Pattersonův pachatel s časným startem (<i>Early-Starting Offender</i>)
Dynamické	Sampson a Laub	Moffittové adolescencí limitovaný pachatel (<i>Adolescent-Limited Offender</i>) Pattersonův pachatel s pozdním startem (<i>Late-Starting Offender</i>)

Budoucí empirický výzkum by se měl zaměřit na verifikaci, resp. nulifikaci navržených teoretických modelů. Zjištěná fakta dosud podporují spíše „střední cestu“ (např. model rozvíjený Sampsonem a Laubem). Nedávná zjištění však naznačují, že lokální životní okolnosti (události) působí odlišně u různých skupin delikventů²⁷⁷.

Vývojové teorie lze porovnávat s čistě statickými koncepcemi z hlediska jejich umístění na kontinuu úspornosti. Například, statické teorie jsou striktně omezeny na vysvětlení trvalé heterogenity, pak následují dynamické teorie, které při vysvětlení jevů kombinují vliv perzistentní heterogenity a situačních faktorů. Po nich přicházejí vývojové a statické teorie a konečně – jako nejméně skoupé – dynamické-vývojové teorie, opírající se o komplexní výklad – trvajících heterogenity/stavové závislosti u všech typů pachatelů.

Konkurenční vysvětlení perzistentní heterogenity a stavové závislosti nemusí být nutně v rozporu; někdy je silnější jeden faktor, jindy působí významněji druhý.²⁷⁸ Tak je možné vnímat Moffittové celoživotně trvajících cestu jako vývojovou teorii odrážející jak statické, tak i dynamické procesy.

²⁷⁶ Paternoster, R., Dean, C.W., Piquero, A., Mazerolle, P., Brame, R.: Generality, Continuity and Change in Offending. *Journal of Quantitative Criminology*, 13, 1997, pp.231-266

²⁷⁷ bíz viz např.: Chung, I.J., Hill, K.G., Hawkins, D., Gilchrist, L.D., Nagin, S.D: Childhood Predictors of Offense Trajectories. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 39, 2002, pp.60-92.

²⁷⁸ pozn.: také by bylo možné vyvozovat z přístupu Moffittové, že celoživotní perzistentní cesta je směsí statických a dynamických procesů, kde statické procesy vytváří východisko pro proces a průběh kumulativního znevýhodnění, který pokračuje v ovlivňování a působení na kriminálního chování během života jedince.

4. Přístup k prognózování a predikci

Prognostická metoda slouží k odhadu pravděpodobnosti dalšího vývoje zkoumaného jevu nebo chování jedince. Prognóza není jednoznačnou předpovědí, ve které by bylo řečeno kdy a jak k dané události dojde, ale je analýzou možných variant, které by v budoucnu mohly nastat. Prognóza by měla být komplexní co do rozsahu prostorového nebo časového. Nejčastějším přístupem k tvorbě prognóz (predikcí) individuálního kriminálního chování je metoda „proložení“ dosavadního vývoje do budoucnosti. Prostřednictvím analýzy minulých událostí a okolností působících při jejich vzniku lze odhalit, které změny podmínek ovlivnily vznik nových skutečností a zjistit, jak změny jednoho faktoru opakovaně znamenaly i následné změny jiných.

Prognóza je vymezena jako předpověď, vyhlídka do budoucna či odhad budoucího vývoje. Také předpověď průběhu choroby nebo výsledku léčby²⁷⁹. Dobrá prognóza (na rozdíl od predikce) nepředpovídá, ale nabízí návod k orientaci v možných budoucnostech a tím vytváří předpoklady k zasvěceným a odpovědným rozhodnutím (především strategické povahy).

Predikce (prediction) je způsob, jak na základě vysvětlení určitého jevu lze předpovědět jevy budoucí, následné.²⁸⁰

4.1. Oblasti a typy prognostiky kriminality

V procesu kriminologického poznání – jako východiska racionální kriminální politiky – je nezbytné se orientovat nejen na historii a současnost kriminality v životě společnosti a jedince, ale i na odhady budoucího vývoje. K tomu účelu slouží kriminologické prognózování. Kriminologická prognostika pak integruje dvě vědní disciplíny – kriminologii a prognostiku²⁸¹.

Jako formy vědeckého předvídání (jehož součástí je také kriminologické prognózování) rozlišuje Holcr a Chalka²⁸² na jedné straně projekci (jako nejtypičtější metodu vypracování projekcí vývoje kriminality uvádí extrapolaci, tj. prodloužení historického trendu) a na druhé straně prognózování (jako nejčastější formu vědeckého předvídání). Členění prognostických přístupů obsahuje metody založené na historické či logické analogii, metody založené na jednoduché či složité extrapolaci, metody expertní, heuristické a metody statistické.

V kriminologii se prognostické metody uplatňují jak v rovině sociální prognózy, tak na úrovni možného budoucího chování a jednání jedince. Prognostika kriminálního chování má tedy

²⁷⁹ Hartl, P.: Psychologický slovník. Portál, Praha 2004, p. 445

²⁸⁰ Hartl, P.: Psychologický slovník. Portál, Praha 2004, p. 449

²⁸¹ prognostika se zabývá zkoumáním budoucnosti.

²⁸² Holcr, K., Chalka, R.: Prognóza a kontrola vývoje kriminality v Slovenskej republike. Trnava, Policajný inštitút AFG 2001.

v obecném pohledu dvě základní oblasti – sociální a individuální.

4.1.1. Sociální prognóza

Podle Heretika²⁸³ sociální prognóza předpovídá (na základě analýzy struktury a dynamiky významných sociálně-ekonomických faktorů) další vývoj kriminality a delikvence ve společnosti. Cílem je příprava preventivních opatření a snaha po oslabení objektivních (sociálně-ekonomických či tzv. vnějších) příčin delikvence.

Z hlediska cíle prognózy rozeznává Holcr²⁸⁴ explorativní prognózy²⁸⁵ a prognózy normativní.²⁸⁶ Podle uvažovaného časového horizontu je také možno rozlišovat prognózy dlouhodobé (zabývají se spíše vývojovými trendy do budoucnosti a globálními, kvalitativními ukazateli), střednědobé (řádově v letech a týkají se kvantitativních ukazatelů) a krátkodobé (v horizontu měsíců až roků, jsou spíše operativní a zabývají se ukazateli lokálního charakteru).

Sociální prognózy je nutné provádět se znalostí celé společnosti a jejích jednotlivých stránek a v souvislosti s prognózami jejich dalšího vývoje (jde o změny v mezinárodní a vnitřní politice, v životní úrovni, v životním stylu, v ekonomice, ve složení obyvatelstva a jeho sociální struktuře apod.). Predikce se může zaměřit speciálně na vývoj trestné činnosti, na změny v účinnosti různých zákonných, organizačních nebo technických opatřeních v prevenci aj. Je také možné prognózovat budoucí potřeby institucí zabývajících se kontrolou kriminality včetně počtu jejich personálu a změn v požadavcích na jeho kvalifikaci a pak se na základě výstupů zaměřit na jejich kvalifikační přípravu. Pokud např. dochází ke změnám trestní politiky a trestního zákonodárství, měla by předcházet i analýza možných důsledků těchto změn.²⁸⁷

V této souvislosti etymologie pojmů prognóza a prevence svědčí o jejich propojenosti a komplementárnosti; prognóza bez následných opatření by byla samoúčelná a snaha o kontrolu kriminality bez korektní prognózy v sobě skrývá riziko iluzionismu.

4.1.2. Individuální predikce

Individuální predikce kriminálního chování se může zaměřit na dosud netrestaného jedince; tento postup někteří autoři nazývají „*predelikventní prognózou*“ nebo na osobu již trestanou, pak jde o *predikci kriminální recidivy* (opětovného odsouzení pachatele) a konečně na formulování pravděpodobnosti budoucího násilí, tedy na predikci rizika pachatele či *predikci nebezpečnosti*.

²⁸³ Heretik,A.: Forezná psychológia. SPN-Polygraf Print, Prešov 2004.

²⁸⁴ Holcr,K.: Prognostické efekty v systému prevencie kriminality. In: Bubelini,J., Šinka, F.(ed.): Psychológia, psychiatria a sociologia v prevenci kriminality. bratislava, MS SR 1995,p..21-25.

²⁸⁵ „co může nastat“ – sem patří prognózy varující/varovné

²⁸⁶ „co bude třeba udělat“

²⁸⁷ Cejp.M.: Kriminologický výzkum. In: Novotný,O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. ASPI, Praha 2004. p.247-248

4.1.2.1. Predelikventní predikce

Dobrotka²⁸⁸ používá pro tuto oblast alternativní pojem prognóza prvopachatelství („prvočinu“) a její význam pro prevenci spočívá – podle něj – v zabránění spáchání tzv. iniciálního deliktu. Včasná diagnostika ještě nespáchaného činu předpokládá na jedné straně (expertově) znalost a na straně druhé (pachatelově) manifestování tzv. prodromálních projevů změny chování subjektu; tedy predisponovanost genetickými a vývojovými činiteli včetně výchovy a společenských vlivů. Jeho přístup je možné metodologicky hodnotit jako klinický, tj. opírající se o podrobnou diagnostiku osobnosti klinickými a testovými metodami.

Mezi znaky, které signalizují společenské selhání, zařazuje Dobrotka psychomotorický neklid, dysforickou, výbušnou afektivitu, latentní agresivní potenciál, abnormní vývoj osobnosti, závislosti, nápadnosti v sexuálním vývoji v období dospívání, neexistující citovou vazbu na rodinné prostředí, vyhýbání se povinností a ztrátu zájmu o osobní perspektivu.

Predelikventní prognóza má menší praktický dosah, protože v žádné zemi nelze vyšetřit všechny děti nebo mladistvé celých populačních ročníků. Takto zaměřené metody se dají použít k predikci u dětí s manifestními obtížemi (poruchami chování, sklonem k riziku apod.). Uvedené znaky mohou sloužit jako orientace při psychologickém vyšetření rizikových dětí a mladistvých, jako indikátor pro intenzivní zaměření intervenčních snah.

4.1.2.2. Posouzení (odhad) nebezpečnosti pachatele

Funkcí individuální predikce je posouzení potenciální nebezpečnosti pachatele pro společnost (*dangerousness risk assessment*) a indikování co nejvhodnějších resocializačních opatření. Kriminologické prognózování představuje složitý problém a vychází z forenzně psychologického významu slova *nebezpečnost*. Nebezpečnost se vztahuje vždy k *osobnosti pachatele* a zahrnuje tudíž předpoklad, že existují jedinci s takovým založením, které u nich extrémně zvyšuje pravděpodobnost opakovaného páchaní závažné (většinou násilné) trestné činnosti. V trestním právu je naopak pojem nebezpečnosti vztažen k samotným *činům*.

K posouzení nebezpečnosti je možné přistoupit z hlediska:

- nebezpečných osob (*dangerous people*), kde kriminalita vzniká následkem přílišné svobody jednání jedinců, kteří k ní mají předpoklady, a příp. recidiva záleží pouze na vlastnostech jedince
- nebezpečných činů (*dangerous actions*), kde kriminalita je výrazem nedokonalé provedené sociální rovnosti a základní tezí tohoto přístupu je, že všichni lidé jsou si rovni a lidské chování se dá naučit.

„Hlavní proud“ v oblasti výzkumů individuální kriminální predikce se věnuje odhadu nebezpečnosti pachatele. Praktickému uplatnění takových odhadů se vytýká zejména nedostatečná úroveň poznání v psychologii. Jsou též uplatňovány námitky legislativě-právní a etické. Dochází ke střetu protekcionistů „*in dubio prosis securitas*“ a antiprotekcionistů „*in dubio prosis libertas*.“ Obě skupiny považují za spornou otázku priority – *pokládáme za důležitější bezpečnosti skupiny na úkor jedince nebo svobodu jedince na úkor skupiny?*

²⁸⁸ Dobrotka, G.: Myšlienky k psychologické prognostike prvočinu. In: Zborník Aktuálne problémy kriminologickej prognostiky. Bratislava, APZ SR, 1995, p.175-178.

Otázka, zda můžeme předem soudit člověka, který ještě nespáchal další trestný čin²⁸⁹, není aktuálně z praktického hlediska významná, neboť – alespoň u nás – je individuální kriminální predikce (v podobě tzv. prognózy resocializace) kladena soudem v momentu, kdy posuzovaný jedinec je souzen pro již spáchaný trestný čin. Posouzení predikce znalcem slouží soudu k rozhodování o uložení sankci, zejména o její výši.

Nebezpečnost (*dangerousness*) je označení, které přísluší některým násilným a sexuálním pachatelům a jejich činům. Jestliže jsou pachatelé považováni za „nebezpečné“, může to pro ně například znamenat, že budou uvězněni na delší dobu, než by bylo úměrné jejich původnímu trestnému činu. Pojem nebezpečnost (*dangerousness*) se v anglosaské odborné literatuře²⁹⁰ vztahuje k pravděpodobnosti budoucího násilného jednání (violence). Kozol a spolupracovníci²⁹¹ definují „nebezpečnost“ jako potenciál způsobit druhé osobě (osobám) závažného ublížení na zdraví.

Ve Velké Británii se používá „kriminologický (trestně-právní) koncept“ - „*dangerous and severe personality disorder - DSPD*“²⁹² (nejde o psychiatrický termín), který vychází z přesvědčení, že lidé s mentálními problémy, kteří představují akutní nebezpečí pro ostatní (nebo pro sebe) potřebují být kontrolováni, sledováni a „řízeni.“ Záměrem tohoto konceptu je držet nebezpečné pachatele „mimo ulici.“ Projekt DSPD otvírá dveře preventivní detenci, ospravedlněné potenciálním rizikem, nikoli spáchanými trestnými činy²⁹³. DSPD program propojuje iniciativu mezi Ministerstvem zdravotnictví, Ministerstvem vnitra a Vězeňskou službou, čímž vytváří a pilotuje nové služby mentálního zdraví pro lidi, kteří jsou „nebezpeční“ následkem závažné poruchy osobnosti. (DSPD – Dangerous People with Severe Personality Disorder Initiative.)

4.1.2.3. Predikce recidivy (*reoffending*) pachatele

Pokud se v některých souvislostech užívá pojem „nebezpečnost“ pro míru pravděpodobnosti budoucího opakování trestné činnosti, zdá se pak vhodnější rozlišovat *obecnou nebezpečnost pachatele*, tj. ve smyslu pravděpodobnosti kriminální recidivy jako takové (opětovné odsouzení) a *speciální nebezpečnost*, tj. pravděpodobnost opakování určitého konkrétního druhu trestných činů (sexuálních, násilných, majetkových apod.). Znovuodsouzení (*reoffending*) je definováno několika způsoby, ale většinou jde o prokázání dalšího trestného činu nebo o oficiálně zaznamenanou sankci za další trestný čin, který byl spáchan během určitého následného období²⁹⁴.

4.1.2.3.1. Recidiva – pojetí a druhy

²⁸⁹ Záhorská, J.: Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů. Portál, Praha 2007, p. 41

²⁹⁰ Campbell, J.C.: Assessing Dangerousness. Violence by Sexual Offenders, Batterers, and Child Abusers. London, Sage Publ. Inc. 1995; Blackburn, R.: Risk Assessment and Prediction. In: McGuire, J. a kol. (eds.): Behaviour, Crime and Legal Processes. Chichester, John Wiley & Sons Ltd., 2000, pp. 177 – 204

²⁹¹ Kozol H. L., Boucher, R. J., Garofalo R.F.: The Diagnosis and Treatment of Dangerousness Crime & Delinquency, 18, 4, 1972, pp. 371-392.

²⁹² blíže na: WWW.DSPDPROGRAMME.GOV.UK

²⁹³ Pozn.: většina lidí s psychickými problémy ovšem nejsou nebezpeční zločinci.

²⁹⁴ Jewkes, Y., Bennett, J.: Dictionary of prison and Punishment. Willan Publishing 2007

Pojem recidivy je užíván více vědními obory (např. medicínou) k vyjádření „opakování něčeho, co již minulo“. Slovník sociální práce definuje recidivu jako „návrat k předchozímu chování, zejména delikventní“. Faktor recidivy bývá užíván jako indikátor úspěšnosti různých intervenčních programů, měří se například jako počet hlášených nových trestných činů nebo přestupků, nových odsouzení nebo uvěznění a/nebo jakýchkoli kontaktů s policií v době trvání programu nebo po jeho ukončení.²⁹⁵ Pojem recidivismus je vysvětlován jako „kriminologický problém, který ukazuje opakovanou trestnou činnost po trestu a recidivista je „osoba opakovaně páchající a odsouzená za trestnou činnost“.²⁹⁶

Trestně právní pojetí recidivy

Recidiva v trestním právu znamená, že pachatel, který byl již v minulosti pravomocně odsouzen za spáchaný trestný čin, spáchá trestný čin další. Pokud se však na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen (např. v důsledku zahlazení odsouzení), o recidivu se nejedná. Recidiva obvykle zvyšuje nebezpečnost činu pro společnost, a proto s ní mohou být spojeny další důsledky, např. soud k ní může při ukládání trestu přihlídnout jako k přitěžující okolnosti. V rámci trestního práva lze rozlišovat recidivu speciální (recidiva trestných činů stejného druhu), recidivu druhovou (recidiva trestných činů stejného druhu), a recidivu obecnou (recidivu trestných činů bez ohledu na jejich druh). Nejzávažnější důsledky jsou spojeny s tzv. recidivou zvláště nebezpečnou²⁹⁷.

Kriminologické pojetí recidivy

Někteří autoři²⁹⁸ odlišují od legálního aspektu recidivy pojetí kriminologické, které vyhražují pro opakování trestné činnosti bez ohledu na odsouzení pachatele. Toto pojetí recidivy zahrnuje i situace, kdy např. nebyl pachatel v době spáchaní prvního trestného činu ještě trestně odpovědný pro nedostatek věku nebo pro nepřítomnost, či byl trestný čin amnestován. Praktická využitelnost kriminologického pojetí je však sporná následkem problémů spjatých s identifikací konkrétního pachatele s jeho trestnou činností.

Suchý²⁹⁹ ve své monografii termín „kriminální recidivy“ definuje jako „stav pachatele, který po předchozím odsouzení k trestu pravomocným rozsudkem spáchá nový trestný čin“. Takto definovaný termín zahrnuje nejen fakt navzájem nezávislého opakování porušování trestně právních norem (tj. opakování odsouzení za trestný čin), ale také přítomnost určitého sklonu pachatele k více či méně soustavnému páchání trestné činnosti. Při posuzování intenzity kriminální recidivy, tj. problému délky intervalu mezi jednotlivými odsouzeními, Suchý zavedl pojmy „trvalá“ a „dočasná“ recidiva³⁰⁰. Termínem trvalé recidivy označuje stav, kdy se justice při identifikaci kriminální recidivy a následných úvahách o zotření sankce opírá o skutečnost, že daná konkrétní osoba byla někdy v minulosti odsouzena za trestný čin, a to bez ohledu na dobu, která mezitím uplynula. Pojem dočasné recidivy užívá v souvislosti s benevolentnější praxí, jež označuje za recidivistu pouze takovou osobu, která opakuje trestnou činnost v určitém, časově přesně vymezeném období, např. 5 let.

²⁹⁵ Matoušek, O. : Slovník sociální práce. Portál, Praha 2003

²⁹⁶ Hartl, P.: Psychologický slovník. Budka, Praha 1994.

²⁹⁷ Tr. zák. § 41 a § 42

²⁹⁸ např. Neumann, J.: Pojem kriminální recidivy. Osobní sdělení, 1988

²⁹⁹ Suchý, O.: Recidiva. Komparativní studie. Praha, VÚK, 1971, p.221

³⁰⁰ Suchý, O., 1971, cit. práce p.224

Suchého definice ovšem vede k určitým – spíše teoretickým – problémům. Ponecháme-li stranou problém osoby či osobnosti pachatele (stavu), opírá se tato definice zejména o fakt opakovaného odsouzení. Cum grano salis lze takové vymezení nazvat úzce legálním. Legální vymezení však nebere v úvahu opakování trestné činnosti bez ohledu na případné trestní stíhání či odsouzení, ani případné střídání trestné činnosti s jinou – trestním právem nepostihovanou – ale jinak protispolečenskou aktivitou.³⁰¹

Širší pojetí kriminální recidivy bere v úvahu opakování trestné činnosti jako takové, bez ohledu na povahu trestného činu. Užší pojetí vyžaduje opakované spáchání téhož nebo alespoň druhově shodného trestného činu. Z hlediska praktického (posuzování nebezpečnosti pachatele) i teoretického (pojmová jednoznačnost) lze odlišovat obecnou a speciální recidivu. Obecná kriminální recidiva se pak bude vztahovat k opakování trestné činnosti jako takové a speciální k opakování konkrétního trestného činu³⁰².

Penologické pojetí recidivy

K naplnění znaků recidivy v penologickém pojetí nestačí pravomocné odsouzení, ale je třeba, aby nastala skutečnost, že táž osoba je nejméně podruhé ve výkonu trestu odnětí svobody.

Pokud kriminální recidiva slouží jako kritérium účinnosti programů zacházení s pachateli nebo intervenčních aktivit společnosti, bývá bráno v úvahu zpravidla dvouleté období následující po propuštění pachatele z výkonu trestu nebo z programu zacházení realizovaného na svobodě, např. v rámci probace.³⁰³

Údaje o recidivních osobách, jak jsou zachyceny ve statistických přehledech soudů, Policie ČR a Vězeňské služby ČR jsme připojili v příloze (viz. str. 166).

³⁰¹ Netík, K. Kriminální recidiva. In: Kuchta, J., Válková, H. (vyd.): Základy kriminologie a trestní politiky. Praha, C.H.Beck, 2005, p. 329-349

³⁰² Suchý, O.: Recidiva. Komparativní studie. Praha, VÚK, 1971, p. 222

³⁰³ Wilson, D.B.: Recidivism. In: McLaughlin, E., Muncie, J.: The Sage Dictionary of Criminology. Sage, London, 2001, p. 237

5. Možnosti, metody a techniky posuzování pachatele (*offender assessment*)

5.1. Screening

Pojem **screening** (depistáž) vyjadřuje metodu vyhledávání časných forem určitých rizik v populaci. K charakteristikám screeningu patří: jednoduchost, snadná proveditelnost, rychlá vyhodnotitelnost a snadná interpretovatelnost. Výsledkem (výstupem) není a ani nemá být úplná diagnóza, ale roztřídění osob do skupin s pravděpodobnou přítomností hledaného znaku, s pravděpodobnou absencí hledaného znaku a danou metodou nerozhodnutelné – sporné – případy. Jde o monitoring, zacílený na vyhledání osob vykazující hledané rizikové faktory, čímž představuje významnou pomoc v prevenci závažnějších stavů či problémů. Po takovémto vytřídění rizikové populace zpravidla následuje detailnější diagnostická práce a následné-adekvátní řešení (zacházení/terapie).

Screeningové nástroje nelze směřovat s predikčními instrumenty³⁰⁴. Zatímco při konstrukci screeningové techniky je v podstatě nejdůležitější její „ekonomičnost“, tj. jednoduchost, rychlost provedení a nízké náklady. Na screening bude navazovat predikce, což je významné z hlediska prevence. Spojení screeningového a predikčního instrumentu umožňuje nejen identifikovat riziko, ale také odhadnout jeho závažnost z hlediska možných budoucích následků a stanovit urgentnost odborné intervence. Důležité je připomenout, že screening nemůže nahrazovat vlastní diagnostickou práci, jeho účelem je pouze a jenom identifikovat osoby pravděpodobně „ohrožené či rizikové.“ Screeningová metoda v kriminologii, stejně jako predikční instrument, v sobě skrývá nebezpečí omylu při identifikaci rizika. Výsledek takového šetření je pouze pravděpodobnostní a po něm musí následovat ověření jeho platnosti. Falešně pozitivní identifikace ohrožuje zejména právo člověka na svobodu, důstojnost, čest a někdy i majetek. Samotná klasifikace osob pomocí screeningu žádnou z uvedených hodnot ohrozit nemusí, stává se tak až tehdy, jsou-li na základě ne zcela prokazatelných závěrů přijímána omezující či represivní opatření. Při screeningu, má-li být prakticky využitelný, nemůže být užívána ochrana pomocí zásady presumpce nevinny. Ochrana uvedených hodnot musí být zajištěna následným odpovědným ověřováním (příp. vyvrácením) pravděpodobnostně stanoveného závěru. Uplatňování principu presumpce nevinny ve fázi screeningu má za následek vysoké riziko opačného omylu, tj. falešně negativní identifikace.

5.2. Klasifikace

Klasifikace znamená třídění či řazení do skupin podle daných hledisek; posouzení způsobilosti; hodnocení školního prospěchu známkami; vidění světa v určitém časovém okamžiku; v psychologii bývá uváděno, že se skládá ze tří intelektuálních operací a je založena na práci se symboly³⁰⁵. Jde o rozdělení množiny objektů (či údajů) podle nějakého pravidla do skupin (kategorií, tříd). Výsledkem použití jednoho pravidla (jedné kategorizace) je jedna proměnná, která obvykle reprezentuje nějaký problém (např. rozdělením lidí na malé a vysoké (kategorii, třídy), čímž vzniká proměnná „výška“. Kategorizační pravidla mohou být

³⁰⁴ k metodologii a konstrukci predikčních instrumentů viz. dále v textu str. 95

³⁰⁵ Hartl, P.: Psychologický slovník, Portál, Praha 2004, p..255-256

i složitější, ale musí vyhovovat určitým zásadám. Není-li možné dodržet všechny tyto zásady, obvykle je potřeba použít více kategorizací.

- kategorie jsou určovány v souladu s výzkumným problémem a účelem výzkumu
- kategorie musí být vyčerpávající (tj. každý objekt musí být podle daného pravidla možné zařadit do některé z kategorií)
- kategorie se vzájemně vylučují a jsou nasobě nezávislé (tj. jeden objekt nemůže podle daného pravidla patřit do více než jedné kategorie)
- všechny kategorie jsou odvozeny z téhož jednoho klasifikačního principu (reprezentují tentýž pojem)

Čepelák³⁰⁶ v souvislosti s klasifikací a diferenciací pachatelů hovoří také o **seriaci**. Tu vymezuje, na rozdíl od klasifikace, jako administrativní diferencování (seskupování) odsouzených podle kritérií objektivního typu (pohlaví, věk, minulé tresty, zdravotní stav), zatímco klasifikací se rozumí jejich diferencování (rozdělování) za účelem použití vhodných resocializačních prostředků. Seriace je z vývojového hlediska prvním krokem klasifikace a představuje seskupování odsouzených z důvodů kriminální profylaxe, z důvodů „hygienicko-zdravotních“ a tzv. morálních. Seriace nikdy nepřekračuje akt pouhého fyzického přidělení do ústavu výkonu trestu; je objektivní, definitivní a ztrnulá. Charakteristickým rysem seriace je skutečnost, že je prováděna bez jakéhokoliv vyšetření osobnosti, které je naopak nezbytným předpokladem klasifikace.

Kritéria pro klasifikaci mohou tvořit externí (např. právní kvalifikace, výška apod.) nebo interní proměnné (např. depresivní osoby).

Taxonomie pak představuje užší koncept, který je součástí klasifikací a většinou se odkazuje na interní proměnné. Jde o způsob nalézání znakově totožných osob matematicko-typologickými metodami (např. pro potřeby výzkumu).³⁰⁷

5.3. Assessment - risk/need assessment

V penologické a kriminologické literatuře se termíny „posuzování“ (**assessment**) a „klasifikace“ (**classification**) často užívají promiskue. Zřejmě proto, že posouzení je nutným předpokladem jakéhokoli organizovaného klasifikačního schématu. Posouzení zahrnuje identifikaci podobností a rozdílů mezi jedinci cílové populace. To posuzovateli umožní je klasifikovat do skupin. V tomto smyslu je posouzení *proces* (diagnostika), zatímco klasifikace konečný *výsledek*. Účelem posouzení u daného jedince je identifikovat jeho obtíže a potenciály a také vymežit, co „s nimi dál“ (jak s nimi zacházet).

Ačkoli se v následujícím textu zaměříme posouzení rizika (**risk assessment**) a hodnocení potřeb pachatele (**need assessment**) jako by byly zaměnitelné, je třeba zdůraznit jejich odlišnosti. Pojmy **risk assessment** a **need assessment** je v anglosaské literatuře označováno posouzení či diagnostika pachatele, ohodnocení rizika a posouzení jeho kriminogenních potřeb; slouží tedy k posouzení pachatele (**offender assessment**).

³⁰⁶ Čepelák, J.: Úvod do penitenciární nauky. IKSP Praha 1987, p. 41

³⁰⁷ Hartl, P., Hartlová, H.: Psychologický slovník. Portál, Praha 2004, p. 633

Pojem „rizika“³⁰⁸ odkazuje na pravděpodobnost, že pachatel se dopustí kriminálního jednání (spáchá trestný čin) např. po propuštění z výkonu trestu. Předpovídání rizika budoucího kriminálního chování umožňuje risk assessment.

Koncept „rizika“ se v posledním období stal významným organizujícím principem pro trestní a nápravné uvažování a strategie. Pojetí rizika je, např. ve Velké Británii, vnímáno jako „riziko újmy“ (nebezpečnosti; jde o riziko, které ohrožuje život; v tomto kontextu je riziko vztahováno k závažné trestné činnosti násilného a sexuálního charakteru) a „riziko recidivy“ je riziko opětovného odsouzení.

Campbell³⁰⁹ se pokusil naznačit některé odlišnosti konceptu rizika (risk assessment) a nebezpečnosti (dangerousness) pachatele. U posouzení rizika pachatele jde podle něj o určení či odhad pravděpodobného výsledku, o predikci vývoje pachatele (recidivuje-nercidivuje). Jsou přitom identifikovány též faktory, které posilují nebo oslabují daný závěr. Při posouzení nebezpečnosti (*dangerousness*) jde spíše o zhodnocení (odhad) povahy, dispozic či charakteru pachatele, důraz je položen na stabilitu a zaostřuje se spíše na individuální rysy jedince. Risk assessment se zabývá pravděpodobností (šancí), zaostřuje se spíše na faktory v okolním prostředí, zatímco posouzení nebezpečnosti sleduje přítomnost a množství znaku či dané charakteristiky a je zaměřeno na jedince (vnitřní faktory). Vyžaduje více dedukce než při stanovení rizika.

„Potřeby“ (needs) utvářejí pachatelovo kriminální chování, informují nás o pachateli a jsou zaměřeny na koncipování programu zacházení. Používání prediktivních metod jako pokusu o snížení kriminálního chování pomocí stanovení různých postupů zacházení a intervencí tedy nabízí needs assessment. Je samozřejmé, že posouzení rizika a posouzení potřeb se realizuje odlišnými nástroji.

Potřeba (need) je v tomto kontextu vnímána jako kriminogenní dynamický faktor, s kterým lze ve většině případů „pracovat“, a který se dá „změnit“ (např. jedinec může změnit bydliště, najít si práci, abstinovat), což ve svém důsledku vede ke snížení jeho „potřeby“ produkovat kriminální chování. V kontextu sociální práce může být potřeba konstrukt popisující něco, co pociťuje klient nebo definuje expert, resp. stát či instituce. Sociální pojetí potřeby se liší od psychologických definic tím, že je vztahuje k zákonu nebo k jinému druhu oprávnění. V sociální práci však má svoje místo i psychologické pojetí potřeby a analýza překážek v jejím uspokojování³¹⁰. Pojem potřeby nemá v této souvislosti mnoho společného s psychologickým pojetím lidských potřeb.

Hodnocení potřeb (need assessment) představuje proces přešetření situace pachatele s ohledem na to, co je v rámci komunity považováno za „normální“. Cílem hodnocení potřeb je odhadnout rozsah problému a naléhavost situace, aby pak bylo možné naplánovat postup a mobilizovat dostupné zdroje³¹¹

³⁰⁸ Koncept „rizika“ se v posledním období stal významným organizujícím principem pro trestní a nápravné uvažování a strategie. Pojetí rizika je, např. ve Velké Británii, vnímáno jako „riziko újmy“ (nebezpečnosti; jde o riziko, které ohrožuje život; v tomto kontextu je riziko vztahováno k závažné trestné činnosti násilného a sexuálního charakteru) a „riziko recidivy“ je riziko opětovného odsouzení.

³⁰⁹ Campbell, F.W.: Challenging the Evidentiary Reliability of Sexual Predator Evaluations. International Conference of the National Child Abuse Defense and Resource Center 1998, p.24; dostupné z: http://web.jjay.cuny.edu/~pzapf/classes/PY8_Week/207_Risk_Assessment.htm

³¹⁰ Matoušek, O.: Slovník sociální práce. Portál, Praha 2003, p.158

³¹¹ Matoušek, O.: Slovník sociální práce. Portál, Praha 2003, p.76

Gottfredson a Moriartyová³¹² upozorňují na odlišování dvou typů posouzení rizika. První označují jako tzv. rizika veřejné bezpečnosti (*public safety risk*), která zahrnují predikci nedostavení se k soudu, eventuální útek, ublížení sobě nebo ostatním a samozřejmě recidivu kriminálního jednání. Od toho odlišují diagnostiku rizikových kriminogenních potřeb pro účely zacházení (*assessment of treatment needs*), která může být také použita v prediktivním smyslu (např. zjištění stavu před a po intervenci). V praxi je běžné používat obojí, ale literatura naznačuje, že nedostatečná jasnost účelu jednotlivých posouzení vede ke zmatení.

Nástroje používané pro posouzení rizika v systému trestního soudnictví (vězeňství) by měly pomoci při rozhodování zejména v rámci klasifikace odsouzených (pachatelů). Risk assessment je určen k tomu, aby predikoval chování a pokud je použit k tomuto účelu, může poskytnout relativně „přesnou“ predikci.³¹³ Pokud je ale použit v neprediktivní situaci – např. k rozhodování o způsobu zacházení s pachatelem, má za následek „zanedbatelnou“ prediktabilitu a jeho užitná hodnota je nízká³¹⁴.

Často jsou instrumenty pro posouzení rizika používané pro predikci úspěchu či selhání v programech zacházení. Nelze jednoznačně tvrdit, že úspěch nebo selhání v léčbě (či v programu zacházení) nesouvisí s recidivou, ale používání nástrojů posouzení rizika k předpovídání úspěchu nebo selhání v léčbě je určitou „zpronevěrou nástroje.“

Význam dynamických posouzení rizika (i potřeb) pro případový management (*case management*) spočívá v identifikaci kriminogenních potřeb, které plní úkol cíle zacházení s pachatelem. Probační a sociální kurátoři, pracovníci ve vězeňství a další poskytovatelé služeb potřebují jasně zformulované a definované kriminogenní potřeby v případě konkrétního programu pro pachatele. Literatura o resocializaci a zacházení ukazuje, že redukce kriminogenních potřeb u pachatele je spojena se snížením jeho recidivity.³¹⁵

³¹² Gottfredson, S.D., Moriarty, L.J.: Statistical Risk Assessment - old problems and new applications *Crime Delinquency* 2006; 52; p.178

³¹³ blíže na: Gottfredson, S.D., Gottfredson, D.M.: Accuracy of prediction models. In: A. Blumstein, J. Cohen, J. Roth, C. A. Visher (Eds.): *Criminal careers and "Career criminals"* Vol. 2, Washington, DC: National Academy of Sciences Press 1986, pp. 212-290; Bonta, J., Wallace-Capretta, S., Rooney, J.: A Quasi-Experimental Evaluation of an Intensive Rehabilitation Supervision Program. *Criminal Justice and Behavior*, 27, 2000, p. 312–329; Latessa, E. J.: What works and what doesn't in reducing recidivism: The principles of effective intervention. Presentation at the Criminal Justice Forum, 2004, 17, Charlottesville, VA.

³¹⁴ Connolly, M.M.: Critical examination of actuarial offender-based prediction assessments: Guidance for the next generation of assessments. National Institute of Justice, N.2001-IJ-CX-0003, U.S. Department of Justice, Washington 2003, p. 10

³¹⁵ Andrews, D.A., Zinger, I., Hoge, R.D., Bonta, J., Gendreau, P., Cullen, F.T. : Does correctional treatment work? A clinically-relevant and psychologically informed meta-analysis. *Criminology*, 28, 1990, pp. 369-404

6. Metodologie predikčních studií

6.1. Typy kriminologické predikce

Při vědecké predikci lidského chování je třeba uspořádat data vycházející z lidské zkušenosti do stálých a spolehlivých kategorií a využít jich k pravděpodobnostním soudům. V souvislosti s odhadem pravděpodobnosti budoucího kriminálního chování se rozlišují přístupy:

- **Intuitivní:** jde o přístup spíše laický, spočívá na „vhledu“ do osobnosti pachatele a jeho životních podmínek, založeném na schopnosti vcítění a na dosavadních zkušenostech s pachatelem u příslušného posuzovatele. Meze jsou dány subjektivismem a nepřesností poznatků. Hlavní problém zde představují nedostatečně definované kategorie, jako např. osobní dojem, a metodicky nespécifikovaný způsob, jímž se dochází k závěrům; bývá podkladem osobních posudků pro sociální pracovníky. Intuitivně vážené³¹⁶ postupy využívají odborných zkušeností autorů nebo nenáročných statistických šetření a používají málo diferencovaných vah, zpravidla v podobě několika čísel (sem patří např. predikční techniky Burgesse, Freye apod.)
- **Klinický:** je užíván kriminologicky vzdělaným psychologem. Jde o usouvztažnění dat z pozorování, vyšetření psychologickými postupy s kriminologickými znalostmi z hlediska případu významnými. Příkladem klinicko-intuitivního přístupu je např. Dufkův³¹⁷ predikční instrument z osmdesátých let, který směšuje data sociálně-právní, psychiatrické a psychologické povahy (analyticko-subjektivní). Predikce vyplývá z rozboru a zhodnocení dílčích údajů, při kterých hodnotící využívá svých odborných vědomostí a poznatků příslušných vědních oborů. Do určité míry se i zde uplatňuje intuice, je však pouze jedním z četných činitelů posuzovacího procesu; např. posudek psychiatra nebo rozsudek dobře kvalifikovaného soudce.
- **Statistický (objektivní):** spočívá ve vyčíslení míry pravděpodobnosti příštího delikventního chování jedince a svoji specifikovanou a jednoznačnou metodikou je do značné míry nezávislá na osobě hodnotitele. Různé typy statistických predikcí trestné činnosti jsou založeny na stejném myšlenkovém postupu. Generalizací životní cesty skupin pachatelů jsou formulovány prediktory (predikční faktory) a sestaveny do predikčních tabulek. U zkoumaného jedince se nejprve zjišťuje přítomnost, či nepřítomnost určitých kritických znaků. Zjištěným znakům je přisouzena váha úměrná jejich souvislosti s trestnou činností. Ze součtu těchto vah se zjistí tzv. hrubý skór pro měřenou populaci. Hrubý skór zkoumaného jedince se vyhledá v uvedené tabulce a z tabulky se vyčte stupeň pravděpodobnosti delikventního chování. Statisticky vážené postupy odvozují jemně diferencované váhy empiricky z kriminologických výzkumů na podkladě postupů matematické statistiky. K takovým instrumentům patří např. sociálně prognostická tabulka Glueckových, Coccozzova a Steadmanova škála právní nebezpečnosti, v našich podmínkách pak Veverkův „modrý“ a „zelený“ test³¹⁸, predikční instrument Neumanna, Voňkové RAOK³¹⁹ určený pro potřeby postpenitenciární péče a další (viz. dále v textu str. 100)

³¹⁶ podle metody již byly získány váhy pro jednotlivé kritické znaky

³¹⁷ Dufek, J.: Některé poznatky ke kriminální recidivě, VÚK Praha 1980

³¹⁸ Veverka, M.: Modrý test-nástroj kriminologické prognózy. Sociologický časopis, sb.7, 1971, p. 76-93.

³¹⁹ Neumann, J., Voňková, J. Projekt II. etapy výzkumu faktorů ovlivňujících resocializaci propuštěných z VTOS v postpenitenciární fázi. Verifikace predikčního instrumentu, VÚK, Praha 1987.

6.2. Vývoj metod posuzování pachatele

Ačkoli první instrument sestavený k hodnocení (posouzení) rizika pachatele byl předložen před 80 lety (Burgessem v roce 1928), sofistikovanější technologie odhadu rizika pachatele – ve smyslu opětovného spáchání trestného činu – se objevily až v posledních dvaceti letech, v souvislosti s tím, jak se postupy posuzování rizika vyvinuly z paradigmatu „první generace posuzování (*risk assessment*)“ ke „generaci čtvrté.“

Obecně existují dva typy instrumentů k posouzení pachatele (*offender assessment*), dva hlavní způsoby sloučení statických a dynamických kritérií pro potřeby rozhodování. První jsou založené **na klinickém úsudku**³²⁰ a druhý tvoří instrumenty vycházející ze **statistické praxe** (kvantitativní způsob³²¹).

6.2.1. První generace risk assessment

První generace risk assessment instrumentů představují nestrukturované profesionální odhady pravděpodobnosti kriminálního chování. Čistě **klinické** metody – *subjektivní diagnostika, profesionální úsudek nebo intuice* se spoléhají na odborně a profesionálně vedený rozhovor (interview) s pachatelem pomocí série otázek, které většinou nejsou standardizované. Dalším postup představuje technika zaškrťování položek (check-off) seznamu, které mohou být užívány např. pro posouzení zneužívání návykových látek.

Profesionál v průběhu posuzování zvažuje informace, které získal během rozhovoru. Ačkoli tato metoda je stále běžně užívaná, nebylo zjištěno, že by takto vytvořené predikce byly přesné nebo validní.³²² Monahan cituje práci „The Rights of Mental Patients“ z roku 1978, která doslova tvrdí, že „Predikce nebezpečného chování jsou chybné prakticky z 95 %“³²³ Andrews a Bonta³²⁴ zdůrazňují, že „*tyto odhady obsahují nesnadno zjistitelná rozhodovací pravidla a lze je jen obtížně replikovat*“ (p. 19). Varianta tohoto přístupu je nyní nazývána „strukturovaným klinickým úsudkem“ (např. instrument HCR-20-³²⁵)

Tento klinický model reprezentují subjektivní klinické rozvahy či mínění, někdy označované jako neformální a intuitivní.

³²⁰ Klinická metoda spoléhá ponejvíce na profesionální úsudek, který je založen na neformálních, subjektivních technikách. Obecně neexistují žádná striktně předem definovaná pravidla určující, které informace užít, jak by měly být měřeny, jaké informační zdroje využít, ani jak by informace měly být kombinovány či váženy.

³²¹ Kvantitativní přístup je založen na statistických vztazích. Zahrnuje formální, objektivní procedury, jež kombinují a váží faktory, které poskytnou skóre a doporučení pro rozhodování

³²² Lowenkamp, C.T., Holsinger, A., Latessa, E.: Risk/need assessment, offender classification and the role of childhood abuse. *Criminal Justice and Behavior*, 28,5, 2001, pp. 543-563

³²³ Monahan, J.: The Clinical Prediction of Violent Behavior. *Rockville, Nat. Inst. Of Mental Health*, 1980, p. 7

³²⁴ Andrews, D.A., Bonta, J., Wormith, J.S.: The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need Assessment. *Crime & Delinquency*, Vol. 52 No. 1, 2006, p. 7-27

³²⁵ blíže viz.: Webster, C.D., Douglas, K.S., Eaves, D., Hart, S.D.: *The HCR-20: Assessing risk for violence (Version 2)*. Burnaby, Simon Fraser University, Canada 1997

6.2.2. Druhá generace risk assessment

Druhou generaci přístupů k posuzování rizika představují empiricky založené instrumenty, ale jak uvádí Andrews³²⁶ poněkud „ateoretické.“ Druhá generace risk assessment kladla důraz na přesná a neměnná fakta (tzv. statické faktory), měla prediktivní přesnost, ale méně pracovala s potřebami odsouzených (pachatelů). Je známa též jako technický – statistický model (tzv. *technický model*) a datuje se ke konci osmdesátých a začátkem devadesátých let minulého století.

Řada výzkumů identifikovala několik základních faktorů vztahujících se ke kriminálnímu chování. S využitím metaanalýz určili výzkumníci několik hlavních faktorů, které souvisejí s kriminálním chováním. Seznam důležitých prediktorů (proměnných) tvoří položky: "*kriminální anamnéza/historie, vzdělání nebo zaměstnání, významné vztahy v pachatelově životě, zneužívání návykových látek, problémy spojené s duševním zdravím, postoje, orientace a kognitivní procesy*"³²⁷. Příkladem „druho generačního“ posouzení rizik je Salient Factor Score (SFS)³²⁸, který se skládá ze sedmi položek typu sociodemografických (např. věk v době spáchání prvního tr. činu, zaměstnání a historie závislostí) a kriminogenních proměnných (počet odsouzení, typ trestného činu, počet nepodmíněných výkonů trestu (uvěznění) a historii podmíněného propuštění).

Posouzení rizika je založeno především na statických faktorech (prediktorech), takových jako je kriminální historie³²⁹. Druhogenerační statické hodnocení rizik může být užitečné pro účely klasifikace, ale takové instrumenty mají omezenou schopnost přispět k efektivnímu plánu zacházení s pachatelem a následnému hodnocení změn.

6.2.3. Třetí generace risk assessment

Třetí generace instrumentů (v devadesátých letech) včleňuje do statistického posuzování **dynamické prediktory**. Mnoho badatelů považuje tyto nástroje za mnohem vhodnější, než instrumenty druhé generace, protože nabízejí cestu, jakým způsobem je možné zacházet s pachatelem (odsouzeným) a poté znovu posuzovat případné změny rizika. Tuto oblast posouzení rizika pachatele představují *risk-needs assessment*, které obsahují dynamické (proměnlivé) rizikové faktory (např. kriminální postoje a „společníky“). Jsou zaměřeny na změnu potřeb v souvislosti se snížením rizika opětovného odsouzení (tzv. dynamické faktory) a kombinují je se statickými proměnnými. Výhodou instrumentů třetí generace je jejich užitečnost z hlediska aplikace v programech zacházení („*rehabilitation services*“) a postižitelnost změny, která je často významně využitelná organizacemi orientovanými na zacházení s odsouzenými („*correctional agencies*“).

³²⁶ Andrews, D.A., Bonta, J., Wormith, J.S.: The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need Assessment. *Crime & Delinquency*, Vol. 52 No. 1, 2006, p. 8

³²⁷ cit. podle: Lowenkamp, C.T., Holsinger, A., Latessa, E.: Risk/need assessment, offender classification and the role of childhood abuse. *Criminal Justice and Behavior*, 28, 5, 2001, p. 543-563, na p. 544-545

³²⁸ Hoffman, P. B. : Twenty years of operational use of a risk prediction instrument: The United States Parole Commission's Salient Factor Score. *Journal of Criminal Justice*, 22, 1994, pp. 477-494.

³²⁹ k statickým a dynamickým faktorům dále v textu viz. str. 86

Třetí generace posuzovacích nástrojů byla, stejně jako, empiricky odvozená, ale zahrnuje širší zkoumání rizikových dynamických položek (kriminogenních potřeb). Tyto instrumenty bývají často teoreticky podložené, jako příklad lze uvést Level Service Inventory–Revised (LSI-R)³³⁰.

6.2.4. Čtvrtá generace risk assessment

V současné době se používají instrumenty čtvrté generace. Vyhodnocují se také faktory důležité pro další činnost při vedení případu (*case management*)³³¹. Posuzování navíc zahrnuje strukturovaný plán intervence vyplývající z vyhodnocení rizik a potřeb. Je třeba dodat, že neoddělitelnou součástí novodobých nástrojů je stále jistá míra „subjektivního klinického úsudku.“

Čtvrtá generace risk assessment řídí a doprovází výkon dohledu a zacházení s pachatelem (od příjmu do uzavření případu – výstupu). V dalším sledování pak lze činit závěry spojené s posouzením rizika přijaté osoby (vstupní posouzení), posouzením silných stránek, potřeb a responsivity, s porovnáním (a přezkoumáním) plánu poskytování služeb a výsledky posouzení pachatele v „meziobdobí.“ Rozdíly mezi dvěma závěry mohou být srovnávány s ohledem jak na recidivu, tak např. na pocit zdraví (*well-being*).

V této etapě je důraz kladen nejen na vývoj informačního systému pro zacházení (*management*), ale také na rozvoj lidských zdrojů poskytujících posouzení a zacházení. Hlavním cílem instrumentů čtvrté generace je posílit dodržování principů efektivního postupu v resocializaci a usnadnit klinickou supervizi.

K nejznámějším nástrojům čtvrté generace patří Correctional Assessment and Intervention System (CAIS)³³², a Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions (COMPAS)³³³. Vězeňská služba v Kanadě využívá Offender Intake Assessment (OIA)³³⁴ a Level of Service/Case Management Inventory (LS/CMI)³³⁵.

³³⁰ Andrews, D.A., Bonta, J.: The Level of Service Inventory–Revised. Toronto, Canada: Multi-Health Systems 1995; cit. podle: Andrews, D.A., Bonta, J., Wormith, J.S.: The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need Assessment Crime & Delinquency, 52, 1, 2006 p. 8

³³¹ *case management* – metoda nepřináší nové prvky, jde o styl, způsob práce s klientem. Představuje podporu „šitou na míru“ klienta, zaměřuje se spíše na „zdravé stránky“ než na psychopatologii (Rapp, C.A., Wintersteen, R.: The strengths model of case management: results from twelve demonstrations. Psychosocial Rehabilitation Journal, 1989, 1, 13, p. 23-32) Kruhový model *case management* začíná hodnocením potřeb, plánem, realizací plánu a zpětným vyhodnocením. Risk management (soubor metodických postupů k odstraňování či omezování rizik) by měla proto být porozuměna jako riziko redukce spíše než prevence, to je, redukování (snižování): faktorů, které směřují rizika, že riziko nastane (se obejví); nebo snižování dopadů rizika, jakmile už nastalo (tato pojetí evokuje přístup *harm reduction*)

³³² dostupné na: www.nccd.crc.org/need_main.html

³³³ informace dostupná na: www.northpointe.com

³³⁴ Motiuk, L.L.: Classification for Correctional Programming: The Offender Intake Assessment (OIA) process. Forum on Corrections Research, 9, 1997, pp. 18-22.

³³⁵ Andrews, D.A., Bonta, J., Wormith, S.J.: The Level of Service/Case Management Inventory (LS/CMI). Toronto, Canada: Multi-Health Systems 2004; cit. podle: Andrews, D.A., Bonta, J., Wormith, J.S.: The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need Assessment Crime & Delinquency, 52, 1, 2006 pp. 7-27

6.2.4.1. Model RNR

V této souvislosti se zmíníme o modelu a principech Risk-Need-Responsivity (RNR), který byl formulován kanadskými výzkumníky³³⁶ zejména pro účely klasifikace odsouzených a odpovídá konceptu čtvrté generace risk instrumentů.

princip rizika

Princip **rizika** naznačuje, že riziko recidivy lze předvídat. První komponentou tohoto principu je tedy, že kriminální chování může být predikováno a faktory jsou buď statické (neměnné) nebo dynamické. Druhý aspekt principu rizika naznačuje, že zjištěné úrovni rizika by měla odpovídat úroveň (stupeň) poskytovaných služeb. Andrews a kol. tvrdí, že více rizikovým pachatelům by měla být poskytována vyšší úroveň služeb, zatímco u málo rizikových pachatelů (odsouzených) lze výsledků dosáhnout s méně intenzivní intervencí. Princip *rizika* vyjadřuje, že program zacházení by měl odpovídat zjištěné úrovni rizika pachatelů³³⁷ a pachatelé s vyšší úrovní rizika by měli absolvovat intenzivnější a dlouhodobější program, aby bylo možné „snížit“ riziko jejich recidivy. Použití intenzivního postupu zacházení u málo rizikových pachatelů však může toto riziko ve skutečnosti zvýšit³³⁸. Závěry jsou empiricky podpořeny. Například, metaanalýza provedená Andrewsem a Dowden³³⁹ potvrdila, že programy, které vychází z principů rizika pachatele, snížily recidivu o 19 % a programy, které nepřihlížely k detekovaným rizikovým faktorům, o 4 % recidivu zvýšily. Podobně, Bonta, Wallace-Caprettová a Rooney³⁴⁰ ověřující intenzivní zacházení zaznamenali 20 % snížení recidivy u více rizikových pachatelů, kteří absolvovali intenzivnější supervizi, ale 17 % zvýšení u málo-rizikových. K obdobným výsledkům došli i Lowenkamp a Latessa³⁴¹ u souboru osob v rámci programu „domu na půl cesty“ (tzv. *halfway house*)

princip potřeb

Podle principu **potřeb** je k redukci recidivy nutné zaměřit intervenci na tzv. „kriminogenní“ potřeby pachatele. Kriminogenní potřeby jsou charakteristiky pachatele (či jeho/její sociální situace), které se vztahují přímo k riziku kriminální recidivy. Odlišují se „kriminogenní“ a „nekriminogenní“ potřeby. Nízká sebeúcta, psychický distres či špatné tělesné zdraví jsou svou povahou nekriminogenní, zatímco abúzus návykových látek, kriminální postoje či zloba/hostilita jsou spíše kriminogenní. Princip vyjadřuje potřebu zaměřit se na dynamické kriminogenní potřeby ovlivňující recidivu, které byly prokázány empirickým výzkumem

³³⁶ Andrews,D.A., Bonta,J., Hoge,R.: Classification for effective rehabilitation: Rediscovering psychology. Criminal Justice and Behavior, 17, 1990, p.19–52; také: Bonta,J., Andrews,D.A.: Risk-Need-Responsivity Model for Offender Assessment and Rehabilitation. Vol.6, Her Majesty the Queen in Right of Canada, Canada 2007; dostupné z : www.publicsafety.gc.ca/res/cor/rep/_fl/Risk_Need_2007-06_e.pdf; (staženo listopad 2007)

³³⁷ Andrews,D.A., Bonta,J., Hoge,R.: Classification for effective rehabilitation: Rediscovering psychology. Criminal Justice and Behavior, 17, 1990,pp.19–52.

³³⁸ Lowenkamp,C.T.,Latessa,E.J.: Increasing the effectiveness of correctional programming through the risk principle: Identifying offenders for residential placement. Criminology and Public Policy, 4,2005, pp.501–528; Andrews,D.A., Bonta,J., Hoge,R.:Classification for effective rehabilitation:Rediscovering psychology.Criminal Justice and Behavior, 17, 1990,pp.19–52.

³³⁹ Andrews,D.A., Dowden,C.:A meta-analytic investigation into effective correctional intervention for female offenders. Forum on Corrections Research, 11,1999, pp.18–21

³⁴⁰ Bonta, J., Wallace-Capretta, S., Rooney,J.: A Quasi-Experimental Evaluation of an Intensive Rehabilitation Supervision Program. Criminal Justice and Behavior, 27, 2000,pp. 312–329

³⁴¹ Lowenkamp,C.T., Latessa,E.J.: Increasing the effectiveness of correctional programming through the risk principle: Identifying offenders for residential placement. Criminology and Public Policy, 4, 2005,pp.501–528

(např. antisociální postoje a afiliace s antisociálními vrstevníky). Naopak k nekriminogenním potřebám (které neovlivňují pravděpodobnost recidivy) se řadí např. úzkost a sebeúcta³⁴².

Princip potřeb identifikuje ty potřeby, na něž je potřeba zaměřit odborné intervence ve snaze o redukci kriminální recidivy³⁴³. Výzkum konzistentně identifikoval určité dynamické koreláty kriminálního chování (také známé jako kriminogenní potřeby) jako například antisociální postoje, antisociální vrstevníky, antisociální osobnost, nedostatečné rodinné vztahy, a nízký vzdělávací nebo profesní výkon³⁴⁴. Výzkum také naznačil, že zaměření intervence na tyto dynamické rizikové faktory snižuje recidivu³⁴⁵. V novější době zjistili Gendreau a kol.³⁴⁶ zjistili, že s efektivitou programu zacházení významně souvisí množství (density) kriminogenních potřeb, na které je program zaměřen. Programy, které se zaměřily na 4 až 6 kriminogenních potřeb, redukovaly recidivu (průměrně) asi o 30 %. Programy, které se „věnovaly“ pouze 1 – 3 oblastem kriminogenních potřeb, naopak souvisely s nepatrným zvýšením recidivy.

Výzkum principů rizika a potřeb proto signalizuje, že účinná korektivní intervence je musí brát v úvahu. Intenzivní programy zacházení byly úspěšnější při snižování recidivy u pachatelů s vyšší mírou rizika³⁴⁷. Zaměření na větší počet kriminogenních potřeb pak recidivu ještě dále snižuje³⁴⁸.

princip responsivity

Princip responsivity³⁴⁹ (odezvy) zdůrazňuje, že zacházení (*treatment services*) by mělo vyhovovat stylu učení a schopnostem pachatele; odvolává se na předpoklad, že pachatelé nejsou homogenní skupinou. Responsivita pachatele označuje míru, nakolik flexibilně, pohotově a citlivě pachatel reaguje na účel uvězení, zaměření programu zacházení; responsivitou programu zacházení se rozumí schopnost přizpůsobit se požadavkům (potřebám) odsouzených; selektivní responsivita je chápána jako specifické vyladění; responsivita je obecně míra, jakou okolí výrazně a bezprostředně reaguje na iniciativu a

³⁴² cit. podle: Fretz,R.: What Makes A Correctional Treatment Program Effective: Do the Risk, Need and responsivity Principles (RNR) Make Difference in Reducing Recidivism? dostupné z www.cecintl.com/UploadedFiles/Freyz.pdf (staženo prosinec 2007)

³⁴³ Andrews, D.A., Bonta,J.,Hoge,R.:Classification for effective rehabilitation: Rediscovering psychology. Criminal Justice and Behavior,17,1990,pp.19–52.;Gendreau,P., Goggin,C., Papanozzi,M.:Principles of effective assessment for community corrections. Federal Probation, 60,3, 1996, pp. 64–70.

³⁴⁴ Simourd, L. , Andrews, D.A. : Correlates of delinquency: A look at gender differences. Forum on Corrections Research, 6, 1994,pp.26–31.

³⁴⁵ Dowden, C., Andrews, D.A.: What works for female offenders: A meta-analytic review. Crime and Delinquency, 45, 1999, pp.438–452

³⁴⁶ Gendreau, P., French, S., Taylor, A.: What works (what doesn't) revised 2002: The principles of effective correctional treatment. University of New Brunswick, St. John, New Brunswick, Canada 2002.; cit. podle: Lowenkamp,C.T., Pealer,J., Smith,P., Latessa, E.J: Adhering to the Risk and Need Principles: Does It Matter for Supervision-Based Programs? Federal Probation Journal, December 2006; dostupné z http://www.uscourts.gov/fedprob/December_2006/adhering.html#method

³⁴⁷ Andrews, D.A., Bonta, J., Hoge, R.:Classification for effective rehabilitation: Rediscovering psychology. Criminal Justice and Behavior,17,1990,pp.19–52; Lipsey, M.W., Wilson,D.B.:Effective intervention for serious juvenile offenders: A synthesis of research. In: Loeber,R., Farrington,D.P (eds.): Serious and Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions. Thousand Oaks, CA: Sage 1998, pp. 313–345; Andrews, D.A., Dowden, C: A meta-analytic investigation into effective correctional intervention for female offenders. Forum on Corrections Research, 11, 1999,pp.18–21; Lowenkamp, C.T., Latessa,E.J.: Increasing the effectiveness of correctional programming through the risk principle: Identifying offenders for residential placement. Criminology and Public Policy, 4, 2005, p.501–528.

³⁴⁸ Andrews, D.A., Zinger, I., Hoge, R., Gendreau, P., Cullen, F.: Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed meta-analysis. Criminology, 28, 1990,p. 369–404

³⁴⁹ responsivita - míra, jakou osoba/okolí výrazně a bezprostředně reaguje na iniciativu a chování

chování dané osoby Princip responsivity zahrnuje dva obecné typy úvah. Za prvé, responsivita běžně nazývaná „širší“ či „obecná“ tvrdí, že pro většinu pachatelů bude dosaženo optimálního zacházení tehdy, jsou-li poskytovány strukturované intervence (např. kognitivně behaviorální strategie) vřelým a empatickým způsobem, pevným, ale nestranným přístupem. Princip obecné responsivity popisuje vlastnosti intervence, jež jsou z hlediska pachatele vnější. Druhý typ responsivity se týká vnitřních charakteristik posuzovaného jedince. Je nazýván „specifickou“ responsivitou a zahrnuje: gender, etnicitu, motivaci ke změně, úroveň gramotnosti (čtení) a inteligenci. Princip specifické responsivity též uznává potřebu vyrovnat charakteristiky terapeuta s charakteristikami klienta tak, aby se maximalizoval zisk ze zacházení. V tomto ohledu se „ohodnocuje“ motivace pachatele pro zacházení a intervenční zásahy

Autoři navíc přidávají princip **profesionální preference**, který naznačuje, že po zvážení rizika, potřeb a responsivity, spočívá klasifikační rozhodnutí výlučně na profesionálním posuzovateli. To neznamená, že by posuzovatel neměl pro svá klasifikační rozhodnutí využívat empiricky odvozené indikátory rizika a potřeb. Je to zcela naopak, Andrews a kol. jednoznačně užívání takových instrumentů podporují. Poukazují však na to, že ačkoli principy rizika, potřeb a odpovědnosti poskytují empirický základ pro posouzení pachatele, „dříve či později se objeví případ, který vybočuje ze všech vzorců.“ To znamená, že ve vzácných případech může (a měl by) úsudek profesionálního posuzovatele při klasifikačním rozhodování převážet nad principy rizika, potřeb a responsivity.

6.3. Limity posuzování pachatele

Výzkum ukázal, že objektivní statistické predikční instrumenty často vedou k liberálnějším rozhodnutím než profesionální úsudek. Bylo naznačeno, že personál, je-li rozhodování ponecháno na jeho profesionálním uvážení, uvažuje konzervativněji proto, že existuje riziko potenciálních závažných následků při nadměrně liberálním přístupu (*under-classification*), tedy při falešně negativní predikci rizika. To platí zejména pro riziko násilí v instituci či kriminální recidivu při předčasném propuštění. Nadměrně konzervativní přístup vedoucí k falešně pozitivním predikcím (*over-classification*) má ovšem následky především pro pachatele; ty jsou však méně zjevné, než následky způsobené nadměrně liberálním rozhodnutím. Krátce řečeno, užití statistických metod ke klasifikaci pachatelů je jednoznačně užitečné. Je empiricky prokazatelné, že tyto metody poskytují přesnější výsledky a vedou k liberálnějším rozhodnutím, než metody klinické. Statistické přístupy mají i jiné praktické výhody, např. skórovací kritéria a pravidla rozhodování jsou standardizována a transparentní, čímž se zvyšuje reliabilita³⁵⁰ (zejména vzájemná reliabilita) nástrojů. Transparentní a jasně definovaná kritéria skórování mohou motivovat pachatele ke snižování klasifikace rizika změnou chování.³⁵¹

Pro statistický i klinický přístup individuální prognózy platí limity, které Schneider a Mey³⁵² shrnuli takto:

³⁵⁰ reliabilita - spolehlivost (přesnost); míra, v níž je měření prosto náhodných a systematických chyb

³⁵¹ Blanchette, K., Brown, S.: *The Assessment and Treatment of Women Offenders*. Chichester, John Wiley and Sons 2006

³⁵² cit. podle: Heretik, A.: *Forezná psychológia*. SPN-Polygraf Print, Prešov 2004, p. 349.

- prognózy neberou v úvahu možné resocializační vlivy nápravných zařízení, které se dají empiricky ověřit až ex post
- prognostické tabulky většinou nediferencovaně sumarizují navzájem těžko porovnatelné faktory (psychologické, sociální, kriminální)
- jejich mechanické použití s sebou nese riziko označení jedince jako „nenapravitelného“ (a i zde platí riziko zneužití instrumentu v rukou „nepoučených“)
- neberou v úvahu spontánní ontogenetické změny osobnosti (včetně biologických) při dlouhodobých trestech odnětí svobody (např. pokles agresivity s věkem)
- neuvažují možnost pozitivního vývoje v penitenciární a postpenitenciární péči
- zvláštnosti justiční a vězeňské praxe neumožňují jednoduché přebírání zahraničních metod.

Tyto výhrady se uplatňují zejména u instrumentů užívajících tzv. statických proměnných. Lze si však představit víceúrovňovou predikci, která by je odstranila. V první úrovni by predikční nástroj operoval zejména se statickými proměnnými a poskytoval by tak informace o obecném riziku kriminální recidivy pachatele. Tyto informace může využít soud při úvahách o druhu a výši trestu a v případě odsouzení k nepodmíněnému trestu o zařazení pachatele do primární diferenciacní skupiny (u nás do věznice s dohledem či s ostrahou).

Druhá úroveň predikce přichází v úvahu při nástupu do výkonu trestu odnětí svobody (zřejmě nikoli u trestů alternativních). Tato predikce by pracovala zejména s dynamickými proměnnými (potřebami) a určila by tak způsob výkonu, včetně vhodných programů zacházení.

Závěrem je nutno zdůraznit, že ani použití nejdokonaleji vypracovaných predikčních instrumentů a tabulek nemůže zaručit „přesnou“, tj. jednoznačně příznivou nebo jednoznačně nepříznivou prognózu. Může se však vyjádřit k *pravděpodobnosti* dalšího sociálního vývoje, resp. k *pravděpodobnosti* selhání posuzovaného jedince (po výkonu trestu). Neexistují univerzální predikční systémy.

6.4. Zásady a doporučení při posuzování pachatele

Litwack a Schlesinger³⁵³ doporučují při hodnocení rizika pachatele (zejména v souvislosti s posouzením možnosti podmíněného propuštění odsouzeného z výkonu trestu nebo z ochranné léčby) dodržovat tyto zásady:

- při rozhovoru s posuzovaným není třeba se vyhýbat působení stresu; důležité informace mohou pocházet z jeho projevů v chování v zátěži
- je třeba zjistit míru náhledu posuzovaného na genezi a dynamiku jeho násilí v minulosti
- v případě, že násilí bylo spojeno s bludy a fantaziemi o násilí, třeba zjistit, jaký je stav této psychopatologie dnes
- důležitým ukazatelem je míra (úroveň) sebeúcty a citlivosti na narcistické zranění
- zásadním faktorem je také posouzení kapacity empatie

³⁵³ Litwack, T.R., Schlesinger, L.B.: Dangerousness Risk Assessment: Research, Legal and Clinical Consideration. In: Hess, Weiner (eds): The handbook of forensic psychology. New York, Wiley and Son, 2n ed., 1999, pp. 171-217; citováno dle: Heretik, A.: Forezná psychológia. SPN-Polygraf Print, Prešov 2004, p. 347-350

- čím je historie násilí vzdálenější v čase, tím více úsilí je třeba věnovat rekonstrukci anamnézy násilí a využít všechny dostupné zdroje o výskytu násilí v minulosti a současnosti
- jestliže posuzovaný patří do skupiny pachatelů, pro které byla vytvořena standardizovaná posuzovací schémata, je třeba je zahrnout do vyšetření

Bonta³⁵⁴ zpracoval doporučení či pokyny pro výběr a používání nástrojů pro diagnostiku (posouzení) pachatele:

1. Posouzení rizika pachatele (ve smyslu opětovného spáchání trestného činu) by mělo být založeno na statistickém přístupu; diagnostika rizika pachatele by měla být založena na „měření“ (p. 356).
2. Nástroje k posouzení rizika by měly mít prokazatelnou prediktivní validitu (p. 358).
3. Používat instrumenty, které se přímo týkají kriminálního chování (p. 360).
4. Zvolit instrumenty, které jsou podloženy relevantní teorií (p. 361).
5. Posuzovací instrument by měl být komplexní (stejně jako kriminálního chování má mnoho příčin a netvoří jej jeden faktor) (p. 365).
6. Zhodnocovat faktory související s kriminogenními potřebami (p. 367).
7. Omezit používání osobnostních a kognitivních testů k posouzení a stanovení responsivity pachatele; tyto testy by měly být omezeny na diagnostiku odpovědnosti (p. 371).
8. K posouzení rizika a potřeb pachatele užívat různé metody (p. 372).
9. Cvičit profesionální odpovědnost být „přesný“ (p. 374).

Posuzování odsouzených ve věznicích může být velmi přínosné, pokud jsou nástroje zakotveny v teorii kriminálního chování. Teorie lidského chování nasměrují úvahy hodnotitele (a tvůrce instrumentu) k tomu, co je třeba posuzovat a co může sloužit jako indikátor intervence. K tomu může sloužit trojí perspektiva:

- (a) sociologicko-kriminologická,
- (b) psychopatologická,
- (c) sociálního učení³⁵⁵.

Lze považovat za optimální, pokud konstruovaný instrument bere v úvahu všechny tři perspektivy.

³⁵⁴ Bonta, J.: Offender risk assessment: Guidelines for selection and use. *Criminal Justice and Behavior*, 29,4, 2002, pp.355-379

³⁵⁵ dále rozpracováno: Bonta, J.: Offender Risk Assessment-Guidelines for Selection and Use. *Criminal justice and behavior*, 29 , 4, 2002 ,pp.361-363.

7. Proměnné a instrumenty k predikci kriminálního chování

(prediktory kriminálního jednání)

7.1. Statické a dynamické rizikové faktory

Jak již bylo několikrát zmíněno, lze rizikové faktory užívané k predikci dělit na „statické“ a „dynamické.“

Andrews a Bonta³⁵⁶, Motiuk³⁵⁷ a Hollin³⁵⁸ v této souvislosti kladou důraz na rozlišování mezi (kriminogenními) faktory, které přispívají přímo ke kriminálnímu chování (např. antisociální či kriminální postoje, závislost na návykových látkách, nízký stupeň dosaženého vzdělání a nedostatečná pracovní kvalifikace, slabé kognitivní a interpersonální schopnosti), a těmi, které mají méně přímý vztah k opakování trestné činnosti (např. neuspokojivé bydlení)³⁵⁹.

Statické rizikové faktory jsou konstantní a neměnné, případně se mění jen v jednom směru, např. věk či kriminální historie. Jsou potenciálně silnými prediktory, ale nejsou přístupné programům zacházení.

Dynamické rizikové faktory naopak představují vlastnosti pachatele (či jeho/její aktuální situaci), které jsou přístupné změně, přičemž tyto změny jsou spojeny s různou mírou pravděpodobnosti další recidivy. Dynamické rizikové faktory (nazývané také „*kriminogenní potřeby*“) jsou jako takové slibnými cíli korektivního zacházení. Nejsilnějšími prediktory kriminální recidivy jsou takové dynamické faktory jako kriminální postoje, antisociální/kriminální společníci, ztráta zaměstnání a abúzus návykových látek.³⁶⁰ Dynamické proměnné podléhají změnám, které lze měřit, ač takové měření může být obtížné. I to může být důvodem, proč existuje mnohem více prediktivních posuzovacích nástrojů, které spoléhají na statické prediktory než těch, které kombinují statické a dynamické proměnné.

Gottfredson a Moryartiová³⁶¹ uvádějí, že nejsilnějšími prediktory recidivy jsou proměnné, které zjišťují: „*kriminogenní potřeby, kriminální historii (historii antisociálního chování), sociální status, věk, pohlaví, příslušnost k určité etnické skupině a rodinné faktory*“.

Gendreau a spolupracovníci uvádějí, že „*nástroje k posuzování rizika by měly zahrnovat následující oblasti: věk, kriminální historii a rodinné faktory, které představují statické prediktory a antisociální osobnost, společníky/spolupachatele, kriminogenní potřeby, problematiku interpersonálních konfliktů, socioekonomický status a zneužívání drog, které*

³⁵⁶ např.: Andrews, D.A., J. Bonta, R.D. Hoge: Classification for Effective Rehabilitation: Rediscovering Psychology." Criminal Justice and Behavior 17,1990, pp.19-52

³⁵⁷ Motiuk,L.:The Community Risk/Needs Management Scale: an effective supervision tool. Forum Correctional Service ,9, č.1, Canada 1997

³⁵⁸ Hollin, C.R.: Risk-needs assessment and allocation to offender programmes. In: McGuire,J.(Ed.): Offender rehabilitation and treatment: Effective programmes and policies to reduce re-offending. Etobicoke, John Wiley, Canada 2002, pp. 309-332

³⁵⁹ Goldblatt,P., Lewis,C. (ed.): Reducing offending: an assessment of research evidence on ways of dealing with offending behaviour. Home Office Research Study 187, Home Office, London 1998

³⁶⁰ Blanchette,K., Brown,S.: The Assessment and treatment of Women Offenders. John Wiley and Sons, Chichester 2006.

³⁶¹ Gottfredson,S.D., Moriarty,L.J.: Statistical Risk Assessment - Old Problems and New Applications. Crime Delinquency 2006; 52; 178-pp

reprezentují **dynamické prediktory**"³⁶².

Tito autoři zjistili, že bezmezná důvěra pouze ve statické proměnné s vyloučením dynamických proměnných by měla za následek „podkopání“ důvěry v užitečnost predikčních instrumentů obecně. Proměnné, které měří změnu pachatele, jsou často ignorovány, protože jsou stále považovány za nespolehlivé³⁶³. I přes spornost jednotlivých druhů prediktorů, platí obecně, že pokud lze proměnnou *měřit spolehlivě*, a pokud je skutečně prediktivním faktorem, pak by měla být užívána.

Ve snaze zhodnotit sílu a oprávněnost statických i dynamických prediktorů, Gendreau, Goggin a Little.³⁶⁴ provedli metaanalýzu 131 studií provedených v období 1970 až 1994. „*Metaanalýza prokázala . . . že proměnné jako například věk, kriminální historie, společníci, rodinné faktory, pohlaví, sociální podmínky a zneužívání drog jsou významné a silně účinné prediktory recidivy*“. Gendreau v další práci uvádí, že „*již dávno minula doba, kdy rizikové faktory, svou povahou dynamické, bylo možno nonšalantně ignorovat.*“³⁶⁵

Řada výzkumných studií se shoduje na tom, že vhodný predikční instrument recidivy kriminálního chování by měl obsahovat tyto prediktory: **věk pachatele, počet předchozích odsouzení, prosociálním či prokriminální postoje, emoční vazby a diagnostiku antisociální osobnosti.**³⁶⁶

Douglas a Kropp³⁶⁷ v práci věnované predikci násilného jednání zdůrazňují, že „*při opětovné konceptualizaci problematiky posuzování rizika (risk assessment) byla věnována větší pozornost zvládnutí rizika (risk management), kde prvořadým úkolem není přesné vymezení rizika budoucího kriminálního násilí, ale spíše správný výběr strategií redukce násilí (nebo kriminálního chování) a snížení rizika.*“

Řada predikčních studií se zaměřovala na podporu rozhodovacích procesů tzv. decisních činitelů. Některé z nich usilovaly o predikci druhu a délky sankce pro různé typy pachatelů. Zjištěné prediktory měly sloužit systému trestní justice ke klasifikaci pachatelů a k rozhodování o sankcích, propuštění, podmíněném propuštění, zkušební době a zacházení³⁶⁸. Využití pouze statických či začlenění dynamických prediktorů do modelů hodnocení rizika závisí na účelu, k němuž je instrument konstruován. Jinou podobu bude mít instrument sloužící justici k rozhodování o druhu a výši sankce a jinou nástroj optimalizující zacházení s odsouzeným během výkonu trestu.

³⁶² Gendreau, P., Goggin, C., Little, T.: Predicting adult offender recidivism: What works! Ministry of the Solicitor General of Canada, Public Works and Government Services.1996, p.3

³⁶³ Gendreau, P.,Goggin,C., Little, T.: Predicting adult offender recidivism: What works! Ministry of the Solicitor General of Canada, Public Works and Government Services 1996, p.6

³⁶⁴ Gendreau,P.,Goggin,C., Little,T.: A meta-analysis of the predictors of adult offender recidivism: What works? Criminology, 34, 1996, pp.575-607.

³⁶⁵ Gendreau, P., Goggin, C.,Little, T.: Predicting adult offender recidivism: What works! Ministry of the Solicitor General of Canada, PublicWorks andGovernment Services 1996, p.20

³⁶⁶ cit. podle: Barbaree,H.E., Seto,M.C.,Langton,C.M., Peacock,E.J.: Evaluating the predictive accuracy of six risk assessments instruments in adult sex offenders. Criminal Justice and Behavior, 28, 4,2001, pp.490-521.

³⁶⁷ Douglas,K.S., Kropp, P.R.: A prevention-based paradigm for violence risk assessment: Clinical and research applications. Criminal Justice and Behavior, 29, 2002, pp.617-658.(p.619)

³⁶⁸ Hepburn, J.R.: Classifying Drug Offenders for Treatment. In.: McKenzie, D.L, UclidaC.D. (Eds.): Drugs and Crime: Evaluating Public Policy Initiatives. SAGE Publications, California 1994

7.2. Statistické instrumenty k posuzování rizika

Statistické predikční modely umožňují předvídat budoucí události, stavy nebo chování na základě matematických operací s dostupnými informacemi z minulosti, testovanými v současnosti. Velká část výzkumu se zaměřuje na predikci pachatelova budoucího chování, např. pravděpodobnosti opětovného soudního projednávání pachatele, spáchání nového trestného činu, selhání v období zkušební doby, při podmíněném propuštění a nebo útěků z nápravného zařízení³⁶⁹. Adekvátní posouzení osobnosti pachatele, stanovení odpovídajícího trestu a volba účinného postpenitenciárního působení předpokládá i orientaci v pachatelově minulosti. Douglas upozorňuje na skutečnost, že *nejspolehlivějším východiskem pro predikci chování zločince v budoucnosti, je jeho chování v minulosti*. Kriminální kariéry jsou v podstatě založené na **kriminální historii jedince**, jejíž význam v predikci recidivy je prokázán³⁷⁰. Proto významnější instrumenty k posouzení (assessment) rizika recidivy³⁷¹ mají většinu prediktorů v podobě proměnných, které hodnotí kriminální historii.

Na statistickém přístupu je založena většina nástrojů užívaných trestní justicí k posouzení rizika (*risk assessment*) a patří aktuálně k nejvíce preferovaným metodám odhadu pravděpodobnosti budoucího kriminálního chování. Opírá se o poznatky výzkumů kriminální a zvláště pak recidivující populace. Pomocí moderních statistických procedur jsou identifikovány takové životní okolnosti a projevy chování, které jsou typické pro osoby opakovaně páchající trestnou činností. Tyto příznačné charakteristiky jsou označovány jako *prediktory*³⁷² s určitou výpovědní silou. Sloučením prediktorů vznikají různé posuzovací nástroje, např. tzv. prognostické tabulky.³⁷³

I přesto, že zaměření pouze na statické proměnné může přehlédnout významné faktory v kriminálním jednání pachatele, jsou data vztahující se k počátku, trvání, závažnosti, změnám v závažnosti a informace o případných modelech ukončení kriminální aktivity bezpodmínečně potřebné k popsání a „měření“ kriminálních kariér.

³⁶⁹ Lattimore, P.K., Linster, R.L.: Risk Classification of Probationers-Development of a Statistical Model Based on Manasemelit Information System Data. National Institute of Justice Working 1996, Paper 96-0 1; Sims, B., Jones, M.: Predicting success or failure on probation: factors associated with felony probation outcomes. *Crime and Delinquency*, v 43,3, 1997, pp. 314-327.

³⁷⁰ například., Blumstein, A., Farrington, D.P., Moitra, S.: Delinquency careers: Innocents, desisters, and persisters. *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, 6,1, 1985, pp.187-219; Farrington, D.P., Lambert, S., West, D.J.: Criminal Careers of two Generations of family members in the Cambridge Study Development. *Studies on Crime and Crime Prevention*, 7, 1998, pp.85-106; Hanson, R.K., Bussiere, M.T.: Predicting relapse sexual offender recidivism studies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66,2, pp. 348-362; Hollin, C.R., Palmer, E.J.: Level of Service Inventory – Revised profiles of violent and nonviolent prisoners. *Journal of Interpersonal Violence*, 18,9, 2003, pp.1075-1086; Proulx, J., Pellerin, B., Paradis, Y., McKibben, A., Aubut, J., Quimet, M.: Static and Dynamic predictors of recidivism in sexual aggressor. *A Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 9, 1997, pp.7-27; Harris, G.T., Rice, M.E., Quinsey, V.L.: Violent recidivism of mentally disordered offenders: The development of a statistical prediction instrument. *Criminal Justice and Behavior*, 20, 1993, pp.315-335; Scalora, M.J., Garbin, C.: A multivariate analysis of sex offender recidivism. *Interpersonal Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47,3, 2003, pp.309-323; Weisburd, D., Chayet, E.F., Waring, E.J.: White-collar crime and criminal careers: Some preliminary findings. *Crime and Delinquency*, 36,3, 1990, pp.342-355

³⁷¹ např.: Static 99; Psychopathy Checklist – Revised; Level of Service Inventory – Revised; Historical, Clinical and Risk Management Factors – 20; Violence Risk Scale; Violence Risk Scale - Sexual Offender Version

³⁷² prediktory delikventního chování, tj. znaky pravděpodobného ukazatele budoucího delik. chování posuzované osoby

³⁷³ Stephen, D. Gottfredson, Laura J. Moriarty: Statistical Risk Assessment - old problems and new applications. *Crime & Delinquency*, Vol. 52 No. 1, January 2006, pp. 178-200

Prakticky využitelné nástroje musejí být založeny na statisticky silných metodách³⁷⁴.

Vývoj statistických instrumentů k posouzení rizika se datuje od Burgesse (1928), který užíval nezátížený lineární aditivní model pro formulaci prediktivního modelu, využitelného Illinois Board Parole. Tento model dále rozvíjeli Glueckovi (viz. dále v textu str. 98) v klasickém díle z padesátých let (Unraveling Juvenile Delinquency). Svého vrcholu dosáhl v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století třemi praxí dobře akceptovanými stupnicemi: **Base Score Expectancy (BES)**³⁷⁵, **Salient Factor Score (SFS)** v USA³⁷⁶ a **Statistical Index on Recidivism** (dnes také jako General Statistical Information on Recidivism – GSIR) v Kanadě³⁷⁷. Tyto instrumenty „poskytly významná metodologická zlepšení (vzhledem ke klinickým metodám) a přinesly metodám predikce významnější roli ve vývoji strategie“³⁷⁸.

Analýza kriminální minulosti pachatele umožní charakterizovat osobnost pachatele na pozadí spáchaných trestných činů. Mezi důležité ukazatele zde patří jejich četnost (i jejich trvání), stejnorodý či nestejnorodý charakter kriminálního jednání, stupeň nebezpečnosti trestných činů a jejich případná gradace, kauzální souvislost mezi jednotlivými trestnými činy, uložené tresty a institucionalizované opatření (ochranný dohled, ochranné léčení, postpenitenciární péče), která měla zamezit další trestné činnosti. Všechny tyto proměnné odkrývají kriminální kariéru jedince s charakteristickými objektivními znaky intenzity jeho kriminálního chování i zaměření jeho společenské nepřizpůsobivosti.

7.3. „Síla“ prediktorů

V následujícím textu jsou uvedeny výsledky metaanalýzy kanadských autorů, kteří se pokusili zhodnotit prediktivní „sílu“ (v kategoriích hlavní, střední a minoritní) jednotlivých proměnných z hlediska posouzení rizika a hodnocení potřeb³⁷⁹. Sestavili tzv. „Velkou čtyřku“ (první čtyři řádky v následující tabulce), kterou tvoří **kriminální historie, antisociální osobnost, antisociální postoje a sociální podpora pro kriminální chování**. Další, méně důležité, ale přesto významné proměnné v modelu představují: ukazatele *prosociálních konvencí* (např. zaměstnání a vzdělání), *rodinné vztahy* a *facilitátory a inhibitory*

³⁷⁴ Clear, T.: Statistical Prediction in Corrections. Research in Corrections: The National Institute of Corrections Washington D.C 1998.

³⁷⁵ P.B. Hoffman, H. M. Goldstein: Do Experience Tables Matter? The Journal of Criminal Law and Criminology, 64, 3, 1973, pp. 339-347.

³⁷⁶ blíže např.: Hoffman, P.B.: Screening for risk: A revised salient factor score (SFS 81). Journal of Criminal Justice, 11, 1983, p. 539-547; Hoffman, P.B., Beck, J.L.: Recidivism among released federal prisoners: Salient factor score and five-year follow-up. Criminal Justice and Behaviour, 12(4), 1985, pp. 501-507; Hoffman, P.B.: Twenty years of operational use of a risk prediction instrument: The United States Parole Commission's Salient Factor Score. Journal of Criminal Justice, 22, 1994, pp. 477-494.

³⁷⁷ Nuffield, J.: Parole decision-making in Canada. Ottawa: Solicitor General of Canada 1982.

³⁷⁸ Jones, P.R.: Risk prediction in criminal justice. In: Harland, A.T. (Ed.): Choosing correctional options that work: Defining the demand and evaluating the supply. Thousand Oaks, Sage 1996, pp. 33-68 (p. 36); cit. podle: Stephen D., Gottfredson, Moriarty, L.J.: Statistical Risk Assessment - old problems and new applications. Crime and Delinquency, 52, 2006, pp. 178-200

³⁷⁹ Bonta, J., Law, M., Hanson, R. K.: The prediction of criminal and violent recidivism among mentally disordered offenders. Psychological Bulletin, 123, 1998, pp. 123-142; Gendreau, P., Little, T., Goggin, C.: A meta-analysis of the predictors of adult recidivism: What works! Criminology, 34, 1996, p. 401-433

*antisociálního a konvenčního chování (např. zneužívání drog).*³⁸⁰

Tabulka 6 – „Centrální osmička“ = hlavní rizikové a dynamické faktory (kriminogenní potřeby)³⁸¹

faktor	riziko	dynamická potřeba
Historie antisociálního chování	Časné zahájení antisociálního chování, přetrvávající antisociální aktivity různého druhu a v různých podmínkách	vytvoření nekriminálních alternativ chování v rizikových situacích
Antisociální model osobnosti	Vyhledávání vzrušení, dobrodružství, slabá sebekontrola, nesoustředěnost, agresivita	výcvik dovedností k řešení problémů, sebeřízení, zvládnutí hněvu a zlosti a copingové dovednosti
Antisociální kognice	Postoje, hodnoty, mínění a racionalizace podporující kriminální chování; emocionální stavy hněvu, nelibosti; provokativní chování, vzdor a otevřený odpor; kriminální vs. antikriminální identita	Redukce antisociální kognice, rozpoznání rizikového myšlení a pocitů, budování alternativních, méně rizikových úsudků a prožitků, přijetí nově získané antikriminální identity
Antisociální vazby	Spojení s dalšími osobami zapojenými v kriminálním jednání a s tím související izolace od nekriminálních osob; bezprostřední a přímá sociální podpora kriminálního chování	Redukce vazeb na kriminální osoby v okolí, rozšíření vztahů s nekriminálními osobami
Rodina, manželství	Klíčové prvky: péče o rodinu a monitorování („dohled“)	Redukce konfliktů, budování pozitivních vztahů, zvýšení supervize
Škola, práce	Nízká úroveň výkonu a prožitek uspokojení ve škole a/nebo v práci	Zlepšení výkonnosti, odměňování a satisfakce
Volný čas, zábava	Nízká úroveň angažování a s tím související satisfakce (uspokojení) z nekriminálních aktivit ve volném čase	Rozšíření zapojení v nekriminální sféře a s tím související odměňování a uspokojení
Zneužívání návykových látek	Zneužívání alkoholu a dalších drog	Redukce: zneužívání drog, individuální a interpersonální podpory chování orientovaného na zneužívání látek. Rozšíření alternativ k zneužívání návyk. látek.

Méně významné rizikové faktory nebo potřeby méně slibné z hlediska intervence zahrnují následující: *osobní a/nebo emocionální distres, významnější duševní poruchu, somatické zdravotní problémy, strach z oficiálního trestu, tělesné podmínky (predispozice), nízké IQ, sociální status/sociální vrstvu, závažnost aktuálního trestného činu a další faktory, které nejsou v přímém vztahu ke kriminálnímu chování.*

Fakta na podporu perspektivy teorie sociálního učení jsou poměrně robustní. Nejlepší

³⁸⁰ Andrews,D.A., Bonta,J., Wormith,J.S.: The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need assessment. Crime and Delinquency,52,1, 2006,p.10

³⁸¹ zpracováno podle: Andrews,D.A., Bonta,J., Wormith,J.S.: The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need assessment. Crime and Delinquency,52,1, 2006, p.11

prediktory jsou obsaženy ve Velké čtyřce (Big four). Programy zacházení, které se opírají o principy sociálního učení, budou pravděpodobněji snižovat recidivu více, než intervence, které nejsou založeny na změně chování³⁸²

7.3.1. Prediktory recidivy násilí

Harris, Rice a Quinsey³⁸³ uvádějí následující prediktory *recidivy násilí*, zjištěné u pachatelů s duševní poruchou:

- silné prediktory: disociální poruchu osobnosti (psychopatii), nepřizpůsobivost ve školním věku, věk prvního deliktu, diagnóza poruchy osobnosti podle DSM (klasifikace nemocí)
- středně silné prediktory:³⁸⁴ oddělení od rodičů před 16. rokem věku, selhání při dřívějším podmíněném propuštění, kriminální historie; nebyl ženatý
- slabé prediktory: schizofrenie, zneužívání alkoholu, poškození oběti, mužská oběť

Jako prediktory *násilné recidivy* u pachatelů s duševní poruchou Bonta, Law a Hanson³⁸⁵ jmenují:

- silné: objektivní posouzení rizika (risk assessment), antisociální osobnost, násilnou historii, delikvenci v juvenilním věku, věk prvního deliktu
- střední: nenásilnou kriminální historii, kriminální historii v dospělém věku, zneužívání návykových látek, rodinný stav
- slabé: psychózy, závažné trestné činy

Prediktory *násilí* u psychiatrických pacientů v MacArthur Risk Study³⁸⁶ se uvádějí:

- silné prediktory: psychopatie (disociální porucha osobnosti); uvěznění/zatčení v dospělém věku; závažná duševní porucha bez zneužívání látek; drogová a alkoholová závislost, hněv/zlost
- mírné prediktory: zadržení za násilný čin, schizofrenie, týrání dětí; přítomnost bludů v době přiznání

Zmíněné studie se vcelku shodují na tom, že nejsilnějším prediktorem recidivy násilí je přítomnost disociální poruchy osobnosti³⁸⁷ (dřívější terminologie - psychopatie) a předchozí kriminální záznam. Někteří kriminologové zastávají názor, že poznávání rizikových faktorů násilí pokročilo natolik, že se o validní hodnocení lze opřít i při zacházení s jednotlivými pachateli ve výkonu trestu³⁸⁸.

³⁸² blíže viz.: Gendreau, P., Goggin, C., Smith, P. : Is the PCL-R really the "unparalleled" measure of offender risk? A lesson in knowledge cumulation. *Criminal Justice and Behavior*, 29,2002,pp. 397-426.

³⁸³ Harris, G.T., Rice, M.E., Quinsey, V.L.: Violent recidivism of mentally disordered offenders: The development of a statistical prediction instrument. *Criminal Justice and Behavior*, 20, 1993,pp.315-335

³⁸⁴ pozn.: $r=0,25$ a méně

³⁸⁵ Bonta, J., Law, M., Hanson, R. K. : The prediction of criminal and violent recidivism among mentally disordered offenders. *Psychological Bulletin*, 1998, pp.123-142.

³⁸⁶ blíže viz.: <http://www.macarthur.virginia.edu/risk.html>; informace o poslední revizi viz.: Monahan, J, Steadman, H., Robbins, P., Appelbaum, P., Banks, S., Grisso, T., Heilbrun, K., Mulvey, E., Roth, L., and Silver, E: An actuarial model of violence risk assessment for persons with mental disorders. *Psychiatric Services*, 56, 2005,pp. 810-815.

³⁸⁷ blíže viz příloha str. 161

³⁸⁸ Hanson, R.K.: Twenty years of progress in violence risk assessment. *Journal of Interpersonal Violence*, 20,2,2005,pp.212-217

Určitou nevýhodou je populace, pro niž byly tyto prediktory stanoveny, a sice populace „psychiatrická.“ Vzhledem k tomu, že psychózy jsou shodně považovány za „slabý“ prediktor, je velmi pravděpodobné, že do ní autoři řadí zejména tzv. psychopaty – osoby s disociální poruchou osobnosti, které tvoří velmi významný podíl i na populaci „vězeňské“, zejména recidivní. Odhady podílu osob s disociální poruchou osobnosti na kriminálně recidivní populaci se pohybují mezi 60 až 100 %. U recidivních pachatelů násilné trestné činnosti se tento podíl blíží 100 %³⁸⁹.

7.3.2. Predikce kriminální recidivy pachatelů sexuální trestné činnosti

Přestože pachatelé sexuální trestné činnosti tvoří jen menší procento všech pachatelů (v ČR jen zlomky procent z celkového počtu odsouzených; průměr podílu odsouzených pachatelů znásilnění na celkovém počtu odsouzených v letech 2000-2007 činil 0,22 % a stejný podíl pachatelů pohlavního zneužívání činil 0,56 % - podle statistik Ministerstva spravedlnosti ČR), jejich trestná činnost má zpravidla závažné následky pokud jde o život či zdraví obětí a bývá „ostře sledována“ veřejností. Britské prameny uvádějí prakticky srovnatelný podíl sexuální delikvence na celkové trestné činnosti, a sice 1 % v letech 2004 - 2005³⁹⁰. Řada sexuálních trestných činů – alespoň u nás – je však skryta pod jinými skutkovými podstatami, např. výtržnictví, vraždy, omezování osobní svobody a pravděpodobně i ublížení na zdraví. Mnoho trestných činů zůstává z řady důvodů neoznámeno. Lze předpokládat, že podíl skutečné sexuální trestné činnosti na celkové kriminalitě bude podstatně vyšší.

Craig a kol. v citované práci řadí k sexuálním delikventům exhibicionisty, internetové pachatele operující s pornografií, zejména dětskou, znásilňovače a pachatele pohlavního zneužívání (*child molesters*). U nás např. Zapletal³⁹¹ znásilnění a pohlavní zneužívání, stejně jako Netík³⁹², který navíc přidává stalking (pronásledování). Obecně bývají rozlišovány dva typy pachatelů sexuálních trestných činů:

- Kontaktní, kam patří znásilňovači a pachatelé pohlavního zneužívání a
- nekontaktní, k nimž bývají řazeni zejména exhibicionisté a nověji internetové pachatelé.

Jen pro zajímavost, Cooper v roce 2002³⁹³ rozlišil tři typy internetových pachatelů:

- *Objevitele*, který dosud nejevil identifikovatelný zájem o sex s dětmi či adolescenty, ale po shlédnutí příslušných stránek zjistil, že jsou zajímavé a vzrušující.
- *Predisponovaného jedince*, jenž fantazie o sexu s dětmi měl již v minulosti a nyní užívá dostupné internetové stránky, aby tyto fantazie dále stimuloval či rozšiřoval.
- *Sexuálně kompulsivního jedince* užívajícího internetové pornografické stránky k odreagování svých sexuálních fantazií a též ke zvýšení vzrušení a snížení zábran vůči spáchání trestného činu sexuální povahy.

Craig a kol.³⁹⁴ v souvislosti s predikcí recidivy sexuální trestné činnosti rozlišil čtyři typy prediktorů – rizikových faktorů:

³⁸⁹ Viz např.: Študent, V.: Soudní psychiatrie a trestní právo. SPN, Praha 1989

³⁹⁰ Cit. zpráva Home Office podle Craiga, L.A. a kol.: *Assessing Risk in Sex Offenders. A Practitioner's Guide*. Chichester, John Wiley & Sons Ltd., 2008, p. 3

³⁹¹ Zapletal, J.: Sexuální kriminalita. In: Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: *Kriminologie*. ASPI, Praha 2004, pp. 307-310

³⁹² Netík, K.: Sexuální kriminalita. In: Kuchta, J., Válková, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha, Beck, 2005, p. 406-422

³⁹³ Cooper, A.: *Sex and the Internet: A Guidebook for Clinicians*. Bruner Routledge, New York 2002

³⁹⁴ Craig, L.A., Browne, K.D., Beech, A.R.: *Assessing Risk in Sex Offenders. A Practitioner's Guide*. Chichester, John Wiley & Sons Ltd., 2008

1. **Statické** rizikové faktory k hodnocení dlouhodobého rizika, které však nelze využít k posouzení případných změn v čase. K nim řadí např. věk v době prvního odsouzení, změny diagnózy v čase, charakteristiky oběti (např. oběť mužského pohlaví, neznámá či cizí oběť), atd.
2. **Dynamické** rizikové faktory podléhající změnám, např. v průběhu odborné intervence
3. **Stabilní dynamické faktory**, které jsou relativně trvalé, a pokud podléhají změnám, pak v dlouhodobé perspektivě. Jde např. míru odpovědnosti, kognitivní poruchovost apod.
4. **Akutní dynamické faktory** se rychle mění, dokonce v průběhu několika hodin, např. užívání drog, izolace, negativní emocionální stavy apod.

Autoři identifikovali metaanalýzou 26 predikční studií 17 statických faktorů, které dále roztrídili do 5 skupin:

1. Vývojové faktory:
 - sexuální trestná činnost ve věku mladistvém
 - inadekvátní rodinné prostředí
 - viktimizace pohlavním zneužíváním
 - věk v době prvního odsouzení
 - věk v době propuštění (v opačném vztahu)
2. Faktory oběti:
 - oběť mimo rodinu
 - oběť mužského pohlaví
 - cizí oběť
 - mnohonásobná oběť
 - oběť bez vztahu k pachateli
3. Faktory sexuálního zájmu:
 - nekontaktní sexuální delikt
 - deviantní sexuální orientace
 - sexuální orientace na děti
 - parafilie (atypické sexuální orientace)
4. Forenzní faktory:
 - kriminální anamnéza
 - odsouzení za sexuální delikt v minulosti
 - odsouzení za násilný delikt v minulosti
 - čas strávený ve VTOS
 - počet minulých odsouzení
5. Klinické faktory:
 - nízké IQ
 - matřimoniální/partnerská anamnéza
 - přerušování komunitních terapeutických programů
 - diagnóza poruchy osobnosti, psychopatie
 - emocionální shoda

V jiné retrospektivní studii zjistili Långström a Grann³⁹⁵, že se sexuální recidivou jsou spojeny faktory typu: předchozí sexuální trestná činnost, slabé sociální dovednosti, oběť mužského pohlaví a dvě či více obětí u indexového (současného) trestného činu, zatímco faktory typu: předchozí poruchy chování, předchozí odsouzení, psychopatie a užití výhrůžek

³⁹⁵ Långström, N., Grann, M.: Risk for criminal recidivism among young sex offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 15, 2000, 8, pp. 855-871

smrtí nebo zbraně u indexového sexuálního trestného činu, jsou prediktory obecné kriminality.

Hanson v roce 1997³⁹⁶ vytvořil krátkou čtyřpoložkovou škálu RRASOR, která zahrnuje: minulá odsouzení za sexuální delikty, věk v době propuštění, pohlaví oběti a vztah k oběti. Craig a kol. v jiné studii³⁹⁷ však ukázali, že „deliktově specifická“ je pouze jedna z Hansonových proměnných. Ostatní jsou vcelku dobrými indikátory násilné či obecné kriminality.

Stabilní dynamické faktory roztřídili Craig a kol.³⁹⁸ do tří skupin:

1. Faktory sexuální orientace:
 - deviantní sexuální puzení
 - sexuální zájem o děti (podle falo-pletysmografie)
 - parafilie
 - zaujetí sexualitou
2. Afektivní faktory:
 - socioafektivní fungování
 - slabá sebeúcta
 - zloba
 - emocionální identifikace s dětmi
3. Klinické faktory:
 - pozitivní postoje k sexuálnímu útoku
 - slabá schopnost seberegulace
 - nedostatek empatie
 - impulsivita
 - hostilita (nepřátelství)
 - porucha osobnosti

Podobně tito autoři sestavili též *akutní dynamické faktory* do čtyř kategorií:

1. Faktor sexuální orientace:
 - četnost sexuálních fantazií
2. Faktory chování v průběhu zacházení (terapie):
 - kriminální chování v průběhu zacházení
 - špatná spolupráce v terapii
 - špatná spolupráce během supervize (dohledu)
 - deteriorace pokud jde o uvědomování si vysoce rizikových situací a strategií prevence selhání
 - krátké trvání programu zacházení
 - deteriorace dynamického rizika během zacházení
3. Klinické faktory:
 - afektivní poruchy
 - užívání návykových látek
4. Kontextové (situační) faktory:
 - izolace, aktuálně nezaměstnanost
 - deviantní sociální vlivy

³⁹⁶ Hanson, R.K.: The Development of a Brief Actuarial Risk Scale for Sexual Offence Recidivism. http://ww2.ps-sp.gc.ca/publications/corrections/199704_e.pdf

³⁹⁷ Craig, L.A., Browne, K., Beech, A., Stringer, I.: Psychosexual characteristics of sexual offenders and the relationship to reconviction. *Psychology, Crime and Law*, 12, 2006, pp. 231-244

³⁹⁸ Craig, L.A. a kol 2006, p. 93

- chaotický životní styl
- slabá sociální podpora
- vztahové problémy

7.4. Metodologické problémy konstrukce predikčních nástrojů

Konstrukce predikčních instrumentů musí splňovat zejména přísná psychometrická kritéria, tzn., že predikční instrument by měl mít ověřenou validitu (platnost), tedy měl by „měřit“ to, k čemu je určen a reliabilitu, tj. přesnost, spolehlivost „měření.“

Metodologické požadavky na konstrukci predikčních nástrojů se v odborné literatuře diskutují více než dvacet let³⁹⁹. Gottfredson a Moriartyová⁴⁰⁰ upozornili v aktuální práci a nutnost stále metodologické diskuse, neboť zjistili, že „*bohužel je stále běžnou praxí tyto důležité problémy ignorovat*“. K nejvíce diskutovaným problémům patří přesnost predikce, s čímž souvisí reliabilita, metody kombinování informací (zdrojů dat), základní data (*base rates*), výběrová data (*selection ratios*) a vzájemná kontrola validity (*cross validation*).

V psychologii jedním z hlavních účelů tvorby diagnostických metod byla predikce budoucího chování, např. profesního výkonu (od testů inteligence army alfa a army beta na počátku 20. století) či školního výkonu, byl jako jeden ze základních kritérií platnosti testu formulován koncept *prediktivní validity* a jako jeho časově a ekonomicky dostupnější varianta pojem *souběžné validity*. Při konstrukci vícepoložkových predikčních nástrojů se jako cenný ukazuje koncept inkrementální validity označující míru příspěvku jednotlivých položek k celkové přesnosti predikce.

Spolehlivost (reliabilita) nástroje označuje míru stability měření v čase. Ta je zajímavá u statických prediktorů, ale zavádí se i u nástrojů operujících s dynamickými proměnnými. Stabilita měření v čase u dynamických prediktorů naznačuje neměnnost měřené proměnné, a tudíž buď nedostatečné fungování programu zacházení, anebo – což je pravděpodobnější – nevhodnost prediktoru.

V naší literatuře např. Veverka⁴⁰¹ v sedmdesátých letech minulého století při konstrukci predikčního nástroje využil zkušenosti z tvorby psychodiagnostických testů a zdůraznil, že o kvalitě diagnostického nástroje rozhoduje jeho spolehlivost (reliabilita) a platnost. (blíže viz. Příloha str.168).

Je-li kritériem platnosti nástroje posouzení pachatele (risk assessment), tedy predikce vývoje opětovného soudního potrestání (zatčení, znovuspáchání trestného činu nebo znovudsouzení) posuzované osoby, pak je zřejmé, že v tomto verifikačním kritériu se uplatňují tři skupiny faktorů:

- osobnostní (vnitřní) faktory měřené instrumentem (testem)

³⁹⁹ Gottfredson, S.D., Gottfredson, D.M. : Accuracy of prediction models. In: Blumstein, A., Cohen, J. Roth, J., Visher, C.A. (eds.): Criminal Careers and "Career Criminals". Vol. 2, National Academy of Sciences Press, Washington 1986, pp. 212-290

⁴⁰⁰ Gottfredson, S.D., Moriarty, L.J.: Statistical Risk Assessment - Old Problems and New Applications. Crime Delinquency 2006; 52; p.178.

⁴⁰¹ Veverka, M.: Modrý test-nástroj kriminologické prognózy. Sociologický časopis 1971, pp.80-82

- situační (vnější) faktory, testem nepodchycované (tyto činitelé nejsou testem zachytitelné, ale přesto se v kritériu platnosti projevují; v důsledku toho snižují spolehlivost samotného kritéria validity) a

- faktory spojené s rysy subjektivismu v úsudcích např. posuzovatele, soudů (orgány trestního řízení)

Ke konstrukci statisticky založených predikčních nástrojů jsou využívány moderní statistické metody typu mnohonásobné regresní analýzy, diskriminační analýzy, multidimenzionální analýzy kontingenčních tabulek, neurální síťové modely apod.

Podrobněji se tvorbě a formulaci predikčního instrumentu budeme věnovat v empirické části této práce.

7.5. Přehled zahraničních predikčních instrumentů

Predikční instrumenty ve forenzní psychologii využívají hlavně sebeposuzovacích škál; ty postihují obecnou formu nebezpečnosti vyšetřovaného subjektu. Lze rozlišit dimenze, které se vážou přímo k osobnosti pachatele⁴⁰², a ty, které lze označit za exogenní⁴⁰³, související s okolnostmi trestního jednání a jeho provedení.

V kriminologické historii použil jako první prognostickou tabulku recidivy Burgess⁴⁰⁴ a měla sledovat riziko recidivy u podmíněně propuštěných vězňů. Jeho metodika se opírala pouze o oficiální materiály nápravných zařízení, chybělo přímé vyšetření odsouzených a nebyla brána v úvahu „váha“ jednotlivých faktorů – to byly nejčastější důvody pozdější kritiky. Ve forenzní a penologické praxi se pak začaly více používat klinické metody prognózy recidivy. Jako příklad může sloužit přístup Recklesse, který byl ovlivněn psychoanalýzou. Podle jeho teorie zábran je delikvence výslednicí vnitřních kriminálních sklonů a naučených sociálních zábran. Pomocí speciální dotazníkové metody se pak stanoví index stupně kriminality (Criminality Level Index)⁴⁰⁵, který vyjadřuje poměr obou protichůdných sil v osobnosti. Tato i další klinické metody se opíraly o konstrukci dotazníkových metod (hlavně na bázi MMPI⁴⁰⁶), které by odlišily potenciální recidivisty od jedinců s dobrou prognózou nebo o psychopatologickou analýzu osobnostních a sociálně patologických faktorů osobnosti recidivistů.

Přehled některých instrumentů, které jsou používány k predikci opětovného odsouzení či nebezpečnosti pachatele - rizika násilných činů jsou stručně uvedeny v následující tabulce. Připojili jsme také jméno autora nástroje, rok od kdy se datuje jeho použití a země, kde je

⁴⁰² mezi dimenze spojené s osobností pachatele patří např.: poruchy osobnosti, organický psychosyndrom, závislost na návykových látkách, sexuální deviace, defekt intelektu a jeho struktury, disociální charakter jako charakteristická dispozice k antisociálnímu chování, kriminální identita jako dimenze vědomého a chtěného kriminálního chování.

⁴⁰³ za exogenní ukazatele lze považovat aktuální sociální situaci pachatele v době páchaní trestného činu, míra zapojení do kriminální subkultury, ovlivnění alkoholem či drogou při páchaní trestného činu.

⁴⁰⁴ Burgess, E.W.: Factors determining success or failure on parole. In: A.A. Bruce, E.W. Burgess, A.J. Arn (Eds.): The working of the intermediate sentence law and the parole system in Illinois Springfield, IL : State Board Parole 1928, pp. 205-249; cit. podle: <http://www.crim.umontreal.ca/cours/cr11600/revue/leblanc1.pdf> (staženo květen 2006)

⁴⁰⁵ Reckless - Criminality level index (CLI) 1966 In: Brodsky SL, Smitherman HO :Handbook of scales for research in crime and delinquency.Plenum, NY 1983., pp.453-456.

⁴⁰⁶ Minnesotský osobnostní dotazník

nejvíce užíván. Červeně jsou označeny nástroje, které jsou učené pro predikci opětovného odosouzení, jsou založeny na statických datech (oficiálně dostupné údaje z rejstříků) a jsou využívány (a ověřovány) již řadu let. Zejména ty poskytly inspiraci i pro náš instrument, který bude uveden v empirické části studie.

Tabulka 7 Přehled instrumentů používaných k predikci recidivy, nebezpečnosti-rizika⁴⁰⁷
(pro dospělou populaci)

kategorie:	název instrumentu	zkratka	autoři	rok	pozn.	země
Obecné riziko recidivy Riziko opětovného odsouzení <i>(general risk/general recidivism/generic tools)</i>	Level of Service Inventory	LSI-R	Andrews, D.A., Bonta, J.	1995	objektivní instrument (statické+dynamické faktory)	Kanada; UK(Anglie a Wales)
	Level of Supervision-Inventory (self report verze)	SRI	Andrews, D.A., Bonta, J.	1991		Kanada
	Offender Group Reconviction Score	OGRS	Taylor, R.	1996	statické faktory, recidiva-opětovné odsouzení	UK
	Risk Assessment and Guidance Framework	RAGF (RA1-4)			používá se asi jako LSI a OGRS v UK	Skotsko
	(General) Statistical Information of Recidivism	SIR/GSIR	Nuffield, J. ⁴⁰⁸	1982	objektivní risk assessment instrument; riziko recidivy	Kanada
	Leiter Recidivism Scale	LRS	Leiter, R.G.	1974		
	Colorado Actuarial Risk Assessment Scale (Colorado Standardized Offender Assessment -SOA)	CARAS	Woodburn et al	2003	používá také LSI-skóre+54 položková (SOA); 3 úrovně rizika (střední-vysoké-nízké)	USA
	Salient factor Score (Calculate Score)	SFC-81	Hoffman, P.B.	1972	statistický-objektivní; 6 položek; pravděpodobnost recidivy po propuštění; risk assessment instrument druhogenerační	USA
		OASys			system hodnocení pachatele pro VS a Probační službu	UK
Riziko násilí-nebezpečnost	Psychopathy Checklist – Revised	PCL-R	Hare, R.D.	1991	recidiva násilí	

⁴⁰⁷ čerpáno z: Paolucci, E. O., Violato C., Schofield, M.A: Review of Marital and Family Variables as they Relate to Adult Criminal Recidivism. National Foundation for Family Research and Education, (NFFRE), November 2000

⁴⁰⁸ Nuffield, J.: Parole decisionmaking in Canada: Research towards decision guidelines. Ottawa: Solicitor General of Canada 1982.

násilná recidiva (<i>Violence Risk/ Violence recidivism/ risk of violent offending</i>)	Psychopathy Checklist-Screening Version	PCL-SV	Hart et al	1995	diagnostika psychopatie (disociální poruchy osobnosti)	
	Historical Clinical Risk – 20, Version 2	HCR-20 (V2)	Webster et al. ⁴⁰⁹	1997	násilí	
	Violence Risk Appraisal Guide	VRAG	Harris, et al ⁴¹⁰	1993	violence	Kanada
	Mc Arthur Violence Risk Assessment Study	VRAS	Monahan, J. et al ⁴¹¹	2000	násilí	
	Statistic Prediction of Violent Recidivism Instrument		Quinsey, Harris a Rice	1995	recidiva násilí, sexuálně mot. tr. činnosti	Kanada
	Risk Matrix	RM2000 V	Engert, P, Landsdowne	1999	softwarová aplikace	Massachusetts
	Violence Prediction Scheme	VPS	Webster et al.	1994		
	Violence Risk Assessment Scale– Experimental Version 1	VRS-E1	Wong, S.Gordon, A.	1996 ⁴¹²	šest statických a 23 dynamických faktorů	recidiva násilí, Kanada
	Dangerous Behavioural Rating Scale	DBRS	Menzies et al	1985	klinický instrument	Severní Amerika- Canada
	Brose Violence Checklist	BVC	Woods, P., Almvik, R.		násilí	UK, Norsko

Sheldon a Eleanor Glueckovi

Historicky nejstarší výzkum, který kombinoval klinický a statistický přístup představili manželé Glueckovi.

⁴⁰⁹ pozn.: Webster doplnil VRAG o klinické položky, které hodnotí 10 oblastí (např. anamnézu zneužití, sebeprezentaci, psychosociální přizpůsobení, životní události, sexuální adaptaci, institucionální chování). Zjistili, že doplnění instrumentu o relevantní klinické informace zvyšuje přesnost předpovědi recidivy (což může ilustrovat pojem inkrementální validity).

⁴¹⁰ pozn.: Autoři získali instrument VRAG diskriminační analýzou z dotazníku Psychopathy Checklist Revised-PCL-R, který koreloval s recidivou ($r = 0,34$). Korelace VRAG s recidivou je relativně vysoká ($r = 0,459$). Celá řada následných studií ověřovala VRAG na různých typech souborů a potvrdilo se, že jeho diskriminační hodnota, vzhledem k předpovědi nebezpečnosti pro společnost, se odlišuje právě v závislosti na charakteristikách souboru. Např. slabě diferencoval u souboru pachatelů s duševním onemocněním (není tedy vhodným instrumentem při posouzení vhodnosti propuštění pachatele z ochranné léčby), dobře ale diferencoval riziko recidivy (lépe než kriminální anamnéza), tedy je vhodnější na všeobecnou prognózu recidivy.

⁴¹¹ blíže viz.: <http://www.macarthur.virginia.edu/risk.html>; informace o poslední revizi viz.: Monahan, J, Steadman, H., Robbins, P., Appelbaum, P., Banks, S., Grisso, T., Heilbrun, K., Mulvey, E., Roth, L., and Silver, E: An actuarial model of violence risk assessment for persons with mental disorders. *Psychiatric Services*, 56, 2005, pp. 810-815.

⁴¹² blíže viz.: Wong, S, Gordon, A : Manual for the Violence Risk Scale (Version 2). Regional Psychiatric Centre (Prairies) , University of Saskatchewan 1999; Wong, S, Gordon, A : Violence Risk Scale-Experimental Version 1(VRS-E1). Department of Psychology and Research. Regional Psychiatric Centre, Saskatchewan, Canada 1996

Nejdůležitějšími charakteristikami přístupu Sheldona a Eleanory Glueckových je interdisciplinárnost, používání rozsáhlých, reprezentativních vzorků probandů a dlouhodobé katamnestické sledování a ověřování. Glueckovi odmítli univerzální prognostické znaky, které neberou ohled na ontogenetické a pohlavní (dnes rodové) zvláštnosti. Ve všech projektech posuzovali sociokulturní, somatická, intelektuální a osobnostní hlediska. Jako příklad může sloužit tabulka sociálních faktorů, vypracovaná pro soubor juvenilních delikventů a **určená pro predelikventní prognózu**.

Glueckovi vypracovali tři tabulky pro predikci neadaptivního chování (6-16let) určené ke screeningu možné delikvence, vyhledávání potenciálních delikventů a k predikci u dětí s manifestní poruchou chování⁴¹³.

1) Glueckova „Tabulka sociální predikce určená pro predelikventní prognózu“. Je založena na pěti rodinných faktorech:

- a) dohled matky nad dítětem
- b) kázeň dítěte ze strany otce
- c) citový vztah matky k dítěti
- d) citový vztah otce k dítěti
- e) soudržnost rodiny

2) druhá tabulka podává „pět rysů struktury charakteru“, odvozeného z Rorschachova (ROR) testu:

- a) sebeuplatnění
- b) vzdorovitost
- c) podezřívavost
- d) ničivé sklony
- e) citová přichylnost

3) „5 rysů povahy“ zjišťovaných psychiatrickými pohovory:

- a) dobrodružnost
- b) extraverte v jednání
- c) sugestibilita
- d) neústupnost
- e) citová nestálost

Tyto „tabulky“ ukazují značnou souvislost mezi relevantními faktory a pravděpodobností delikvence.

Směs tzv. sociálních faktorů, ovlivňující životní dráhu delikventa, autoři koncentrovali do „tabulky sociální predikce“ (tab. 9) o pěti kategoriích. Všechny pět faktorů úzce souvisí s „intimní atmosférou rodiny“, kde jedinec vyrůstal. Pět hledisek „sociální předpovědní tabulky“ má symetrickou stavbu - dvě se týkají emocionálního vztahu rodičů k dítěti, dvě se vztahují k sociální kontrole uplatňované rodiči vůči dítěti, pátý faktor vyjadřuje soudržnost rodiny. Tabulka může být aplikována sociálními pracovníky, orgány probace apod. tzn., že nevyžaduje zvláštní odborné znalosti a dovednosti (např. psychiatrické vzdělání).

⁴¹³ zpracováno podle: SIK-Sborník studijního oddělení MV. kap.: Predikce, reedukace a resocializace MV,5,č.3, Praha 1968,pp.30-36

Tabulka 8 – Sociální predikce manželů Glueckových

Faktor	charakteristika faktoru
1. Výchova otcem (kázeň vyžadovaná ze strany otce)	nadměrně přísná (otec je „drsný“, nerozumný, vymáhá poslušnost strachem) nebo nevyvážená (nestálá: otec kolísá mezi přísností a volností, není důsledný v kontrole)
	lhostejná (volná: otec je nedbalý, indiferentní, nechává dělat dítě, co chce)
	pevná a přátelská (pevná, ale vlídná: kázeň je založena na zdravých důvodech, které dítě chápe, a přijímá ji jako mírnou)
2. Výchova matkou (dohled ze strany matky)	nedostačující (nepřiměřený dohled: matka je nedbalá ve svém dohledu, ponechává dítě jeho vlastním přáním bez vedení nebo v péči neodpovědné osoby)
	postačující (mírný dohled matky - matka, ač je doma, jen částečně dohlíží na dítě)
	vhodný (jestliže matka nepracuje mimo domov a není nemocná, osobně zblízka dozírá na dítě nebo se stará o jeho volný čas; jestliže je nemocná nebo delší dobu z domu, je tím pověřena odpovědná osoba)
3. Přístup otce (citový vztah otce vůči dítěti)	lhostejný (nevěnuje moc pozornosti dítěti; vztah není ani vřelý, příliš ochranný, ani nepřátelský) nebo nepřátelský (otec odmítá dítě)
	vřelý, případně hyperprotektivní (otec cítí s dítětem, je laskavý, je mu nakloněn, dokonce jej příliš chrání)
4. Přístup matky	lhostejný (indiferentní-nevěnuje moc pozornosti dítěti; vztah není ani vřelý, příliš ochranný, ani nepřátelský) nebo nepřátelský (matka odmítá dítě)
	vřelý, případně hyperprotektivní (matka cítí s dítětem, je laskavá, je mu nakloněna, dokonce jej příliš chrání)
5. Soudržnost rodiny	vnitřně organizovaná (neintegrována: domov je jen místem, „kde si člověk pověsí svůj klobouk“; vlastní zájmy členů přesahují zájmy skupinové)
	málo soudržná (některé elementy soudržnosti: i když rodinná skupina není zcela nedotčená (pro nepřítomnost jednoho nebo více členů), zbývající skupina má alespoň některé charakteristické rysy soudržné rodiny)
	dobře soudržná (soudržná-je tu silný pocit „my“ u členů bezprostřední rodiny, dokazovaný spoluprací, skupinovými zájmy, hrdostí na domov, vzájemným citovým vztahem)

7.6. Vybrané domácí predikční instrumenty

Veverka

Predikcí individuálního kriminálního chování se zabýval Veverka⁴¹⁴, který vycházel při tvorbě instrumentu z koncepce manželů Glueckových. Formuloval dva predikční instrumenty.

⁴¹⁴ Veverka, M.: Kritéria Glueckových v našem kriminologickém výzkumu. Sociologický časopis, č.1, 1969, pp. 38-46.

„Zelený test“, jehož základem jsou psychiatrická data a „Modrý test“⁴¹⁵, který vychází z anamnestických dat a z charakteristik sociálního zázemí zkoumané osoby. V obou případech bylo použito matematicko-statistické metody. U Modrého testu byla verifikována reliabilita a validita a stanoven rámec použití. Zaměření instrumentů bylo, obdobně jako u Glueckových, na predeliktivní predikci.

Pro zajímavost uvádíme srovnání pořadí rodinných faktorů ve výzkumu Veverky na české populaci s výsledky amerického souboru. Největší rozdíl byl u faktoru „nevšímavé jednání otce“, kdy v naší populaci tento znak měl „větší váhu“ při pravděpodobnosti deliktivního vývoje.

Tabulka 9 - Faktorů ve výzkumu na česko-slovenské a americké populaci⁴¹⁶

		pořadí v ČSSR	pořadí ve výzkumu v USA
A	neintegrováná rodina	1.	1.
B	lhostejný či nepřátelský citový vztah matky	2.	2.
C	malý (neodpovídající) dohled matky	3.	3.
D	lhostejný či nepřátelský citový vztah otce	4.	4.
E	příliš přísné nebo nedůsledné jednání otce	6.	5.
F	jisté prvky soudržnosti v rodině	7.	6.
G	nevšímavé jednání otce (uvolněná kázeň)	5.	7.
H	dostatečný dohled matky	9.	8.
I	vřelý citový vztah matky	8.	9.
J	vřelý citový vztah otce	10.	10.
K	velká soudržnost rodiny	11.	11.
L	velmi dobrý (odpovídající) dohled matky	13.	12.
M	přísný, ale laskavý otec	12.	13.

Dobrotka

Dobrotka⁴¹⁷ opíral svou koncepci predikce pravděpodobnosti kriminálního chování jedince o řadu kritérií, které shrnul do tří okruhů:

- okruh společenských faktorů (nedostatek emočních vazeb v predeliktivním období, příslušnost k subkultuře apod.)
- osobnostních faktorů (poruchy osobnosti apod.)
- symptomatických faktorů (frekvence deliktů, počátek trestné činnosti apod.)

Na základě analýzy rozsáhlého znaleckého materiálu se pokusil sestavit Prognostická kritéria recidivy. Tato metoda zahrnovala okruh společenských, osobnostních a symptomatických (kriminogenních) faktorů. Autor předpokládal, že přítomnost více než 30 % faktorů znamená signifikantní nález a při překročení hranice 60 % je možno hovořit o velmi špatné prognóze, zejm. u pachatelů násilných trestných činů. Při kvalitativní analýze doporučoval zvážit relativní podíl faktorů jednotlivých okruhů. Tato metoda se považuje přinejmenším za vhodné schéma při vypracovávání individuální resocializační expertizy.

⁴¹⁵ Veverka, M.: Modrý test-nástroj kriminologické prognózy. Sociologický časopis, č. 1, 1971, pp.76-93.

⁴¹⁶ zpracováno podle: Veverka, M.: Kritéria S. E. Glueckových v našem kriminologickém výzkumu. In: Sociologický časopis 1969, 5, pp. 38-46

⁴¹⁷ Dobrotka, G.: Prognostická kritéria recidivy. Socialistická zákonnost 1972/9, pp. 538-540

Dobrotkova Prognostická kritéria recidivy pachatelů násilných trestných činů

Okruh společenských faktorů:

1. příslušnost k sociální subkultuře, která se brání sociální a kulturní integraci
2. chybění trvalých pozitivních citových a sociálních vztahů už v predelikventním období
3. selektivní sociabilita v disociální skupině, podléhání „nasávajícímu efektu“
4. společenské deklasování vazbou, následkem nepropustnosti sociální bariéry při návratu z výkonu trestu
5. chybění pracovní kvalifikace, fluktuální tendence, redukované nebo chudé zájmy
6. osvojení si sociálně nežádoucích zručností, získání kvalifikace pro určitý druh kriminality
7. navázání intimního vztahu k sociálně deklasovanému, delikventnímu partnerovi
8. přinucení a navedení k recidivě spolupachateli předcházejících deliktů
9. tetování-symbolické vyjádření společenské exkluzivity, resp. identifikace se subkulturou

Okruh osobnostních faktorů

1. primitivní osobnost na bázi mentální subnormy nebo oligofrenie
2. stav po poškození mozku v dětství nebo následném poškození s příslušnými osobnostními změnami
3. abnormní – psychopatická osobnost s protisociálními motivacemi chování
4. agresivita jako dominantní a lehkou aktivovaná dispozice osobnosti
5. sexuální deviace
6. egocentrismus jako převažující motivující faktor jednání
7. afektivní nestálost, výbušnost, explozivita
8. závislost na psychotropních látkách (alkohol, toximánie, kombinace alkoholu a psychofarmak)
9. hypotrofie vyšších citů, citový chlad, anetičnost

Okruh symptomatických faktorů:

1. dominantní forma delikvence (perseverace trestné činnosti)
2. včasný začátek delikvence (v prepubertálním obd.)
3. gradace trestné činnosti – s upňováním frekvence deliktů
4. stupňování závažnosti deliktů
5. stupňování brutality jednání
6. záliba v agresivním jednání, provokování, hledání záminek
7. výrazná změna reaktivity pod vlivem alkoholu
8. neschopnost odolat příležitosti využít okamžitou výhodu, nezdrženlivost jednání (chování), lehká ovlivnitelnost
9. hrozba zavražděním (i s formulováním podmínky upuštění od realizace)
10. účast, i nepřímá, na trestné činnosti teroristického charakteru (ozbrojený únos)

Dufek

Individuální predikcí kriminality se v osmdesátých letech min. století u nás zabýval Dufek⁴¹⁸. Na základě rozsáhlého výzkumu majetkových recidivistů, po němž následovalo katamnesticke šetření v intervalech 3, 5 a 10 let, vybral 36 predikčních znaků kriminality. Jednotlivé znaky zatížil jedním nebo více body (podrobná operacionalizace položek). V jeho

⁴¹⁸ Dufek, M.: Některé poznatky ke kriminální recidivě. Praha, VÚK při GP ČSSR, 1980.

instrumentu jsou data sociálně-právní, psychiatrické a psychologické povahy. Tím jsou dány i určité meze použití – nemožnost adekvátně zjistit znaky psychiatrické povahy bez explorační příslušným odborníkem.

Neumann a Voňková

Sociálně predikční instrument delikvence Neumanna a Voňkové (RAOK)⁴¹⁹ byl vytvořen v rámci výzkumu faktorů ovlivňujících resocializaci osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody (VTOS) v postpenitenciární fázi. Prediktory uvedené v instrumentu, které byly podrobně operacionalizovány, jsou:

- výskyt psychických poruch v příbuzenstvu
- zřetelná kriminalita v příbuzenstvu
- problematické výchovné poměry probanda
- poruchovost scholarity
- počátek kriminální kariéry probanda před 18. rokem
- proband je multirecidivistou
- zvláště rychle vznikající recidiva u probanda
- maladaptace ve vězení
- při současném propuštění z VTOS nedovršil 30 let
- nepříznivá „sociální situace“ probanda po posledním propuštění z VTOS
- výrazné poruchy chování v anamnéze probanda
- tetování probanda
- opakovaně zhoršená známka z chování
- celkový počet pravomocných odsouzení, včetně odsouzení za poslední trestný čin

Voňková uvádí, že v rámci matematicko-statistického zpracování byla verifikována závislost mezi: *intervalem recidivy a druhem trestné činnosti, počtem odpykaných trestů odnětí svobody, charakterem recidivní trestné činnosti, pracovním zapojením v době spáchání posl. trestného činu, ochranným dohledem a věkem v době první trestné činnosti.*⁴²⁰

Ze získaných dat lze usuzovat, že v exponovaném období 6 měsíců po propuštění z posledního trestu zrecidivují spíše

- pachatelé trestných činů majetkových a trestného činu loupeže, než pachatelé trestných činů sexuálních a násilných
- pachatelé, kteří byli ve VTOS víc jak pětkrát
- pachatelé kteří spíše inklinují k různorodé než druhové (stejnorodé) recidivě
- pachatelé, kteří nemají pozitivní pracovní návyky
- pachatelé, kteří se dopustili prvního trestného činu jako mladiství
- pachatelé, jimž byl již v minulosti uložen ochranný dohled⁴²¹

⁴¹⁹ Neumann, J., Voňková, J. Projekt II. etapy výzkumu faktorů ovlivňujících resocializaci propuštěných z VTOS v postpenitenciární fázi. Verifikace predikčního instrumentu, VÚK, Praha 1987.

⁴²⁰ Voňková, J.: K problematice vztahu mezi pachateli některých trestných činů a intervalem recidivy, In: 20 let VÚK při GP, 1982, č.3.

⁴²¹ Kriminální minulost a intervaly recidivy. In: Suchý a kol.: Osobnost pachatele, VÚK při GP 1986; kap. 6. Osobnost pachatele v čs. výzkumech., pp. 188-193

Prognostický index recidivy

Prognostický index recidivy⁴²² (PIR) představený Heretikem tvoří systém 15 znaků (viz tabulka 11), které jsou „odpovědné“ za kriminální recidivu. Výsledkem je procentuálně vyjádřená pravděpodobnost, s jakou každého nového pachatele, po vyšetření, bude možno považovat za potenciálního recidivistu, ale navíc i s jakou pravděpodobností bude možné u něj predikovat další majetkovou nebo násilnou kriminální kariéru. Diskriminační analýza (mezi prvověžněnými a recidivisty) ukázala, že nejvýznamnějšími diskriminantami je profesionální kariéra, abúzus a závislost na psychotropních látkách a poruchy osobnosti, dále znaky agresivity podle ROR a *acting out ratio* (v Hand testu⁴²³). Jako nejméně diskriminujícími se zdá být posuzování podle stupně mentálního postižení a podle prožívání kvality života. (tab.10)

Heretik shromáždil soubor 176 pachatelů, u kterých sledoval 134 proměnných z oblastí anamnézy, kriminologických charakteristik trestného činu, psychometrických výsledků a závěrů psychiatrického vyšetření využít k sestavení Prognostického indexu recidivy (PIR) Soubor rozdělily na 84 prvopachatelů (tj. 47,7%) a 92 recidivistů (tj.52,3%). Skupina recidivních pachatelů byla rozdělena na podskupinu těch, kteří již v minulosti spáchaly násilný čin (48 osob, tj. 47,8%) a na stíhané za nenásilné trestné činy (44 osob, tj.- 52,2%).

Tabulka 10 – Prognostické znaky recidivy

PIR	znak:	Kvalita znaku	
1.	rodinné prostředí	harmonické	patologické
2	způsob výchovy v rodině	citový, tolerantní	lhostejný, punitivní
3	dosazené vzdělání	základní	vyšší
4	profesionální kariéra	adaptovaný v oboru	fluktuace, nezaměstnanost
5	kvalita partnerského života	harmonická	krizová
6	úraz hlavy	není	trauma
7	závislosti	bez abúzu	závislost na psychotropní látce
8	poruchy osobnosti	bez poruchy	disociální, schizoidní aj.
9	mentální retardace	IQ norma	subnorma, retardace
10	agresivita v testu ruky	Agg% podprůměr	Agg% nad 30%
11	afektivní labilita v ROR	nepřítomnost	pravostranný barvový typ
12	agresivita v ROR	dáno počtem zjištěných znaků (z 10 možných)	
13	šokové fenomény v ROR		
14	hostilita v testu ruky – AOR	pod 1	nad 1
15	nízký počet řešení v testu ruky	nad 10	pod 10

Nejvýznamnějšími odlišující znaky mezi *recidivisty násilnými a nenásilnými* byly: profesionální kariéra, afektivní labilita dle ROR, úraz hlavy, způsob výchovy v rodině a hostilita podle Testu ruky (index AOR). Mezi *prvopachateli a recidivisty* nejvíce diskriminovaly znaky: profesionální kariéra, závislosti, poruchy osobnosti, agresivita v ROR, hostilita podle Testu ruky.

Diskriminační analýzou zkonstruovaný instrument PIR rozlišoval s 75,5 % pravděpodobností

⁴²² Heretik, Ritomský, Horáková: Individuální prognostika recidivy u pachatelův homicidia. Trestní právo 2001/5

⁴²³ standardizované psychodiagnostické techniky – blíže: Svoboda, M.: Psychologická diagnostika dospělých. Portál, Praha 1999.

mezi prvopachateli a recidivisty a s 67,7 % pravděpodobností mezi násilnými a nenásilnými recidivisty.

Netík a Markusová

Instrument určený ke screeningu nebezpečných vězňů by měl podle Netíka a Markusové⁴²⁴ obsahovat:

- 1) *osobnostní data*: zdroj psychologické, psychiatrické vyšetření; hlavně pozornost diagnóze asociální poruchy osobnosti
- 2) *anamnestická*: za kritická data lze považovat nižší vzdělání než by odpovídalo zjištěné inteligenci, defektní výchova (náhradní, ústavní), poruchy socializačního procesu (soustavné záškoláctví, opakovaně snížené známky z chování, časté útoky z domova, predeliktence), defektní profesní vývoj (fluktuace, dlouhodobější nezaměstnanost), defektní partnerské vztahy (sexuální promiskuita)
- 3) *kriminální*: zdroj dat opis poskytnutý Rejstříkem trestů a evidenční systém vězeňství; ke kritickým datům patří: rozvinutá kriminální kariéra (počátek ve věku mladistvých a dříve, krátké intervaly recidivy, monotropní či homotropní recidiva, zvl. násilí – loupeže, vydírání ap.), příslušnost k organizované skupině s asociálním zaměřením, povaha této skupiny a role, kterou odsouzený v jejím rámci zaujímal, poruchy chování v předchozích VTOS (útoky, násilí, pokusy o korupci).

SARPO 1

V současné době je realizováno pilotní ověřování použitelnosti nástroje pro hodnocení rizik a potřeb odsouzených – (SARPO 1 - Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených) v podmínkách Vězeňské služby ČR a PMS ČR⁴²⁵

⁴²⁴ Markusová, R., Netík, K.: Výzkum pachatelů v organizované skupině, Studie IKSP Praha 211.

⁴²⁵ Petras, M., Biedermannová, E., Hůrka, J.: Risk/need Assessment – Nový metodologický nástroj? České vězeňství, č. 5, 2006, pp. 11-13; Petras, M., Hůrka, J. Hodnocení odsouzených. České vězeňství, 6, 2006, pp. 13-14

8. EMPIRICKÁ ČÁST

8.1. Úvod k empirické části

Empirická část závěrečné zprávy z výzkumu „Predikce vývoje osobnosti pachatele“ je věnována popisu vlastního výzkumu a jeho výsledků. Popis výsledků výzkumného šetření je rozdělen na část deskriptivně statistickou, kde jsou popsány základní charakteristiky a výsledky získané analýzou dat z opisů rejstříku trestů⁴²⁶ (RT). Interpretovány jsou hlavně faktory ve vztahu k navrženému predikčnímu instrumentu pomocí základních statistických měr (střední hodnoty, variance apod.).

Druhá část empirické části závěrečné zprávy, srovnávací partie („zrecidivovavší“ vs. „nezrecidivovavší“; násilní vs. nenásilní), přináší výsledky srovnání skupiny těch osob z výzkumného souboru, které po propuštění z nepodmíněného trestu odnětí svobody v roce 1999 recidivovaly („selhaly“) a osobami, které nerecidivovaly („neselhaly“), opět v jednotlivých predikčních proměnných

Třetí část popisuje navržený screeningový predikční instrument, přehled jednotlivých prediktorů a možnosti jeho použití.

8.2. Základní popis výzkumu

8.2.1. Předmět výzkumu

Předmět výzkumu tvořila osobnost pachatele a její vývoj z hlediska „obecné nebezpečnosti/rizika“ (rizika opakování kriminálního chování obecně) a „speciální nebezpečnosti“ (rizika opakování konkrétního – kriminálně agresivního jednání).

8.2.2. Cíle výzkumu

Cílem výzkumu bylo shromáždit a analyzovat odborné zdroje a instrumenty používané v zahraničí i u nás k predikci kriminální recidivy či posouzení rizik pachatele. Také na základě výstupů z dosud realizovaných výzkumů i obsáhlé kriminologické literatury vybrat faktory odpovědné za recidivu kriminálního chování.

Formulovat pracovní verzi instrumentu prakticky využitelného k **predikci recidivy pachatele – opětovného odsouzení** a předběžně ověřit jeho účinnost na souboru přibližně 100 odsouzených osob (v našem případě osob propuštěných z výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody) a formulovat konečnou verzi nástroje.

⁴²⁶ opis rejstříku trestů poskytuje data o všech předchozích odsouzeních; vyžadován pro účely trestního řízení podle § 10 zák. č. 269/94 Sb.

8.2.3. Metodika sběru a zpracování dat:

K realizaci výzkumného záměru byly využity následující přístupy (metody): studium a obsahová analýza odborných materiálů a literatury (forenzně psychologické a kriminologické zdroje), studium dokumentů - analýza soudních spisů; analýza opisů RT (informace o kriminální kariéře, předchozích odsouzením a trestech zkoumaných osob) a techniky deskriptivní statistiky, testování hypotéz a redukce dat. Použity statistické nástroje operačního systému Windows - programy Excel, Access a SPSS 16.0.

8.2.4. Vymezení dílčích pojmů

Za *trestný čin* je v této práci považováno kriminální jednání, za které byla osoba pravomocně odsouzena (podmíněný i nepodmíněný trest)⁴²⁷. Pro účely výběru základního (i výzkumného) souboru byly za *násilné trestné činy* („násilí“) považovány delikty, v jejichž způsobu provedení jasně vystupoval prvek fyzického násilí, tedy: trestné činy týrání svěřené osoby (podle §215 Trestního zákona (TZ)), vraždy (podle § 219 TZ), úmyslné ublížení na zdraví (podle § 221 TZ), úmyslné těžké újmy na zdraví (podle § 222 TZ) a loupeže (podle § 234 TZ). Za *nenásilné trestné činy* byly považovány delikty majetkové povahy, a sice krádež (podle § 247 TZ) a podvod (podle § 250 TZ). Uvedené delikty představovaly nejčtenější trestné činy vyskytující se u populace osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody v roce 1999 v každém z obou druhů kriminality.

Recidiva je vymezena jako opětovné odsouzení (tj. legální recidiva); *multirecidiva* vypovídá o třech a více odsouzeních (záznamech v opisu RT). Další pojmy jsou uvedené přímo v textu, při vymezení jednotlivých proměnných.

8.3. Průběh řešení úkolu

Řešení výzkumného úkolu proběhlo ve čtyřech etapách.

V *první etapě*, která byla realizována v roce 2004, byl zpracován a odoponován projekt výzkumu. Ve *druhé etapě*, která v hlavní části proběhla v roce 2005, ale prakticky trvala po celou dobu výzkumu, byla shromáždována dostupná odborná literatura k individuální predikci recidivy trestné činnosti a průběhu a charakteristikám kriminální kariéry. Výsledkem této etapy byla formulace návrhu vlastního predikčního instrumentu, který zahrnoval pouze tzv. statické proměnné. Tento návrh byl v průběhu sběru dat modifikován na základě průběžně analyzované literatury. *Třetí etapa*, uskutečněná v roce 2006 a 2007, byla věnována sběru dat – výběru výzkumného souboru z evidence Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR a analýza základních údajů ze soudních spisů, které byly k osobám vyžádány od příslušných soudů a zejména sonda do opisu RT. Dále byla získaná data převedena do excelovských tabulek, příp. do databáze a připravena ke statistické analýze. Celkem byly získány a analyzovány soudní spisy ke 114 vybraným případům. Ve *čtvrté etapě* – koncem roku 2007 a počátkem roku 2008 - byla dokončena statistická analýza a zpracována závěrečná

⁴²⁷ odsouzení pachatele = záznam v opisu RT

zpráva z výzkumu. Průběžně po celou dobu realizace výzkumu byla shromažďována a excerpována odborná literatura.

Pomocí zformulovaného seznamu prediktorů (viz dále v textu, str. 109) byly u jednotlivých osob výzkumného souboru vysloveny závěry o pravděpodobnosti recidivy jejich kriminálního chování (po roce 1999). Poté srovnáním údajů o případné recidivě v období šesti let (2000-2006) byla vyhodnocena dílčí účinnost sestaveném nástroje a podle ní pak instrument upraven.

Přesto, že jsme v teoretické části naznačili výhody longitudinální (kohortové) studie pro výzkum v oblasti kriminální kariéry a predikce kriminálního chování, pro naše účely jsme (s ohledem na zadání úkolu) zvolili kombinaci průřezové studie a určité modifikace ex post facto výzkumu - ve smyslu experimentální studie, kdy jde o retrospektivní způsob a postup uvažování - od důsledku (recidiva) k možným příčinám.

8.3.1. Výzkumný soubor

Výchozí populaci představují všechny osoby, které byly propuštěny z výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody v České republice v roce 1999 (od 1.1. do 31.12.). Podle údajů, které nám poskytlo Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, se jednalo o 4282 osob (z toho 167 žen)⁴²⁸. Z celkového počtu propuštěných osob byl vybrán základní soubor, do kterého byly zařazeny osoby, které si odpykávaly nepodmíněný trest odnětí svobody za násilný trestný čin (§§ 215, 219, 221, 222, 234 TZ) a nenásilný trestný čin (§§ 247, 250 TZ). Tím jsme získaly skupinu 2605 pachatelů (v roce 1999 bylo z výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody propuštěno 588 osob, které si odpykávaly tresty za násilné trestné činy a 2017 osob, které byly z výkonu trestu propuštěny za „nenásilné“ trestné činy). Výzkumný soubor (n=114) byl vybrán kombinací stratifikační⁴²⁹ a náhodné procedury ze základního souboru dospělých odsouzených (uvězněných a v roce 1999 propuštěných) pachatelů tak, aby zahrnul případy pachatelů odsouzených jak za násilnou trestnou činnost, tak případy pachatelů odsouzených za nenásilnou-majetkovou trestnou činnost. Ze základního souboru propuštěných násilných a nenásilných pachatelů (N=2605) byl tedy vybrán výzkumný soubor 114 osob (57 násilných a 57 nenásilných pachatelů).

⁴²⁸ Průměrný věk všech propuštěných osob byl 31,7 let (rozptyl 15 let až 54 let).

⁴²⁹ Stratifikace zahrnuje výběr nejfrekventovanějších násilných a majetkových trestných činů a stanovení procentuálního podílu těchto jednotlivých trestných činů na jejich celkovém počtu. Na základě tohoto procentuálního podílu byly sestaveny obě podskupiny výzkumného souboru.

8.3.2 Výběr proměnných

Základní myšlenka, která je společná různým systémům, je abstrahovat informace o určitém počtu faktorů, které mohou mít nějaký vztah ke kriminálnímu chování-ke kriminální recidivě. Při výběru těchto faktorů se vychází zejména z výsledků dřívějších výzkumů příčin jevu, tedy empiricky podložených skutečností i z teoretické odborné literatury (viz. kapitoly v teoretické části práci).

Volba proměnných – prediktorů byla určena především účelem budoucího predikčního instrumentu. Ten by měl přispívat zejména justici v průběhu trestního řízení k rozhodování o výši sankce. Takový nástroj by pak měl obsahovat především tzv. statické prediktory⁴³⁰, jejichž identifikace v každém konkrétním případě je relativně snadná a nevyžaduje speciální odbornost.

Jedním z významných kritérií účinnosti nástroje je jeho ekonomičnost. Použití proměnných, jejichž identifikace vyžaduje specializované vyšetření, např. znalecké, proces individuální predikce prodlužuje a prodražuje. Byla proto volena taková data, která jsou pracovníkům justice v průběhu trestního řízení prakticky běžně k dispozici. Jde především o informace o počátku a průběhu kriminální kariéry konkrétní osoby a o její aktuální trestné činnosti. Zdrojem dat nám proto byly oficiální záznamy; v našem případě zejména údaje dostupné z opisu RT. Tuto volbu podporovala také skutečnost, že poslední výzkumy potvrdili validitu oficiálních záznamů o kriminálním chování při predikci recidivy V tomto bodě odkazujeme na Farringtona a jeho kolegy⁴³¹, kteří předložili důkazy o spolehlivém použití oficiálních záznamů k výzkumu kriminální kariéry. Autoři poznamenávají, že pachatelé závažných trestných činů (vysoce-rizikovní pachatelé) podle self-report dat jsou „nejzávažnějšími“ pachateli i podle oficiálních záznamů. Bylo prokázáno, že existuje signifikantní korelace mezi oficiálními (úředními) záznamy a subjektivně získanými údaji od pachatelů (self-report).⁴³²

9. Vybrané prediktory

Na základě studia odborné literatury, vlastních praktických zkušeností a povědomí o evidovaných datech v rámci institucí justice, byly vybrány následující proměnné jakožto prediktory opětovného odsouzení (kriminální recidivy). Jejich rozložení v našem výzkumném souboru se budeme věnovat dále v textu v kapitole na str. 126.

⁴³⁰ Viz teoretická část zejména na str. 86 a na 88.

⁴³¹ Farrington, D.P., Lambert, S., West, D.J. : Criminal careers of two generations of family members in the Cambridge Study in Delinquent development. Studies on Crime and Crime Prevention, 1998,7, pp.85-106.

⁴³² např. : Thornberry, T., Krohn, M.D.: The Self-Report method for measuring Delinquency and Crime.In: Measurement and Analysis of crime and Justice, Criminal Justice, Vol.4, 2000, pp. 33-83 .

Proměnné pokrývají oblast *identifikačních, základních dat* (1., 2.), tedy: pohlaví, datum narození nebo věk v době posuzování; příp. evidenční číslo-kód osoby apod. Dále údaje týkající se *prvního odsouzení* (v našem případě prvního záznamu v opisu RT – č. 3 až 7) , následují informace o případném *odsouzení osoby ve věku 15-18 let* – č. 8. až 9) a dále údaje k průběhu kriminální kariéry (položka č. 10. – 20.). Vymezení jednotlivých proměnných následuje v tabulce a i dále v textu.

1. Pohlaví

2. Věk

3. Věk pachatele v době prvního odsouzení (V 1)

4. Hlavní trestný čin, za který byl pachatel poprvé odsouzen (TČ 1)

5. První uložený trest nepodmíněný (Tr 1)

6. První trestný čin ve spolupachatelství (Sp 1)

7. První odsouzení za více trestných činů (Σ TČ 1)

8. Počet odsouzení ve věku 15 – 18 let (Σ Trm)

9. Převládající druh trestné činnosti ve věku 15 – 18 let (DTČm)

10. Věk v době posledního odsouzení (V 2)

11. Celkový počet pravomocných odsouzení (Σ TČ)

12. Ukončení posledního VTOS (VTk)

13. Násilí v kriminální anamnéze (Ag)

14. Sexuálně motivovaná trestná činnost v kriminální anamnéze (Sex)

15. Porušení uložené povinnosti („porušení podmínky“ a/nebo § 171 TZ) (PuP)

16. Spolupachatelství v kriminální anamnéze (SpO)

17. Zvláště rychle vznikající recidiva (Reci I)

18. Multirecidiva (Reci M)

[19. Copas míra (Copas)]

20. Krádež vloupáním v kriminální anamnéze (souběh §§ 247 a 238 TZ)

Tabulka 11 – Vymezení prediktorů

Prediktor	Operacionalizace proměnné / kódování
Pohlaví	muž - žena
Věk	věk v době posuzování (v letech) nebo „datum narození“ a „datum posuzování“
V 1	Zahájení oficiální kriminální kariéry - <u>věk</u> pachatele v době prvního odsouzení. („datum uvedené u popisu RT u prvního odsouzení“ – „datum narození“) nebo zařazení do věkových pásem (1 = 0-15 let; 2 = 16-18 let; 3 = 19-24 let; 4 = 25-30 let; 5 = 31-35 let; 6 = 36-40 let; 7 = 41 a více let)
TČ 1	Zahájení oficiální kriminální kariéry – druh kriminálního jednání/ <u>typ trestné činnosti</u> za které bylo uloženo první odsouzení (1 = násilí; 2 = majetek ; 3 = sexuálně motivované ; 4 = mravnostní ; 5 = klamavé chování; 6 = ekonomická; 7 = nedbalostní činy; 8 = drogové trestné činy; 9 = jiná tr. činnost)
Tr 1	Zahájení kriminální kariéry - při prvním odsouzení byl uložen <u>nepodmíněný trest</u> odnětí svobody (0 = ne; 1 = ano)
Sp 1	Zahájení oficiální kriminální kariéry - při prvním odsouzení byla trestná činnost ve <u>spolupachatelství</u> ; v záznamu v RT uvedeno - § 9odst 2 (0 = ne; 1 = ano)
Σ TČ 1	Zahájení oficiální kriminální kariéry - při prvním odsouzení byl trest soudem uložen za <u>více trestných činů</u> ⁴³³ (počet § uvedených v popisu RT u prvního záznamu odsouzení) (1 = 1; 2 = 2; 3 = 3 a více)
Σ Trm	Juvenilní delikvence - <u>počet odsouzení/záznamů</u> v popisu RT, které byly soudem uloženy jako osobě mladistvé (do 18 let) ; prostý součet počtu odsouzení do 18 let věku posuzovaného
DTČm	Juvenilní delikvence - druh/typ trestné činnosti za které bylo uloženo odsouzení viz TČ 1
V 2	Věk v době posledního odsouzení (v letech); (případně datum posledního odsouzení a datum narození)
Σ TČ	Suma odsouzení/počet záznamů v popisu RT celkem
VTk	Doba od posledního „výkonu trestu“ nebo datum „podmín. propuštění“ nebo

⁴³³ Francis a kol. (Francis, B. Soothill, K. Piquero, A.: Estimation Issues and Generational Changes in Modeling Criminal Career Length. *Crime and Delinquency*, 53, 1, 2007, pp.84-105) uvádí, že mezi pachateli, kteří jsou odsouzeni za závažné trestné činy, je existence proměnné „odsouzení uloženo za více trestných činů“ přínosná pro preikci spáchání pozdějšího sexuálně motivovaného nebo násilného kriminálního chování a autoři hovoří o významu také pro predikci následného odsouzení za vraždu.

	„amnestie“; pozn. zjišťujeme údaj o době od posledního „propuštění z instituce věznice“.; příp. uvedené a datum a aktuální datum posuzování 0 = nebyl dosud trestán nepodmíněným trestem; 1 = 0 – 6 měsíců; 1 = 7 – 12 měsíců; 3 = 13 – 24 měsíců; 4 = 25 – 36 měsíců; 5 = 37 měsíců a déle)
Ag	Násilná trestná činnost (§215, §219, §221 §222 §234 TZ) v kriminální historii pachatele; zda byl odsouzen za násilné trestné činy (0 = ne; 1 = ano)
Sex	Sexuálně motivované trestné činy (§ 241 TZ, § 242 TZ) v kriminální historii pachatele; zda byl odsouzen za sexuálně motivované trestné činy (0 = ne; 1 = ano)
PuP	Porušení uložené povinnosti („porušení podmínky“ a/nebo § 171 TZ) v kriminální historii pachatele (0 = ne; 1 = ano)
SpO	Spolupachatelství v kriminální historii pachatele; v opisu RT se objevuje §9 odst 2 (0 = ne; 1 = ano)
Reci I	„Zvlášť rychle vznikající recidiva“ - interval mezi propuštěním z nepodmíněného výkonu trestu a dalším odsouzením byl alespoň jedenkrát kratší než 6 měsíců nebo interval mezi odsouzeními (datum v RT) je 6 a méně měsíců (a to v celé jeho kriminální kariéře); 0 = ne; 1 = ano
Reci M	Multirecidiva (v opisu RT záznam o třech a více odsouzeních) (0 = ne; 1 = ano)
Copas	„Míra odsouzení“ vypočtena z celkového počtu odsouzení a délky kriminální historie
Vloup	0 = ne; 1 = ano

10. Popis výsledků

10.1. Popis výzkumného souboru – základní charakteristiky ve sledovaných znacích⁴³⁴

Dále popsané znaky vycházejí z oficiálních záznamů evidovaných v opisu RT. Sledované období u výzkumného souboru obsáhlo časový horizont od zahájení kriminální kariéry (první záznam v opisu RT) do konce roku 2006⁴³⁵. V roce 1999 byly osoby výzkumného souboru propuštěny z výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody a během šestiletého období byla zpětně sledována jejich „úspěšnost“ či kriminální recidiva.

Kriminální recidiva - celkový počet odsouzení⁴³⁶

Ve výzkumném souboru jednoznačně převládly osoby s dvěma a více záznamy v opisu RT (90%); recidiva byla u pachatelů sledovaná od zahájení kriminálního chování (první odsouzení) do roku 2006. Pouze v deseti procentech jde o osoby s jedním záznamem. Věk zahájení kriminálního chování u prvo-odsouzených se pohybuje v průměru kolem 25 let, se směrodatnou odchylkou téměř 10 let (šlo pouze o 11 osob). Údaj o věku zahájení kriminálního jednání u pachatelů se dvěma a více záznamy je více „vypovídající“ (šlo o 103 osob) – tito pachatelé byli poprvé odsouzeni (průměrně) v necelých dvaceti letech (tabulka 12).

Tabulka 12 – Počet pravomocných odsouzení a věk pachatele v době prvního odsouzení (V1)

Počet všech záznamů v RT	počet (n)	V1	sd
jeden záznam v opisu RT	11 (9,7%)	25,65 let	9,35
dva a více záznamů v opisu RT	103 (90,3%)	19,96 let	5,06
celkem	114		

Více než dvě třetiny osob výzkumného souboru ve své dosavadní kriminální kariéře (do roku 2006) byly odsouzeny minimálně třikrát (tři a více záznamů v opisu RT). Rozložení celkového počtu odsouzení (počet záznamů v opisu RT) a počtu osob výzkumného souboru je uvedeno v následující tabulce.

⁴³⁴ veškeré dále uváděné výpočty byly prováděny pomocí programu SPSS 16.0 nebo analytickým nástrojem programu Excel a Access

⁴³⁵ pozn.: údaje z opisu RT byly u zjišťované v polovině roku 2007; dále, podle námi dostupných údajů, nikdo z výzkumného souboru do konce roku 2006 nezemřel

⁴³⁶ recidiva – ve smyslu opětovného odsouzení pachatele (záznam v opisu RT)

Tabulka 13 – Suma počtu odsouzení (Σ TČ) od zahájení kariéry do roku 2006

Σ TČ	počet osob (n)	%	kumulativní %
1	11	9,6	9,6
2	12	10,5	20,2
3	12	10,5	30,7
4	6	5,3	36,0
5	9	7,9	43,9
6	14	12,3	56,1
7	7	6,1	62,3
8	7	6,1	68,4
9	5	4,4	72,8
10	5	4,4	77,2
11	6	5,3	82,5
12	4	3,5	86,0
13	5	4,4	90,4
14	4	3,5	93,9
15	2	1,8	95,6
16	2	1,8	97,4
17	1	0,9	98,2
19	1	0,9	99,1
25	1	0,9	100%
celkem	114	100%	

V našem výzkumném souboru u 114 osob bylo v opisech RT zjištěno celkem 782 záznamů o odsouzení.

Věk v době prvního odsouzení

Věk v době zahájení kriminálního chování (V1) je uváděn řadou studií jako významný prediktor, který ovlivňuje budoucí kriminální kariéru⁴³⁷. V našem výzkumném šetření byl věk pachatele při zahájení oficiální kriminální kariéry zjišťován z „data uvedeného v opisu RT u prvního odsouzení“ a „data narození“. Pro potřeby našeho šetření se „začátek“ váže k prvnímu odsouzení, které je registrované soudem (tedy první záznam v opisu RT). Je pravděpodobné, že ve skutečnosti začátek kariéry může (a ve většině případů tomu tak je) nastat dříve (přestupky, zadržení policií, napomenutí apod.). Vzhledem k celkovému zaměření a budoucímu použití instrumentu, jak již bylo zmíněno výše v textu, vycházíme z oficiálně dostupných údajů.

Této proměnné se budeme věnovat také v následující kapitole (viz. str. 128), zde uvádíme podrobnější charakteristiku prediktoru vzhledem k ostatním proměnným.

⁴³⁷ blíže viz teoretická část práce

Průměrný věk v době prvního odsouzení činil 20,5 let, směrodatná odchylka (sd) byla 5,9 let. Nejmladšímu bylo při prvním projednávání před soudem 15 let (15,2) a nejstaršímu 43 let (43,6). Nejčetnějším věkem (modus) bylo 18 let (18,7).

V následujících tabulkách jsou uvedena základní data o rozložení znaku v našem výzkumném souboru. Více než třetina souboru začínala svou kriminální kariéru ve věku mladistvém a dvě třetiny do věku 19 let.

Tabulka 14 – Rozložení věku v době prvního odsouzení u osob zkoumaného souboru

V1	počet (n)	%	kumulativní %
15 let	14	12,3	12,3
16 let	19	16,7	28,9
17 let	11	9,6	38,6
18 let	21	18,4	57,0
19 let	11	9,6	66,7
20 let	8	7,0	73,7
21 let	2	1,8	75,4
22 let	6	5,3	80,7
23 let	5	4,4	85,1
24 let	3	2,6	87,7
26 let	1	0,9	88,6
27 let	1	0,9	89,5
29 let	1	0,9	90,4
30 let	3	2,6	93,0
31 let	1	0,9	93,9
33 let	1	0,9	94,7
34 let	1	0,9	95,6
35 let	1	0,9	96,5
40 let	1	0,9	97,4
41 let	1	0,9	98,2
42 let	1	0,9	99,1
43 let	1	0,9	100%
celkem	114	100%	

Další tabulka prezentuje souvislost mezi faktorem zahájení kriminální kariéry (v našem případě věk v době prvního soudního projednávání), počtem odsouzení (průměrná hodnota) a průměrnou délkou kariéry (uvedena je také směrodatná odchylka k proměnné délky kariéry). Délka kariéry byla pro potřeby našeho šetření vymezena jako rozdíl mezi posledním odsouzením (datum v opise RT) a prvním odsouzením. Některé charakteristiky kriminální kariéry tříděné podle věku pachatele v době prvního odsouzení a celkového počtu záznamů v rejstříku trestů udávají následující tabulky

Tabulka 15 - Věk počátku (zahájení) a některé dimenze kriminální kariéry

V1	$\Sigma \phi T\check{C}$	počet (n)	ϕ délka kariéry	sd
15 let	8,23	13	15,57 let	7,85
16 let	7,80	20	15,95 let	9,33
17 let	8,36	11	14,31 let	6,55
18 let	5,90	21	12,54 let	9,36
19 let	6,09	11	13,33 let	9,97
20 let	5,38	8	11,57 let	9,86
21 let	8,00	2	6,65 let	2,83
22 let	10,17	6	19,96 let	10,56
23 let	7,60	5	19,21 let	12,86
24 let	9,33	3	13,83 let	7,73
26-29 let	4,67	3	8,57 let	6,45
30-35 let	4,14	7	4,92 let	4,54
40 a více	1,75	4	3,66 let	4,38
celkem		114		

Legenda:

$\Sigma \phi T\check{C}$: průměrný počet odsouzení

n: počet osob

V1: věk v době prvního odsouzení

ϕ délka : průměrná délka kriminální kariéry pachatele (v letech); počítané od prvního do posledního registrovaného odsouzení

sd: směrodatná odchylka (délka kariéry)

Převážnou většinu zkoumaného souboru tvoří osoby s vcelku raným zahájením kriminální kariéry (74 %). Jejich průměrná délka kriminální kariéry se pohybuje mezi 10 a 16 roky. Průměrný počet jejich odsouzení se pohybuje mezi 5 a 9, což může odrážet fakt, že páchají spíše méně závažnou trestnou činností. S přibývajícím věkem počátku kriminální kariéry, zejména od 30 let věku jeví její délka tendenci se snižovat, stejně jako počet odsouzení. To ovšem může být dáno nejen faktem „zlepšování“ prognózy vývoje s pozdějším začátkem kriminální kariéry, nýbrž i tím, že nejsou k dispozici údaje o kariéře celé, tedy i o jejím zakončení.

Následující tabulka zobrazuje celkový počet odsouzení, které osoba „získala“ během své kariéry a některé vybrané proměnné – věk v době posledního odsouzení (V2), věk při zahájení kariéry (V1) a délku kariéry.

Tabulka -16 Celkový počet odsouzení (záznamů v RT) a vybrané dimenze kariéry

Σ TČ	počet (n)	ϕ V2	ϕ V1	ϕ délka kariéry
1	11 (9,65%)	25,65 let	25,65 let	0,00 let
2	12 (10,53%)	29,26 let	24,59 let	4,67 let
3-4	18 (15,79%)	30,75 let	21,82 let	8,93 let
5-9	42 (36,84%)	32,26 let	18,25 let	14,01 let
10-14	24 (21,05%)	40,80 let	19,07 let	21,74 let
15 a více	7 (6,14%)	49,15 let	20,62 let	28,54 let
celkem	114 (100%)			

Σ TČ = celkový počet pravomocných odsouzení

ϕ V 2 = průměrný věk v době posledního odsouzení

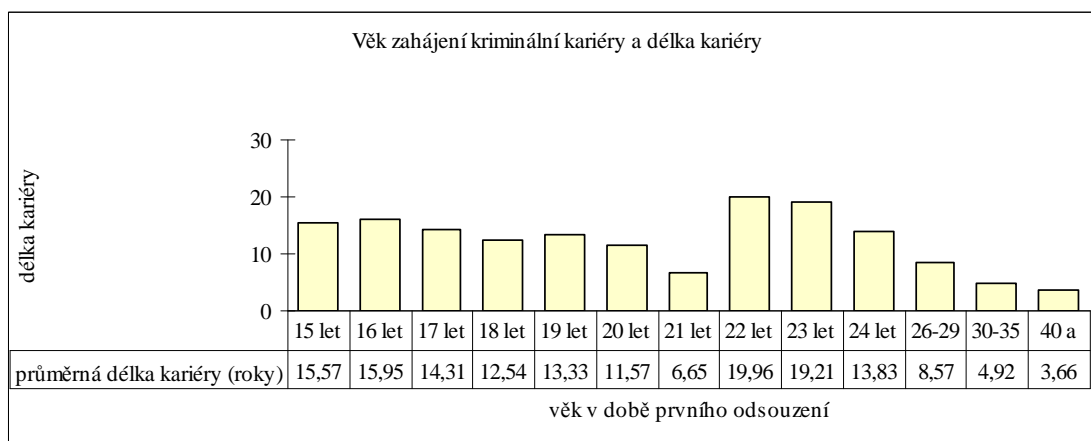
ϕ V 1 = průměrný věk při prvním odsouzení

Pětinu (20,18%) výzkumného souboru tvoří pachatelé s jedním nebo dvěma záznamy a jednu pětinu (21,05%) pachatelé s 10 až 14 záznamy o odsouzení. Průměrná délka kariéry, která je uvedena v posledním sloupci v tabulce je úměrná počtu odsouzení (tj. čím více odsouzení, tím delší kariéra). Věk v prvním odsouzení naznačuje, že osoby, které zahájily svou kriminální kariéru kolem 18 let „disponují“ 5-9 záznamy v RT, zatímco osoby, které zahájily kriminální chování přibližně ve 22 letech, mají tři až čtyři záznamy o odsouzení.

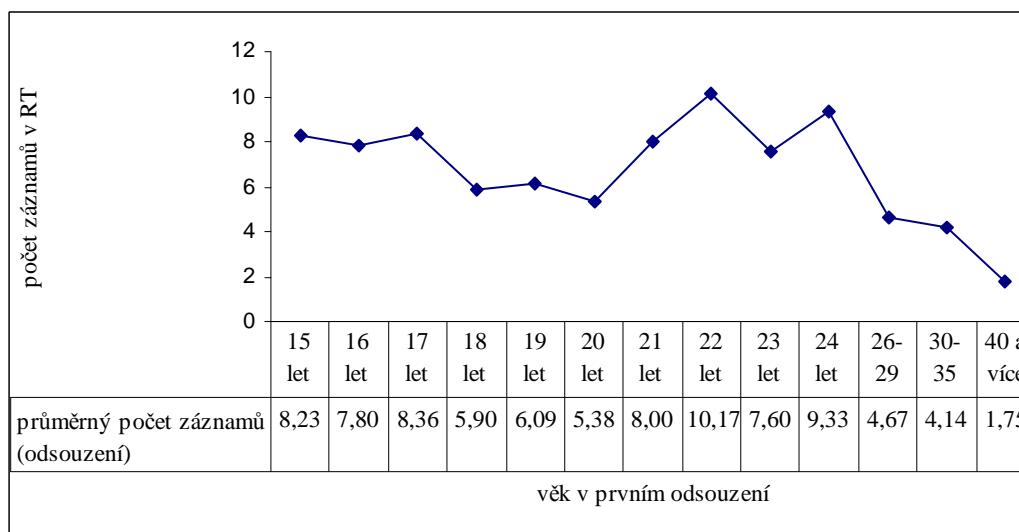
Z tabulky lze vysledovat určitý nárůst celkového počtu odsouzení se snižujícím se věkem počátku kriminální kariéry, což koresponduje s daty z předchozí tabulky. Růst délky kriminální kariéry logicky souvisí s nárůstem celkového počtu odsouzení.

Tyto poznatky potvrzují i následující grafy:

Graf 1 – Věk v době prvního odsouzení a délka kriminální kariéry

Graf 2 – Věk v době prvního odsouzení a celkový počet záznamů v opisu RT

Převládající typ/druh trestné činnosti

Nejčetnějším typem převládající trestné činnosti u osob zkoumaného souboru je bezesporu majetková trestná činnost, následuje násilná. Tyto dvě kategorie dohromady vyčerpávají 92 % variance. Údaj byl zjišťován porovnáním všech trestných činů, za které byla osoba odsouzena, poté byla zvolena skupina kriminálního chování, které byla „nejčetněji obsazena“.

Tabulka 17 – Rozložení typu převládající trestné činnosti u osob zkoumaného souboru

Převládající typ trestné činnosti	počet	%	kumulativní %
1– násilná	37	32,5	32,5
2 – majetková	68	59,6	92,1
5 - klamavá (např. podvod)	2	1,8	93,9
8 - smíšená	3	2,6	96,5
9 - jiná	4	3,5	100,0
celkem	114	100%	

Poznámka: sexuální, mravnostní, hospodářský a nedbalostní typ trestné činnosti byly vypuštěny z důvodu nulových četností

Následující údaje se týkají srovnání proměnných v období „před“ - do roku 1999 (rok, kdy byly všechny osoby výzkumného souboru propuštěny z výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody) a období „po“ (2000-2006), kdy byla sledovaná případná míra recidivy.

Kriminální recidiva - před a po roce 1999

Mezi osobami výzkumného souboru vysoce převládali kriminální recidivisté (85 %), tedy osoby, které již byly pravomocně odsouzeny (k roku 1999). Zbýlých 15 % nastoupilo nepodmíněný výkon trestu po svém prvním odsouzení.

Tabulka 18 – Počet osob výzkumného souboru, které recidivovaly před rokem 1999

Kriminální recidiva do roku 1999	počet osob	%	kumulativní %
0: ne-recidiva	17	14,9	14,9
1: recidiva	97	85,1	100%
celkem	114	100%	

Podíl osob, které po propuštění z VTOS (v období 2000-2006) spáchaly další trestný čin za který byly odsouzeny, se vzhledem k předchozí recidivě (před rokem 1999) snížil téměř o 20 %. Sledované období, ve kterém byla data o „pozdější recidivě“ zjišťovaná, obsáhlo šest let (do konce roku 2006).

Tabulka 19 – Počet osob výzkumného souboru, které recidivovaly v období 2000-2006

Kriminální recidiva 2000-2006	počet osob	%	kumulativní %
0 - nerecidivovaly	37	32,5	32,5
1 - recidivovaly	77	67,5	100,0
celkem	114	100%	

Počet odsouzení před a po roce 1999

Tabulka č. 20 zobrazuje celkový počet odsouzení (záznamů v opisu RT), které byly u pachatelů evidovány před propuštěním z výkonu nepodmíněného trestu v roce 1999.

Více než polovina osob (55,3%) výzkumného souboru měla před rokem 1999 tři a více odsouzení, do VTOS tedy vstupovaly jako multirecidivisté. Dvě třetiny osob (66,7%) mělo pět a méně záznamů v opisu RT. Sedmnáct osob bylo prvoodsouzených.

Tabulka 20 – Míra individuální kriminální recidivy⁴³⁸ (do roku 1999)

Celkový počet odsouzení – do roku 1999	počet	%	kumulativní %
1 - prvoodsouzení vzhledem k roku 1999	17	14,9	14,9
2	20	17,5	32,5
3	14	12,3	44,7
4	15	13,2	57,9
5	10	8,8	66,7
6	9	7,9	74,6
7	5	4,4	78,9
8	2	1,8	80,7
9	4	3,5	84,2
10	4	3,5	87,7
11	2	1,8	89,5
12	3	2,6	92,1
13	3	2,6	94,7
14	2	1,8	96,5
15	3	2,6	99,1
23	1	0,9	100,0
celkem	114	100%	

Další tabulka ukazuje míru recidivy po propuštění z výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody (sledované šestileté období), která je měřena počtem odsouzení (záznamů v opisu RT) u jednotlivých osob zkoumaného souboru po propuštění v roce 1999 do roku 2006.

Tabulka 21 – Míra individuální kriminální recidivy (2000-2006)

Celkový počet odsouzení po propuštění (2000-2006)	počet osob	%	kumulativní %
0 – bez recidivy	37	32,5	32,5
1	29	25,4	57,9
2	19	16,7	74,6
3	14	12,3	86,8
4	7	6,1	93,0
5	1	0,9	93,9
6	4	3,5	97,4
8	2	1,8	99,1
10	1	0,9	100%

⁴³⁸ měřena počtem registrovaných odsouzení u jednotlivých osob zkoumaného souboru, před propuštěním z nepodmíněného výkonu trestu v roce 1999

Celkový počet odsouzení po propuštění (2000-2006)	počet osob	%	kumulativní %
0 – bez recidivy	37	32,5	32,5
1	29	25,4	57,9
2	19	16,7	74,6
3	14	12,3	86,8
4	7	6,1	93,0
5	1	0,9	93,9
6	4	3,5	97,4
8	2	1,8	99,1
10	1	0,9	100%
celkem	114	100%	

Téměř třetina souboru (32,5%) po propuštění v roce 1999 do roku 2006 – podle dostupných úředních záznamů (opis RT) – nerecidivovala. Následná recidiva - tři a více trestů měla jen čtvrtina osob.

Typ recidivy – před a po 1999

Podle zaměření kriminality rozlišuje čtyři typy recidivního chování. *Monotropní* recidiva znamená opakované kriminální jednání stejného druhu (např. zaměření pouze na krádeže); pachatelé tohoto typu se stávají „specialisty svého oboru“. O *homotropní* recidivní chování jde tehdy, kdy se pachatel dopouští dvou nebo více stejnorodých deliktů (např. pouze různých majetkových trestných činů - krádeže, zpronevěry a podvodu) a je tak možné diferencovat jednotlivé skupiny podle trestné činnosti (majetkové, násilné, sexuální aj.). *Ditropní* pachatel se dopouští trestných činů patřících do dvou skupin kriminality (např. majetkové trestné činy – krádež – a násilné trestné činy – ublížení na zdraví a vražda). *Polytropní* recidivní chování znamená spáchání trestných činů, které spadají do více než dvou kategorií (např. žhářství; zpronevěra, podvod; znásilnění; ublížení na zdraví)⁴³⁹

Téměř polovinu kriminálních recidivistů výzkumného souboru charakterizuje ditropní recidiva (podle Yoshimasua), nejčastěji kombinace majetkové a násilné trestné činnosti. Pouze 12 % lze do jisté míry považovat za kriminální specialisty.

⁴³⁹ Yoshimasu,S.: Über die kriminellen Lebenskurven. Ihre Bedeutung und Anwendbarkeit für die kriminalbiologische Forschung und Strafvollzugspraxis. Arch. Psychiat. Nervenkr., 1959, 199,pp.103-119)

Tabulka 22 – Typ kriminální recidivy před rokem 1999

Typ recidivy před rokem 1999	počet	%	kumulativní %
0 - ne recidiva	17	14,9	14,0
1 - monotropní	14	12,3	26,3
2 - homotropní	23	20,2	46,5
3 - ditropní	53	46,5	93,9
4 - polytropní	7	6,1	100%
celkem	114	100%	

Nejčetnější typ následné kriminální recidivy je ditropní a homotropní; takto charakterizované osoby tvoří polovinu souboru

Tabulka 23 – Typ kriminální recidivy v období po roce 1999 (2000-2006)

Typ recidivy (2000-2006)	počet	%	kumulativní %
0 - ne recidiva	39	34,2	34,2
1 - monotropní	13	11,4	45,6
2 - homotropní	28	24,6	70,2
3 - ditropní	30	26,3	96,5
4 - polytropní	4	3,5	100%
celkem	114	100%	

Odsouzení za násilnou trestnou činnost – „před a po 1999“

Téměř dvě třetiny osob (64,9%) zkoumaného souboru mělo, před výkonem nepodmíněného trestu odnětí svobody, ve své kriminální historii alespoň jedno odsouzení za spáchání násilného trestného činu.

Tabulka 24 – Počty osob, které byly odsouzeny za násilnou trestnou činnost (před 1999)

Výskyt „násilí“ před rokem 1999	počet	%	kumulativní %
0 - nepřítomnost odsouzení za násilný trestný čin	40	35,1	35,1
1 – přítomnost odsouzení za násilný trestný čin	74	64,9	100%
celkem	114	100 %	

Odsouzení za násilnou trestnou činnost po propuštění z výkonu trestu v roce 1999 do konce roku 2006 (období šesti let) se vyskytlo pouze u cca pětiny (21,%) zkoumaných osob; viz. tabulka níže.

Tabulka 25 – Počty osob, které byly odsouzeny za násilnou trestnou činnost (2000-2006)

Výskyt „násilí“ po propuštění (2000-2006)	počet osob	%	kumulativní %
0 – nepřítomnost odsouzení za násilný trestný čin	90	78,9	78,9
1 - přítomnost odsouzení za násilný trestný čin	24	21,1	100%
celkem	114	100%	

10.2. Rozdíly mezi podsoubory osob, které po propuštění recidivovaly a nerecidivovaly

V další části statistického zpracování dat byly zjišťovány rozdíly v typu kriminální recidivy (podle Yoshimasua⁴⁴⁰) před propuštěním v roce 1999 a druhu převládající trestné činnosti obecně mezi podsoubory osob, které recidovaly a osob u kterých po propuštění z VTOS k recidivě nedošlo (v letech 2000-2006). Rozdíly byly zjišťovány prostřednictvím testového kritéria chí-kvadrát χ^2 .⁴⁴¹

Byl zjištěn statisticky významný rozdíl mezi oběma skupinami (podsoubory) v proměnné „typ recidivy před propuštěním“ ($\chi^2 = 12,353$; $df = 4$; $p = 0,015$)⁴⁴². U pachatelů, kteří byli po propuštění opět odsouzeni (recidovali) významně převládal ditropní typ kriminální recidivy (nejčastěji majetková a jiná, např. drogová nebo násilná nebo sexuální trestná činnost).

Dále byl zjištěn statisticky vysoce významný rozdíl mezi oběma skupinami v proměnné „druh převládající trestné činnosti“ ($\chi^2 = 14,766$; $df = 2$; $p = 0,001$). Osoby, které po propuštění v roce 1999 zrecidivovaly, vysoce významně častěji páchaly majetkovou a méně často násilnou trestnou činnost. Proměnná „druh převládající trestné činnosti“ byla transformována do tří kategorií: „násilí“, „majetek“ a „ostatní“ v důsledku velmi nízkých četností jiných druhů trestné činnosti.

Rozdíl mezi proměnnou „typ recidivy“ a „druh převládající trestné činnosti“ spočíval v ohledu jednak na druh trestné činnosti, jednak na poměr jednotlivých trestných činů k celkovému množství spáchaných deliktů. Kategorie „ditropní typ recidivy“ sama o sobě nevypovídá o skladbě spáchaných činů, ani o jejich poměru.

Závěrem lze konstatovat, že častěji recidivují osoby, v jejichž kriminální kariéře obecně, tj. bez ohledu na dobu spáchání deliktu, převládá majetková trestná činnost, a osoby, které k majetkové kriminalitě „přidávají“ ještě některý z dalších druhů deliktů.

⁴⁴⁰ Podle zaměření kriminality rozlišuje čtyři typy recidivního chování. *Monotropní* recidiva znamená opakované kriminální jednání stejného druhu (např. zaměření pouze na krádeže); pachatelé tohoto typu se stávají „specialisty svého oboru“. O *homotropní* recidivní chování jde tehdy, kdy se pachatel dopouští dvou nebo více stejnorodých deliktů (např. pouze různých majetkových trestných činů - krádeže, zpronevěry a podvodu) a je tak možné diferencovat jednotlivé skupiny podle trestné činnosti (majetkové, násilné, sexuální aj.). *Ditropní* pachatel se dopouští trestných činů patřících do dvou skupin kriminality (např. majetkové trestné činy - krádež - a násilné trestné činy - ublížení na zdraví a vražda). *Polytropní* recidivní chování znamená spáchání trestných činů, které spadají do více než dvou kategorií (např. Zhářství; zpronevěra, podvod; znásilnění; ublížení na zdraví) (Yoshimasu, S.: Über die kriminellen Lebenskurven. Ihre Bedeutung und Anwendbarkeit für die kriminalbiologische Forschung und Strafvollzugspraxis. Arch. Psychiat. Nervenkr., 1959, 199, pp.103-119)

⁴⁴¹ pozn.: χ^2 odpovídá na otázku, jsou li rozdíly mezi empirickým a teoretickým rozložením četností náhodné či nikoli; z chí-kvadrátu se dozvíme, zda nějaký vztah mezi proměnnými existuje (tj. zda se liší četnosti pozorované a četnosti očekávané za předpokladu, že proměnné jsou nezávislé)

⁴⁴² χ^2 – hodnota testovacího kritéria; df – stupně volnosti, p – pravděpodobnost

10.3. Vztahy mezi sledovanými charakteristikami ve výzkumném souboru

Věk v době prvního odsouzení záporně koreluje⁴⁴³ prakticky se všemi zkoumanými charakteristikami.

Věk v době prvního odsouzení

statisticky **vysoce významně záporně** koreluje s:

- množstvím odsouzení po propuštění v roce 1999; $r = -0,259$, $p = 0,001$
- celkovým množstvím odsouzení; $r = -0,258$, $p = 0,006$
- recidivou před propuštěním; $r = -0,270$; $p = 0,004$
- recidivou po propuštění; $r = 0,320$; $p = 0,001$ a

statisticky **významně záporně** s:

- násilným trestným činem po propuštění; $r = -0,189$; $p = 0,044$

Nepřekvapují statisticky vysoce **významně kladné** korelace proměnné „**celkové množství/počet odsouzení**“ se znaky „recidiva před propuštěním“, „recidiva po propuštění“, „množství odsouzení před propuštěním“ a „množství/počet odsouzení po propuštění.“ Tyto znaky totiž tvoří její obsah.

Navíc proměnná statisticky **vysoce významně** koreluje se znakem „porušení uložené povinnosti“, měřeným výskytem trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 TZ; $r = 0,271$, $p = 0,004$.

Výskyt násilného trestného činu po propuštění statisticky **vysoce významně kladně** koreluje s:

- recidivou po propuštění; $r = 0,358$, $p = 0,000$ a
- množstvím odsouzení po propuštění; $r = 0,243$, $p = 0,009$

Nebyla zjištěna statisticky významná korelace s výskytem násilí před sledovaným rokem (propuštěním); $r = 0,154$, $p = 0,101$.

Recidiva po propuštění statisticky **vysoce významně kladně** koreluje s:

- recidivou před propuštěním; $r = 0,288$, $p = 0,002$

a **významně** s porušením uložené povinnosti; $r = 0,185$, $p = 0,049$.

443 Pearsonův korelační koeficient (r) vyjadřuje míru asociace – vztahu mezi proměnnými; absolutní hodnota koeficientu vyjadřuje sílu (těsnost) vztahu; znaménko (+ nebo -) směr vztahu; rozsah -1 až +1. Sám o sobě je deskriptivní statistikou, ale podobně jako u ostatních měř asociace je možno spočítat statistickou významnost.

10.4. Rozložení proměnných/prediktorů ve zkoumaném souboru

Původní výběr prediktorů byl nakonec změněn. Dvě původně vybrané proměnné – „konec VTOS“ a „zvlášť rychle vznikající recidiva“ nebylo možno do analýz zařadit, protože z dostupných zdrojů nebylo možné data jednoznačně identifikovat. Stejně tak se nepodařilo v konkrétních případech dostatečně spolehlivě zjistit přítomnost „porušení podmínky ve zkušební době“, a proto byla proměnná PuP omezena jen na výskyt trestného činu **maření výkonu úředního rozhodnutí** podle § 171 TZ. Původní výběr byl doplněn o proměnnou „**krádež vloupáním v kriminální anamnéze**“, neboť řada zahraničních výzkumů ji uvádí jako „silný“ prediktor budoucí recidivy. Do analýz vstoupila data 18 proměnných – potenciálních prediktorů (tab. 26)

Tabulka –26 Přehled prediktorů zařazených do analýzy dat

č.	proměnná/prediktor	značka/kód
1.	Pohlaví	P
2.	Věk	V
3.	Věk pachatele v době prvního odsouzení	V1
4.	Hlavní trestný čin, za který byl pachatel poprvé odsouzen	TC 1
5.	První uložený trest nepodmíněný	Tr 1
6.	První trestný čin ve spolupachatelství	Sp 1
7.	První odsouzení za více trestných činů	STC 1
8.	Počet odsouzení ve věku 15 až 18 let	STrm
9.	Převládající druh trestné činnosti ve věku 15 – 18 let	DTCm
10.	Věk v době posledního odsouzení	V 2
11.	Celkový počet pravomocných odsouzení	STC
12.	Násilí v kriminální anamnéze	Ag
13.	Sexuálně motivovaná trestná činnost v anamnéze	Sex
14.	Porušení uložené povinnosti – maření výkonu úředního rozhodnutí	PuP
15.	Spolupachatelství v kriminální kariéře	SpO
16.	Multirecidiva	Reci M
17.	Copas míra	Cop

18.	Přítomnost trestného činu „krádeže vloupáním“ v kriminální anamnéze	Vloup
-----	--	-------

K jednotlivým proměnným:

Pohlaví - P

Ve zkoumaném souboru jednoznačně převládají muži (95 %). Rozložení znaku v souboru je uvedeno v tabulce níže.

Tabulka 27 – Rozložení prediktoru – pohlaví (P) ve zkoumaném souboru

P	počet (n)	%	kumulativní %
1-muž	108	94,7	94,7
2-žena	6	5,3	100,0
celkem	114	100%	

Věk – V

Pokud jde o rozložení proměnné – věk v době posuzování (V)⁴⁴⁴, pak průměrný věk činil 31,4 let a směrodatná odchylka byla 10,2 let, modus (nejčastější hodnota) byl 23 let. Nejnižší věk byl 16 let a nejstaršímu propuštěnému bylo 54 let. Podíl osob ve věku 15 – 35 let činí v celém souboru 70 % a polovině propuštěných osob (našeho výzkumného souboru) nebylo v době propuštění více jak třicet let (viz. tabulka č. 28 - kumulativní %)

Tabulka 28 – Věk v době propuštění (v roce 1999)

V	počet (n)	kumulativní %
16 let	1	0,88%
17 let	2	2,63%
18 let	5	7,02%
19 let	3	9,65%
20 let	6	14,91%
21 let	3	17,54%
22 let	4	21,05%
23 let	8	28,07%
24 let	4	31,58%
25 let	5	35,96%
26 let	3	38,60%
27 let	2	40,35%
28 let	5	44,74%
29 let	5	49,12%

⁴⁴⁴ počítáno k datu propuštění z nepodmíněného trestu odnětí svobody (rok 1999)

30 let	4	52,63%
31 let	4	56,14%
32 let	4	59,65%
33 let	6	64,91%
34 let	4	68,42%
35 let	4	71,93%
36 let	2	73,68%
37 let	3	76,32%
38 let	1	77,19%
39 let	2	78,95%
40 let	1	79,82%
41 let	0	79,82%
42 let	2	81,58%
43 let	1	82,46%
44 let	3	85,09%
45 let	1	85,96%
46 let	1	86,84%
47 let	2	88,60%
48 let	3	91,23%
49 let	2	92,98%
50 let	1	93,86%
51 let	2	95,61%
52 let	0	95,61%
53 let	4	99,12%
54 let	1	100,00%
celkem	114	

Nejčetněji zastoupená věková skupina (období po pěti letech) v době posuzování je 21-25 let a také 31-35 let. (tabulka č.29).

Tabulka 29- Rozložení věku (věková pásma) v době posuzování

V - věková pásma	počet (n)	%
15-20 let	17	14,91%
21-25 let	24	21,05%
26-30 let	19	16,67%
31-35 let	22	19,30%
36-40 let	9	7,89%
41-45 let	7	6,14%
46-50 let	9	7,89%
51-54 let	7	6,14%
celkem	114	100%

Věk pachatele v době prvního odsouzení – V1

Tato proměnná byla již zmíněná v předchozí kapitole, při charakteristice výzkumného souboru. Zde uvádíme rozložení znaku podle věkových pásem, jak jsou vymezena v návrhu instrumentu. Téměř 90 % všech zkoumaných osob započalo svou – úředně registrovanou – kriminální kariéru ve věku do 24 let.

Tabulka 30 – Rozložení věku – podle pásem – pachatele v době prvního odsouzení

V1	počet	%	kumulativní %
1(0-15 let)	14	12,3	12,3
2 (16-18 let)	51	44,7	57,0
3 (19-24 let)	35	30,7	87,7
4 (25-30 let)	6	5,3	93,0
5 (31-35 let)	4	3,5	96,5
6 (36-40 let)	1	,9	97,4
7 (41 a více let)	3	2,6	100,0%
celkem	114	100%	

Trestná činnost při prvním odsouzení - TČ 1

Majetkové a násilné trestné činy patřily mezi nejběžnější důvody pro uložení prvního odsouzení. V kategorii „jiný druh trestného činu“ jsou zahrnuty zejména vojenské trestné činy a některé přečiny. Chybějící kategorie měly nulové četnosti

Tabulka 31 – Rozložení proměnné hlavní trestný čin (druh), za který byl pachatel poprvé odsouzen

TC1	počet	%	kumulativní %
1	32	28,1	28,1
2	37	32,5	60,5
3	1	,9	61,4
5	8	7,0	68,4
7	2	1,8	70,2
8	4	3,5	73,7
9	30	26,3	100,0
celkem	114	100%	

Legenda: 1 = násilí; 2 = majetek; 3 = sexuálně motivované tr. činy; 4 = mravnostní; 5 = klamavé jednání; 6 = ekonomická; 7 = nedbalostní; 8 = drogy; 9 = jiný

Při prvním odsouzení uložen nepodmíněný trest odnětí svobody - Tr1

První sankcí u dvou pětín souboru (40,4 %) byl nepodmíněný⁴⁴⁵ trest odnětí svobody. To naznačuje mimo jiné i fakt, že řada pachatelů začíná svou kriminální kariéru relativně závažným deliktem.

Tabulka 32 – Rozložení proměnné „první trest nepodmíněný“

Tr1	počet	%	kumulativní %
0 - ne	68	59,6	59,6
1 – ano	46	40,4	100%
celkem	114	100%	

První odsouzení ve spolupachatelství - Sp1

Pouze u 7 pachatelů (6 %) bylo první soudní projednávání jejich kriminálního jednání kvalifikováno „ve spolupachatelství“⁴⁴⁶. U pěti z nich (tj. 83 % ze sedmi osob) toto první odsouzení proběhlo ve věku 15 let.

Drtivá většina (93,9 %) v našem výzkumném souboru zahájila páchaní trestné činnosti samostatně, a pokud ne, pak skupinová trestná činnost je typická pro mladé jedince.

Tabulka 33 – Rozložení znaku „první trestný čin ve spolupachatelství“

Sp1	počet	%	kumulativní %
0-ne	107	93,9	93,9
1-ano	7	6,1	100%
celkem	114	100%	

První odsouzení – počet trestných činů – STC1

První odsouzení bylo u téměř dvou třetin osob uloženo za spáchání jednoho trestného činu.

⁴⁴⁵ Soothill a kol. (Soothill, K., Ackerley, E., Francis, B.: Profiles of crime recruitment—Changing patterns over time. British Journal of Criminology, 44, 2004, pp. 401-418; p.401) upozorňují na význam dvou momentů, které výrazně definují vývoj kariéry jedince. Jde o proměnné „být odsouzen“ a uložení „nepodmíněný trest odnětí svobody“.

⁴⁴⁶ v opisu RT uveden §9odst.2 (Byl-li trestný čin spáchán společným jednáním dvou nebo více osob, odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama (spolupachatelé)).

Tabulka 34 – Rozložení znaku „první odsouzení za více trestných činů“

STC1	počet	%	kumulativní %
1	73	64,0	64,0
2	28	24,6	88,6
3	13	11,4	100%
celkem	114	100%	

Legenda: 1 = odsouzen za jeden trestný čin
 2 = odsouzen za dva trestné činy
 3 = odsouzen za tři a více trestných činů

Počet odsouzení (ve věku 15-18 let) - STrm

Tři pětiny (59,6%) pachatelů, z našeho výzkumného souboru, nebylo soudem registrováno ve věku mladistvém. Ve věku mladistvém recidivuje téměř 20 % pachatelů. Z celkového počtu odsouzených ve věku mladistvém (46 osob) recidivuje alespoň jednou 48 % osob.

Tabulka 35 – Rozložení znaku „počet odsouzení ve věku 15 – 18 let“

STrm	počet	%	kumulativní %
0 - žádné	68	59,6	59,6
1	24	21,1	80,7
2	10	8,8	89,5
3	10	8,8	98,2
4	2	1,8	100%
celkem	114	100%	

Druh trestné činnosti (ve věku 15-18 let) - DTCm

Více než polovina souboru nebyla trestána před dovršením plnoletosti. U trestaných ve věku mladistvém jednoznačně převládala majetková a násilná trestná činnost (z 80 %).

Tabulka 36 – Rozložení proměnné „převládající druh trestné činnosti ve věku 15 – 18 let“

DTCm	počet	%	kumulativní %
0	68	59,6	59,6
1	15	13,2	72,8
2	22	19,3	92,1
5	3	2,6	94,7
8	2	1,8	96,5
9	4	3,5	100,0

DTCm	počet	%	kumulativní %
0	68	59,6	59,6
1	15	13,2	72,8
2	22	19,3	92,1
5	3	2,6	94,7
8	2	1,8	96,5
9	4	3,5	100,0
celkem	114	100,0	

Legenda: 1 = násilí; 2 = majetek; 3 = sexuálně motivované tr. činy; 4 = mravnostní; 5 = klamavé jednání; 6 = ekonomická; 7 = nedbalostní; 8 = drogy; 9 = jiný

pozn.: chybějící kategorie měly nulové četnosti

Věk v době posledního odsouzení – V2

Pokud jde o věk v době posledního odsouzení (před rokem 1999), pak průměr činil 29,1 let (sd = 9,6 let). Modusový věk byl 18 let. Rozpětí věku v době posledního odsouzení bylo v našem výzkumném souboru mezi 16 a 52 lety. 12 % pachatelů bylo ve věku mladistvém, 29 % ve věku 19 – 24 let a 15 % nad 40 let.

Počet odsouzení - STC

Pokud jde o rozsáhlou kriminální kariéru, zjišťovanou prostým součtem odsouzení, pak pouze necelých 10 % představují prvopachatelé (oficiální) a 70 % multirecidivisté (s 3 a více záznamy o odsouzení). Téměř 5 % pachatelů v průběhu svého života bylo 15 a vícekrát odsouzeno (tabulka 38).

Tabulka 37 – Rozložení proměnné „celkový počet pravomocných odsouzení“

STC	počet (n)	%	kumulativní %
1 – jedno odsouzení	11	9,6	9,6
2 – dvě odsouzení	12	10,5	20,2
3 – tři odsouzení	12	10,5	30,7
4 – čtyři odsouzení	6	5,3	36,0
5 – pět odsouzení	9	7,9	43,9
6 – šest odsouzení	14	12,3	56,1
7 – sedm odsouzení	7	6,1	62,3
8 – osm odsouzení	7	6,1	68,4
9 – devět odsouzení	5	4,4	72,8
10 – deset odsouzení	5	4,4	77,2

11 – jedenáct ods.	6	5,3	82,5
12 – dvanáct ods.	4	3,5	86,0
13 – třináct ods.	5	4,4	90,4
14 - čtrnáct ods.	4	3,5	93,9
15 – patnáct ods.	2	1,8	95,6
16 – šestnáct ods.	2	1,8	97,4
17 – sedmnáct ods.	1	0,9	98,2
19 – devatenáct ods.	1	0,9	99,1
25 – dvacet pět ods.	1	0,9	100%
celkem	114	100%	

Násilí v kriminální historii - Ag

Odsouzení za alespoň jeden trestný čin násilné povahy měly v kriminální anamnéze téměř dvě třetiny pachatelů zkoumaného souboru.

Tabulka 38 – Rozložení znaku „násilí v kriminální anamnéze“

Ag	počet	%	kumulativní %
0-ne	40	35,1	35,1
1-ano	74	64,9	100%
celkem	114	100%	

Sexuálně motivovaná trestná činnost v kriminální historii - Sex

Sexuálně motivovaná trestná činnost, reprezentovaná trestnými činy znásilnění podle § 241 TZ a pohlavního zneužívání podle § 242 TZ, je mezi osobami zkoumaného souboru velmi vzácná. Samozřejmě nelze vyloučit, že i jiné trestné činy, zpravidla ty, které bývají řazeny k násilným, např. vražda, ublížení na zdraví apod. nebo výtržnictví, mohou být takto motivovány, nicméně hlavní zdroj výzkumných dat (RT) tyto informace neobsahuje.

Tabulka 39 – Rozložení znaku „sexuálně motivovaná trestná činnost v kriminální anamnéze“

Sex	počet	%	kumulativní %
0- nepřítomnost znaku	111	97,4	97,4
1-přítomnost znaku	3	2,6	100%
celkem	114	100%	

Maření výkonu úředního rozhodnutí – PuP (§171)

Selhání při plnění zákonem uložených povinností má podle řady autorů významnou prediktivní hodnotu. K takovým selháním nepochybně patří maření výkonu úředního

rozhodnutí (podle § 171 TZ) a selhání v průběhu zkušební doby u podmíněného trestu. To platí dvojnásob, selhává-li pachatel v průběhu svého vývoje opakovaně.

Z celkového počtu 17 pachatelů – multirecidivistů, kteří představují téměř 15 % souboru, bylo v průběhu své kriminální kariéry odsouzeno za maření výkonu úředního rozhodnutí 8 osob jednou, 6 osob 2krát, jedna 3třikrát, jedna 5krát a jedna 8krát. Posledně zmíněnou osobu lze cum grano salis považovat za „specialistu“ v této trestné činnosti, neboť kromě uvedené trestné činnosti byl jednou odsouzen za podvod a podruhé za krádež v souběhu s porušováním domovní svobody.

Porušení uložené povinnosti bylo nakonec zjišťováno pouze přítomností trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 TZ. Další kategorií této proměnné by mělo být i „porušení podmínky“ ve zkušební době. K jejímu zahrnutí však nebyla k dispozici spolehlivá data. Celkově 15 % osob bylo ve své kriminální kariéře alespoň jednou odsouzeno za uvedený trestný čin.

Počty osob, které byly ve své kriminální kariéře (podle úředních záznamů) odsouzeny též za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 TZ, jsou uvedeny v následující tabulce.

Tabulka 40 – Rozložení proměnné „porušení uložené povinnosti“ (§171)

PuP	počet osob	%	kumulativní %
0 - nepřítomnost znaku	97	85,1	85,1
1 - přítomnost znaku	17	14,9	100%
celkem	114	100%	

Spolupachatelství v kriminální historii – SpO

Tři pětiny pachatelů z výzkumného souboru (62,3%) během své kriminální kariéry nebylo odsouzeno ve spolupachatelství. Srovnání tabulky níže (č. 41) a údajů k výskytu spolupachatelství při prvním odsouzení (tab.30) by mohlo naznačovat, že „spolupachatelství“⁴⁴⁷ má tendenci se objevovat až později v kriminální kariéře. Určitý vliv na to nepochybně může mít i samotný výkon trestu odnětí svobody, v jehož průběhu se odsouzený seznamuje se spoluvězni, navazuje s nimi vztahy, někdy přátelské a – velmi pravděpodobně – často „pracovní.“

Tabulka 41– Rozložení proměnné „spolupachatelství v kriminální anamnéze“

SpO	počet	%	kumulativní %
0 - nepřítomnost znaku	71	62,3	62,3
1 – přítomnost znaku	43	37,7	100,0
celkem	114	100,0	

⁴⁴⁷ V opisu RT uveden §9odst.2 (Byl-li trestný čin spáchán společným jednáním dvou nebo více osob, odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama (spolupachatelé)).

Multirecidiva - reciM

U více než dvou třetin osob výzkumného souboru zjištěny víc jak tři (včetně) záznamy o odsouzení (≥ 3); pro potřeby našeho šetření je lze označit za multirecidivisty.

Tabulka 42 – Rozložení znaku „multirecidiva“

ReciM	počet	%	kumulativní %
0 – ne	23	20,2	20,2
1 - ano	91	79,8	100,0
celkem	114	100,0	

Copas

„Copas skór“⁴⁴⁸ je některými, zejména britskými, autory považován za významný prediktor budoucí kriminální recidivy⁴⁴⁹. Z tohoto důvodu byl zařazen do výběru prediktorů i v této studii. Jeho formát je poněkud nešťastný, neboť je uváděn v desetinných číslech. Průměrná hodnota „Copas skóru“ činila u zkoumaného souboru 0,27 (sd = 0,133, modus činil 0,1 a skór se pohyboval v rozpětí od 0,09 po 0,72).

Krádež vloupáním - Vloup⁴⁵⁰

Přítomnost trestného činu krádeže vloupáním (*burglary*) bývá v anglosaské literatuře považována za významný prediktor budoucí kriminální recidivy. To může být způsobeno „psychologickými“ okolnostmi jeho spáchání. Krádež vloupáním nebývá zpravidla impulzivním, nepřipravovaným trestným činem. K jeho spáchání je často zapotřebí i speciální technické vybavení, např. na rozlamování zámků apod. Příprava tohoto trestného činu bude – často více než u jiných deliktů – pravděpodobně souviset s pachatelovým odhodláním věnovat

⁴⁴⁸ Pozn.: míra užívána v predikčním instrumentu OGRS (Offender Group Reconviction Score) ve Velké Británii. „Copas míra“ je vyjádřena zlomkem, kde v čitateli je počet-suma odsouzení/záznamů v opisu RT a ve jmenovateli je uvedena délka kriminální kariéry v letech +10; tedy pachatel s pěti odsouzeními během pěti let (mezi prvním a aktuálním odsouzením) bude mít vyšší míru odsouzení než pachatel s pěti odsouzeními během deseti let.

⁴⁴⁹ Taylor, R.: Predicting reconvictions for sexual and violent offences using the revised offender group reconviction scale. Home Office Research Findings No.104. London 1999

⁴⁵⁰ zjišťovaná souběhem trestných činů krádeže a porušování domovní svobody podle §§ 247 a 238 TZ; pro tento trestný čin nemá náš trestní zákon samostatnou skutkovou podstatu a nelze jej tedy v opisu RT přímo zjistit.

se trestné činnosti a určitou psychickou kriminální „přípravou.“ Tento trestný čin nebývá typicky situačně podmíněn.

Tabulka 43– Rozložení znaku „krádež vloupáním“

vloup	počet	%	kumulativní %
0-ne	69	60,5	60,5
1-ano	45	39,5	100%
celkem	114	100%	

Způsob jeho zjišťování v prezentované studii byl komplikován faktem, že v českém trestním zákoně není tomuto deliktu věnováno samostatné ustanovení, a není tudíž vykazován hlavním zdrojem výzkumných dat (RT). Autoři studie proto použili označení „vloupání“ pro souběh trestných činů krádeže podle § 247 TZ a porušování domovní svobody podle § 238 TZ. V tomto smyslu je termín „vloupání“ chápán.

10.5. Rozdíly mezi podsoubory - R a nonR

Výzkumný soubor 114 osob propuštěných v roce 1999 z výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody byl rozdělen na podsoubor těch osob, které po propuštění (do konce roku 2006) **recidivovaly (R)** a osob, které **nezrecidivovaly (nonR)**⁴⁵¹. Proměnná, která dělí výzkumný soubor na oba podsoubory je označena „rp“ (recidiva po propuštění). Poté byly testovány hypotézy o rozdílech rozložení χ^2 mezi oběma podsoubory u jednotlivých prediktorů. Přitom bylo nutno některé proměnné transformovat sloučením variant s nízkými četnostmi. Transformované prediktory byly označeny přidáním „t“ do jejich názvu.

Tabulka 44 – Rozdíly mezi podsoubory **R** a **nonR** ve vybraných prediktorech

Prediktor	χ^2	df	p
V1t	11,315	3	0,010
TC1t	10,763	3	0,013
STrmt	10,623	2	0,005
DTCmt	13,101	3	0,004
Tr1	2,413	1	0,120
P	3,381	1	0,066

Legenda:

- χ^2 – hodnota testovacího kritéria; df – stupně volnosti, p – pravděpodobnost
- V1t = věk pachatele v době prvního odsouzení
- TC1t = hlavní trestný čin, za který byl pachatel poprvé odsouzen
- STrmt = počet odsouzení ve věku 15 – 18 let

⁴⁵¹ pozn.: některé charakteristiky („před a po“) jsme uvedli již v předchozí části textu

DTCmt = převládající druh trestné činnosti ve věku 15 – 18 let

Tr1 = první uložený trest nepodmíněný

P = pohlaví pachatele

Ve třech ze šesti testovaných prediktorů byly zjištěny statisticky vysoce významné rozdíly mezi podsoubory (V1t, STrmt, DTCmt), v jednom statisticky významný rozdíl (TC1t) a ve dvou případech se podsoubory statisticky významně nelišily (Tr1 a P).

Recidivisté (R) bývají statisticky vysoce významně častěji poprvé trestáni ve věku 15 – 18 let, významně častěji bývají poprvé odsouzeni zejména za majetkový trestný čin (zatímco nerecidivisté /nonR/ významně častěji zejména za násilný trestný čin), vysoce významně bývají jednou a častěji soudně trestáni ve věku 15 – 18 let a vysoce významně u nich v tomto věku převládá majetková trestná činnost (zatímco nerecidivisté /nonR/ bývají vysoce významně méně často v tomto věku trestáni). V proměnné „pohlaví“ a „první uložený trest nepodmíněný“ nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly mezi oběma podsoubory.

Tabulka 45 - Rozdíly mezi podsoubory R a non R ve vybraných prediktorech

Prediktor	χ^2	df	p
Sp1	0,368	1	0,544
STC 1	0,663	2	0,718
Ag	0,170	1	0,680
PuP	3,902	1	0,048
SpO	8,242	1	0,004
ReciM	39,040	1	0,000
Vloup	15,452	1	0,000

Legenda:

χ^2 – hodnota testovacího kritéria ; df – stupně volnosti ; p – pravděpodobnost

Sp1 = první odsouzení ve spolupachatelství

STC 1 = první odsouzení uloženo za více trestných činů

Ag = násilí v kriminální anamnéze

PuP = porušení uložené povinnosti

SpO = spolupachatelství v kriminální anamnéze

ReciM = multirecidiva

Vloup = vloupání v kriminální anamnéze

Oba podsoubory se statisticky vysoce významně odlišují v proměnné „multirecidiva“, „vloupání v kriminální anamnéze“ a „spolupachatelství v kriminální anamnéze“ a významně častěji v proměnné „porušení uložené povinnosti.“ Osoby podsouboru R (recidivisté ve sledovaném období) se ve srovnání s osobami podsouboru nonR vysoce významně častěji dopouštějí tří a více trestných činů, vysoce významně častěji bývají odsuzováni za krádež v souběhu s porušováním domovní svobody (§§ 247 a 238 TZ) a vysoce významně častěji „spolupracují“ se spolupachateli. Významně častěji bývají odsuzováni též za maření výkonu úředního rozhodnutí. Osoby souboru R – ve srovnání s nonR – nepáchají častěji svůj první trestný čin se společníky, ani jejich první trest nebývá ukládán v souvislosti s více trestnými činy. Nemívají častěji v kriminální anamnéze násilí.

10.6. Vzájemné vztahy mezi prediktory

V následujících tabulkách jsou uváděny pouze statisticky významné korelace mezi prediktory. Nevýznamné uváděny nejsou.

Podle odborné literatury věk pachatele v době prvního odsouzení představuje jeden z „nejsilnějších“ prediktorů budoucí kriminální recidivy.

Tabulka 46 – Korelace proměnné „věk pachatele v době prvního odsouzení“ (V 1) s ostatními prediktory

Prediktor	Pearsonovo r	p
STrm	-0,547	0,000
STC	-0,263	0,005
SpO	-0,289	0,002
ReciM	-0,402	0,000
Rp suma	-0,259	0,005

Legenda:

STrm = počet odsouzení ve věku 15 – 18 let

STC = celkový počet pravomocných odsouzení

SpO = spolupachatelství v kriminální anamnéze

ReciM = multirecidiva

Rp suma = počet odsouzení po sledovaném roce 1999 (2000-2006)

p = hladina významnosti

r = koeficient korelace

Všechny v tabulce uvedené korelace věku jsou záporné a statisticky vysoce významné. Znamená to, že čím dříve pachatel začíná se svou kriminální kariérou (úředně registrovanou), tím více má záznamů v trestním rejstříku (odsouzení), a to jako mladistvý i obecně, tím pravděpodobněji bude páchat trestnou činnost ve spolupachatelství, tím pravděpodobněji jej bude možno označit za multirecidivistu a tím pravděpodobněji bude mít více záznamů v RT (odsouzení) i v budoucnosti. Nepřekvapují vysoce významné pozitivní korelace věku v době prvního odsouzení, věku v době posledního odsouzení a věku v době „posuzování.“ Je to dáno jejich logickou vzájemnou souvislostí, a proto nejsou uváděny.

Tabulka 47 – Korelace proměnné „počet odsouzení 2000-2006“ (rp suma) s prediktory

Prediktor	Pearsonovo r	p
V	-0,259	0,005
Tr1	-0,201	0,032
STrm	0,260	0,005
V2	-0,241	0,010
STC	0,437	0,000
PuP	0,340	0,000
SpO	0,289	0,000
ReciM	0,409	0,000
Vloup	0,453	0,000

Legenda:

V = věk v době „posuzování“
Tr1 = první uložený trest nepodmíněný
STrm = počet odsouzení ve věku mladistvém
V2 = věk v době posledního odsouzení
STC = celkový počet pravomocných odsouzení
PuP = porušení povinnosti
SpO = spolupachatelství v kriminální anamnéze
ReciM = multirecidiva
Vloup = „krádež vloupáním“

Prakticky všechny v tabulce uvedené korelace, s výjimkou „nepodmíněného trestu ve věku 15 – 18 let“, jsou statisticky vysoce významné. Statisticky významná negativní korelace míry budoucí recidivy (zjišťovaná počtem odsouzení po roce 1999) s proměnnou „Tr1“ naznačuje, že vyšší míra budoucí kriminální recidivy může souviset s určitým „otužováním“ vůči trestu, způsobeným mírnějším přístupem justice k „začínajícím“ pachatelům. To naznačuje i vysoce významná negativní korelace této proměnné se znakem „multirecidiva“ ($r = -0,388$; $p = 0,000$). Vysoce významné negativní korelace „věkových“ proměnných (V, V1, V2) s očekávanou budoucí recidivou odrážejí předpoklad souvislosti dřívějšího začátku kriminální kariéry s kriminální recidivou. Jiný obecný předpoklad souvislosti budoucí kriminální recidivy s předchozí kriminální recidivou potvrzují vysoce významné pozitivní korelace proměnné „rp suma“ se znaky „STrm“, „STC“ a „ReciM.“ Vysoce významná pozitivní korelace „ReciM“ a „STC“ je dána konstrukcí obou proměnných ($r = 0,574$; $p = 0,000$). Zbývající vysoce významné pozitivní korelace naznačují vyšší pravděpodobnost budoucí kriminální recidivy s výskytem odsouzení za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 TZ, odrážející tendenci recidivního pachatele k nedostatečnému respektu norem a sankcí za jejich porušení, dále vyšší pravděpodobnost budoucí recidivy s přítomností odsouzení za „souběžné“ trestné činy krádeže podle § 247 TZ a porušování domovní svobody podle § 238 TZ (proměnná „vloup“) a konečně vyšší pravděpodobnost budoucí recidivy s páchaním trestných činů ve skupině, tedy se spolupachatelem či spolupachateli (proměnná „SpO“).

„Copas míra“, jejíž úlohu v predikci budoucí recidivy akcentuje zejména britská kriminologická literatura, statisticky významně koreluje pouze s proměnnou „multirecidiva“ ($r = -0,196$; $p = 0,037$), a to ještě negativně. Ze vzorce pro výpočet vyplývá, že hodnota indexu je přímo úměrná počtu odsouzení a nepřímo úměrná délce kariéry. Lze jej proto považovat za indikátor intenzity kriminální recidivy. Zjištěná souvislost ovšem naznačuje snižování hodnoty indexu se zvýšením počtu odsouzení nad 3. Podobná souvislost, ovšem statisticky nevýznamná byla zjištěna u proměnné „celkový počet pravomocných odsouzení“ ($r = -0,159$; $p = 0,09$). To vyvolává pochybnosti o účelnosti indexu, případně o jeho konstrukci.

Nebyly zjištěny žádné statisticky významné korelace proměnné „násilí v kriminální kariéře“ s ostatními prediktory.

Proměnná „sexuálně motivovaná trestná činnost v kriminální kariéře“ koreluje významně s věkem v době „posuzování“ ($r = 0,200$; $p = 0,033$) a vysoce významně s prvním trestným činem ve spolupachatelství ($r = 0,414$; $p = 0,000$). Při použití neparametrické míry závislosti

(Spearman) není korelace s věkem významná. Vzhledem k minimálnímu zastoupení těchto trestných činů (3) lze uvedená zjištění považovat spíše za artefakt.

Proměnná „porušení uložené povinnosti“ statisticky vysoce významně koreluje s celkovým počtem odsouzení ($r = 0,263$; $p = 0,005$) a s celkovým počtem odsouzení po sledovaném roce 1999. Lze předpokládat, že obě zjištění odrážejí obecnou neschopnost respektovat normy a povinnosti, typickou pro recidivisty.

Tabulka 48 – Korelace proměnné „spolupachatelství v kriminální anamnéze“ (SpO) s ostatními prediktory

Prediktor	r	p
V1	- 0,348	0,000
Sp1	0,329	0,000
STrm	0,391	0,000
STC	0,336	0,000
ReciM	0,256	0,006
Vloup	0,186	0,047
Rp suma	0,311	0,001

Legenda:

- V1 = věk pachatele v době prvního odsouzení
- Sp1 = první trestný čin ve spolupachatelství
- STrm = počet odsouzení ve věku 15 – 18 let
- STC = celkový počet pravomocných odsouzení
- ReciM = multirecidíva
- Vloup = krádež vloupáním v kriminální anamnéze
- Rp suma = počet odsouzení po sledovaném roce 1999
- r = korelační koeficient (Pearson); p = hladina významnosti

Statisticky významná pozitivní korelace SpO s proměnnou „Vloup“ naznačuje vyšší pravděpodobnost spáchání trestného činu krádeže vloupáním pachatelem operujícím alespoň částečně ve skupině. Vysoce významná negativní korelace s proměnnou „V 1“ naznačuje zvyšující se pravděpodobnost spolupachatelství s klesajícím věkem pachatele. Vysoce významná pozitivní korelace s proměnnou Sp1, tedy souvislost s prvním trestným činem spáchaným ve spolupachatelství je vcelku triviální. Ostatní vysoce významné korelace naznačují, zvýšenou pravděpodobnost páchání trestného činu ve skupině u recidivistů.

Tabulka 49 – Korelace proměnné „vloupání“ (**Vloup**) s ostatními prediktory

Prediktor	r	p
STC	0,440	0,000
SpO	0,186	0,047
ReciM	0,361	0,000
Rp suma	0,456	0,000

Legenda: SpO = spolupachatelství v kriminální anamnéze; ostatní viz tabulka výše

Zjištěné statisticky vysoce významné pozitivní korelace proměnné „vloupání“ se znaky charakterizujícími recidivní pachatele (STC, ReciM a rp suma) naznačují souvislost „souběžných“ trestných činů krádeže a porušování domovní svobody (podle §§ 247 a 238 TZ) s antisociální orientací, resp. kriminálním životním stylem jedince. Statisticky významná pozitivní korelace s proměnnou „spolupachatelství v kriminální anamnéze“ byla zmíněna výše.

11. Predikční instrument

Hlavním cílem výzkumu bylo vytvořit prakticky využitelný nástroj k predikci kriminální recidivy. Dále navržený nástroj využívá pouze tzv. statická data, tj. prakticky neměnné informace z kriminální anamnézy posuzovaného jedince. Uživatelem takového instrumentu proto velmi pravděpodobně nebudou instituce zaměřené primárně na změnu chování posuzovaného subjektu.

11.1. Zásady tvorby predikčního instrumentu

Nově vytvářený predikční nástroj by měl splňovat zejména zásadu *ekonomičnosti*. Hospodárný nástroj by – podle toho – měl splňovat následující předpoklady:

- Pro uživatele dostupná základní data
- Snadná administrace a vyhodnocení
- Jednoznačně formulované výsledky

Dostupnost základních dat pro justici spočívá v jediném zdroji, a to v rejstříku trestů, který bývá pro účely trestního řízení standardně vyžadován (opis z RT). Snadná administrace a vyhodnocování je dána množstvím položek nástroje, dostupností zdroje dat, nároky na kvalifikace administrátora a složitostí vyhodnocení dat.

Nově vytvářený predikční instrument by měl splňovat základní psychometrická kritéria, měl by měřit to, k čemu je určen (validita) a měl by být spolehlivý (reliabilita). U predikčního nástroje by měla být ověřována tzv. prediktivní a pojmová validita. Prediktivní validitu lze ověřit pouze novým výzkumem. Pojmová validita bývá ověřována např. pomocí faktorové analýzy. Reliabilita nástroje vypovídá o jeho stabilitě v čase a bývá ověřována např. pomocí test-retest přístupu, což opět vyžaduje nový výzkum. Vzhledem k tomu, že základní data navrhovaného instrumentu jsou statické povahy, tj. jsou získávána z historie zkoumaných osob a úředních zdrojů, je jejich stabilita v čase vysoce pravděpodobná. Právě stabilita v čase je nejčastější námitkou proti predikcím vycházejícím ze statických dat⁴⁵².

⁴⁵² pozn.: obecným principům při konstrukci predikčních instrumentů se věnujeme v teoretické části práce (např. str. 95) a také viz příloha str. 168

11.2. Výběr položek nástroje

Po provedených analýzách, popsáných v předchozích kapitolách, zejména v kapitole Rozdíly mezi podsoubory na str.136 a str. 138, byly z dalších analýz vyloučeny tyto položky:

- **Pohlaví (P)**
- **Věk v době zkoumání (V)**
- **Hlavní trestný čin, za který byl pachatel poprvé odsouzen (TC 1)**
- **První trestný čin ve spolupachatelství (Sp 1)**
- **Počet odsouzení ve věku 15 – 18 let (Σ Trm)**
- **Převládající druh trestné činnosti ve věku 15 – 18 let (DTCm)**
- **Věk v době posledního odsouzení (V 2)**
- **Celkový počet pravomocných odsouzení (Σ TC)**
- **Násilí v kriminální anamnéze (Ag)**
- **Sexuálně motivovaná trestná činnost v kriminální anamnéze (Sex)**
- **Copas míra**

Pro konečné analýzy zůstaly tyto položky:

- **Věk pachatele v době prvního odsouzení (V 1)**
- **První uložený trest nepodmíněný (Tr 1)**
- **První odsouzení za více trestných činů (Σ TC 1)**
- **Porušení uložené povinnosti (PuP)**
- **Spolupachatelství v kriminální anamnéze (SpO)**
- **Multirecidiva (ReciM)**
- **Krádež vloupáním v kriminální anamnéze (Vloup)**

Dvě položky bylo nutno transformovat do dichotomické podoby, a sice V 1 a Σ TC 1. U položky V 1 byly sloučeny varianty 3 – 7 do nové kategorie – 0 a varianty 1 – 2 do nové kategorie 1. U položky Σ TC 1 byly sloučeny varianty 0 a 1 do nové kategorie – 0 a varianty 2 a 3 do nové kategorie 1. Transformované proměnné byly označeny dodatečným písmenem „t“: V1t, STC 1 tt.

Poté byl spočítán celkový skór (proměnná „suma“), a to tak, že každé položce byla přiřazena hodnota 1, pokud daná osoba skórovala v položkách „Vloup“, „ReciM“, „SpO“, „PuP“ a „Tr1“ kladně a v položkách „V1“ a „Σ TC1“ variantou 1. Celkový skór vznikl prostým součtem variant 1.

S vybranými položkami byla nejprve provedena série kanonických diskriminačních analýz, jejichž cílem bylo zjistit, s jakou přesností rozlišují mezi podskupinami reci ($rp = 0$) a non reci ($rp = 1$).

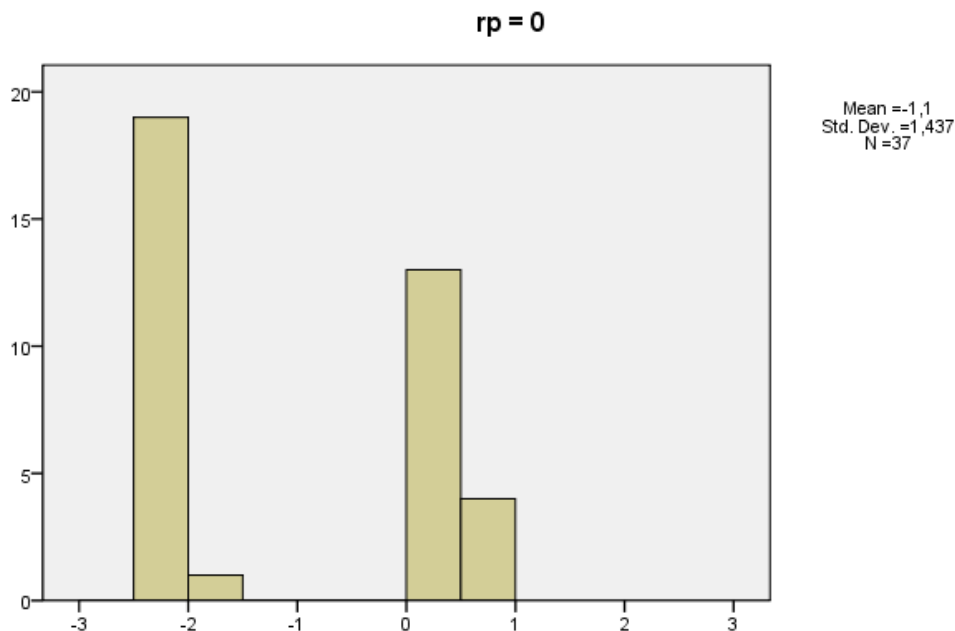
V prvních analýzách byly použity všechny vybrané položky a pomocí metody stepwise bylo zjišťováno, které z nich nejlépe diskriminují mezi oběma podskupinami (reci a non reci).

Metoda stepwise postupně vyloučila položky V 1, Tr 1, Σ TC 1, PuP a SpO a určila pouze dvě zbývající položky ReciM a Vloup jako rozhodující pro adekvátní klasifikaci:

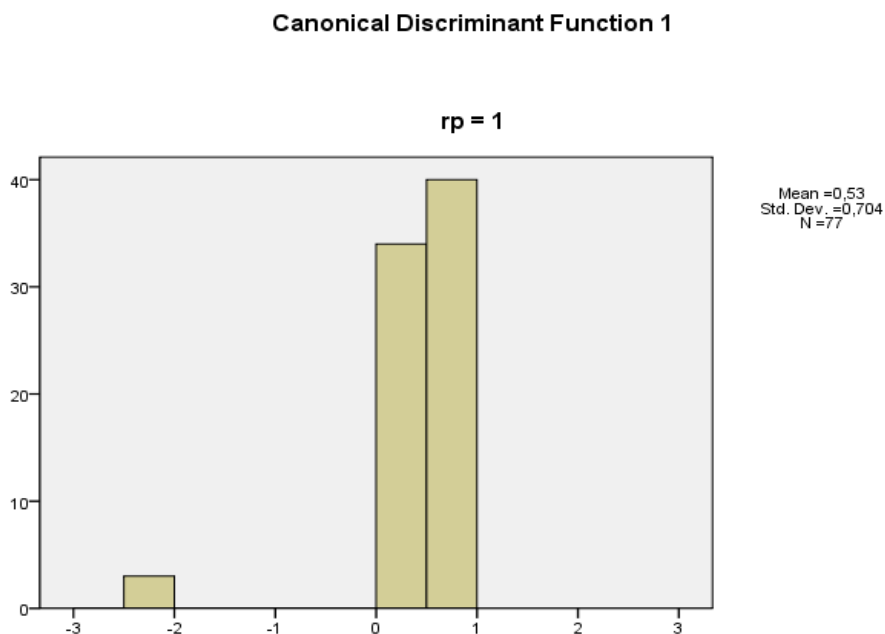
Tabulka 50 – Standardizované koeficienty kanonické diskriminační funkce

proměnná	koef. funkce
ReciM	,873
vloup	,347

Graf 3 – Kanonická diskriminační funkce pro skupinu non reci
Canonical Discriminant Function 1

Graf 4 – Kanonická diskriminační funkce pro skupinu reci

Tabulka 51 – Výsledky klasifikace na základě položek „ReciM“ a „Vloup“

	rp	predikovaný počet osob		
		0	1	celkem
počet	0	20	17	37
	1	3	74	77
%	0	54,1	45,9	100,0
	1	3,9	96,1	100,0

82,5% of original grouped cases correctly classified (úspěšnost klasifikace)

Účelem řady dalších kanonických diskriminačních analýz bylo zjistit, zda přidání dalších položek k „ReciM“ a „Vloup“ výraznějším způsobem mění výsledky - úspěšnost klasifikace.

Při užití všech sedmi položek se míra adekvátní klasifikace do skupin reci a nonreci snižuje, zejména pokud jde o skupinu reci:

Tabulka 52 – Výsledky klasifikace na základě všech sedmi položek

	rp	predikovaný počet osob		
		0	1	celkem
počet	0	23	14	37
	1	9	68	77
%	0	62,2	37,8	100,0
	1	11,7	88,3	100,0

Stejnou míru přesnosti jako u metody stepwise vykazuje klasifikace s využitím pěti položek (tabulka 53).

Tabulka 53 – Výsledky klasifikace na základě zvolených položek („ReciM“, „Vloup“, „V1t“, „PuP“ a „SpO“)

	rp	predikovaný počet osob		
		0	1	celkem
počet	0	20	17	37
	1	3	74	77
%	0	54,1	45,9	100,0
	1	3,9	96,1	100,0

82,5% of original grouped cases correctly classified.

Tabulka 54 – Standardizované koeficienty kanonické diskriminační funkce

položka	koef. funkce
ReciM	,755
vloup	,326
V1t	,197
PuP	,141
SpO	,164

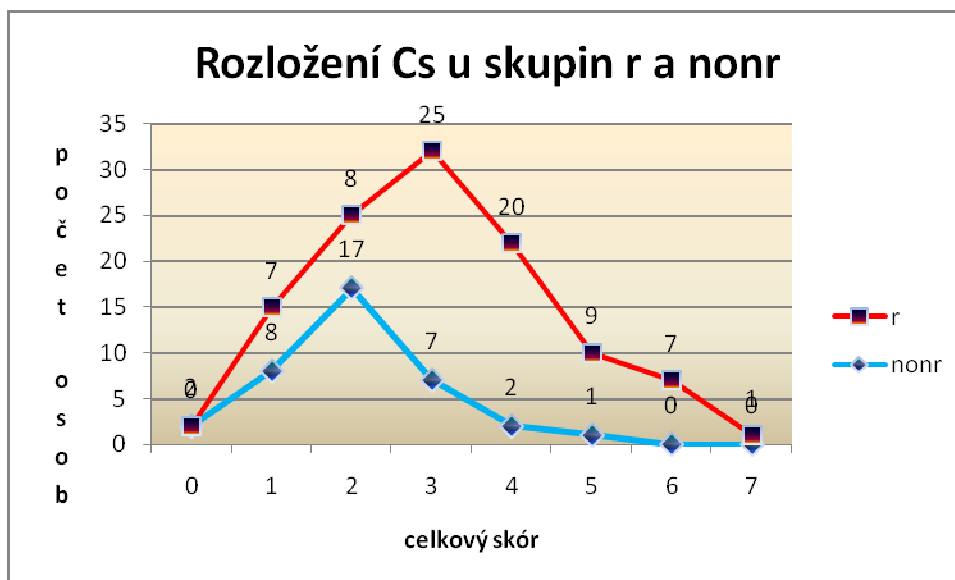
Při ponechání pouze čtyř položek „ReciM“, „Vloup“, „V1t“ a „SpO“ zůstává přesnost klasifikace stejná jako v posledně jmenovaném případě.

Provedené diskriminační analýzy naznačují relativně vysokou přesnost klasifikace do skupiny **reci**, a sice 96 % správně zařazených a pouze 4 % chybně (viz tabulka 54, příp. tabulka 52). Zřetelně méně přesná je klasifikace do skupiny **non reci**, 56 % správně zařazených a 46 % nesprávně.

Je zřejmé, že navrhovaný nástroj je zatížen zvýšeným rizikem chybné predikce typu „falešně pozitivní.“

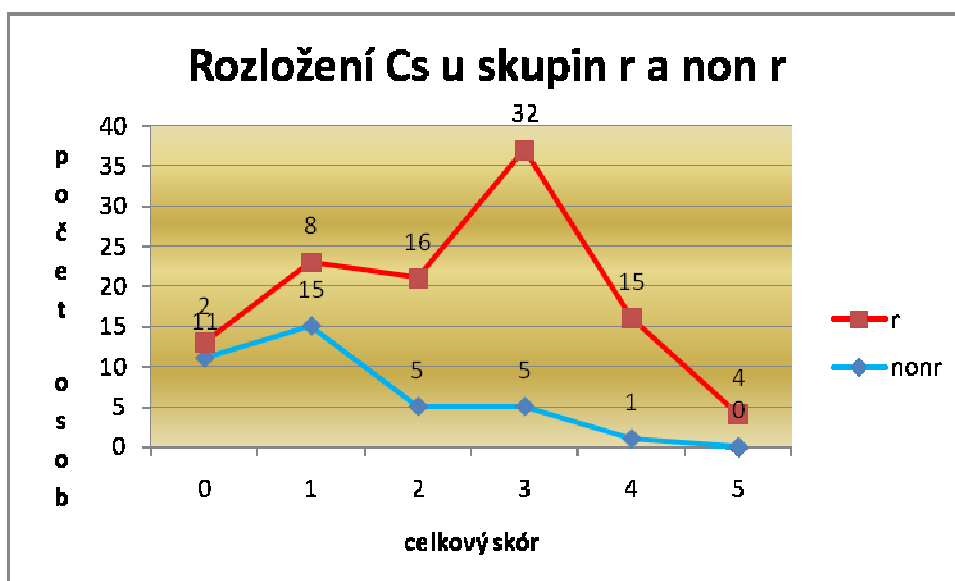
Na základě výsledků diskriminačních analýz byly vytvořeny tři varianty nástroje s různým počtem položek, a sice se sedmi, pěti a čtyřmi položkami (graf 6, 7 a 8; srovnání v tabulce č. 55).

Graf 5 – Rozložení celkového skóru (Cs) u sedmipoložkového nástroje

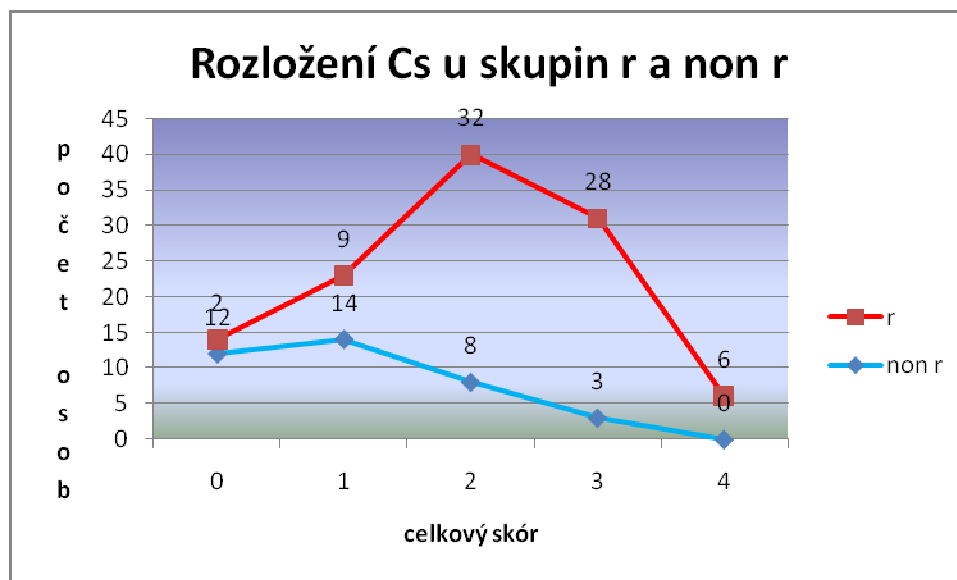

Legenda: *Cs* = celkový skór; *r* = skupina, kde došlo k recidivě; *nonr* = nedošlo k recidivě

Graf 6 – Rozložení celkového skóru u pětipoložkového nástroje

Graf 7 – Rozložení celkového skóru u čtyřpoložkového nástroje

Tabulka 55 – Rozložení celkového skóru u tří variant nástroje

Celkový skór	7 položek		5 položek		4 položky	
	non r	r	non r	r	non r	R
průměr	2,054	3,532	1,054	2,805	1,054	2,351
sd	1,053	1,401	1,101	1,113	0,941	0,885

Legenda: *non r* = podsoubor tvořený osobami, které po roce 1999 nerecidivovaly
r = podsoubor tvořený osobami, které recidivovaly (2000-2006)

Tabulka 56 – Míra správnosti klasifikace u tří variant nástroje

	7 položek		5 položek		4 položky	
	non r	r	non r	r	non r	R
Správně	27	62	26	67	26	66
Chybně	10	15	11	10	11	11
Správně %	73	81	70	87	70	86
Chybně %	27	19	30	13	30	14

U sedmipoložkové varianty byl považován za dělicí bod pro predikci budoucí recidivy celkový skór 3 body, u pětipoložkové a čtyřpoložkové pak 2 body.

Z hlediska míry správnosti klasifikace se jeví jako nejméně vhodná 7 položková varianta nástroje. Z obou zbývajících se jako mírně vhodnější se jeví 5 položková varianta. To do jisté míry potvrzují i dříve uvedené výsledky diskriminačních analýz.

11.3. Analýza nástroje

K dalším analýzám byla vybrána pětipoložková varianta nástroje:

- 1. Multirecidiva (ReciM)**
- 2. Krádež vloupáním v kriminální anamnéze (Vloup)**
- 3. Věk v době prvního odsouzení (V1t)**
- 4. Porušení uložené povinnosti (PuP)**
- 5. Spolupachatelství v kriminální anamnéze (SpO)**

Nejprve bylo ověřováno, zda – z hlediska celkového skóru nástroje – mají oba podsoubory (non r a r) shodné rozložení. K tomu bylo použito testovacího kritéria t pro dva nezávislé soubory. Oba podsoubory se – vzhledem k celkovému skóru – od sebe statisticky vysoce významně liší: $t = - 7,310$; $df = 72$; $p = 0,000$ (Levenesův test shody variancí ukázal, že variance obou souborů je rozdílná).

Dále byla zjišťována míra závislosti celkového skóru nástroje a proměnné „recidiva po sledovaném roce 1999“ (rp). Obě proměnné spolu statisticky vysoce významně pozitivně korelují: $r = 0,567$; $p = 0,000$. To znamená, že se vzrůstem celkového skóru se zvyšuje pravděpodobnost budoucí recidivy.

Dalším krokem bylo zjištění vzájemných korelací položek nástroje a korelací jednotlivých položek s celkovým skórem.

Tabulka 57 – Vzájemné korelace položek a korelace položek s celkovým skórem (suma)

		suma	ReciM	vloup	V1t	PuP	SpO
suma	Pearson Correlation	1,000	,695**	,597**	,634**	,429**	,636**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,000	,000
ReciM	Pearson Correlation	,695**	1,000	,361**	,358**	,149	,256**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000	,113	,006
vloup	Pearson Correlation	,597**	,361**	1,000	,049	,166	,186*
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,607	,078	,047
V1t	Pearson Correlation	,634**	,358**	,049	1,000	,115	,310**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,607		,224	,001
PuP	Pearson Correlation	,429**	,149	,166	,115	1,000	,081
	Sig. (2-tailed)	,000	,113	,078	,224		,394
SpO	Pearson Correlation	,636**	,256**	,186*	,310**	,081	1,000
	Sig. (2-tailed)	,000	,006	,047	,001	,394	

N = 114

** korelace signifikantní na 1% hladině významnosti

* korelace je signifikantní na 5% hladině významnosti

Všechny položky nástroje vysoce významně korelují s celkovým skórem (suma). Dvě položky, které označila kanonická diskriminační analýza metodou stepwise, za nejlépe rozlišující mezi podsoubory r a non r, a sice „ReciM“ a „Vloup“, korelují významně jen s některými z ostatních položek. Pokud jde o „ReciM“, byla zjištěna statisticky vysoce významná vazba s položkami „Vloup“, „V1t“ a „SpO“. Položka „Vloup“ pak vysoce významně koreluje s „ReciM“ a významně s „SpO“.

Dále byly provedeny faktorové analýzy ke zjištění faktorové struktury nástroje. K extrakci faktorů byla využita metoda hlavních komponent, která vedla k extrakci dvou faktorů. Ty vyčerpaly 57,38 % celkové variance. V prvním kroku nebylo přistoupeno k jejich rotaci.

Nerotovaná faktorová matice naznačuje přítomnost obecného a jednoho společného faktoru (2) – viz. tabulka 59.

Tabulka 58 – Nerotovaná faktorová matice

	komponenta-faktor	
	1	2
ReciM	,764	,040
vloup	,572	,564
V1t	,633	-,530
PuP	,389	,535
SpO	,622	-,362

metoda extrakce: Principal Component Analysis (analýza hlavních komponent)

V dalším kroku byla faktorová matice rotována ortogonální metodou Varimax.. Matice faktorových zátěží je uvedena v následující tabulce.

Tabulka 59 – Ortogonálně rotovaná faktorová matice⁴⁵³

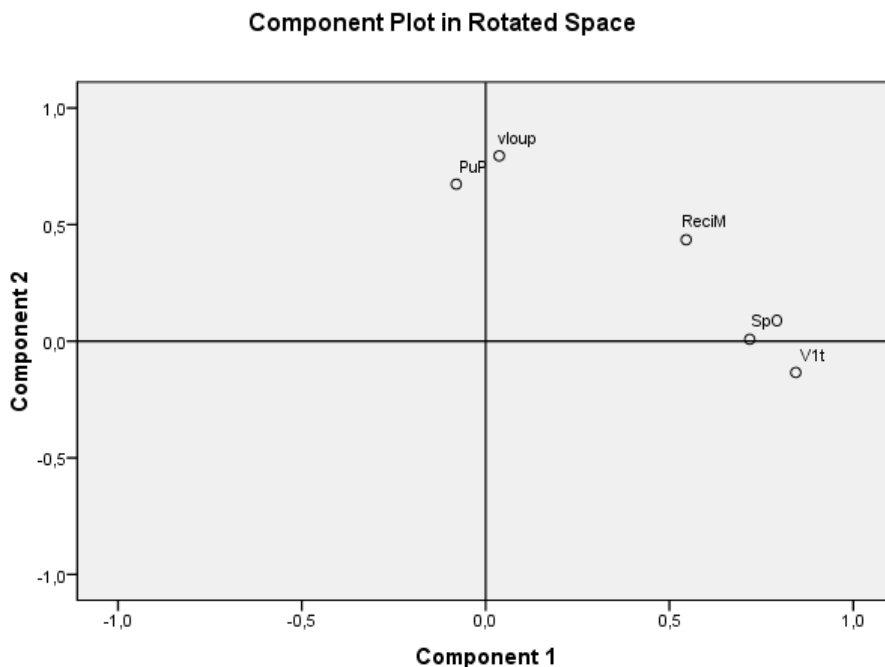
	komponenta-faktor	
	1	2
ReciM	,587	,492
vloup	,118	,795
V1t	,825	-,043
PuP	-,010	,661
SpO	,715	,085

metoda extrakce: Principal Component Analysis
metoda rotace: Varimax with Kaiser Normalization

Při ortogonální rotaci metodou Varimax byly získány dva společné faktory, přičemž každý z obou faktorů sytí tři proměnné, první faktor proměnné „V1t“, „SpO“ a „ReciM“ a druhý faktor proměnné „Vloup“, „PuP“ a „ReciM.“

⁴⁵³ ortogonální rotace předpokládá, že faktory jsou nezávislé

Graf 8 – Rotované faktory metodou Varimax

Poté byla provedena rotace faktorové matice kosoúhlou metodou Oblimin.

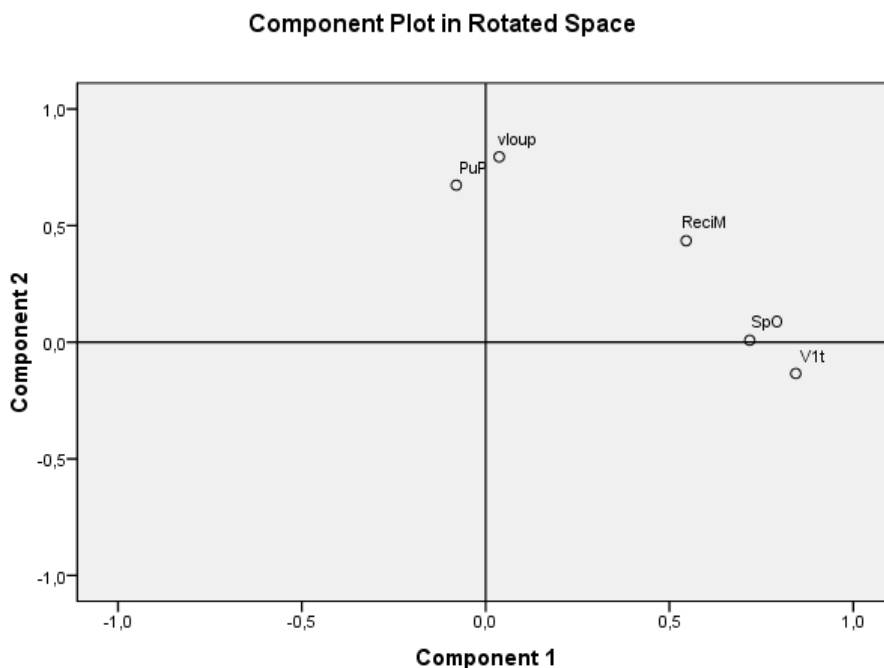
Tabulka 60 – Kosoúhle rotovaná faktorová matice

	komponenta-faktor	
	1	2
ReciM	,545	,435
vloup	,037	,795
V1t	,844	-,134
PuP		-,080,673
SpO	,718	,008

metoda extrakce: Principal Component Analysis;
metoda rotace: Oblimin with Kaiser Normalization

Při kosoúhlé rotaci metodou Oblimin byly opět získány dva společné faktory, které jsou prakticky shodné s již zmíněnými ortogonálními faktory. Znázornění vztahů mezi ukazateli a dvěma faktory v grafu č. 9.

Graf 9 – Rotované faktory metodou Oblimin

Srovnání rozložení faktorových zátěží v obou rotovaných prostorech i obou faktorových matic naznačuje shodu obou řešení.

Faktorová struktura nástroje

K interpretaci faktorové struktury nástroje byla využita faktorová matice kosoúhle rotovaných faktorů.

Tabulka 61 – Redukovaná faktorová matice kosoúhle rotovaných faktorů

Proměnné 1	Faktor		Proměnné 2
	1	2	
V1t	0,844	0,795	Vloup
SpO	0,718	0,673	PuP
ReciM	0,545	0,435	ReciM

Vzhledem k rozložení proměnných v rotovaném prostoru a k tomu, že proměnná Recim je sycena oběma faktory, jeví se jako vhodnější ponechat stranou předpoklad vzájemné nezávislosti faktorů a vycházet z faktorů korelujících. To do jisté míry splňuje i důvod

konstrukce nástroje, a sice odhad pravděpodobnosti budoucí kriminální recidivy. Nerotovaná faktorová matice navíc obsahuje obecný faktor, který lze zřejmě interpretovat jako kriminální orientaci individua.

Oba interpretované faktory jsou bipolární.

1. faktor lze interpretovat jako ranou sociální orientaci.

Na **kladném** pólu je **raná kriminální orientace**, na **záporném** pak **pozdní kriminální selhání**.

Jedinec s kladným (vysokým) skórem v prvním faktoru začíná páchat trestnou činnost v relativně raném věku, má tendenci sdružovat se (příp. vyhledávat) s podobně orientovanými osobami a postupně rozvíjí svou kriminální kariéru. Jeho trestná činnost má povahu kriminální kontinuity.

Jedinec se záporným (nízkým) skórem spáchá svůj spíše ojedinělý delikt později, nevyhledává kriminálně orientované společníky a jeho trestná činnost má spíše povahu kriminálního excesu.

2. faktor lze interpretovat jako vztah k okolí, normám a povinnostem.

Na **kladném** pólu je **bezohlednost k okolí i normám**, na záporném pak **respekt k okolí i normám**.

Jedinec s kladným (vysokým) skórem ve druhém faktoru je lehkomyšlný, bezohledný k soukromí, majetku, normám a povinnostem a na trestnou činnost, která má kontinuální povahu se cíleně připravuje.

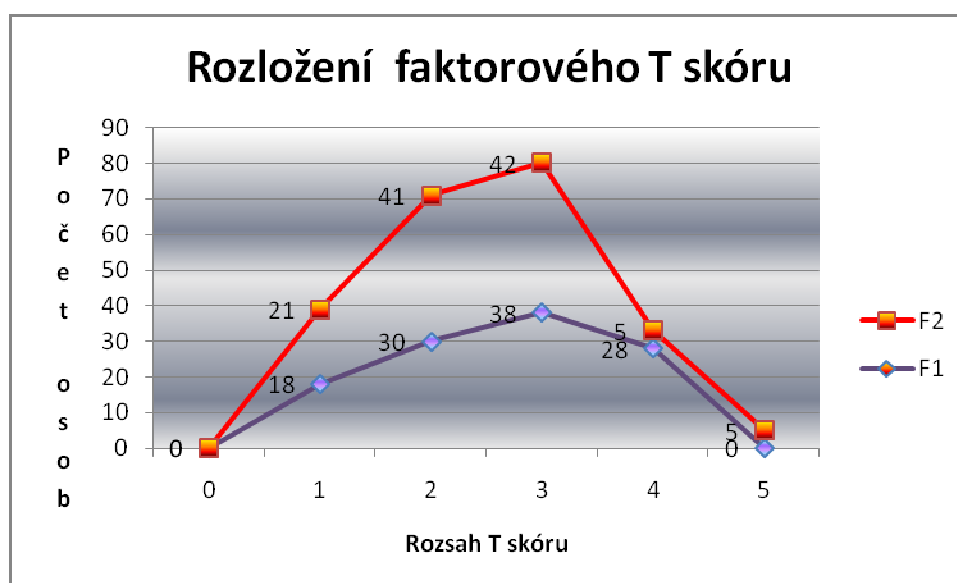
Jedinec se záporným (nízkým) skórem projevuje určitou odpovědnost, pokud jsou mu ukládána určitá omezení či povinnosti, pak je spíše respektuje a jeho trestná činnost má spíše povahu kriminálního excesu.

V rámci faktorové analýzy byly regresní metodou spočítány faktorové skóry pro každou osobu výzkumného souboru. Faktorové skóry byly uvedeny ve formátu z skóru, kde průměr = 0 a sd = 1.

Poté (v programu Excel) byly převedeny do formátu T skóru s průměrem = 50 a sd = 10. Důvodem převedení do formátu T skóru byly snadnost následných početních operací.

Přehled rozložení faktorových skórů u zkoumaného souboru podává následující graf.

Graf 10 – Rozložení faktorových skóre

F 1 = první faktor;

F 2 = druhý faktor

Rozsah T skóru: 0 = 20 – 30

1 = 31 – 40

2 = 41 – 50

3 = 51 – 60

4 = 61 – 70

5 = 71 – 80

Rozložení skóre prvního faktoru je lehce pravostranně zešikmené a rozložení skóre druhého faktoru je velmi mírně levostranně zešikmené.

Osoby s podprůměrným skórem v prvním faktoru (tj. v rozpětí T skóre 20 – 40) mají průměrný počet odsouzení = 4,1 a sd = 6,384, zatímco osoby s nadprůměrným T skórem (tj. v rozpětí T skóre 61 – 80) mají průměrný počet odsouzení = 8,2 (sd = 3,24). Vysokou míru variance osob s podprůměrným T skórem způsobují 3 jedinci, jejichž počet odsouzení vysoko překračuje jinak obvyklou hodnotu (1 až 2 tresty).

Osoby s podprůměrným skórem ve druhém faktoru mají průměrný počet odsouzení = 1,5 (sd = 0,51), zatímco osoby s nadprůměrným T skórem mají průměrný počet odsouzení = 11,7 (sd = 5,54).

Pomocí Fisherova testu (pro malé soubory) byly testována statistická významnost rozdílů rozložení počtu odsouzení skupin osob s podprůměrným a nadprůměrným skórem ve faktoru 1: Fisherovo kritérium = 42,24; $p = 0,000$. Osoby souboru s nadprůměrným skórem v prvním

faktoru mají statisticky vysoce významně vyšší množství odsouzení ve své kriminální anamnéze, než osoby souboru s podprůměrným skórem.

Stejným způsobem byla ověřována významnost rozdílů rozložení počtu odsouzení skupin osob s podprůměrným a nadprůměrným skórem ve faktoru 2: Fisherovo kritérium = 28,29; $p = 0,000$. Osoby souboru s nadprůměrným skórem ve druhém faktoru mají statisticky vysoce významně vyšší množství odsouzení ve své kriminální anamnéze, než osoby souboru s podprůměrným skórem.

To naznačuje, že navrhovaný instrument vcelku dobře diferencuje mezi recidivisty a nerecidivisty.

12. Pracovní verze predikčního instrumentu a její použití

Na základě provedených analýz lze navrhnout pracovní verzi nástroje k predikci budoucí recidivy opírajících se o tzv. statická data.

Tabulka 62 – Pracovní verze predikčního instrumentu

Prediktory	skórování	
	0	1
ReciM	Méně než 3 odsouzení v opisu RT	3 a více odsouzení v opisu RT
Vloup	Nepřítomnost „souběžného“ trestu za §§ 247 a 238 v opisu RT	Alespoň jeden záznam souběžného trestu za §§ 247 a 238 v opisu RT
V1t	První odsouzení v opisu RT ve věku nad 18 let	První odsouzení v opisu RT ve věku 15 – 18 let
PuP	Nepřítomnost odsouzení za § 171 TZ v opisu RT	Přítomnost odsouzení za § 171 TZ v opisu RT
SpO	Nepřítomnost odsouzení § 9/2 TZ k § ... v opisu RT	Přítomnost odsouzení za § 9/2 TZ k § ... v opisu RT
Celkový skór (Cs)	Prostý součet bodů	

Legenda:

ReciM = kriminální multirecidiva (více jak tři (včetně) záznamy o odsouzení (≥ 3) v opisu RT)

Vloup = odsouzení za „souběžné“ trestné činy krádeže podle § 247 TZ a porušování domovní svobody podle § 238 TZ v kriminální anamnéze (v opisu RT)

V1t = první odsouzení ve věku mladistvém (15 – 18 let) v opisu RT

PuP = porušení uložené povinnosti, tj. přítomnost odsouzení za § 171 TZ v kriminální anamnéze (v opisu RT)

SpO = spolupachatelství v kriminální anamnéze (v opise RT uveden § 9 ods.2)

Navrhovaná interpretace:

Při celkovém skóru 0 a 1 = **příznivá predikce**, budoucí recidiva není pravděpodobná.

Při celkovém skóru 2 a 3 = **dubiózní (nejistá) predikce**, nelze vyloučit budoucí kriminální recidivu.

Při celkovém skóru 4 a 5 = **nepříznivá predikce**, budoucí recidiva je velmi pravděpodobná.

Navrhovaný predikční nástroj není určen ke zjišťování tzv. potřeb posuzované osoby, tedy neplní účel s cílem stanovit optimální způsob zacházení z hlediska prevence její budoucí recidivy kriminálního chování.

Instrument by měl sloužit pouze pracovníkům justice, příp. znalcům – psychologům, kteří se zabývají predikcí budoucího vývoje posuzovaných osob a tedy predikcí budoucí kriminální recidivy.

12.1. Závěry a doporučení

Na základě analýzy odborné literatury, s přihlédnutím k vlastním praktickým zkušenostem autorů studie, byla v průběhu výzkumu navržena sada prediktorů budoucí kriminální recidivy. Cílem výzkumné studie bylo navrhnout screeningový instrument, který poskytne s určitou mírou přesnosti predikci budoucího kriminálního chování ve smyslu – „selhání/neselhání“. Pro výběr prediktorů do instrumentu byl shromážděn soubor 114 osob, propuštěných v roce 1999 z výkonu trestu odnětí svobody. Dále byl k osobám výzkumného souboru vyžádán opis z rejstříku trestů k roku 2006 (sledované období případného opětovného odsouzení obsáhlo období šesti let) a provedeny analýzy nutné k formulování instrumentu.

Na základě analýz dat o kriminální kariéře osob výzkumného souboru byla formulována pracovní verze pětipoložkového predikčního instrumentu a zásady k jeho použití.

Navržený instrument operuje s tzv. statickými daty, tzn. s údaji z minulosti posuzované osoby. Predikce formulovaná na jeho základě je tedy nutně též statická a nebere proto ohled na možnou změnu chování posuzované osoby. K posouzení pravděpodobnosti takové změny je nutno opakovat predikční proceduru, ovšem v podobě tzv. posouzení „resocializačních“ potřeb (*need assessment*)⁴⁵⁴.

Sestavení a předběžné ověření screeningového instrumentu vycházelo z oficiálních záznamů, která jsou zahrnuta do evidence RT. Vzhledem k závěrům z empirických výzkumů realizovaných v různých zemích a ověřených na různých souborech by stálo za úvahu při změnách způsobu evidence o kriminálním jednání (RT) toto zohlednit.

Predikce budoucí kriminální recidivy by měla proběhnout ve dvou etapách:

1. Formulace predikce pro potřeby výroku soudu o výši sankce a zařazení do příslušného zařízení – v přípravném řízení trestním, příp. v rámci přípravy na hlavním líčení (*screening*).
2. Formulace predikce možné změny chování a zaměření resocializačního působení – na počátku a konci trestního řízení vykonávacího (*assessment*).

Navrhovaný nástroj by měl být využíván pouze v rámci první etapy predikce chování posuzované osoby. Tato prvotní predikce by pak měla být druhou etapou příp. korigována či potvrzena.

Navržený predikční instrument představuje pouze pracovní verzi. Ke konečné verzi by měl být proveden další výzkum, který by ověřil jeho prediktivní validitu. To vyžaduje vytvořit nový výzkumný soubor osob, které jsou aktuálně trestně stíhány a formulovat pomocí instrumentu predikční závěry. Poté by měly být zkoumané osoby alespoň po dobu 5 let po propuštění z VTOS, příp. po odsouzení k jinému trestu než odnětí svobody, sledovány a následně by měla být zhodnocena přesnost predikčních závěrů.

⁴⁵⁴ blíže viz. teoretická část práce str. 74

Doporučení:

1. Zpracovat projekt ověřovací studie, rozšířit výzkumný soubor (případně se zaměřit na cílovou skupinu např. „propuštěných mladistvých“) a realizovat šetření. Také by bylo možné navázat další výzkumnou etapou, která by se mj. zaměřila na tzv. dynamická data; na proměnné relevantní pro posouzení osobnosti pachatele také pro potřeby predikce kriminálně agresivního chování (jako nadstavba screeningu opětovného odsouzení-predikce obecné recidivy)
2. Poskytnout navrženou pracovní verzi predikčního instrumentu k předběžnému používání soudům a forezním psychologům s požadavkem poskytnout získaná data spolu se základními poznatky o zkoumaných osobách, relevantními pro jeho ověření.
3. Seznámit odbornou veřejnost (z oblasti justice, vězeňství, forezní psychologie a psychiatrie) s výsledky výzkumu a vyvolat odbornou diskusi k jeho závěrům.

PŘÍLOHY

Příloha 1 – Vymezení některých pojmů

Kriminalita představuje interdisciplinární problém. Většina kriminologů se shoduje v tom, že kriminalita patří mezi sociálněpatologické jevy. Pokud kriminologie rozumí kriminalitou souhrn jednání, která trestní právo posuzuje jako trestné činy, jde o juristické pojetí kriminality⁴⁵⁵. Z hlediska platné trestně-právní úpravy, v rámci jasně definovaných bodů Trestního zákona a Trestního řádu je stanoveno, jaké protispolečenské chování je z hlediska nebezpečnosti považováno za kriminální a jsou formulovány kategorie, které řadí jednotlivé delikty do určitých kategorií, které jsou následně soudně sankcionovány.

Psychologický slovník kriminalitu definuje jako „negativní společensko historicky podmíněný jev tvořený souhrnem jednání, jehož důsledkem je trestná činnost“.⁴⁵⁶ Podle Matouška⁴⁵⁷ se jedná o veškerou trestnou činnost, tj. i takovou, kterou spáchaly osoby, které nemají trestní odpovědnost (u nás děti mladší patnácti let). Tato skutečná kriminalita se dělí na: latentní (skrytá) - neregistrovaná, neohlášená, nezjištěná- policie, prokuratura ani soudy se o ní nedozví a zjevnou - kriminalita, kterou vyšetřují orgány činné v trestním řízení. Ukazateli jsou policejní a soudní statistiky.

V sociologickém pojetí je kriminalita definována jako zločinnost (z latinského *crimen*= *zločin*) a představuje jeden ze sociálně-patologických jevů. Znamená výskyt trestného nebo kriminálního, tedy zločinného chování, který je patrný souhrnem trestných činů ve společnosti spáchaných⁴⁵⁸. Zločin jako porušení norem kodifikované v trestním právu, které se opírá o moc a autoritu státu (tedy ne všechny kriminální skutky jsou deviantní – nepovolená skládka, malé falšování při výpočtu daní nebo rychlá jízda představují porušování zákona, ale lidé je většinou za deviaci nepovažují).

Kriminalita již není chápána jako výsledek neutěšených poměrů, psychických a biogenetických vlivů, ale navrácí se teorii svobodné volby. Pokud se člověk svobodně rozhoduje, že bude páchat trestnou činnost, jedná tak na základě ekonomických úvah o možných ziscích a výhodách a chce tyto zisky zvyšovat.

Kriminální jednání můžeme z pohledu kriminologické či forenzní psychologie rozdělit do čtyř skupin symbolizujících zdroje kriminálního jednání: kriminalita jako důsledek životního stylu, kriminalita jako instrumentální chování, kriminalita jako důsledek přizpůsobení se skupině a kriminalita jako důsledek neadekvátních strategií při zvládnání stresu.

Podstatou trestných činů je narušení základních zájmů a podmínek existence společnosti. Kriminalita v pravém slova smyslu obsahuje přirozené zločiny, před kterými se každá společnost chrání, protože představují trvalý egoismus a porušují hodnoty kolektivního vědomí a sociální koheze. Pro tradiční kriminologii je charakteristické naturalistické pojetí kriminality. Na kriminalitu je zde nahlíženo jako na „objektivní, ontologický znak určitého chování“ Princip skutkové podstaty trestných činů vyplývá z nutnosti chránit zájmy a potřeby všech členů společnosti za předpokladu, že jsou tyto zájmy homogenní. Sociální zájem v souvislosti s přirozeným zločinem má dva předpoklady - kriminalita je vývojovým

⁴⁵⁵ Novotný, O., Zapletal, J.: Kriminologie. ASPI Praha 2004, p.20

⁴⁵⁶ Hartl, P., Hartlová, H.: Psychologický slovník. Portál, Praha 2000.

⁴⁵⁷ Matoušek, O.: Slovník sociální práce. Portál, Praha 2003

⁴⁵⁸ Sociologický ústav ČSAV. Sociologické pojmosloví. Sociologické nakladatelství, Praha 1991

ukazatelem určitých způsobů chování a jedinců a že hodnoty a zájmy chráněné trestním právem jsou homogenní.⁴⁵⁹

Delikvence je vymezena jako antisociální jednání, přičemž se rozlišuje: juvenilní delikvence (často užívaný termín v soudnictví a to pro trestné jednání mladistvých a nezletilých) a delikvence dospělých (termín užíván pro trestné jednání osob starších osmnácti let)⁴⁶⁰. Za delikvenci se považují všechny typy jednání, které porušují společenské normy chráněné zákony, tedy všechny trestné činy a přestupky včetně protisociálních činů, které spáchali nezletilí, kteří ještě nejsou trestně odpovědní.⁴⁶¹

Deviace je možné definovat na základě hranic povoleného jednání. Existence pravidel a jejich překračování připomíná, co jsou pravidla a postihy za překročení pravidel každému ukazují, jak daleko je společnost ochotna zajít v toleranci specifických záležitostí v dané době. Deviace mohou být „zločinné“ nebo nekriminální povahy.⁴⁶²

Delikt je definován jako provinění, jednání porušující normu, obvykle vymezeno právní vědou. Z právního hlediska se jedná o přestupek či trestný čin.⁴⁶³ V textu se v této souvislosti objevují také pojmy jako zločin či kriminální čin. Trestný čin pak může být vymezena jako jednání vedoucí k odsouzení; jde o kriminalizované jednání.

⁴⁵⁹ Baratta, A. Sociologie trestního práva., MU Právnická fakulta, Brno 1995.

⁴⁶⁰ Hartl, P.; Hartlová, H. Psychologický slovník. Portál, Praha 2000.

⁴⁶¹ Matoušek, O. Slovník sociální práce. Portál, Praha 2003

⁴⁶² Koťa, J.: Sociální deviace a společenský řád. In: Jedlička a kol.: Děti a mládež v obtížných životních situacích. Themis Praha 2004, p.140

⁴⁶³ Hartl, P, Hartlová, H. Psychologický slovník. Portál, Praha 2000

Příloha 2 - Disociální porucha osobnosti (F 60.2)

Obecně asi nejlepší popis osobnosti a chování osoby s disociální poruchou osobnosti poskytl Cleckley⁴⁶⁴: *osobnost s disociální poruchou osobnosti má zpravidla dobrou inteligenci a zvláštní kouzlo osobnosti, „povrchní šarm“, kterým dokáže vzbudit dobrý první dojem, netrpí úzkostí ani nervozitou, je nespolehlivý, ustavičně lže, nemá výčitky svědomí, vydírá demonstrativními pokusy o sebevraždu, je egocentrický a neschopen citových vazeb, jeho sexuální život je chudý a neosobní, má sklon k afektivním reakcím, není schopen dodržet žádný životní plán a není schopen se učit ze zkušenosti.* Americká psychiatrická asociace (DSM-IV) považuje za základní stavební kameny této poruchy nevšímavost k právům druhých a jejich porušování, což se mimo jiné projevuje trestnou činností, stálým lhaním a podváděním, dráždivostí a agresivitou a chyběním pocitů viny. Předpokladem je dovršení alespoň 18. roku života a výskyt poruch chování před 15. rokem věku. Ne vždy je tato porucha plně vyjádřena, někteří psychopati, zvláště mají-li nadprůměrný intelekt, inklinují k politice a ekonomickým aktivitám, v nichž mohou být úspěšní (DSM-III, cit, práce, s. 315). Je to zřejmě dáno převažující motivací k moci.

Příznaky se zpravidla objevují v raném věku jako tzv. poruchy chování: záškoláctví, snížené známky z chování, nedokončené vzdělání při dobré inteligenci, útky z domova, pohlavní promiskuita, nadměrné kouření, které je odrazem nezdrženlivosti, závislost na drogách, poruchy profesionálního vývoje (fluktuace), prekriminálnost (krádeže a drobné přestupky) a následná intenzivní kriminální recidiva.⁴⁶⁵ V období před 18. rokem věku se k označení této poruchy používá pojem disharmonický vývoj.

Příčiny vzniku disociální poruchy osobnosti nejsou dosud známy. Různí badatelé navrhli řadu výkladových modelů, tak např. Eysenck pokládal psychopata za jedince geneticky predisponovaného k deficitnímu učení Quay za biologicky podmíněného patologického vyhledávače stimulace a Hare za biologicky podmíněného jedince, pro nějž je charakteristická perseverace (stále opakování) chování⁴⁶⁶. Na základě do té doby známých poznatků formuloval Doren vlastní integrativní teorii, v níž charakterizoval psychopatii jako trvalou výzvu k získání kontroly nad prostředím. Za základní příčiny vzniku poruchy považuje biologicky podmíněnou nízkou úroveň aktivace mozkové kůry a inadékvátní reakce na chování dítěte, charakterizované nedůsledným uplatňováním odměn a trestů. K této poruše jsou tedy predisponovány především děti se syndromem poruch pozornosti a hyperaktivitou (dříve lehkou mozkovou dysfunkcí), které jsou nedůsledně vedeny (vychovávány). Snížená aktivace mozkové kůry vyvolává snahu dostat tonus mozkové kůry na optimální úroveň opatřováním si stimulace zvnějšku (touha po vzrušení, dobrodružství) a vede ke snížené reaktivitě na trest. Následkem toho dítě prožívá naučenou parciální bezmocnost pokud jde o následky jeho chování. To vede k nezájmu o následky chování a ke sklonu jednat tak dlouho, dokud není dosaženo cíle. Trest je pokládán za jednu z překážek, kterou je třeba překonat. Následkem uvedených předpokladů a podmínek vývoje je nedostatečně účinná socializace, která se odráží v nesocializovaném postoji k výzvě k ovládnutí svého prostředí.

Diagnostická kritéria asociální poruchy osobnosti

Diagnostická kritéria asociální poruchy osobnosti představují závažný problém. Po barokně košatých, rozsáhlých kritériích manuálu DSM-III (tab.1), přišla revize a zjednodušení v DSM-IV (tab.2). Diagnostická kritéria závazného manuálu ICD-10 (tab.3) jsou podobná jako v DSM-IV, avšak termín asociální je uveden mezi synonymy, přičemž manuál preferuje pojem disociální. Kritéria DSM-III a DSM-IV zužují popis asociální osobnosti na delikventní populaci a stejně jako ICD-10 obsahují nedostatečná vodítka pro pochopení psychodynamiky asociálního chování. Tato diagnostická kritéria zároveň nejsou vůbec užitečná při posuzování léčitelnosti, které se odvíjí od zařazení konkrétního pacienta do širokého spektra

⁴⁶⁴ Cleckley, H.: The Mask of Sanity (5th ed.). Mosby, St. Louis 1976

⁴⁶⁵ Hynek, K., Karen, P., Pavlát, J.: Pokus o kvantifikaci delikventních psychopatií. In: Sb. z XII. soudně psychiatrické konference. Pardubice, KÚNZ, 1986, pp. 97 – 100

⁴⁶⁶ Cit. podle: Doren, D.: Understanding and Treating the Psychopath. Wiley and Sons, New York 1987.

psychopatologie. Rozsáhlou literaturu o výzkumu asociální poruchy osobnosti shrnul např. Gabbard⁴⁶⁷. Upozornil na to, že diagnostická kritéria jsou jednoznačně zaměřena na popis chování a některé položky, které byly zkoušeny při přípravě DSM-IV jako „nafoukané a arogantní sebehodnocení“ a „nedostatek empatie“, se do konečného seznamu nedostaly. Z různých definičních pokusů se jeví jako výstižná poznámka Personové⁴⁶⁸, která považovala asociální osobnost za „*impulzivní poruchu, při níž je krátkodobá úleva od úzkosti mnohem důležitější než jakákoli dlouhodobá souvislost*“.

tab.1 : Diagnostická kritéria pro asociální poruchu osobnosti podle DSM III. (1980)

A.	Aktuální věk nejméně 18 let.
B.	<p><u>Začátek pod věkem patnácti let určují 3 nebo více z těchto kritérií:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. záškoláctví (pozitivní, pokud je pozorováno 5 dnů za rok po dobu nejméně 2 let, kromě posledního roku školní docházky) 2. vyloučení ze školy nebo odklad pro špatné chování 3. delikvence (uvěznění nebo soud pro mladistvé) 4. noční útěky z domova nejméně 2x v průběhu soužití v rodičovském nebo náhradním domově 5. neustálé lhaní 6. časté pohlavní styky v příležitostných vztazích 7. opakovaná opilost nebo opakované zneužití drog 8. krádeže 9. vandalismus 10. zákl. vzdělání nižší než aby se očekávalo vzhledem k právě zjištěnému nebo známému IQ (může vyplývat z opakování ročníku) 11. chronické porušování pravidel, jak doma, tak ve škole (jiné než záškoláctví) 12. vyvolávání rvaček
C.	<p><u>Alespoň 4 z následujících projevů poruchy po dosažení věku 18 let:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. neschopnost dodržovat důsledné pracovní chování, určené některým z následujících kritérií: <ol style="list-style-type: none"> a) příliš časté změny zaměstnání, např. 3 nebo více za 5 let, kromě fluktuaci způsobenou podstatou typu zaměstnání a ekonomickými nebo sezónními výkyvy b) výrazná nezaměstnanost, např. 6 nebo více měsíců za 5 let, kdy čeká na práci c) vážné absence, např. průměrně 3 nebo více pozdních příchodů či absencí za měsíc d) opuštění různých zaměstnání bez vyhlídek na jinou práci (pozn.: podobné chování v době studií během posledních několika let může nahradit tato kritéria u jedince, který pro svůj věk anebo vnější okolnosti měl ještě příležitost projevit se v zaměstnání) 2. chybění schopností k roli zodpovědného rodiče, projevující se jedním či několika z následujících ukazatelů: <ol style="list-style-type: none"> a) malnutrice dítěte b) nemoc dítěte způsobená nevyhovujícími hygienickými podmínkami c) selhání v obstarávání lékařské péče pro vážně nemocné dítě d) závislost dětí na sousedech nebo přespolních příbuzných co se týče potravy nebo přístřeší e) opomíjení obstarat hlídání dítěte mladšího šesti let, když rodič není doma f) opakované utrácení peněz určených na domácnost za osobní věci 3. nepřijetí společenských norem, především zákonného chování, ústící v některé z následujících kritérií: opakované krádeže, nelegální zaměstnání (kuplířství, prostituce, přechovávání kradeného zboží, prodej drog), několikanásobné uvěznění, odsouzení za těžké zločiny 4. nezpůsobilost k pevnějšímu vztahu se sexuálním partnerem, 2 nebo více rozvodů nebo rozchodů (pokud se legálně neoddali), opuštění partnera, promiskuita (10 nebo více sexuálních partnerů v průběhu jednoho roku) 5. podrážděnost a agresivita s opakovanými fyzickými srážkami nebo napadeními (pokud to nevyžaduje povolání nebo obrana sebe či druhých), včetně bití partnera nebo dětí 6. selhání v dodržení finančních závazků, které se projevuje opakujícím se neplacením dluhů, zapomínání obstarat výživu dítěte nebo jiných závislých osob (dle zákona) 7. chybění plánů do budoucnosti nebo impulsivita, projevovaná cestováním z místa na místo bez předešlého zajištění zaměstnání nebo bez jasného cíle nebo představy, kdy se cestování ukončí, anebo chybění bydliště měsíc či déle 8. pohrdání pravdou, z čehož vyplývá opakované lhaní, užívání falešných jmen, podvádění druhých pro vlastní prospěch 9. bezstarostnost, projevující se řízením pod vlivem alkoholu nebo nadměrnou rychlostí
D.	Známky neustálého asociálního chování, kdy práva druhých jsou poškozována, přičemž toto chování nepřerušuje na

⁴⁶⁷ Gabbard, G.O. Psychodynamic psychiatry in clinical practice. American Psychiatric Press, Washington DC, 2000, p. 597.

⁴⁶⁸ Cit. podle: Kernberg OF. Aggression in personality disorders and perversions. New Haven, Yale Univ. Press 1992, p. 316.

	období nejméně 5-ti let mezi věkem 15-ti let a současností (vyjma doby, kdy osoba byla upoutána na lůžko nebo umístěna ve zdravotnickém nebo nápravném zařízení).
E.	Asociální chování není způsobeno těžkou mentální retardací, schizofrenií ani manickou epizodou.

tab.2: Diagnostická kritéria pro asociální poruchu osobnosti podle DSM-IV (1994)

A.	Všeprostopující model nevšímavosti vůči porušování práv druhých, vyskytující se od 15 let věku, je určen přítomností tří (nebo více) z následujících znaků:
1.	selhání v přizpůsobení se sociálním normám s respektem k zákonnému jednání, což naznačuje opakování činů, jež jsou příčinami věznění
2.	podvodnost, projevující se opakovaným lhaním, užíváním falešných jmen nebo podvádění druhých pro osobní zisk nebo uspokojení
3.	impulzivita nebo neschopnost dělat si plány
4.	iritabilita a agresivita, projevující se opakovanými fyzickými útoky nebo napadeními
5.	lehkomyšlná nevšímavost k bezpečnosti vlastní nebo druhých
6.	stálá nezodpovědnost, projevující se opakovanými selháními trvalého pracovního chování nebo dodržováním finančních závazků
7.	nedostatek výčitek svědomí, projevující se lhostejností nebo racionalizováním zranění, týrání nebo okrádání druhého
B.	Jedinec má nejméně 18 let.
C.	Existuje důkaz, že se porucha chování vyskytla se začátkem před 15. rokem věku.
D.	Výskyt asociálního chování není výlučně v průběhu schizofrenie nebo manické epizody.

tab.3: Diagnostická kritéria pro disociální poruchu osobnosti podle ICD-10 (1992)

Porucha osobnosti, která vyvolává pozornost vzhledem k vážné nerovnováze mezi chováním a převládajícími společenskými normami a která je charakterizována těmito rysy:	
a)	nelítostný nezájem o city druhých
b)	neotřesitelný a trvalý postoj nezodpovědnosti a bezohlednosti vůči společenským normám, pravidlům a závazkům
c)	neschopnost udržet trvalé vztahy, při schopnosti vztahy bez nesnází vytvářet
d)	velmi nízká tolerance k frustraci a nízký práh pro uvolnění agrese, včetně násilí
e)	neschopnost zakoušet vinu a poučit se ze zkušenosti, zvláště z trestu
f)	výrazné tendence ke svádění viny na jiné nebo poskytování plauzibilních racionalizací pro chování, které jedince přivádí do konfliktů se společností.

Jako přidružený rys může být přítomna přetrvávající iritabilita. Diagnózu mohou dále podporovat poruchy jednání během dětství a dospívání, ačkoliv nemusí být trvale přítomny.

Zahrnuje: amorální, antisociální, asociální, psychopatickou a sociopatickou osobnost (poruchu).

Vylučuje: poruchy jednání (F91.-), emočně nestabilní poruchu osobnosti (F60.3).

Asociální rysy osobnosti, popřípadě disociální (asociální) porucha osobnosti (F60.2) nebývají v našich podmínkách rozhodně častým diagnostickým závěrem, vedoucím k doporučení psychoterapie. Diagnóza je zřejmě stereotypně vyhrazována pro jedince s anamnézou kriminálního chování, popřípadě s delikventním životním stylem recidivisty nebo „kriminálního psychopata“. Tento myšlenkový zkrat vede k představě, že úvaha o asociálních osobnostních rysech je vyhrazena soudnímu znalci, což je pohled nejen schematický, ale především nepravdivý. Ve složité postnedostatkové společnosti se objevují relativně nové podoby kriminálního jednání (např. zločiny „bílých límečků“, podvody a krádeže páchané od stolu vzdělanými pachateli) a také asociální chování může nabývat sofistikovanějších podob⁴⁶⁹

⁴⁶⁹ Giddens, A.: Důsledky modernity. SLON, Praha 1998. p.195

Příloha 3 - Vybrané statistické údaje o recidivě

Trestná činnost páchaná osobami s kriminální zkušeností je samostatnou, často značně vágně formulovanou a popisovanou částí kriminality a kriminálních pachatelů. Přesto, že označení je jednotné - recidiva a recidivisté - každá složka orgánů činných v trestním řízení si pod těmito pojmy představuje něco trochu jiného.

Nejčastěji a v nejširším slova smyslu těchto slov užívají policisté. Dříve uváděli, že recidivistou je každý, kdo se opakovaně dopustil úmyslného trestného činu, nyní, že každý, kdo byl za úmyslný trestný čin pravomocně odsouzen (legální pojetí recidivy). Recidivistou ve smyslu policejní statistiky je pachatel úmyslného trestného činu, který byl již za jiný úmyslný trestný čin dříve odsouzen. Statistiky MV ČR nijak pojem osoby-recidivisty nedefinují, není proto zřejmé, zda jde o pachatele specializované kriminality nebo o pachatele různorodé trestné činnosti. Není vymezeno, zda jde o trvalou nebo dočasnou recidivu. Výklad pojmu recidivista v rámci ostatních resortních statistik (např. soudní, vězeňské) je odlišný od výkladu policie.⁴⁷⁰

tab.: Policejní statistiky

Podíl recidivistů mezi osobami stíhanými či vyšetřovanými

stíháno/vyšetřováno osob	2005			2006			2007		
	celkem	recidivisté	%	celkem	recidivisté	%	celkem	recidivisté	%
celková kriminalita	121 511	55 856	45,97%	122753	56661	46,16%	127718	56773	44,45%
hospodářské činy	28 025	10 089	36,00%	26500	9760	36,83%	22668	8423	37,16%
násilné činy	16 145	6 456	39,99%	14 196	5 732	40,38%	13297	4963	37,32%
hospodářské činy	28 025	10 089	36,00%	26 500	9 760	36,83%	33826	19146	56,60%
mravnostní činy	1 367	414	30,29%	1 184	368	31,08%	22668	8423	37,16%
majetkové činy	37 130	20 914	56,33%	35 474	20 104	56,67%	1212	373	30,78%
krádeže vloupáním	9 547	4 906	51,39%	8 957	4 538	50,66%	8 374	4 254	50,80%
krádeže prosté	22 542	13 765	61,06%	21 547	13 409	62,23%	20 574	12 931	62,85%

zdroj: Statistika kriminalita (www.mvcr.cz)

Připustíme-li, že policisté vykazují v kolonce „recidivisté“ pachatele trestných činů podle zhruba stejných kritérií jako v minulosti, tak snad dochází ke zvýšení podílu recidivistů mezi všemi známými pachateli. V roce 2005 a 2006 jejich podíl činil cca 46 % , v loňském roce (2007) cca 44 % ze všech policií stíhaných a vyšetřovaných osob (v roce 2002 to bylo 40%).

O počtu odsouzených recidivistů v soudních statistikách se lze domnívat, že se jedná o počet osob, které byly soudem v rozsudku označeny jako recidivisté. V systému trestní justice, podle statistické ročenky kriminality, se k pojmu „recidivista“ uvádí: „v údajích soudů - viz §

⁴⁷⁰ Marešová, A.: Kriminalita v roce 2003 – především z pohledu statistik Policie ČR http://www.mvcr.cz/prevence/obcanum/publik/ts/2004/brez_vy.doc

34 trestního zákona⁴⁷¹ a pojem „zvláště nebezpeční recidivisté“ je definován „v údajích státních zastupitelství - viz § 41 trestního zákona⁴⁷²“.

tab. Soudní statistiky

Přehled o pravomocně odsouzených osobách – podíl recidivistů (trestní statistika soudů)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007 (1.pol. roku)
odsouzené osoby - celkem	65098	66131	68442	67561	69445	38270
z toho: recidivista označený soudem	10413	10476	11096	10273	8948	4342
%	16,00%	15,84%	16,21%	15,21%	12,89%	11,35%

zdroj: Statistická ročenka-trestní statistika soudů (www.justice.cz)

tab.: Vězeňské statistiky

Penitenciární recidiva u populace odsouzených mužů a žen – podíl recidivistů

	2004			2005		
	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem
Celkem	14437	637	15074	15336	741	16077
nebyl ve VTOS	5504	403	5907	5768	468	6236
ve VTOS 1x a více	8933	234	9167	9568	273	9841
% recidivistů ve VTOS (penologické pojetí)	61,88%	36,73%	60,81%	62,39%	36,84%	61,21%

zdroj: Ročenka VS (www.vscr.cz)

Podíl odsouzených osob, které jsou již podruhé ve výkonu trestu odnětí svobody (penologické pojetí recidivy) mezi všemi odsouzenými osobami ve věznicích ČR v roce 2004 a 2005⁴⁷³ tvoří 60%.

V oficiálně publikovaných statistikách MV ČR ani MSp ČR nejsou k dispozici data, která by umožnila blíže popsat složení populace recidivistů podle pohlaví, věku, rodinného stavu a zázemí, páchaní trestné činnosti ve skupině (spolupachatelství) nebo osaměle, kriminální kariéry a příp. dalších charakteristik.

⁴⁷¹ V případě § 34 tr. zák. se jedná o ustanovení zabývající se přitěžujícími okolnostmi pro výměru trestu obecně a jen v písm. j) je uvedeno, že přitěžující okolností je, že pachatel „byl již pro trestný čin odsouzen...“, bez označení, že se jedná o recidivistu

⁴⁷² §41: „Ukládání trestu odnětí svobody zvlášť nebezpečnému recidivistovi“ je v zákoně jednoznačně definováno, že pachatel, „který znovu spáchal zvlášť závažný úmyslný trestný čin, ač již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný úmyslný trestný čin potrestán, považuje se za zvlášť nebezpečného recidivistu ...“.

⁴⁷³ v ročenke VS ČR za rok 2006 následující údaje již nejsou vykazovány

Příloha 3 – Metodologické požadavky diagnostických nástrojů

Požadavky na dobrý test možno shrnout do těchto kritérií:

- 1) musí být objektivní
- 2) musí být spolehlivý (reliabilita)
- 3) musí být platný (validní)
- 4) musí být adekvátní
- 5) srovnatelný, hospodárný a užitečný

Nástroj je objektivní, jestliže měří znaky (např. znaky osobnosti) jednoznačně, tj. jestliže výsledky testu nejsou závislé na osobě vyhodnocovatele (různí vyhodnocovatelé musí dospět na základě stejného případu k totožným výsledkům)

Spolehlivost znamená, že příslušné znaky (osobnosti) jsou testem měřeny exaktně, tj., že při opakování testu za stejných podmínek dává test stejné výsledky (tzv. retestová reliabilita). Stupeň reliability testu vypovídá jednak o rozsahu skutečného rozptylu, zachyceného testovými skóry, jednak o riziku chyby způsobené nepřesným měřením. Reliabilita testu je komplexní pojem, který zahrnuje všechny složky spolehlivosti, resp. chybové komponenty měření. Nedostatečná spolehlivost testu může mít příčiny:

- a) nedostatečnou objektivitu testu
- b) nedostatečnou stabilitu testu (stabilita testu-zvláštní aspekt spolehlivosti testu; stabilita charakterizuje testu bez zřetele na skutečné konkrétně provedené měření)
- c) nestálost měřeného znaku

Reliabilita testu se udává korelačním koeficientem. U testu dotazníkového typu se obecně vyžaduje spolehlivost vyšší než 0,7, u zvláště kvalifikovaných testů je žádoucí spolehlivost 0,9.

Test je platný (validní)⁴⁷⁴ tehdy, jestliže skutečně měří ten znak (osobnosti), k jehož měření je určen, a nikoli jiný znak, jemu podobný. Stupeň validity testu vypovídá jednak o tom, jak test

⁴⁷⁴ o validitě testu lze hovořit vždy jen se zřetelem k určitému definovanému kritériu (jeden a týž test může být tedy charakterizován více údaji různého typu validity). Z obecného hlediska u testů osobnosti přicházejí v úvahu typy validity: 1) souběžná; 2) predikční; 3) konstrukční.

skutečně plní funkci, k níž je určen, jednak dává představu o riziku způsobené hodnocením testových výsledků. Validita testu bývá definována jako stupeň korelace testových výsledků výběrového souboru s kritériem validity měřeným na stejném souboru. Nemůžeme mluvit o validitě testu vůbec, ale vždy jen o validitě vzhledem k určitému definovanému kritériu platnosti. Za testy s vysokou validitou se považují ty testy, jejichž platnost je vyjádřena korelačním koeficientem $r > 0,6$; při hodnotě $0,6 > r > 0,4$ jde o testy se střední validitou; nízkou platnost mají pak testy, jejichž validita je vyjádřena korelačním koeficientem nižším než 0,4. Nižší platnost testu může být způsobena nedostatečnou spolehlivostí testu, faktorem nedostatečné adekvátnosti testu nebo nedostatečnou spolehlivostí samotného kritéria platnosti.

Adekvátní diagnostický nástroj je takový, který skutečně měří ten znak (osobnosti), který má měřit, přičemž se ponechává stranou spolehlivost měření (v této souvislosti se hovoří i o diagnostické hodnotě testu – ve smyslu stupeně reprezentativnosti, s níž test zachycuje požadovaný rys osobnosti). Stupeň adekvátnosti lze posoudit na základě rozdílu mezi koeficientem platnosti a koeficientem spolehlivosti: je-li tento rozdíl velký, je adekvátnost testu nízká a naopak.

Test je srovnatelný tehdy, jestliže jsou k dispozici dvě paralelní formy téhož testu, nebo jestliže je k dispozici jiný test s podobným kritériem platnosti (např. souběžný vývoj Veverkova Modrého a Zeleného testu)⁴⁷⁵. O *hospodárnosti* testu je možno hovořit, pokud test: klade malé časové nároky na snímání; je jednoduše aplikovatelný; je přizpůsoben hromadné aplikaci; je rychle a pohodlně vyhodnotitelný. A *užitečný* je takový test, který měří ty znaky osobnosti, jejichž sledování je důležité z hlediska praktické potřeby.

⁴⁷⁵ Veverka, M.: Modrý test-nástroj kriminologické prognózy. Sociologický časopis 1971, pp.80-82

Resumé

Cílem výzkumu realizovaného v IKSP v letech 2004–2007 bylo shromáždit a analyzovat odborné zdroje a instrumenty používané v zahraničí i u nás k predikci kriminální recidivy a navrhnout screeningový instrument, který poskytne surčitou mírou přesnosti predikci budoucího kriminálního chování ve smyslu – individuálního „selhání/neselhání“. Vznikla pracovní verze instrumentu prakticky využitelná k predikci recidivy pachatele – k predikci opětovného odsouzení. Účinnost byla (předběžně) ověřena na výzkumném souboru.

Závěrečná zpráva obsahuje širší teoretický vstup do problematiky geneze kriminálního jednání, která tvoří základ prediktivních úvah. V textu je prezentován přehled rizikových kriminogenních a protektivních faktorů (vnější, individuální a proměnné na úrovni rodiny), které byly identifikovány na základě empirických výzkumů. Připojen je přehled vybraných modelů kriminálního chování, některé kriminologické teorie a přístupy, které jsou ovlivněny právě paradigmatem kriminální kariéry; zejména vývojová kriminologie a teorie životní dráhy. V následujících kapitolách je nastíněn přístup k prognózování a predikci jednání pachatele, zmíněna jsou východiska při posuzování pachatele (*offender assessment; risk/need assessment*), téma rizika recidivy pachatele (opětovné odsouzení; *re-offending*). Doplněn je přehled metod a technik používaných pro posuzování pachatele. Část věnovaná metodologii predikčních studií nabízí vývojový pohled na přístupu k posuzování pachatele, zmíněna jsou základní doporučení a limity posuzování. Následuje přehled proměnných a instrumentů určených k predikci vývoje chování, statické a dynamické rizikové faktory jako prediktory vývoje, informace o statistických instrumentech k posouzení opětovného odsouzení pachatele a přehled prediktorů a jejich prediktivní „síly“. Stranou nezůstaly ani metodologické problémy konstrukce predikčních nástrojů. Vzhledem k tomu, že práce se zaměřuje hlavně na možnosti posouzení rizika recidivy pachatele, je více prostoru věnováno instrumentům, které jsou založené na oficiálních záznamech, tedy hlavně na statických faktorech. Poslední oddíl tvoří informativní přehled některých zahraničních predikčních instrumentů a není opomenuta ani domácí tvorba.

Empirická část popisuje postup vlastního výzkumného šetření při sestavení nástroje. Uveden je přehled jednotlivých prediktorů – zvolených proměnných, které dle analýz jsou odpovědné za recidivu kriminálního chování. V další části jsou prezentovány charakteristiky výzkumného souboru - interpretovány byly zejména faktory, které se vztahují k navrženému predikčnímu instrumentu pomocí základních statistických měř (střední hodnoty, variance apod.). Sestavený predikční instrument (sada prediktorů budoucí kriminální recidivy) byl administrován (testován) na výzkumném souboru a byly provedeny analýzy nutné k vytvoření pracovní verze pětipoložkového predikčního instrumentu, který operuje s tzv. statickými daty, tzn. s údaji z minulosti posuzované osoby. Predikce formulovaná na jeho základě je „statická“ a nebere ohled na možnou změnu chování posuzované osoby; jeho cílem není stanovit optimální způsob zacházení či výběr programu. K posouzení pravděpodobnosti takové změny je nutno opakovat predikční proceduru (analýzy), ovšem v podobě posouzení tzv. „resocializačních“ potřeb (*need assessment*). Instrument by měl sloužit pouze informaovaným (zaškoleným) pracovníkům, kteří se zabývají predikcí budoucího vývoje posuzovaných osob - predikcí budoucí kriminální recidivy – a jsou obeznámeny s limity a použitím takových nástrojů obecně.

Navržený predikční instrument představuje pracovní verzi a ke konečné podobě by měl být proveden další výzkum, který by ověřil jeho prediktivní validitu. To vyžaduje vytvořit nový

výzkumný soubor osob, které jsou aktuálně trestně stíhány a formulovat pomocí instrumentu predikční závěry. Poté by měly být zkoumané osoby alespoň po dobu 5 let po propuštění z VTOS, příp. po odsouzení k jinému trestu než odnětí svobody, sledovány a následně by měla být zhodnocena přesnost predikčních závěrů.

Summary

The ICSP research performed from 2004 to 2007 was designed to gather and analyse expert sources and instruments used both abroad and domestically in predicting criminal recidivism and to propose a screening instrument which will offer a certain degree of accuracy in predicting future criminal behaviour in the sense of individual “failure/success”. A working version was developed of an instrument which could be practically applied to predict an offender’s recidivism – to predict re-offending. Its effectiveness was tested (in advance) on a research group.

The concluding report contains a broader theoretical approach to the question of the genesis of criminal behaviour; this forms the basis of the predictive considerations. The text presents a survey of risky criminogenic and protective factors (external, individual and variable at family level), which were identified on the basis of empirical research. This is combined with a survey of selected models of criminal behaviour, certain criminological theories and approaches which are specifically influenced by the paradigm of a criminal career, in particular developmental criminology and the theory of a lifelong career.. The subsequent chapters adumbrate an approach to forecasting and predicting the offender’s behaviour; they cover the points of departure in assessing an offender (*offender assessment; risk/need assessment*), and the risk of the offender’s recidivism (*re-offending*). There is also a survey of the methods and techniques used in assessing an offender. The part that deals with the methodology of predictive studies offers a developmental view of the approach to assessing an offender and records the basic recommendations and limits of the assessment. This is followed by a survey of the variables and instruments employed in predicting behavioural development, static and dynamic risk factors as predictors of behaviour, information on statistical instruments to assess the offender’s re-offending, and a survey of predictors and their predictive “strength”. The methodological problems in constructing predictive instruments were also addressed. Since the work deals chiefly with the possibilities of assessing the risk of recidivism by an offender, greater space is devoted to instruments that are found in official records, i.e. mainly on static factors. The last section offers an informative survey of some foreign predictive instruments, while not neglecting their domestic counterparts.

The empirical part describes the actual research process used in formulating an instrument. It offers a survey of individual predictors – selected variables which, according to analyses, are responsible for the recidivism of criminal behaviour. Other sections present the characteristics of the research group; the main factors interpreted were those which relate to the proposed predictive instrument by means of basic statistical measurements (median values, variance etc.). The predictive instrument (set of predictors for future criminal recidivism) was administered (tested) on the research group and analyses were performed that were required to create a working version of the five-layered predictive instrument which operates with so-called statistical data, i.e. with data from an assessed person’s past. The prediction formulated thereby is “static” and does not take account of a possible change in the assessed person’s behaviour; its goal is not to stipulate the optimal means of treating or selecting the program. To assess the probability of such a change it is necessary to repeat the predictive procedure (analysis), but this time in the form of an assessment of so-called “resocialisation” needs (*need assessment*). The instrument should only be used by informed (trained) employees who are involved in predicting the future development of assessed persons (the prediction of future

criminal recidivism) and are familiar with the limits and application of such instruments in general.

The proposed predictive instrument represents the working version and its final form requires further research to test its predictive validity. This requires the creation of a new research group of people who are currently facing criminal prosecution and the formulation of predictive conclusions using the instrument. For at least 5 years after being released from prison, or after receiving something other than a prison sentence, these persons should then be monitored and the accuracy of the predictive conclusions subsequently assessed.

Translated by: Marvel s.r.o.

Predikce vývoje pachatele

Autoři: Šárka Blatníková
Karel Netík

Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Nám. 14. října 12, Praha 5

Určeno: Pro odbornou veřejnost

Tiskárna: Vydavatelství KUFR s.r.o.
Naskové 3, Praha 5

Dáno do tisku: září 2008

Vydání: první

Náklad: 200 výtisků

www.kriminologie.cz
ISBN 978-80-7338-075-5